TĖVYNĖS SARGAS

1

1949 m. II tomas 1 (5) Nr.

TĖVYNĖS SARGAS

Redaguoja Redakcinė Kolegija
Administracijos adr.:
14b. Reutlingen, Jahnstraße 3.

TURINYS

		psl.
1. J. Šv. Pijaus XII kalba	Krikščioniškosios taikos sąlygos	1
2. Kard. Pranciškus Spellmanas	Sovietinė taika	9
3. Vysk. Dr. V. Padolskis	Šv. Rašto įnašas į žmonijos žinių lobyną	16
4. Petras-Pranciškus Būčys MIC	Kunigų lietuviškumas ir bedievybė Lietuvoje	22
5. Dr. Ant. Ramūnas	Dviejų milžinų šešėlyje	46
6. Jonas B.	Vatikano politika	61
7. V. Bagdonavičius	Laisvės beieškant	67
8. Gr. S-nė	Aušros Vartai	75

Ryškieji veidai

1. Dr. D. Druidas	Kardinolas Mindszenty ir jo byla	80
2. Dr. K. Pakštas	Prelatas J. Maciejauskas	86
3. G. V., B. Žukauskas, Stasys Santvaras	Pijus Grajauskas	88
4. Dr. Ant. Ramūnas	Prof. Dr. T. Steinbüchelis	95

Bažnyčia ir religija

1. G. K.	Bažnyčia ir valstybė Italijoje	97
2. G. K.	Katalikai komunistai	100

Įvairenybės

1. Dr. Joseph Koenig	Krikščioniškoji darbo santvarka	102
2. V. Meškauskas	Kai kurie 1948 m. faktai	108
3. G. K.	Socialinės enciklikos ir ekonominis liberalizmas	115

Knygos

1. G. T.	Želigovskijados atbalsiai	117
2. G. T.	Lenkas apie lietuvius grafikus	118
3. Dr. Ant. Ramūnas	Tikrasis valstybinio gyvenimo kelias	119
4.	Ekonominio gyvenimo sutvarkymas krikščioniškais pagrindais	122

TĖVYNĖS SARGAS

Kultūros, visuomenės, politikos ir socialinių mokslų žurnalas

1949 m. **II tomas** **1 (5) Nr.**

KRIKŠČIONIŠKOSIOS TAIKOS SĄLYGOS

Jo Šv. Pijaus XII kalėdinė kalba, pasakyta per radiją 1948 m. gruodžio mėn. 24 d.

Svarūs ir mieli, kaip labai mylinčio tėvo testamentas ir atsisveikinimas, Dieviškojo Ganytojo žodžiai savo pirmajam vikarui žemėje: „Confirma fratres tuos — stiprink savo brolius“ dar nenustojo skambėję mūsų dvasioje ir širdyje nuo tos dienos, kada savo nesuprantamame plane Jis panoro Mūsų silpnoms rankoms patikėti švento Petro laivo vairą.

Nemirštami žodžiai, giliai įsmigę mūsų dvasioje, kasdieną vis labiau darosi aiškesni, kai apaštališkos tarnybos praktikoje Mes turime Episkopatui ir pasaulio tikintiesiems teikti pamokymus, normas ir padrąsinimus, kad Bažnyčios išganomosios misijos pilnas vykdymas laimi, kurie be savo esminio pastovumo vis dėlto privalo tinkamai prisitaikyti prie nuolatos besikeičiančių aplinkybių ir laiko bei vietos įvairumo.

Bažnyčios Vado Misija

Bet ypatingai jautriai ir gyvu intensyvumu Mes Patys juntame šio Dieviškojo įsakymo jėgą šiuo momentu, kai dešimtą kartą Mes savo kalėdinę kalbą skiriame jums, brangūs pasaulio sūnūs ir dukterys, dešimties metų perijodo gale, metų, kurie įvairiais sukrėtimais, mėginimais ir baisumais, kartumais ir skausmais neprilyginami niekam žmonijos istorijos amžiuose. Kai per paskutines Kalėdas Mes šia pačia proga prašėme jūsų maldų ir jūsų bendradarbiavimo, Mes išreiškėme linkėjimą, kad tuomet prasidedą 1948 metai Europai ir tiekos divizijų kankinamai tautų bendruomenei būtų aktyvaus atstatymo metai, pradžia greito žygio į tikrąją taiką.

Šiandien, ant metų slenksčio, kurie prasidėjo su tieka vilčių, Mūsų tėviškas balsas jus kviečia iš naujo, jus, tiesios ir galvojančios dvasios, jus, nuoširdieji krikščionys, pasvarstyti, kokiose sąlygose yra dabar žmo-

...uvos Nacionalinė ...ažvydo Biblioteka

nija, krikščionybė ir kokias priemones tektų naudoti, kad būtų įmanoma šviežiu ir tvirtu žingsniu žengti pirmyn kietu laiko būtinybės taku, kokį jūsų sąžinė jums aiškiai rodo.

Kas sugeba įžiūrėti ir turi moralinės jėgos ir drąsos žiūrėti akis į akį tiesai, nors ji būtų skaudi ir pažeminanti, privalo pripažinti, kad šie 1948 metai, savo angoje pilni pakilaus ir suprantamo lūkuriavimo, šiandien pasirodo tarsi vienas iš tų kryžminių taškų, kaip kelias, kuris mums leido įžiūrėti džiuginančių perspektyvų, atrodo priešingai nueina į bedugnės krantą, kurios nasrai ir pavojus augančia baime pripildo visas kilnias ir garbingas tautas. Ir nežiūrint to, brangūs sūnūs ir dukterys, kai bailumas pradeda užvaldyti netgi drąsiąsias dvasias, ir kai abejonės užplūsta netgi šviesiausius ir griežčiausius protus, Mes jaučiamės labiau nei bet kada įpareigoti atsiliepti į dieviškąjį paliepimą: „Stiprink savo brolius“, ir jums visiems iki pasaulio galo Mes siunčiame kaip Mūsų kalėdinį sveikinimą žodžius, kuriais pranašas paskelbė išganymo laiką ir galutinę Kristaus karalystės pergalę: „Stiprinkite mano silpstančias rankas ir tvirtinkite linkstančius kelius. Tarkite bailiams — Drąsos! Nebijokite! Štai jūsų Dievas, Jis ateis ir jus išgelbės.“

Kaip įpėdinis To, kuriam buvo skirtas dieviškasis pažadėjimas: „Aš meldžiausi už tave“, Mes gerai žinome, kad juo kova su tamsybių dvasiomis yra kietesnė ir įžengia į sprendžiamąją fazę ir žmoniškai kalbant į neraminančią, juo labiau tada Viešpats yra arti savo Bažnyčios ir tikinčiųjų. Giliai įsitikinę ir tikri šia Dievo globa, Mes primename visiems tiems, kuriems yra garbė nešioti krikščionio kataliko vardą, dvejopą šventą pareigą, būtiną dabarties žmonijos bendruomenės pagerinimui:

1. nepajudinamą ištikimybę tiesos paveldėjimui, kurią Išganytojas atnešė pasauliui,
2. sąžiningą teisingumo ir meilės įsakymo vykdymą, kuris pirmoje vietoje yra būtinas, kad žemėje galėtų triumfuoti socialinė tvarka, verta dieviškojo Taikos Karaliaus.

I

Krikščionių situacija šią valandą

A. Gyvenimiškas užsidegimas

Mes būtume nepakankamai dėkingi Visagaliui, kuris teikia visas gėrybes ir visas malones, jei Mes neprisipažintume, kad prabėgusieji metai, be baimės ir skausmų, vis dėlto buvo turtingi sveiku džiaugsmu ir laimingos patirties paguoda bei padrąsinančia sėkme. Tai metai, kurių bėgyje visose tautose, visuose kraštuose ir kontinentuose Bažnyčia davė neabejotinų ir šviesių gyvenimo, jėgos, veiklumo, rezistencijos, greito progreso ženklų, kurie ne tiktai pateisino didžiausias viltis dvasinėje srityje, bet ir atnešė regimų vaisių gigantiškuose debatuose, kuriuose žmonija yra užangažuota kovoje dėl savo pasveikimo ir taikingumo. Didžiulė eilė religinių iškilmių, eucharistinių ir Marijos kongresų, reikšmingų sukakčių ir grandiozinių suvažiavimų parodė kiekvienam nešališkam stebėtojui, kad nei karas, nei pokaris, nei Kristaus priešų užsispyrimas savo ardančiais ir naikinančiais planais nebuvo pajėgus išdžiovinti

ar užkrėsti tyrųjų šaltinių, iš kurių Bažnyčia semia savo gyvybinę jėgą jau dvidešimt amžių.

Iš visų pusių gimsta ir kunkuliuoja naujas gyvenimas, kuris, ypačiai per katalikiškąją jaunuomenę, stengiasi nešti Evangelijos dvasią ir išganingą jos doktrinos jėgą į visas žmogaus gyvenimo sritis, netgi tų gerovei ir palaimai, kurie savo didžiajai nenaudai buvo uždarę savo širdis tokiam geradariškam veikimui.

B. Šviesus herojizmas

Kietieji bandymai, kuriuos Bažnyčia pakėlė dėl karo ir pokario, skaudūs netekimai ir sunkūs nuostoliai, kurie ją palietė — jos energiją ir atsparumą tik sustiprino ir padrąsino. Audrų ir bangų daužoma ji išlaikė savo substancinę gyvybę nepaliestą ir nepažeistą. Ir visose tautose, kur krikščioniškąjį tikėjimą skelbti yra lygu realiai kęsti persekiojimą, atsirado ir tebeatsiranda tūkstančiai narsuolių, kurie, nesijaudindami dėl aukų, pasmerkimų ir kankinimų, nenusigąsta prieš mirties grandinę, nelenkia savo kelių prieš galybės ir jėgos siautėjimą.

Didžioji viešuma dažniausiai nežino jų vardų, bet jie yra įrašyti neištrinamomis raidėmis pačioje Bažnyčios širdyje. Mūsų pareiga yra pagirti šiuos ištikimus ir tvirtus žmones, šiuos nenuilstančius ir vertingus žmones, šiuos Dievo rinktinius ir palaimintuosius, kuriems dabartinių laikų baimė, skausmai ir Kristaus Bažnyčios motiniškos ašaros nėra nei skandalas, nei kvailystė, bet proga, kuri galingai uždega parodyti ne žodžiais, bet veiksmais, savo jausmų tiesumą ir nesuinteresuotumą, savo visišką ištikimybę, savo širdies šviesų kilnumą.

Trūksta žodžių tinkamai įvertinti ir užtarnautai pagirti šių ištikimiausių tarp ištikimųjų herojizmą. Kiekvienam jų reiškiu Mūsų pagyrimą ir Mūsų padėką. Viešpats pažadėjo prisiminti prieš savo dangiškąjį Tėvą tuos, kurie Jį išpažino prieš žmones, — tai bus jų amžinasis atlyginimas.

C. Skaudi laivo nelaimė

Tačiau jei tiekos brolių tvirtybė ir pastovumas tikėjime Mums yra džiaugsmo ir švento pasididžiavimo šaltinis, tai vis dėlto Mes negalime užmiršti pareigos paminėti ir tuos, kurių mintys ir jausmai turi laiko dvasios sunkumo žymių. Kiek turėjo nuostolių praradę tikėjimą į Dievą. Kiek žmonių, užnuodytų laicizmo atmosferos arba Bažnyčios priešų, prarado šviežumą ir giedrumą tikėjimo, kuris jiems buvo gyvenimo ramstis ir šviesa. Kiti staiga išrauti, atplėšti nuo gimtosios žemės klaidžioja kur papuola, išstatyti, ypačiai jaunieji, dvasiniam ir moraliniam pavergimui, kurio pavojų sunku būtų išmatuoti. Bažnyčios motiniška akis seka šias laikinai prarastas arba pavojuje esančias sielas su budria meile ir dvigubu susirūpinimu. Ji nepyksta, ji meldžiasi, ji laukia. Ji laukia visų sūnų grįžimo, susirūpinusi rasti priemonių, galinčių pagreitinti tos valandos atėjimą. Dėlto ji nevengia jokios aukos. Jokios pastangos šiam tikslui negalėtų būti per sunkios. Ji yra viskam pasiruošusi, be vieno vienintelio dalyko: kad iš jos nebūtų už šių sūnų grįžimą, ar tai praeity neseniai

atskirtų nuo jos, reikalaujama sumažinti ar aptemdyti jos apsaugai pavesto krikščioniškojo tikėjimo turto.

D. Kartus atsiskyrimas

Mums atrodo reikalinga trumpai paaiškinti keletą tam tikrų kandžių tvirtinimų, išėjusių iš kai kurių atskalūnų, prieš katalikų Bažnyčią ir Popiežių. Mūsų meilės ir karitatyvinės veiklos pareiga nėra puolimų nei neteisingų kaltinimų sumažinimas. Mes mokame skirti tautas dažnai netenkančias laisvės ir metodus, kurie jas valdo. Mums yra žinomas vergiškasis priklausomumas, kurį tam tikri reprezentantai vadinamojo „ortodoksų" tikėjimo parodo vienai koncepcijai, kurios galutinis tikslas ne kartą skelbtas nieko bendro neturi su krikščioniškąja religija. Mums nėra nežinomas kartusis kelias, kurį turi pereiti tiek mūsų brangių sūnų ir dukterų, kuriuos atviro įžeidimo sistema pastūmėjo atsiskirti nuo Motinos — Bažnyčios, prie kurios juos rišo nuoširdžiausi įsitikinimai.

Sujaudinta širdimi Mes stebimės herojiška tvirtybe vienų ir tėviška ne mažesne meile Mes matome dvasinę baimę kitų, kurių išviršinė pasipriešinimo jėga sugniužo nuo didelio neteisingo spaudimo ir paviršutiniškai pergyveno atsiskyrimą, kurio jų širdis neapkenčia ir kurį jų sąžinė pasmerkia.

II

Krikščionis katalikas moderniame pasaulyje

A. Jokios izoliacijos

Krikščionio kataliko ištikimybė dieviškajam tiesos palikimui, kurį Kristus patikėjo Bažnyčios valdžiai, Mūsų nepasmerkia jokiu būdu, kaip tai daugelis mano arba linkę manyti, baimingam rezervuotumui ar šaltam abuojumui sunkių ir skubių dabarties pareigų atžvilgiu. Priešingai, Viešpaties dvasia ir pavyzdys, einančio ieškoti ir gelbėti to, kas buvo žuvę, meilės įsakymas ir apskritai socialinė mintis, spinduliuojanti iš Gerosios Naujienos, visa tai Bažnyčios istorijoje rodo, kaip ji visados buvo tvirčiausias ir pastoviausias ramstis visų gėrio ir taikos jėgų. Romos popiežių pamokymai ir padrąsinimai, ypačiai paskutiniaisiais dešimtmečiais, apie krikščionių laikyseną žmonių, visuomenės ir valstybės atžvilgiu skelbia, kad tikintysis privalo užsiimti, pagal savo sąlygas ir sugebėjimus, nesuinteresuotai ir drąsiai klausimais, kuriuos iškankintas ir įaudrintas pasaulis privalo socialinio teisingumo srityje, kaip lygiai ir tarptautinėje teisės ir taikos tvarkoje, išspręsti.

Įsitikinęs krikščionis neprivalo paskęsti patogiame egoistiniame izoliacionizme, kai jis yra liudininkas savo brolių vargo ir trūkumų, kada jį pasiekia „ekonomiškai silpnųjų" pagalbos šauksmai, kai jis pažįsta darbo klasės aspiracijas į normalesnes ir teisingesnes gyvenimo sąlygas, kai jis suvokia ekonominės koncepcijos, kuri pinigą stato aukščiau socialinių reikalavimų, žalą; kai jam nėra nežinomi nepalyginamų nacionalizmų iškrypimai, kurie paneigia arba po kojomis sumindžioja tarptautinį solidarumą, kuris iš kiekvieno reikalauja įvairiausių pareigų didžiosios tautų šeimos atžvilgiu.

Katalikų doktrina apie valstybę ir visuomenę visuomet rėmėsi principu, kad pagal Dievo valią tautos sudaro vieną bendruomenę, turinčią vieną tikslą ir bendras pareigas. Netgi tuo atveju, kai šio principo skelbimas ir praktiškos išvados kėlė baisių reakcijų, Bažnyčia nesutiko priimti klaidingos absoliutiškai autonomiško suvereniteto, laisvo nuo socialinių įsipareigojimų, koncepcijos. Krikščionis katalikas, įsitikinęs, kad kiekvienas žmogus yra jo artimas ir kad kiekviena tauta yra tautų šeimos narys su lygiomis pareigomis, prisideda visa širdimi prie kilniųjų pastangų, kurių pirmieji rezultatai gali būti kuklūs ir kurių pasirodymas susiduria dažnai su opozicija ir galingomis kliūtimis, bet kurios siekia kiekvieną valstybę priversti išeiti iš lokalinio egocentriško mentaliteto siaurumo, mentaliteto, kuris turi didžiausią dalį kaltės dėl praeities konfliktų ir kuris, jei galutinai nebūtų nugalėtas, galėtų privesti prie naujų gaisrų galbūt mirtinų žmonijos civilizacijai.

Po karo dar niekados žmonija nesijautė taip slegiama naujo karo košmaro ir niekados ji taip netroško taikos, kaip šiandien. Galvojimas apie tai sukasi tarp dviejų priešingų polių. Vieni kartoja antikinį ne visiškai klaidingą posakį, kuris dažnai blogai suprantamas ir yra piktnaudojamas: „Si vis pacem para bellum“ — jei nori taikos, ruoškis karui. Kiti mano rasią išeitį formulėje: „taika bet kokia kaina“. Vieni ir kiti nori taikos, bet ir vieni ir kiti ją stato pavojun. Vieni kurstydami nepasitikėjimą, kiti padrąsindami užsitikrinimą tų, kurie ruošiasi agresijai. Tad vieni ir kiti visai to nenorėdami kompromituoja taikos reikalą tuo metu, kada žmonija, parblokšta apsiginklavimo svorio ir gąsdinama naujų ir dar sunkesnių konfliktų reginiu, dreba nuo vien tik būsimosios katastrofos minties. Todėl Mes norėtume trumpai nužymėti tikrojo taikos noro bruožus.

B. Tikrojo taikos noro bruožai

1. Krikščioniškasis taikos noras ateina iš Dievo

Krikščioniškasis taikos noras plaukia iš Dievo. Jis yra taikos Dievas. Jis sukūrė pasaulyje taikos buveinę. Jis išleido savo taikos įstatymus, tos „ramybės tvarkoje“, apie kurią kalba šv. Augustinas. Krikščioniškasis taikos noras taip pat turi savo ginklus. Pagrindiniai jų yra malda ir meilė: pastovi malda į Dangiškąjį Tėvą, į mūsų visų Tėvą ir broliška meilė tarp visų žmonių ir visų tautų, kaip vieno ir to paties Tėvo vaikų, kuris yra danguje. Meilė su kantrybe, kuriai pavyksta visada išsilaikyti disponuojamai ir kuri yra pasiruošusi susiklausyti ir susiderinti su visais. Šie du ginklai yra iš Dievo ir ten, kur mokama vartoti tik medžiaginius ginklus, negali būti tikrojo taikos noro, nes šie grynai medžiaginiai ginklai būtinai iššaukia nepasitikėjimą ir sukuria tarsi karo atmosferą. Kas nemato, kaip svarbu yra tautoms išlaikyti ir stiprinti krikščionišką gyvenimą ir kaip sunki atsakomybė krinta pasirenkant arba saugojant tuos, kuriems jie patiki tiesioginį ginklais disponavimą?

2. Krikščioniškasis taikos noras yra atpažįstamas iš jo teisingų reikalavimų

Tikrasis krikščioniškasis taikos noras yra lengvai pažįstamas iš to, kad jis yra klusnus dieviškajam taikos įsakymui. Jis niekados dėl prestižo ar

tautinės garbės klausimo nesudarys karo atvejo, netgi karo grėsmės. Jis vengia ginklų jėga reikalauti teisės, kuri kad ir kažin kaip teisinga bebūtų, neatlygina rizikos sukelti gaisrą su visomis pasibaisėtinomis dvasinėmis ir medžiaginėmis išdavomis. Čia aiškiausiai iškyla tautų jaunimo auklėjimo ir viešosios nuomonės formavimo pagrindinės problemos, kurias modernieji metodai ir priemonės šiandien paverčia taip jautriomis ir nepastoviomis visose tautinio gyvenimo srityse. Dabar ši akcija privalo būti stropiai vykdoma sustiprinti visų valstybių solidarumui ginant taiką.

Kiekvienas teisės pažeidėjas privalo būti laikomas, kaip taikos ardytojas, negarbingoje vietoje, atskirtas nuo bendruomenės narių. O kad suvienytų tautų organizacija galėtų tapti pilnutine ir gryna šio tarptautinio taikos solidarumo reiškėja, ištrindama iš savo institucijų ir savo statutų visus pėdsakus, rodančius, kad tai buvo tik karo meto solidarumas!

3. Krikščioniškasis taikos noras yra praktiškas ir realistiškas

Jo artimiausias tikslas yra pašalinti ar bent sumažinti įtempimo priežastis, kurios moraliai ir materialiai skatina karo pavojų. Iš principo šiomis priežastimis yra reliatyvus tautinės teritorijos ankštumas ir žaliavų stoka. Užuot darius dideles išlaidas siuntinėjant stovyklose suspaustiems pabėgėliams maistą, kodėl nepalengvinti jų emigracijos ir įsileidimo jų šeimų, nukreipiant jas į tas sritis, kur jos ras reikalingą maistą?

Vietoje dažno be teisingų motyvų gamybos apribojimo, kodėl neleisti tautoms gaminti pagal jų normalų pajėgumą ir gauti savo kasdieninę duoną kaip savo darbo vaisių, negu kad ją gauti tarsi dovaną! Užuot stačius užtvaras abipusiam priėjimui prie žaliavų, kodėl neleisti joms naudotis ir mainytis be visų nereikalingų varžtų ir ypačiai be tų, kurie sukuria pavojingą ekonomiškų sąlygų nelygybę!

4. Krikščioniškasis taikos noras yra jėgos ženklas Tautų solidarumas prieš agresijos dvasią

Tikrasis krikščioniškasis taikos noras yra stiprumo bet ne silpnumo ženklas ir ne išvargusi rezignacija. Šis taikos noras sudaro viena su visagalio ir amžinojo Dievo taikos noru. Kiekvienas agresijos karas prieš šias gėrybes, kurias dieviškasis taikos įsakymas reikalauja gerbti ir garantuoti, taigi palaikyti ir ginti, yra nuodėmė, įstatymų peržengimas, tai pasikėsinimas prieš Dievo, pasaulio Kūrėjo ir Tvarkytojo didybę. Grasoma tauta jau yra neteisingos agresijos auka; jeigu kas nori mąstyti ir veikti krikščioniškai, tas negali likti pasyviame abuojume; dar labiau tautų šeimos solidarumas draudžia kitoms tautoms būti paprastais žiūrovais neleistino neutralumo pozoje.

Kas galės išmatuoti skriaudas, kurioms davė progos toks kitų abuojumas, svetimas krikščioniškam jausmui, agresinio karo atžvilgiu? Kiek dėl to nesaugumo jausmo prikentėjo didžiosios tautos! O ką bekalbėti apie mažąsias? Ar jis už tai davė ką naudingo? Priešingai, jis tik padrąsina ir užtikrina agresijos autorius ir kurstytojus, palikdamas kiekvieną tautą savo likimui, versdamas ją amžinai didinti savo apsiginklavimą.

Atsirėmęs į Dievą ir Dievo įsakymų sukurtas, krikščioniškasis taikos noras yra tvirtas kaip plienas. Jis yra visai kito grūdinimo negu pa-

prastas silpnas žmoniškumo jausmas, per dažnai kyląs iš gryno jausmingumo, kuris karo nepakenčia tik dėl jo baisumo ir žiaurumo, dėl sunaikinimų ir jo išdavų, o ne dėl jo neteisingumo. Toks jausmas, atmieštas hegemonizmu ir utilitarizmu, yra materialistinės kilmės; jam trūksta glaudaus ir besąlyginio organizuotumo, tvirtos bazės. Šis trūkumas sudaro dirvą, kurioj šaknija nevaisingo kompromiso klaidinga iliuzija, bandymas išmėginti savo galią artimo kaštu, arba kiekvienu atveju, agresoriaus polinkiai. Tatai yra tiek tikra, kad joks atžvilgis ar blogybių išplaukiančių iš karo svarstymas ir rimti akcijos apskaičiavimai galutinai nėra pajėgūs nustatyti, ar jis moraliai yra leistinas ar netgi, tam tikrose konkrečiose sąlygose, privalomas, kad būtų galima tvirtinti, jog priešą atmušant jėga, saugumas bus užtikrintas.

III

Dieviškasis taikos įsakymas

Vienas tačiau yra tikras dalykas, kad taikos įsakymas yra Dievo teisė. Jo tikslas yra palaikyti žmonių gėrybes, kaip lygiai ir Kūrėjo. Gi tarp šių gėrybių yra tokių svarbių žmonijos bendruomenei, kad jų gynimas prieš neteisingą agresiją, be jokios abejonės, pilnai pateisinamas. Šio apsigynimo taip pat reikalauja tautų solidarumas, kuris turi pareigą neapleisti agresijos aukos. Užtikrinimas, kad tokia pareiga neliks neišpildyta, nugąsdins agresorių ir tuo pačiu padės išvengti karo, arba bent, priimant blogiausią prielaidą, bent padės sutrumpinti karo kančias. Tuo būdu priežodis — jei nori taikos, ruoškis karui — turi geresnę prasmę kaip formulė — taika bet kokia kaina. Svarbiausia yra nuoširdžiai ir krikščioniškai norėti taikos. Mes karan esame stumiami be abejo paskutinio karo griuvėsių, tykaus smerkimo, kylančio iš didžiulių kapinynų su eilėmis nesibaigiančių aukų kapų, dar nenutildyto belaisvių ir pabėgėlių tėvynės ilgesio, baimės ir skaitlingų politinių nusikaltėlių varginamų ir nekaltai persekiojamų apleidimo; bet dar labiau privalo mus raginti galingasis dieviškojo įsakymo balsas ir švelniai perveriąs ėdžiose Dieviškojo Kūdikėlio žvilgsnis.

Klausykitės naktį skambančių, tarsi kalėdinis varpas, nuostabių apaštalo Povilo žodžių. Kadaise jis taip pat buvo nešvarių nacionalistiško ir rasistiško išdidumo sprendimų vergas. Parpuolę su juo ant Damasko kelio tarkime — Jis Jėzus Kristus, Jis yra mūsų Tėvas. Jis, kuris iš dviejų tautų sutvėrė tik vieną, Jis ir numarins mumyse kiekvieną priešiškumą. Jis atėjo nešti taiką jums, kurie buvote toli ir tiems, kurie buvo arti. Todėl taip pat ir Mes jus šią valandą visa savo tikėjimo jėga maldaujame, brangūs viso pasaulio sūnūs ir dukterys: dirbkite taikai pagal Išganytojo širdį. Dirbkite vieningai su visomis tiesiomis dvasiomis, kurios, nekovodamos jūsų eilėse, Mums tačiau yra priskirtos idealo bendrumu. Dirbkite, kad krikščioniškasis taikos noras triumfuotų.

Kalėdinis kreipimasis į katalikiškąją jaunuomenę

Bet Mūsų kvietimas su ypatingu pasitikėjimu krypsta į katalikiškąją jaunuomenę. Neužmirštamos praėjusio rugsėjo manifestacijos Romoje, subūrusios tokią įspūdingą daugybę katalikiško jaunimo atstovų, atvy-

kusių iš įvairiausių tautų, parodė spindinčiu aiškumu šito taikos noro solidarumą. Tada nuo mūsų patriarkalinės Bazilikos Vatikane laiptų, entuziastingo jaunimo akivaizdoje, Mes palaiminome pirmąjį pamatų akmenį būsimųjų „Domus pacis" — Taikos Namų, būsiančių prieš šv. Petro kupolą, skirtų katalikiškai jaunuomenei priminti, kad ji priklauso didelei šeimai, kuri lygia meile apglobia visus savo sūnus. Jums, brangūs jaunuoliai, kurie savo žydinčiame amžiuje nešate atsakomybę už dar netikrą rytojų, jums Mes sakome: nepasitenkinkite Taikos Rūmų statyba Aurelijaus kelyje. Šie namai bus tik jūsų taikos noro simbolis; dabar gi reikia darban paleisti visą savo budrųjį ištvermingumą, kad ir patį pasaulį būtų galima paversti Taikos Namais, kuriuose dvelktų, tarsi ramus vėjelis, Betliejaus dvasia ir pažadai, kur žmonija pagaliau galės rasti taiką.

Paskutinis prašymas — Palestina

Su šia viltimi Mes maldaujame Aukščiausiojo pagalbos visoms tautoms ir rasėms. Ypatingai toms, kurios labiau negu kitos yra karo neramumų ir naikinimų grėsmėje. Ir kaip šią Kūčių dieną Mūsų mintis nekryptų dar kartą į tą Palestinos žemę, kur Dievo Sūnus tapęs žmogumi pragyveno savo žemiškąjį gyvenimą, į tą Palestiną, kur, nežiūrint paliaubų, nesimato tikrojo taikos pagrindo. O kad būtų galima pagaliau rasti laimingą sprendimą, kuris pagelbėdamas tiekai tūkstančių pabėgėlių, patenkintų kartu visos krikščionijos troškimą apsaugoti šventąsias vietas, jas paliekant laisvai prieinamas, kad ir tarptautinės kariuomenės apsaugoje.

Mes taip pat meldžiame Dievo pagalbos tiems, kurie atsideda taikos tobulinimui ir saugumui malda ir aktyviu bendradarbiavimu už valdančiuosius, už tuos, kurie gali savo įtaka paveikti viešąją nuomonę, kaip ir apskritai už tuos, kurių tautos yra lengviau linkusios priimti nuoširdų taikos kvietimą; už nesuskaitomas karo aukas ir už daugelį kitų, kurių vargo sąlygos kasdien darosi juo skausmingesnės, juo toliau tęsiasi galutinės taikos atėjimas, kuri būtų moraliai teisinga ir pastovi, laisva nuo rasinio persekiojimo.

Laukdami Dievo palaimos šitiems karštiems linkėjimams realizuotis, Mes iš visos širdies jums visiems, brangūs sūnūs ir dukterys, sujungtiems su Mumis tikėjimo ir meilės ryšiais, teikiame savo tėvišką apaštališką palaiminimą.

KARD. PRANCIŠKUS SPELLMANAS

SOVIETINĖ TAIKA

JAV katalikų hierarchijos galva New Yorko arkivyskupas kardinolas Pranciškus Spellmanas priklauso prie dabarties JAV garsiausių vyrų eilės. Jo patarimai noriai klausomi Vatikane, jo balsas daug sveria ir JAV. Karo metu jis atliko kelias didelės reikšmės politiniais uždaviniais keliones, dabartiniu gi metu spauda daug rašo apie jo ateities vaidmenį Visuotinoj Katalikų Bažnyčioj.

Kard. Spellmano pažiūra į komunizmą ir Sovietų Rusiją yra labai aiški ir tiksli. Tą klausimą jis kėlė kelis kartus. 1946 m. lapkričio mėn. didžiulio žurnalo Cosmopolitan skiltyse jis patalpino savo pagrindinius svarstymus grasinančios pasauliui Pax Sovietica klausimu. Redakcija.

JAV konstituciją ir Teisių Deklaraciją parašė žmonės, kurie pirmoj eilėj statė tikėjimą Dievu ir tik po to, antroj vietoj, žmonijos gerovę.

Po Didžiojo karo taikos konferencijoj apie Dievą ir religiją nė žodžiu neprasitarta.

Dabar Taikos Konferencijoje Paryžiuje žmonės dar kartą išskyrė iš jos Dievą, tai žmonės tokio pat siauro proto, kaip tas žmogus, kuris kreida išrašė ant Lurdo šventovės vartų šiuos juokingus ir Dievą niekinančius žodžius: „Čia Dievui draudžiama daryti stebuklus".

Ar tai ne patrakimas tikėti, kad žmogus gali atkurti pasaulį iš sudraskytos civilizacijos skutelių be Dievo pagalbos? Ar tokio atkūrimo pasėka nebus sovietinė, ateistinė taika?

Sovietų pavyzdžiu taika yra tos rūšies, kuri turi atiduoti visą pasaulį Rusijai, nes komunistai, kaip vandalai, didžiuojasi pažeminimu ir išniekinimu visa to, kas yra šventa ir kilnu.

Kiekvienas lojalus amerikietis turi parodyti veiklią savo krašto meilę ir veikliai sekti mūsų nuosavo gyvenimo pavyzdžiais, kad išlaikytų ir Amerikai ir pats sau ištikimybę, nes priešingu atveju — komunizmas, kuris jau įsiveržė pro mūsų sienas, pasmaugs mūsų mylimą laisvę mūsų demokratinės tautos kūne.

O būtumėm kalti už tai mes patys, ne tik valstybės vyrai, kuriems patikėta didžiausi pasaulio turtai. Kaltas būtų kiekvienas amerikietis: ir tas, kuris dirvą aria, ir tas, kuris fabrike dirba, ir tas, kuris sėdi raštinėje už stalo ar parduoda prekes krautuvėj, ir kunigas, ir mokytojas, ir tas, kuris tik savais namais rūpinasi. Nes jie visi yra amerikonizmo tvirtovės!

Smerkiu bedievišką komunizmą ne savo tikėjimui ginti, bet kaipo amerikietis savo kraštui apginti, nes jei komunizmas yra katalikybės priešas, jis yra priešas tuo patim ir visų tų žmonių, kurie tiki Amerika ir Dievu. Nėra dienos, kad kas man nepasakytų: „Nejaučiu neapykantos rusų tautai, bet..." Ir aš taip pat sakau, nejaučiu neapykantos nei paskiriems žmonėms nei tautoms pasauly, bet jeigu kas jų — paskiras žmogus ar tauta — pasireiškia Dievo ar Amerikas priešu, laikau jį priešu, ar tai bus rusas, ar vokietis, ar anglas, ar amerikietis.

Jei Sovietų Rusija ar bet kuri kita tauta nuoširdžiai trokšta taikos — taikos, kuri nebus gėda mūsų sūnums, kurie gindami laisvę savo gyvybes

klojo, tai tegu savo aklu ir užsispyrusiu užsikirtimu nesipriešina teisingumo dėsniams, tenereikalauja brutaliu gobšumu pelno, kuris tik nutęsia žmonių skurdą ir nevilti ir tenekursto su patrakėlio piktumu karo, kuris turėtų būti civilizacijos karstas.

Demokratija šiandien yra išstatyta bandymams ir šiuo metu, kai rašau šias eilutes, senųjų Liuksemburgo rūmų Senato salėj vyksta pasitarimai tarp karo laimėtojų ir pralaimėtojų. Laimėtojai yra atsakomingi už pravedimą taikos, kuri gali ateities kartoms garantuoti gyvenimą arba pasiųsti mirtį. Istorija mums davė dvi ar tris tokias konferencijas, kurios purtė žmonių širdis nuolatine baime. O šiandien kaip šalta migla nusileido ant demokratinių tautų pax sovietica grėsmė, ir jei jai pasiduosime, pasmerksime savo vaikus vergijai pančiais sukaustytame pasaulyje.

Sovietų Rusija kuria imperiją, kuri užima apie 10 milijonų ketvirtainių mylių — žemės rutulio šeštąją dalį, imperiją, kuri savo ambicijomis prašoko net hitlerinės Vokietijos totalinius užsimojimus ir troškimus. Jei nuolaidų ir oportunizmo politika remsime Rusiją, tai ne tik padrąsinsime užpuoliką, bet tuo patim susilpninsime Ameriką ir paaukosime mažas ir silpnas tautas, kurias mes įsipareigojome saugoti ir ginti, palikdami jas gintis savomis jėgomis.

Rusija jau iščiulpė paskutines jėgas ir dvasios likučius iš pavergtų ir suterorizuotų Europos tautų ir įtrenkė jas į juodos nevilties pragarą, vesdama kartu į pražūtį sąjungines ir pavergtas valstybes, kurias pavertė viena milžiniška koncentracijos stovykla. Sovietų pavergtą pasaulį kankina badas, o kai Amerika pasiūlo jai pagalbą kovai su badu, Rusija ištiestą bendradarbiavimo ranką atstumia, slaptai telkdama maistą savo kariuomenei. Kur tik pasirodo raudonoji armija, jos pėdomis seka badas ir tūkstančiai nekaltų vaikų miršta tik dėl to, kad yra nugalėto priešo palikuonys ir privalo kentėti už savo tėvų nuodėmes.

Tuo būdu sovietai sąmoningai nutęsia chaosą ir badą, stabdo ūkišką atsikūrimą ir didina savo valdymo ribose skausmą ir skurdą. Jų arogantiška elgsena ir karingi žygiai yra sovietų taikos žymė ir simbolis, simbolis, kuris privalo supurtyti žmonijos sąžinę.

Smaugiamos baisiajame komunistų glėbyje Suomija, Lenkija, Rumunija, Bulgarija ir Jugoslavija tapo Rusijos vasalais; ji iš Baltijos valstybių išplėšė nepriklausomybę, o Vengriją ir Austriją ūkiškai sunaikino ir padarė beginklėmis. 50 tūkstančių antikomunistinių ukrainiečių, baltgudžių ir kazokų, kurie buvo įvilioti į vokiečių armiją, atiduodama ir jėga išvežama į Rusiją likviduoti. Išduotoj ir išsemtoj Lenkijoj, kurioj ištisi kaimai nušluoti nuo žemės paviršiaus, vaikai miršta, kaip nususę, liguisti, apleisti kačiukai.

Ar galime ramia sąžine pasisakyti, kad esame atlikę savo įsipareigojimus, jei kaipo nugalėtojai leidžiame deportuoti milijonus benamių ir beginklių žmonių? Ar besikeičią kaip kameleonas žodžiai gali pakeisti hitlerinį blogį į sovietinį gėrį, kai sovietų aklo tarno Tito valdžioje Jugoslavija ir toliau vartoja persekiojimų ir žudymų politiką, rinkdama nuolaidų supuvusį derlių? Karą laimėjusios tautos su gėda ir pasibaisėjimu sužino, kad tos tautos, kurias jos „išlaisvino“, tapo įtrenktos į naujųjų viešpačių vergiją, kad hitlerininkų daryti nusikalstamieji darbai tapo išdavikiškas sovietų taikos prototipas.

Dabartinė taika atrodo tik karo tragedijos meto pilnas niūrių prieš-

ginybių antraktas, kuriame atominė energija seikėjama ne taikingiems tikslams, bet užkirsti keliui naujiems karams, kur kankiniai teisiami kaip išdavikai, o diktatūros vadinamos demokratijomis. Tai nėra ta taika, kuri gyvųjų sužeistas širdis išgydo, mirusiems suteikia palaimą ir atilsį ir tautas paguodžia už jų patirtas kančias ir aukas. Tai yra melo ir nusiminimo laikotarpis, kuris primena kitą istorijos laikotarpį, kai Džingis Chanas savo mongoliškomis bangomis tvindė pasaulį ir grobė valstybę po valstybės, iš kurių jis kūrė savo neaprėžtos valdžios imperiją. Jis tą imperiją sukūrė ant penkių milijonų nukankintų aukų kaulų, kurios ribos tęsėsi nuo Geltonųjų jūrų ligi Juodųjų ir ligi Dunojaus!

Po tos invazijos joks kraštas neišsilaikė. Po baisių mongolų smūgių iš Lenkijos, Silezijos, Vengrijos ir Čekijos pasiliko tik rūkstančių nuodėgulių krūvos, per kurias mongoliškasai tvanas veržėsi į Austriją ir Saksoniją. Krikščioniškos tautos pakliuvo į vergiją, buvo masiniai žudomos, o jų kultūros centrai griuvėsiais verčiami. Plėšimai pripildė Džingis Chano maišus ir vežimus. Pabėgėliai pasakojo apie totoriško kareivio pasiutišką žiaurumą, apie jo betikslį ištisų miestų naikinimą, visų iš eilės gyventojų žudymą, apie tai, kaip jis, ugnim ir kardu visa sunaikinęs, iš pavergtų tautų iščiulpdavo visus gyvybinius syvus. Sveikus darbininkus ir ypač amatininkus dar kovų įkarštyje griebė į nelaisvę ir varė kaiminėmis, kaip gyvulius, vergauti naujam viešpačiui ir kurti jo galingai imperijai.

Ir tais baisiais laikais atėjo taika, taika brutali, paremta visiška nugalėtųjų vergija. Toji mirtina ir vergiška taika istorijoj yra žinoma kaipo p a x t a t a r i c a. O šiandien praslinkus septyniems amžiams po tos baisios totorių taikos mane purto baimė, naujai atgimstančios p a x t a t a r i c a baimė, nes toji totoriškoji taika eina į Europą tais pačiais negirdėto despotizmo, sunaikinimo ir mirties keliais, tik savo vardą pakeitusi į p a x s o v i e t i c a, kuri reiškia diktatorių tikslo pasiekimą: vienas pasaulis — bet jis visas komunistams priklausąs!

Mūsų karo meto sąjungininkas taikos metu nustojo buvęs sąjungininkas ir šiandien Sovietai stovi teisingos taikos sabotavimo darbe bei pasaulinio komunizmo planavimo kriminale.

Mes, amerikiečiai, mokame kalbėti apie tą didįjį pavojų, gresiantį pasauliui, bet nesiimame priemonių apsisaugoti nuo tos grėsmės ir pamirštame, kad patys galime nustoti buvę S u v i e n y t o m i s V a l s t y b ė m i s. Pleišku veržiasi į mus amerikietiškas komunizmas, kuriam vadovauja sovietinis imperializmas. Šiose žūtbūtinėse rungtynėse gali laimėti tik komunizmas ar amerikonizmas, nes nėra jokios galimybės ir priemonės tas dvi galias sutaikinti ar suderinti.

Kalbama, kad savęs įvertinimas esąs geriausias teismas, taigi komunistų nelojalumo Amerikos atžvilgiu įrodymas yra jų pačių Principų Deklaracija. JAV Apeliacinio Teismo teisėjas Kimbrough Stone štai ką man neseniai yra parašęs:

„Dar prieš dvejetą metų mano supratimas apie komunizmą buvo miglotas. Žinojau, kad jo nemėgstu, bet jei būtų mane kas paklausęs dėl ko, sunku būtų atsakyti. 1943 m. turėjau bylą, kurioje pasireiškė tam tikros komunistų grupės veikla. Parašiau savo nuomonę, patvirtinančią pasmerkimo sprendimą. Suprantama, išstudijavau visą įrodomąją medžiagą, kuri labai aiškiai įrodė komunistų uždavinius ir metodus. Kadangi toji medžiaga buvo patiekta jų pačių prisipažinimų ir jų pačių leidinių, tad jokios abejonės dėl jos teisingumo nekilo. Ji įrodė komu-

nistų visišką pasidavimą ketvirtam internacionalui, jų visišką nelojalumą Amerikos atžvilgiu net karo metu ir jų tikslą — jėga nuversti valdžią ir įvesti vienos partijos režimą. Turimoji medžiaga taip pat parodė jų gudrius ir pavojingus metodus, kuriuos jie norėjo panaudoti savo tikslams pasiekti.

Ta ypatinga komunistų organizacija tvirtino, kad esanti klusni Trockiui, o ne Stalinui. Tačiau reikia žinoti, kad trečiojo ir ketvirtojo internacionalo pagrindiniai principai ir tikslai yra identiški.

Amerika turi prieš komunizmą reaguoti. Pirmoji Amerikos sėkminga kontrataka — supažindinti savo visuomenę su šiais faktais. Dėl to ir siunčiu tos bylos aktų ištraukas, kurios neginčijamai įrodo: 1. kad to sąjūdžio charakteris yra tarptautinis ir yra klusnus Rusijai, 2. kad jo tikslas JAV-se yra pašalinti ir sunaikinti esančią valdymo sistemą ir jos vietoje įkurti vienos partijos valdžią bei konfiskuoti visą nuosavybę be jokio atlyginimo, 3. jų metodams priklauso: brautis į visas, mažas ir dideles, profesines sąjungas, kurstyti nepasitenkinimą tarp bedarbių, kelti neramią ir audringą opoziciją prieš konstitucinę valdžią, dalyvauti rinkimuose propagandiniais tikslais, demoralizuoti armiją, rengti ir auklėti savus jaunimo kadrus ir, pagaliau, organizuoti raudonąją armiją iš mažų vietos komjačeikų, kaip priemonę dabartinei valdžiai nuversti."

Taip komunistai liudija patys prieš save!

Kiekvienas komunistas yra potencijalinis JAV priešas ir tik akli negali įžiūrėti komunistinės invazijos į mūsų kraštą. Ar tad mes pasiliksime tiek minkšti ir sutingę, bailūs ar pašėlę, kad leistumėm sovietams laisvai braižyti planus ant mūsų žemės? Ar galime išniekinti šventąją atmintį mūsų sūnų, kurių karstai išbarstyti po neišmatuojamus tyrų smėlynus, vandenynų gelmėse, kūdrų vandenyse ir kryžiais atžymėtose kapų vietose tų miestų, kur kritusiųjų skaičius žymiai prašoka gyvųjų skaičių? Mes negalime kovoti su komunistine propaganda jų pačių neteisės, melo, smurto ir likvidacijos ginklu, nes tikime teisingumu, laisve ir teise. Tačiau mūsų teisė ir pareiga mestą mums komunistų pirštinę pakelti veikliu lojalumu, supratimu, vienybe ir pasiryžimu, o kai tai padarysime, jokia pasaulio partija ar tauta neįstengs mus supančioti ir vergais paversti. Tačiau jei pasitikėdami savimi pasiduosime kompromiso ir fašistiniai-sovietinės taikos toleravimo pagundai, įkalsime dar vieną vinį į nukryžiuotąją civilizaciją.

Dvasinės negalės yra totalizmų tiranijos simptomai ir pasėkos, sunkiausia gi tų negalių yra tikėjimas netikrais dievais. Amerikos viltis ir paskyrimas glūdi ne tik jos militarinėje galybėje ir jos neribotuose lobiuose, bet jos moralinėje ir dvasinėje galioje. Tas suformulavimas nėra originalus, nei charakteringas sielų ganytojui, nes Henry Clay pareiškė Kongreso sakykloj: „Amerikos pašaukimas — palaikyti ir nešti pasaulio tautoms šviesą." Gindama tą dėsnį Amerika gausiai laistė savo jaunąjį sūnų kraują, bausdama tas tautas, kurios nusidėjo Dievui ir žmonėms.

Turime suprasti ir atsiminti, kad Hitleris niekad nebūtų įgavęs tokios absoliutinės valdžios vokiečių tautoje ir nukariavęs Europos didžiumos, jei hitlerinei idėjai būtų pasipriešinę žmonės, sujungti kovos valia dėl tiesos ir teisingumo tokiame laipsnyje, kokiame fanatiški naciai buvo visiškai atsidavę hitlerinei tarnybai.

Bet šiuo atveju reikalinga pasakyti, kad mūsų kraštas prieš jo valią

yra suskaldytas į tūkstančius skeveldrų, įpainiotas į godumo, pageidimų ir neapykantos tinklą! Užsieniuose kalbama, kad Amerikos gyvenimo ideologija yra išstatyta bandymams, o vidaus susiskaldymo audros puola ir drasko amerikoniškąsias laisves. Ar tai galima, kad po tokios gražios aukos, kurią paaukojome karo metu, prarastumėm net vienybės ir taikos troškimą? Argi jau nustojome buvę tikrais patriotais, kad nebenorime kovoti su melagystėmis teisybe, su vergija — laisve, su ateizmu — tikėjimu, ne kruvinu karu gindami savo respubliką?

Amerikiečiai privalo nusikratyti apatija ir sumobilizuoti dvasios jėgas prieš ateistus, kurie apsėdo jų širdžių ir namų šventyklas ir niekšiškais būdais naikina jų tikėjimą Dievu. Žmonija turi teisę laisvai išpažinti Dievą ir pareigą ginti tą šventąją teisę. Komunistiniai ateistai moko neapkęsti Dievo ir žmonių ir kas laužo jų bedieviškąjį kodeksą, tiems parengia žiaurų religinį persekiojimą.

O kai žmogus nusigrįžta nuo Dievo, nusigrįžta ir nuo tiesos. Tad kodėl stebimės, kad Rusija su panieka kraipo ir deformuoja tiesą? Ar neprivalo kiekvienas gyventi pagal savo tikėjimą, ir ar ateizmas nėra oficiali Rusijos religija? Jei Rusijos atstovai stengiasi sukliudyti ir sugriauti visus padorius ir gailestingus taikos planus, kodėl mes turėtumėm sutikti su ta biauria pagoniška Dievo atsižadėjimo sovietinėj taikos koncepcijoj nuodėme, su bedieviškąja ašarų, kraujo ir mirties sutartimi — Prakeikimo Taika? Kol žmonija stengsis atstatydinti ramybę ir įvesdinti tvarką be To, Kuris yra Taika, tol jos daromos sutartys bus griaujamos ir sutraukomos, tol bus ieškoma tik naujų kelių pralieti ateities karuose milijonų jaunų esybių kraujui, nes karo kuras yra jaunystė!

Karas yra blogas padaras, tiek prakeiktas, kad pats velnias turi būti jo viešpats, todėl aš visa savo siela ir širdimi, visu savo žodžių audringumu priešinuosi karui ir jį smerkiu! Velnio tarnai yra tie, kurie stumia žmoniją į karą neteisingam grobiui laimėti. Laimėjome karą vestą dėl mūsų žemės laisvės, o karo auka yra visos tos tautos, kurios nenori suprasti pagrindinės pamokos, kurią davė karas, tos vienatinės pamokos, kuri išgelbės žmoniją ir atneš mums tikrąją taiką. Toji pamoka — M y l ė k D i e v ą i r p a d ė k a r t i m u i.

Prisimenu spaudoj paskelbtas nuotraukas, pirmą kartą panaudojus atominę energiją: suskaldytos į dalelytes medžiagos ir dūmų stulpas, šaunąs nuo žemės į viršų, milžiniško ir baimę keliančio jėgos žiedo pavidale. Žiūrėdamas į tą keistą žiedą be noro prisiminiau vienos nemoralinės poemos — L a f l e u r d u m a l — antraštę, blogybės žiedą, kuris skleidžia į tolį nužudytų ir nepalaidotų, ištisomis krūvomis gulinčių griuvėsiuose to, kas kadaise buvo miestais vadinama, kūnų puvėsių kvapą. Svarsčiau tuomet mūsų laimėjimą ir supratau, kad žmonės, kurių pečius prislėgė taikos atstatymo atsakomybė, taps ar žmonijos išgelbėtojais ar jos naikintojais, priimdami ar atmesdami uždavinius, mėginimus ir pagundas, kurios juos atakuoja. Nei jautriausias budrumas, nei stipriausios barikados neapsaugos mūsų nuo kompromisinės sovietinės taikos su jos deformuota ir sujaukta tiesa ir teisingumo pamynimu, jei drąsiai nesilaikysime nepranykstančių tikėjimo dėsnių, kuris mūsų visuomenės sielą pagimdė. Ar rusiškojo ateizmo antspaudas taip giliai į mus įsiėdė, kad drįstumėm atmesti dieviškosios tiesos ir teisingumo mokslą ir jo vieton priimti stabmeldiškas praktikas ir komunistinius prietarus?

Jei Benjaminas Franklinas galėtų prabilti Taikos Konferencijos nariams

taip, kaip jis buvo kalbėjęs Konstitucinei Konvencijai tuo metu, kai atrodė, jog visas jos darbas nueis niekais, jis pasakytų, kaip anuo metu:

„Pone Prezidente, toji menkutė ir nyki pažanga, kurią esame padarę tų keturių-penkių savaičių tarpusavio ginčų metu, man yra liūdnas žmogiško supratimo netobulumo įrodymas.

Šioje būklėje apčiupomis ieškodami politinės tiesos ir negalėdami jos pažinti net tuomet, kai ji pati stoja prieš mus, nepagalvojome kreiptis prie To, Kuris yra Šviesa, kad mums nurodytų kelią į susipratimą ir susitaikymą. Jau ilgai gyvenu šiame pasauly ir juo ilgiau gyvenu, juo daugiau surandu įrodymų, kad Dievas tvarko žmonijos likimą. Jei žvirblis negali nukristi ant žemės be Jo žinios, kaip gali atsirasti imperija be Jo pagalbos? Šventasai Raštas mums teigia, kad tuščias bus statančių rūmus darbininkų darbas, jei jų pats Dievas nepastatydins. Giliai tuo tikiu. Tikiu taip pat ir tuo, kad be Jo laiminančios pagalbos mūsų politinėj statyboj pasisekimo bus nedaugiau, kiek jo yra turėję Babelio bokšto statytojai. Mus visuomet skirs smulkūs partiniai reikaliukai, mūsų planai visuomet eis niekais, o mus pačius už tai ateinančios kartos pasmerks. Dar blogiau, nusivylusi žmonija gali ateityje nebekurti valdžios, paremtos išmintimi, bet palikti tai atsitiktinumui, karui ar laimėjimams. Dėl visa šito drįstu štai ką pasiūlyti:

Nuo šios dienos kas rytas prieš pradedant darbą siųsti maldą į dangų, prašant Dievą mūsų darbams palaimos ir pagalbos ir kad ta intencija vienas ar keli šio miesto kunigai kasdien laikytų pamaldas."

Nuo šios valandos kiekviena diena didino pažangą rašant didžiausią dokumentą, kokį bet kada žmogus yra matęs, žmogaus teisėms apsaugoti. O kaip buvo tuomet, taip yra šiandien ir taip bus per amžius: vien Šventoji Dvasia gali pakreipti žmoniją į taiką. Tik tuomet, kai taip nugalėsime, kad ir nugalėtieji gerbs tautų ir žmonių Kūrėją, pasaulis bus iš tikrųjų laisvas. Ką atneš rytojaus diena, jei ji neužantspauduos Šventosios Taikos tarp laisvų, tolerantingų ir vieni kitus suprantančių žmonių, bet pasirašys mirties sprendimą laisvei sovietinės taikos keliu?

Ar stovėjote kada prie laivo vairo, sekdami jo verčiamas jūrų vilnių vagas ir ar kada galvojote, kaip greit tos vagos išnyksta ir taip susilygina su vandens paviršium, kad net sunku prileisti, kad tik prieš mažą valandžiukę jo nugarą perskrodė didelis ir sunkus laivas: gaivalo gylis praryja visus pėdsakus išrėžtus ant jo nugaros. Nemanykite, kad karo išraustos vagos žmonių ir tautų veiduose galėtų būti taip greit pamirštos ir laiko bangų ištrintos. Ar žiūrėjote kada į dvidešimtmečio aklo jaunikaičio veido tas vietas, kur kadaise akių būta, kurias jis prarado kare ir ar sekėte kada ant jo sustingusio veido pasirodantį šypsnį, kuris melancholiniais aidų aideliais atsiliepia jūsų širdyje? Tad kokia būtų to Pasaulinio Karo prasmė, jei jis nepateisintų milijonų kankinių mirčių arba bent to vieno vaikino baisaus apluošinimo? Ar tokie vaikinai yra mūsų laimėto karo grobis ir taikos manekenai, kad galima būtų juos greit pamiršti ir dar tuo metu, kai blogio meistrai sėja naujus neapykantos grūdus žmonių tarpe, rengdami pasaulį naujam ir paskutiniam karui?

Kai milijonai karių karui pasibaigus grįžo pas savo mylimuosius, visų amerikiečių širdyse džiaugsmas skambėjo, kaip Velykų varpai. Po karo šventės seka šventes ir kiekvienų švenčių metu galvojama apie tuos, kurie iš karo nebesugrįžo, apie tuos, kuriuos karas apluošino ir kuriuos našlaičiais padarė. Bejėgė žmonija su nerimo, tikėjimo ir vilties mišiniu

širdyje Kalėdų metu atsiklaupusi giedos: Garbė Viešpačiui aukštybėse, o žemėje geros valios žmonėms taika. Prie tos amžių maldos jungiu savąją ir skiriu ją miegantiems amžinuoju miegu sūnums ir tiems, kurie gimti ketina.

Nakčia po žvaigždžių baldachimu einu stebėtinai ištuštėjusiomis mylimo New Yorko gatvėmis. Praeitis ir dabartis maišosi mano mintyse, nes mačiau svetimuose mūšių laukuose kanuolių mėsą, numestą į kapinynus, kaip nereikalingus senus švarkus, ir pamestą pakelėse, nes mačiau atskleistą tiesą ten, kur miega žmogaus praeities garbė — nulaužtas kardas, suteršta valdžios puikybė, nevykusios dinastijos svajonės, ir visą žmonijos pasiutimo sėją ir jaučiu, kad net čionai, mūsų galingos valstybės ribose pastovaus gyvenimo negalima planuoti ir remti mokslu, nei statydinti pagal puikiai išbraižytus planus, nei iš cemento lipdyti, nei akmenyje iškalti. Nes jei reikėtų dulkėms gyvybe virsti, joms reikėtų su dvasia tuoktis, o žmogus gyvenimo malone apdovanotas, darbu ir savęs atsižadėjimu privalo tarnauti Dievui ir artimui!

Tai yra amžinasis gyvenimas — alkaną pavalgydinti, leisti mažyčiams eiti prie To, Kuris pats dėl jų tapo Kūdikiu. Jei norime Ameriką padaryti nemirštamą, turime išmokti gyvenimo vienybėje — kaimynas su kaimynu, luomas su luomu; turime būti stiprūs gailestingumu, dosnūs meile, turime mokėti atverti širdis ir broliška nuotaika pavalgydinti ir aprengti alkaną ir sušalusį. Tik taip mūsų žemė gali pasiekti amžinąjį gyvenimą! Tik Dievuje yra viltis pakilti aukščiau savo neapykantos, tik Dievuje yra viltis pastatydinti rūmus, ir miestą, ir valstybę, kurie visa pergyvens.

Tėve, mažų šviesėlių daugybė prakala didžiąją pilkąją miesto nakties tamsybę ir, kaip Tavo aukuro sužiebtos žvakutės, kiekviena šaukiasi savo reikalu, o visi tie reikalai — tai vienas didelis reikalas Tavęs, Kuris esi Vienas!

Tėve, duok mums Tavo taikos palaiminimą! Geri žmonės save sukrovė ant aukuro, šaunūs žmonės žuvo, kad kitos tautos taiką laimėtų. O tačiau nepaisant to, kad visus savo priešus nugalėjome, neturime taikos, kurios taip troškome, nemokame aptvarstyti net savo žaizdų, neturime drąsos čion pat pas save padalinti dovanų, kurias siuntėme kitiems į užjūrius. Broliai iš tos pačios pastogės tapome vieni kitiems svetimi, neapykanta giliai į mus įsigraužia, mūsų darbininkai meta darbą ir visas mūsų genijus, galybė ir ištekliai rodo užsispyrimą, užsikirtimą ir gobšumą.

Tėve, duok mums savo taiką dar mums gyvenant, bet ne taiką pagimdytą tiranijoj, kur Tavęs nėra, kur žmonės yra daiktai, o taip skaitlingi kaip tyrų smiltynų grūdeliai! Tėve, sugriauk užtvaras, kurias žmonės pastatė tarp savęs, sutraukyk pančius, kurie sulaiko moralinį žmonijos vystymąsi, kreipk į teisingumą žmonijos paskyrimų vairuotojus! Tėve, atsiųsk mums savo Taiką dar mums čia žemėj tebėsant!

Vertė G. T.

VYSK. DR. V. PADOLSKIS

ŠV. RAŠTO ĮNAŠAS Į ŽMONIJOS ŽINIŲ LOBYNĄ

Šv. Raštas žmogaus ir žmonijos gyvenime užima ypatingą vietą. Milijonams žmonių jis buvo ir yra jų gyvenimo kelrodis, jų gyvenimo formuotojas. Nereikia būti pranašu sakant, kad ir ateityje jis bus milijonams žmonių jų gyvenimo gairėmis.

Šv. Raštu savo gyvenimą grindžia ne tik katalikai ir šiaip krikščionys; juo remiasi ir izraelitai, kurių tautoje Šv. Raštas yra kilęs. Pagonims, kurie turėjo progos Šv. Raštą, ypač Naująjį Įstatymą pažinti, Šv. Raštas yra nepaprastai įdomi religinio ir dorinio turinio knyga, kurios mintimis negali nesižavėti kiekviena kilnesnė siela.

Tokią ypatingą vietą žmonijos gyvenime Šv. Raštas, formaliai imant, užima todėl, kad jis yra Dievo žodis, „Dievo laiškas žmonėms“, kaip sako Bažnyčios Tėvai. Bet ir savo turinio kilnumu bei pranašumu, lyginant jį su kitais veikalais, kokius kada nors sukūrė žmogaus genijus, Šv. Raštas užima ypatingą vietą.

Šv. Rašte kalba Dievas. Jis turėjo daug ką pasakyti žmonėms. Tačiau jis ten kalba ne betarpiškai, bet per savo pasirinktus žmones, kurie tuo būdu tapo žmonėms kalbančio Dievo burna, gi visa tai surašydami, jie tapo Dievo rašomuoju įrankiu. Jis, būtent, apšvietė jų protą ir paveikė jų valią, kad rašytų, „rašant gi taip su jais buvo, kad visa tai ir tik tai, ką Jis norėjo pasakyti, jie teisingai protu apimtų, ištikimai parašyti norėtų ir be klaidos tinkamai išreikštų“ (Leonas XIII enciklikoje „Providentissimus Deus“). Taip Dievas tapo pirmuoju tų knygų autorium, žmogui pasiliekant tik Dievo įrankiu. Tokia tai formalinė Šv. Rašto pusė.

Bet kyla klausimas: kuo objektyviai Šv. Raštas žmonijai užsirekomendavo ir ką jis įnešė naujo į žmonijos žinių lobyną?

1. Ko mes Šv. Rašte neturime ieškoti

Į klausimą, kuo Šv. Raštas objektyviai žmonijai užsirekomendavo ir ką jis įnešė naujo į žmonijos žinių lobyną, pirmiausia atsakysime neigiamai: ko mes neturime Šv. Rašte ieškoti.

Pirmiausia būtų klaidinga jame ieškoti astronomijos žinių ar matematikos formulių sprendimo. Nėra jis taip pat koks agronomijos ar amatams išmokti vadovėlis. Nėra jis ir gamtos mokslų knyga. Šiems dalykams susekti yra pakankamai pajėgus Dievo duotas žmogui protas, ir žmogui turi to pakakti. Be triūso žmogus apkerpėtų. Štai kodėl Dievas tų dalykų ėmėsi ne pats mokyti žmones, jiems tai apreikšdamas, bet, apdovanojęs žmones išradingu protu, paliko jų triūsui, sumanumui ir pastangoms. Todėl apie gamtos dalykus Šv. Rašte išsireiškiama populiariai, kaip jie pojūčiams atrodo. Štai kodėl ir Šv. Rašto terminologijoje saulė teka ir leidžiasi ir tt.

2. Ko mes Šv. Rašte turime ieškoti

Šv. Rašte mes turime ieškoti religinės ir dorinės tiesos. Kaip jau minėjome, gamtos dalykai ten aprašomi, kaip jie žmogaus pojūčiams atrodė, visai nesigilinant į dalykų esmę, paliekant pačiam žmogui viską susekti, tuo tarpu gi žmogaus religiniam ir doriniam gyvenimui Šv. Raštas skiria visai kitokį dėmesį. Tai lengva suprasti.

Religiniam ir doriniam žmogaus gyvenime ir mažiausia klaida gali būti didžiai žalinga. Juo labiau, jei tai liečia pačius žmogaus gyvenimo pagrindus: žmogaus priklausymą pasaulio Kūrėjui, jo gyvenimo tikslą, prasmę, jo gyvenimo tikslo realizavimą ir t.t. Tų dalykų nežinojimas ar klaidingas jų supratimas žmogui būtų neatitaisoma nelaimė. Štai kodėl Dievas Šv. Rašte, tame savo laiške žmonėms, ir kalba apie tuos pagrindinius bei esminius žmogaus gyvenimui dalykus. Todėl Šv. Raštas bus beveik išimtinai religinio, dorinio turinio knyga ir šiuo atžvilgiu jis turi žmonijai neįkainojamos vertės ir reikšmės. Pagal jo nurodymus žmogus garbina Dievą ir tvarko visą savo dorinį gyvenimą.

Kokia yra Šv. Rašto religinė ir dorinė mintis?

Čia būtų per platu kalbėti apie kiekvieną Šv. Rašto knygą atskirai, tyrinėjant, kokios religinės, dorinės ar kitokios mintys joje yra išreikštos. Čia teks pasitenkinti bendra Šv. Rašto knygų kryptimi ir pačiomis pagrindinėmis jų mintimis ir žiūrėti, koks yra jų bendras įnašas į žmonijos žinių lobyną.

a) Žinios apie Dievą. Šv. Raštas, savo esmėje būdamas religijos ir doros grindėjas žmonėse, pirmiausia patiekia žinių apie patį Dievą. Žmogaus protas, tiesa, savaime yra tiek pajėgus, kad Dievą pažintų, kad susektų Dievo buvimą, t. y. kad susektų, jog Jis yra ir, nors nepilnai, kas Jis yra.

Pasiremdamas priežastingumo dėsniu, žmogaus protas prieina išvados, kad turi būti kokia nors labai tobula būtybė, kuri yra priežastis viso regimojo pasaulio. Stebėdamas tikslingumą neprotingoje gamtoje, jis prieina išvados, kad turi būti koks aukščiausias protas, kuris viską kreipia ir veda į tikslą. Žmogaus protas susidaro sau vaizdą ir apie tai, kas Dievas yra, t. y. apie jo savybes. Sveiko proto filosofija visuomet rodo kelią į Dievą.

Bet kol šiuo keliu eidamas žmogus pažins Dievą, reikės daug laiko, nes tik protui pakankamai išsivysčius, jis pajėgs taip protauti. Pagaliau ne visi tam turi pakankamai laiko, kad galėtų atsidėję Dievo ieškoti, nes rūpinimasis kasdieniniu pragyvenimu dažnam užima visą laiką ir nebelieka laiko gilioms filosofijoms, kai tuo tarpu Dievo pažinimas ir savo gyvenimo kreipimas į Jį negali būti atidedamas ilgam laikui, bet turi eiti drauge su atbundančiu žmoguje protu. Todėl žmogus turi lengvesnį Dievo pažinimo kelią: savo tėvų, Bažnyčios ir galop paties Dievo autoritetą.

Dievas pats apreiškė žmonėms, kad Jis yra ir kas Jis yra; Jis nusakė taip pat, ko Jis iš žmogaus nori, kaip šisai turi savo gyvenimą tvarkyti, kad būtų laimingas ir pasiektų Dievo jam užbrėžtą tikslą. Šio autoritetinio kelio dėka jau kūdikis su pagarba ir meile taria Dievo vardą, kreipia į Jį savo mintis, valią ir jausmus.

Šv. Rašte visa tai pirmiausia ir aprašoma: Dievas ten aprašomas kaip pasaulio ir žmogaus Kūrėjas, kaip Jis skiria žmones laimėje gyventi, bet drauge reikalauja pildyti Jo valią, Jo įsakymus, grasindamas už jų laužymą bausmėmis.

...vos Nacionalinė
...Mažvydo Biblioteka

Ypatingu atsidėjimu Šv. Rašte pabrėžiama tiesa, kad Dievas yra vienas, kitaip sakant, pabrėžiamas monoteizmas. Tai originaliausia Šv. Knygų skelbiama tiesa. Kada Šv. Rašto knygos buvo rašomos, Izraelis buvo beveik vienintelė tauta, kurios charakteringas pažymys buvo jos monoteistinis tikėjimas. Aplinkinėse tautose tuomet klestėte klestėjo politeizmas, t. y., tikėjimas į daugelį dievų, ir tik paskiri asmens tikėjo į vieną Dievą. Kadangi ir pati žydų tautos masė buvo stipriai palinkusi į politeizmą ir tik pranašų bei kitų žymių religijos atstovų dėka ji buvo galop iš jo išplėšta, tai susidaro įspūdis, kad monoteizmas žydų tautai buvo primestas iš šalies, kitaip tariant, buvo gautas iš Dievo apreiškimo.

Tikrai, žydų masė dar nebuvo taip išprusinta, dar nebuvo tokio aštraus proto, kad pati viena prieitų išvados, kad Dievas yra vienas. Ir mums žinomos senovės pagonių tautos, kaip romėnai, graikai, buvo politeistai, nors atskiri jų filosofai jau buvo numanę, kad Dievas yra vienas. Antai, Sokratas jau nebetikėjo daugybe dievų, bet tikėjo į vieną Dievą. Už tokią savo „bedievybę“ jis turėjo mirti. Po jo filosofai vis labiau ir labiau savo protu priėjo išvados, kad Dievas yra vienas. Bet pasaulis tapo monoteistinis ne jų, o Šv. Rašto dėka. Net buvo nuomonių senovės krikščionių tarpe, kad toks Platonas, taip gražiai kalbėjęs apie Dievą, turėjo būti skaitęs Šv. Raštą, arba bent buvęs su juo kokiu nors būdu susipažinęs.

Jei nebuvo lengva susekti, kad Dievas yra vienas, tai dar sunkiau buvo pažinti, kas Dievas yra, kitaip sakant, pažinti jo esmę. O tačiau Mozė prieš beveik 4000 metų Jį tiksliausiai nusakė: „Tas, kuris yra“, t. y. pati buitis. Iš to tektų išvesti, kad Mozė buvo toks filosofas, kokio pasaulis nematė, arba tai turėjo būti jam paties Dievo apreikšta. Šitai kaip tik tvirtina pats Šv. Raštas.

Čia būtų per platu smulkiai atpasakoti, ką Šv. Raštas sako apie Dievą. Dera tačiau pažymėti, kad Jis visur vaizduojamas, kaip pasaulio valdovas, kad viskas yra Jo galingose ir gailestingose rankose. Ten vaizduojama taip pat, kaip Jo planai, sukūrus pasaulį žmoniją padaryti laimingą, nenuėjo niekais, nežiūrint piktosios dvasios pastangų. Puolusiai ir išvaromai iš rojaus žmonijai Jis pažada Gelbėtoją, kuris sutrins žalčio galvą.

Netekusi rojaus žmonija pradeda tolti nuo Dievo: prasideda dorinis jos puolimas. Bet tarp daugumos piktų atsiranda ir gerų, kurie prisideda prie Dievo planų vykdymo. Iš jų Jis išsiaugina sau atskirą tautą — Izraelį, iš kurio kaip tik turės kilti pasaulio Gelbėtojas. Kas seka toliau, mums yra gerai žinoma iš Šv. Istorijos.

Naujajame Įstatyme paduodamos žinios apie Dievą dar nuostabesnės: patvirtinant seniai žinomą tiesą, kad Dievas yra vienas, čia atskleidžiama nauja tiesa — Švč. Trejybės paslaptis, parodant koks intensyvus gyvenimas vyksta pačioje Dievybėje. Tai prašoka bet kokį žmogaus proto numanymą. Net ir tą tiesą apreiškus, žmogaus protas lieka bejėgis ją apimti bei pilnai ją suprasti. Drauge ten atskleidžiama ir tų Švč. Trejybės asmenų santykiai su žmogumi, santykiai tikrai nuostabūs ir niekur kitur nerandami.

b) Žinios apie žmogų ir jo santykius su Dievu. Žmogus yra ypatingas Dievo rankų kūrinys. Jis turi nemirtingą sielą. Jo laukia užmokesnis už gerus darbus ir bausmė už piktus. Dažnai tai įvyksta dar čia žemėje, bet visuomet atpildas teikiamas po mirties, kada gaunama amžina laimė danguje, arba kančios pragare.

Dievas laukia iš žmogaus meilės, garbinimo, maldos ir kt. Kitų žmonių

atžvilgiu Dievas reikalauja meilės, teisingumo ir t.t. Dekalogas suformuluoja trumpai ir aiškiai pačius pagrindinius prigimties įstatymus.

Jei jau Senajame Įstatyme žmogus dažnai vadinamas Dievo vaiku, tai Naujajame pilnai atskleidžiama visa to posakio realybė, parodant, kad žmogus, tapdamas Dievo vaiku, tampa „dieviškos prigimties dalyviu" (2 Petr. 1, 4), kad jis gimsta iš naujo, gimsta iš vandens ir Šv. Dvasios (Jon. 3, 5).

Vidinis jau atgimusio žmogaus gyvenimas Kristaus atskleidžiamas alegorijoje apie vynmedį ir jo šakeles (Jon. 15, 1s.). Iš čia matyti, kad tas naujas žmogaus gyvenimas yra tai iš paties Kristaus į žmogų trykštąs Jo dieviškasis gyvenimas. Be abejo, visa tai yra iki šiol žmogui negirdėtos naujenybės.

Jei Kristus yra žmonijos Atpirkėjas, grąžinęs net su kaupu tai, kas žmogaus per nuodėmę buvo prarasta, tai žmogus iš savo pusės nėra koks šaltas vykstančio atpirkimo stebėtojas. Savo tikėjimu ir visu gyvenimu jis turi ir pats įsitraukti į tą vyksmą. Šią mintį ypač pabrėžia Apaštalų laiškai. Juos užbaigia šv. Jono Apreiškimas, kuris grandioziniais vaizdais parodo galutinę gėrio pergalę ir žmonijos išganymo atbaigimą.

Dievas ir žmogus bei nuostabūs jų abipusiai santykiai yra tai du poliai, kurie sutelkia visą Šv. Rašto autorių dėmesį. Visi kiti dalykai Šv. Raštui yra šalutiniai ir tik tiek liečiami, kiek jie siejasi su dviem pirmaisiais. Toks žvilgsnis į visatą pasaulinėje literatūroje nėra žinomas.

Tiesa, pasaulinėje literatūroje nekartą randame gražių, kilnių minčių, bet jos ten yra pabiros, tik atskiri krislai, kai tuo tarpu Šv. Rašte viskas yra gražu, kilnu. Štai kas iškelia Šv. Raštą į nepalyginamas aukštumas ir tuo būdu ląimi jam žmonių pagarbą ir meilę.

3. Ką Mes Šv. Rašte galime rasti

Jei siekiant pirminių tikslų viskas Šv. Rašte gravituoja apie Dievą, tai vis dėlto ten yra daug dalykų, kurie nėra esminiai tokiai religinei knygai, kaip Šv. Raštas, bet kurie dėstomai religinei minčiai sudaro foną arba drabužį, į kurį ji yra įvelkama.

Ką tad mes galime Šv. Rašte rasti šalia pirmaujančios religinės minties?

a) P o e z i j a. Pirmiausia Šv. Rašte mes randame daug poezijos. Jos ten yra ne tik pabiros atskirose istorinėse (Iš. 15, 1ss.; Teis. 5, 2ss.; 1 Sam. 2, 1ss.; 2 Sam. 1, 19ss.; 22) ar pranašų knygose, bet yra ištisi jos veikalai, ištisi rinkiniai, pav. psalmės ar Jobo knyga.

Psalmės yra žymia dalimi žydų karaliaus Dovydo rašytos (apie 1000 metų prieš Kristų), kitos atsirado vėliau (Babilonijos nelaisvės laikais ir tuoj po jų). Kadaise jomis buvo garbinamas Dievas Jeruzalės šventykloje, šiandien tais pačiais žodžiais Jis yra garbinamas krikščionių šventovėse. Kristaus Bažnyčia nieko gražesnio žmogaus kūryboje nerado, kuo galėtų Dievą tinkamai garbinti ir šlovinti, Jį maldauti ir atsiprašyti bei Jam dėkoti. Todėl ji vartoja paties Dievo įkvėptus himnus. Kiek juose pagarbos ir meilės Dievui, kiek nusižeminimo prieš Dievo didybę! Per tris tūkstančius metų žmonija nieko gražesnio nesukūrė. Be abejo, dėlto, kad Šv. Dvasia nepajudino taip jautriai širdies stygų nė vieno kito, kaip anų įkvėptųjų S. Įstatymo poetų.

Jobo knyga yra taip pat reto grožio veikalas. Tai tikra dieviška poema, kur poetine forma sprendžiama pikto, žmogaus kentėjimų problema. Kentėjimai, pagal ją, yra nuodėmės pasekmė ir bausmė už ją. Bet dažnai

jie lanko ir dievotą žmogų, kad jį apvalytų nuo netobulumų, išbandytų dorybę ir jį pašventintų. Kokia yra kentėjimų priežastis ir koks jų tikslas, atskirais atvejais tegali žinoti tik Dievas, ir žmogaus pastangos tai susekti yra nesėkmingos.

Veikalas pasižymi gilia mintimi, stipria jausmų išraiška ir gyva, vaizdinga kalba. Visiems krinta į akį veikalo pabaigoje (38s.) pasaulio sukūrimo aprašymas, kur atvaizduojamas Dievas savo neprieinamoje didybėje ir žmogus savo menkume.

Kitas žymus S. Įstatymo poetinis veikalas yra Giesmių giesmės knyga, kur aprašomas nuostabus Dievo susijungimas su žmogumi ir žmonija. Tai aprašoma vedybinių santykių alegorija. Šis Dievo susijungimas su žmonių gimine yra prasidėjęs jau S. Įstatymo laikais, kai Dievas iš daugelio kitų sau išsirinko vieną — Izraelio tautą. Štai kodėl S. Įstatymo pranašai izraelitų vaikymąsi paskui svetimus dievus, stabus, vadina svetimoteryste. Šis Dievo susijungimas su žmonija dabar realizuojasi daug aukštesne prasme Kristaus Bažnyčioje.

Šią mintį kūrinys išreiškia savo esminiais bruožais, alegorijos visuma, kai smulkmenos tarnauja tik pilnesniam vaizdui susidaryti. Atskiri vaizdai labai spalvingi, stiprūs, daugumoj paimti iš gamtos ir visas veiksmas vyksta gamtoje. Tikra idilija! Palyginimai kartais yra labai orientališki ir mums neįprasti, dėlto ne kartą mus užgauna.

Tenka apgailestauti, kad šis poezijos kūrinys dažniausiai skaitytojų nesuprantamas, nes nežinoma, kad jis reikia suprasti minėtos alegorijos prasme.

Be šių trijų pilnai poetinių kūrinių, kurie pasižymi visa savo poetine forma ir ritmu, daug poetinės nuotaikos — turinio ir vaizdžios kalbos atžvilgiu — randame ir kitose S. Įstatymo knygose, pav. patriarchų istorijoje jų orientališkas piemenų gyvenimas palapinėse. Juozapo istorija yra stilingojo pasakojimo pavyzdys: veiksmas vedamas iki aukščiausio įtempimo ir galop ateina patenkinamas sprendimas. Rutos ir Tobijo knygos yra tikros idilės.

Daug poetinio polėkio yra pranašų raštuose, ypač pranašo Izaijo. Dievo įkvėpti, pranašai nekalba kasdienine kalba, bet rinktiniais žodžiais, kurie liejasi ritmu.

Daug poetinio grožio yra ir išminties knygose: Patarlėse, Pamokslininke, Ekleziastike ir t.t. Tai nėra tik taip sau gudriai sugalvotos mintys ar paprastos patarlės, bet tai posakiai pilni dieviškos išminties, kilę Dievo apšviestuose religijos ir įstatymo apmąstymuose ir iš ilgo bei plataus patyrimo. Visa tai pagaliau išreiškiama nuostabiu paprastumu ir įvairumu. Kartais posakiai labai trumpi, išreikšti keletu vaizdų ar palyginimų, kartais gi jie ilgesni, pav., dorosios ir apdairios moters išgyrimas (Pat. 31).

Šv. Rašte dėstomasis dalykas, mintis, užima esminę vietą, gi išreiškimo forma yra tik drabužis, į kurį mintis yra įvelkama, kitaip sakant, išreiškimo forma yra tik dieviškosios minties apvalkalas, išorė. Bet šis apvalkalas yra nepaprastai gražus, žavintis savo paprastumu, vis tiek ar tai būtų poezija ar proza. Keletu žodžių, keliais brūkšniais sudaromas neįkainojamo grožio vaizdas. Tačiau Šv. Raštas vengia tuščiažodžiavimo, kuriame paskęsta dažnai profaniniai rašytojai. Tūlas poetas rinktiniais žodžiais aprašė eilėmis banguojantį smilkstančios cigaretės dūmą. Ar tai verta poeto pastangų? Kai stinga minčių, ypač gilesnių, tenkinamasi ir tuo.

Šv. Rašte gi jungiasi ir minties gilumas ir formos grakštumas, kad

dažnai net stebėtis tenka, ypač žinant, kad veikalai parašyti gilioje senovėje ir kad hebrajų kalba nėra jau tokia lanksti. Antai, Jobo knyga parašyta prieš pustrečio tūkstančio metų, bet jos poetine forma nė dabar negali atsigėrėti. Bet ir istorinės knygos neatsilieka savo grožiu.

b) Istorija. Be poezijos, Šv. Rašte randame daug istorinių žinių iš įvairių tautų gyvenimo ir bendrai iš žmonijos praeities. Tik reikia pažymėti, kad Šv. Rašte aprašoma žmonijos ir tautų istorija nėra tai pasaulinė, bet religinė arba religijos istorija, kur aprašoma ne vien tik gryni įvykių faktai, bet viskas siejama su Dievo vadovavimu žmonijai, ypač išrinktajai tautai, aprašant taip pat tos Dievybės kultą, pažymint kaip Dievas budėjo, kad žmonės Jam būtų ištikimi, kad tik Jį vieną savo Viešpačiu ir Dievu pripažintų ir pildytų Jo valią, klausytų Jo įsakymų, ir kai žmonės to nedarydavo, siųsdavo pranašus žmonėms įspėti arba atatinkamas bausmes jiems nubausti.

Reikia tačiau pripažinti, kad, nežiūrint savo religinio charakterio, istorinės Šv. Rašto knygos yra svarbūs dokumentai ir pasaulinei rytų krašto istorijai, kuriuose galima rasti labai įdomių ir svarbių apie tuos kraštus ir jų gyvenimą praeityje žinių. Neretai ten aprašomus įvykius patvirtina rasti profaniniai dokumentai, įrašai, archeologinės iškasenos Asirijoje, Babilonijoje, Egipte ir kitur. Dažnai tačiau jie kalba savo svoriu vieni. Ne vienam tai davė progos kelti abejonių dėl jų istorinio vertingumo. Bet tam nebuvo rimto pagrindo: vien tik dėl to, kad apie tai rašo religinės knygos, kurių vertę jie a priori neigė. Vėliau tačiau jiems teko už tai retraktuotis, savo priešingus Šv. Raštui tvirtinimus atšaukti, nes nauji archeologiniai kasinėjimai prikišamai parodė, kad kas Šv. Rašte rašoma apie miestus, žmones, papročius ir kt. nėra išgalvota, nes jų tikrumą paliudija ir medžiaginės anų laikų liekanos. Iš to seka išvada, kad šventieji rašytojai apie jų aprašomus dalykus buvo gerai informuoti. Taigi jais galima tikėti ir tuomet, kai tolesniam aprašyme jie yra vieninteliai rašytojai, kurie apie tuos dalykus kalba ir tuo būdu stambiu savo įnašu papildo pasaulinę istoriją.

Čia būtų per platu kalbėti, ką konkrečiai Šv. Raštas iš pasaulinės istorijos patiekia. Iš dalies tai mums žinoma iš Šventosios Istorijos, išeitos mokykloje. Chanaano žemė — Palestina, Sirija, Asirija, Babilonija, Egiptas, jų gyventojai, papročiai, įvairūs faktai yra daugiau ar mažiau Šv. Knygose paliečiami. Štai ką mes Šv. Rašte galime rasti.

Baigiamasis žodis.

Neabejotinai Šv. Raštas yra tai labiausiai skaitoma ir studijuojama pasauly knyga. Bet taip yra tik dėl to, kad čia randama tai, ko nerandama kitose knygose: naujas žvilgsnis į žmogų, į jo gyvenimo prasmę, naujas žvilgsnis į visatą, nurodant kaip viskas trykšta iš Dievo ir vėl į Dievą grįžta.

Šis naujas žvilgsnis į žmogų ir pasaulį žmogaus nepritrenkia, jo netriuškina, bet jį kelia ir palaiko. Štai kodėl kiekvienas, kurs ieško gyvenimui jėgos ir direktyvų, ima į rankas Šv. Raštą. „Imk ir skaityk, imk ir skaityk“, girdėjo kadaise Augustinas, žymusis Tagasto retorius, balsą. Jis atskleidė tada N. Įstatymą, šv. Povilo laišką romėnams, ir pradėjo skaityti pirmą pasitaikiusį tekstą ir kartu su Apaštalo žodžiais sklido į sudrumstą jo sielą šviesa ir ramybė.

Šis retoriaus Augustino nuotykis ne pirmas ir ne paskutinis amžių eigoje, nes Šv. Raštas yra amžinoji žmonijos knyga: visad sena ir nuolat nauja, vienodai įtikinančiai kalbanti į žmogaus širdį ir protą.

PETRAS-PRANCIŠKUS BŪČYS, M.I.C.

KUNIGŲ LIETUVIŠKUMAS IR BEDIEVYBĖ LIETUVOJE

Mintys ir prisiminimai p. K. Griniaus „ATSIMINIMUS IR MINTIS“ skaitant

Eidamas aštuoniasdešimts antruosius metus p. K. Grinius, kuris 1926 metais buvo teisėtai išrinktas Lietuvos Respublikos prezidento pareigoms, 1947 metais pagarsino 304 puslapių knygą, aprašydamas savo gyvenimo įvykius, susijusius su viešaisiais Lietuvos atsitikimais. Tai yra pirmasis autobiografijos tomas; žada būti dar du.

Pastarieji 80 metų — tai Lietuvos atgimimo laikotarpis. Tame atgimime gydytojui Kazimierui Griniui teko stambi darbo dalis. Dirbo jis, dirbo ir kiti. Gimęs netoli Marijampolės, jis ne vienerius metus gyveno tame mieste, kur mūsų tautinio atgimimo veikla, man rodos, ėjo sparčiau kaip kitur. Nuo 1865 iki 1904 m. Lietuvoje po rusais laikraščių nebuvo spausdinama. Tų laikų veikėjų atsiminimai istorikams atstoja žinių šaltinius, kuriuos šiaip būtų galima rasti periodinėje spaudoje. Tačiau atsiminimai, ypač užrašytieji keliasdešimts metų po įvykio, negali būti taip patikimi, kaip savo laiku užrašomos žinios. Iš tų pačių laikų apie tuos pačius dalykus rašomieji atsiminimai išeina labai įvairūs ir toli ne visada juos galima suderinti. Kartais jie nukrypsta nuo tiesos dėl atminties trūkumų, bet ne retai ir dėl to, kad autorius su savo jausmais smarkiai įstrigęs į savo partiją, srovę ar pažiūrą, jos spalvomis nejučiomis nudažo savo liudijimą. To pasitaikė ir daktarui K. Griniui, rašant savo „Atsiminimus ir Mintis“.

Jam jaunam esant, Lietuvoje vyko ne vien tautinio mūsų susipratimo pakirdimas arba atgimimas, bet ir nutolimas nuo viešpatavusio mūsų žemėje katalikų tikėjimo. Grinius rašo: „Anuo metu, apie 1870—1880 m. b e d i e v y b ė kaimuose jau reikšdavosi“. (Atsiminimai ir Mintys. Patria. Tuebingene 1947 m. 33 pusl.). Prisipažindamas, kad to reiškinio „priežastys ne taip lengva yra išaiškinti“, autorius tame pačiame 33 puslapyje teigia: „Man rodosi, kad čia lietuvių bedievėjimo eigoj yra labiausiai kalti patys katalikai kunigai, ypač lenkininkai, kurie pasivėlino įsijungti į tautinę lietuvių kovą ir tuo atstūmė nuo savęs ir nuo katalikų bažnyčios lietuvius patrijotus moksleivius.“ — Šis posakis man parūpo ir atsidėjau jį patikrinti. Nebandau parašyti nuodugnų mūsų nesenos praeities tyrinėjimą, bet ketinu priminti dalykus, kurių p. Daktaras arba nežinojo, arba nesuminėjo.

Pradėsiu gvildenti klausimą: ar tikrai lietuviai kunigai labiau už kitus savo šalies šviesuolius pasivėlino susirūpinti tautiniu susipratimu, ypač gimtosios kalbos branginimu? Antroje gi šio straipsnio dalyje rašysiu apie katalikų tikybos susilpnėjimą mūsų tautos mintyse.

Esu pusšeštų metų jaunesnis už p. Grinių. Taigi, 76 mudviejų gyvenimo metai yra bendri.

I.

TAUTINIO LIETUVIŲ SUSIPRATIMO PĖDSAKAI KUNIGUOSE

Ankstyvieji mano atsiminimai

Slavikuose, atseit mano gimtosios parapijos bažnytkiemyje, visai arti zakristijos iš lauko šventoriuje yra rūpestingai iškaltas akmuo su lietuvišku parašu, sakančiu, kad čia palaidotas kunigas Rapolas Aleknavyčia. Žmonės iki šiol tebekalba apie tą kleboną, kurs buvo drauge kunigas, dailidė ir akmenis kaldavo. Savo lietuviškąjį antkapį jis pats sau pasigamino dar gyvas tebebūdamas. Prie antkapio parašo pridėta, kad tas kunigas mirė 1835 metais. Aš manau, kad jis nepasivėlino įsijungti į tautinę lietuvių kovą.

Man mažam vaikpalaikiui bebėgiojant po tėviškės kiemą, atvažiavo savo brolio, o mano tėvo, aplankyti kun. Pranciškus Būčys, gimęs tuose pačiuose namuose 1850 m. A. a. mano mama, paskubomis nupraususi mane, nuvedė pasisveikinti su dėde. Šiandien atsimenu to kunigo posakį, ištartą mano tėvui, maždaug šitaip: „Žinai, Joneli, dabar į klesas nepriima vaikų virš 12 metų, tai turi pradėt mokyt savo vaiką, kad galėtų įstot į gimnaziją.“ Neatsimenu žodžių, bet neužmiršau, ką jie reiškė. Mano mama to taip pat neužmiršo. Ji, būdavo, atsisėda verpti, o mane pasisodina šalia savęs ir moko skaityti iš „Lementoriaus“. Iš kito šono atsisėsdavo tarnaitė Marijona Gerdavytė taip pat su savo „Lementorium“. Tai buvo 1878 m. Aš tik užaugęs patyriau, kad tą „Lementorių“ buvo parašęs kunigas Brundza, marijonas iš Marijampolės, dar prieš lenkmetį, atseit, prieš 1863 m. Šiandien man nelengva būtų atsakyti klausiančiam, į ką vienuolis pasivėlino įsijungti?

Man jau gimnazijoje esant, bet vasarą atostogaujant tėviškėje, vieną rytą mūsų žmonės, anksti pakilę iš miego, pašiūrėje rado svetimą vežimą ir jame bemiegantį Sudergo kleboną kun. Martyną Sederevičių. Pasirodė, kad tas kunigas buvo nuvažiavęs toli nuo savo parapijos su pargabentomis iš Prūsų lietuviškomis knygomis. Kelionės būta ilgos, buvo tekę nemiegoti, rasi, ne viena naktis, kol knygos buvo išdalintos knygnešiams. Bet grįžtant miegas įveikė. Prieš užmigdamas kunigas ir jo vežėjas dar susiprato pasukti iš vieškelio į artimą kiemą, kurio pašiūrėje abu užmigo. Neatsimenu, kuriais metais tai buvo, bet spėlioju, kad „Aušra“ tuomet jau eidavo.

Kun. M. Sederevičius (jis sakydavosi Sederevyčia) nebuvo įsijungęs į „Aušrą“. Kada aš jau baigiau seminariją, jis man pats sakė, iš kur jam buvo parėjus mintis ir noras platinti lietuviškąsias knygas. Sederevičius baigė seminariją kaip tik tuo laiku, kada Seinuose, vyskupui Straszynskiui mirus, vyskupas Lubienskis dar nebuvo paskirtas, o pavyskupio nebuvo, taigi prieš 1863 m. Visas baigiantysis seminarijos kursas turėjo važiuoti svetur, kad galėtų gauti šventimus; tad lietuviai iš Seinų važiavo į Varnius. Tai buvo, turbūt, 1858 m., nes žinoma, kad tais metais Valančius šventino taip pat seinišką kunigą Kazimierą Ruškevičių. Suteikęs kunigystę saviesiems abiturijentams ir svečiams, Valančius pasakė prakalbą apie Lietuvos vargus, išvadžiodamas, kad gyvas kunigo žodis daug gero gali padaryti, bet knyga plačiau siekia. Ta prakalba įstrigo Sederevičiui į širdį. Jis jau buvo senas, kada man ją atpasakodamas dar jaudinosi, praėjus kelioms dešimtims metų po to, kai buvo ją girdėjęs.

Varniai

Tiek rašius iš savosios atminties, pritinka plačiau žvilgterėti ir į dalykus, buvusius prieš man užgimstant. Neteko man matyti rimtai ištirtos lietuvių tautinio susipratimo istorijos. Nė pats jos negaliu rašyti; bet vieną kitą dalyką teko sužinoti.

Tuose Varniuose, iš kur kilo garbingoji ir išganingoji knygnešių gentkartė, iš kur plito stebėtinas blaivybės sąjūdis, buvo būrys jaunų sveikos ir kilnios dvasios vyrų, branginusių savo tautą ir kalbą. Tos trys priemonės: knyga, blaivybė ir lietuvybė buvo trys priemonės vienam tikslui — Lietuvos dvasiai sustiprinti. Vyskupo M. K. Valančiaus protas, širdis ir jėgos, trumpai sakant jo asmuo, tą tėvynės dvasios atgimimo tikslą išvydo, kitiems parodė ir paragino kitus, ypač jaunesniuosius trimis minėtomis priemonėmis naudotis. Palikę šalyje tą didįjį asmenį, į kurį mūsų patrijotinės praeities tyrinėtojai nemėgsta kažin dėlko žiūrėti, prisiminkime būrelį veiklių patrijotų klierikų ir kunigų.

Varnių seminarijoje lietuviškas susipratimas galėjo būti, kuomet tenai mokėsi klierikas Valančius, bet iš šiek tiek vėlesnio laiko turime tikrų žinių. Iš Šiaulių bajorų mokyklos į Varnių seminariją 1848 m. įstojo Juozas-Silvestras Dovydavičius, kurį mes dabar vadiname Dovydaičiu. Tai buvo dviem metais prieš Valančiui tampant Žemaičių vyskupu. „Šiaulėniškio Senelio“ autoriaus J. S. Dovydaičio lietuviškumas buvo tiek pastovus ir stiprus, jog nėra abejonės, kad jis reiškėsi ir klierikaujant. Nesakyčiau, kad J. S. Dovydaitis buvo pirmutinis susipratęs lietuvis Varniuose. Naujojo Testamento vertėjas vyskupas Juozas-Arnulpas Giedraitis buvo miręs prieš 10 metų. Nėra jokio pagrindo manyti, kad to kunigaikščio lietuviškumas būtų išgaravęs prieš Dovydaičiui atvykstant į Varnius. Lietuviškai nusiteikusieji vyskupai Giedraičiai Steponas ir Juozapas valdė Žemaičių vyskupiją nuo 1778 iki 1838 m. ir jųdviejų pažiūros per penkiasdešimts metų patekdavo į seminarijos jaunuolių protus bei širdis. Giedraičių šeima nebuvo vienatinė išlaikiusi lietuvybę. Buvo taip pat bajorai Dovydaičiai.

Lietuviškai nusistatęs Varnių seminarijos klierikas buvo Juozo Silvestro brolis Justinas, kuris Varnių seminariją baigė 1854. Po trijų metų iš Varnių Seminarijos į Petrapilio Katalikų Akademiją išvyko karštas lietuvis ir didis tėvų kalbos mylėtojas klierikas Klemensas Kairys, apie kurį „Anykščių Šilelio“ būsimasis autorius A. Baronas 1857 m. sakė, kad džiaugtųsi, jei apie lietuvių kalbą nusimanytų dešimtą dalį to, ką žinojo Kairys. To Klemenso Kairio kurso draugas Pranciškus Viksva į Akademiją nepateko, bet lietuvių kalbos branginimą ir vartojimą palaikė Žemaitijoje. Gal kiek senesnis už Kairį ir Viksvą buvo kun. Ambraziejus Kašarauskas, kurs gyveno Varniuose ir pasižymėjo lenkų kalba Lietuvos meile liepsnojančiais raštais apie lietuvių kalbos dalykus. Tais laikais Varniuose buvo susidaręs veiklių lietuviškų patrijotų būrys, kurį „Lietuviškoji Enciklopedija“ vadina triumviratu (II, 1167). Triumvirato dvasia veikė klieriką Antaną Baroną, įstojusį 1856 m., bet Baronas sakosi pradėjęs rašinėti lietuviškas eiles dar 1849 m. ir neabejotina, kad „Saulėtekį“ buvo parašęs 1855, atseit prieš įstodamas į Varnių seminariją. Jo poetinius kūrinius, dar prieš jam klieriku tampant, girdavo p. Karolina Praniauskaitė. Numanu, kad ir jos giminė buvo kilminga, bet nepaniekinusi sentėvių kalbos.

Nežinau, ar Varnių židinyje įsižiebė kunigų aušrininkų J. Lideikio, J. Katelės ir M. Miežinio bei Juškevičių lietuviškasis nusistatymas. Mažiau abejodamas tą teigčiau apie kun. Aleksandrą Dambrauską (Jakštą) ir kun. Joną Maculevičių. Tarp aušrininkų nesiskaito kun. Juškevičius, dainų rinkikas, bet jis neabejotinai buvo Žemaičių seminariją išėjęs.

Vilniaus universitetą rusams išdraskius, Lietuva neturėjo aukštosios mokyklos. Tautos kultūros židiniai tegalėjo rusenti tiktai aukštesniosiose mokyklose. Tarp tų lietuviškasis tautinis susipratimas pirmiausia pasirodė Varniuose. Tai buvo trisdešimt su viršum metų anksčiau, kaip Marijampolėje. Iš Varnių tas židinys apie 1870 m. drauge su Žemaičių vyskupo sostine buvo perkeltas į Kauną. Ten tą įstaigą baigė kun. Kazimieras Jaunius, paskui Juozas Tumas ir daugelis kitų patrijotų.

Kitos aukštesniosios mokyklos

Anais laikais, neskaitant Vilniaus, Lietuvoje nedaug tebuvo aukštesniųjų mokyklų. P a n e v ė ž i o mokytojų seminarija buvo beveik visai rusiška. Kol tenai veikė bajorų mokykla, nežymu buvo lietuvybės, nors garsusis Kerbedis niekuomet neužsigynė savo lietuviškumo. Bet toje mokykloje jis tegalėjo būti tik prieš Vilniaus universitetą uždarant. Neturiu žinių, ar jis tikrai yra toje mokykloje buvęs. Panevėžio realinė gimnazija, kurią baigė kun. J. Tumas-Vaižgantas, atsirado vėlokai. Joje mokėsi taip pat filologas Juozas Balčikonis.

Anksčiau ir daugiau lietuvybės būta Š i a u l i u o s e, ypač kunigų Dovydaičių, Dambrausko-Jakšto laikais ir vėliau, kuomet Šiaulių gimnaziją baigė būsimasis kunigas Aleksandras Būblys. Apie Ukmergę nieko nerašau, nes apie jos aukštesniąsias mokyklas nieko nežinau. Tą patį turiu pripažinti apie Palangos progimnaziją.

K a u n e buvo trys gimnazijos: bernaičių, mergaičių ir komercijos. Apie lietuvybę jose man neteko nieko patirti, bet spėlioju, kad Kauno bernaičių gimnazijoje mokėsi Jonas Maculevičius (Maironis) ir kad tos gimnazijos dvasia nenuslopino jo lietuviškumo. Iš buvusių toje gimnazijoje apie 1890 m. mano pažįstamų mokinių, sakysim, kun. Julijono Jasienskio, neteko patirti, kad jie būtų ką nors lietuviškai veikę. Tas pats Jasienskis lietuviško tautinio susipratimo įsigijo tiktai klieriku tapęs Žemaičių seminarijoje Kaune.

Kairiajame Nemuno krašte, kitaip sakant Suvalkijoje, be Seinų seminarijos, mano augimo metais buvo mokytojų seminarija V e i v e r i u o s e, Marijampolės apskrities mokykla, virtusi gimnazija, valstybinė berniukų gimnazija Suvalkuose ir Misiungevičiaus progimnazija ten pat. Prieš lenkmetį dar yra buvusi vienuolyno mokykla Smalėnuose. Vienuoliams išnykus nebeliko nė mokyklos. Iš tų visų mokyklų lietuviškasis sąjūdis daugiausia pasireiškė Marijampolės gimnazijoje, Seinų seminarijoje ir Veiveriuose.

Veiveriuose atsargiai ir išmintingai lietuvybę palaikė mokytojas Tomas Žilinskas ir Juozas Kairiūkštis. Šis pastarasis betgi iš Veiverių buvo perkeltas į Seinus mokytojauti miesto mokykloje ir dėstė rusų kalbą klierikų seminarijoje. Tarp Veiverių seminarijos auklėtinių lietuvių raštijoje, kiek žinau, ypatingai pasižymėjo Petras Arminas, kuris vedė priešklasį prie Marijampolės gimnazijos, Ksaveras Sakalauskas (Vanagėlis), kurs mokytojavo įvairiose vietose Lenkijoje, o pasenęs gyveno Varšuvoje. Keletą

gražių lietuviškų dainelių yra sukūręs Marijampolės pradžios mokyklos mokytojas Tomas Žičkauskas. Žmonės mėgdavo jo liūdną dainelę:

Jau saulelė leidžias, artyn vakarėlis,
Uždengė šviesumą tamsus debesėlis.
Darbininkai žmonės iš laukų parėjo,
Po prakaito dienos gerai pasilsėti.
Sutūpė paukšteliai ant medžių šakelių,
Sugulė žvėreliai ant sausų kalvelių
.....
Tik aš siratėlė viena neužmiegu...

Veiverių seminariją baigusieji mokytojai tiek pasižymėdavo lietuviškumu, jog pradžios mokyklų direkcija juos labai mėgdavo skirti mokytojais į lenkiškai kalbančių sričių mokyklas. Bet jie aptarnaudavo taip pat ir mokyklas lietuviškai kalbančioje Suvalkų gubernijos dalyje. Jie veikė ramiai, ne revoliucijos būdais, bet lietuvių tautybei ta veikla buvo labai naudinga.

Ramiu grynu lietuviškumu sėkmingai veikė trumpai po lenkmečio Kudirkos Naumiesčio mokykla, apie kurią gana gražiai rašo Gintautas savo „Tiesiu Keliu". Tą patį man teko girdėti iš mano dėdės kun. Pr. Būčio, mirusio 1925 m., kuris tą mokyklą baigė pasiruošdamas stoti į Marijampolės „klesas", apie 1866 metus. Tarp baigusių Veiverių seminariją garbingai minėtini mokytojai: V. Kudirka (ne daktaras), Draugelis, Gylys, Česaitis, Stalioraitis. Gaila, kad tiktai mažą jų skaičių atsimenu. Veiveriuose patrijotizmo-įgijo Sidzikauskas. Daugelis veiveriečių pasižymėjo Lietuvos kariuomenėje, pavyzdžiui, Jonas Mačiulaitis.

Marijampolės miestas po lenkmečio, atseit po 1863 m., Lietuvos atgimimui padarė tiek, kiek Varniai buvo padarę prieš lenkmetį. Iš Seinų į Marijampolę perkeltoji Apskrities Mokykla, kurioje viskas būdavo dėstoma lenkiškai, trumpai po lenkmečio (apie 1867) gavo gimnazijos teises. Tuomet gimnazijose tebūdavo tik 7 klasės. Baigusieji ketvirtąją Apskrities Mokyklos klasę ir likusieji gimnazijoje mokytis toliau tapo penktosios klasės moksleiviais. Tarp jų buvo Virbalio apylinkėje gimęs Petras Kriaučiūnas. Jis taip pat buvo tarp pirmutinių, kurie gimnaziją baigė.

Iš jo paties aš žinau, kad lietuvių kalbą branginti paragino jį lenkas, kurs buvo dėstęs lenkų kalbą ir literatūrą Marijampolėje pirmiau ir likosi ją dėstyti mokyklai virtus gimnazija. Kriaučiūnas, gyvendamas Plokščiuose, man minėjo to mokytojo pavardę, bet aš ją užmiršau. To mokytojo patariamas P. Kriaučiūnas iš lenkų kalbos išvertė lietuviškai Kochanowskio parafrazuotą vieną psalmę. Pirmąją savo abiturijentų laidą siųsdama į žmones, gimnazijos valdyba suruošė iškilmes, į kurias suėjo ne vien mokytojai, valdininkai, miesto ponija, bet ir gimnazistų tėvai. Tais laikais lenkų kalba viešpatavo mieste; ir gryniausi lietuviai mintydavo, kad mieste, išskyrus bažnyčią ir turgų, šiaip visur reikia kalbėti lenkiškai. Jei kas būtų klausęs kodėl, tai kiekvienas kapsas būtų atsakęs, kad čia yra „Polšča". Tiek kapsai, tiek zanavykai ir dzūkai kalbėdavo lietuviškai, nebrangindami tos kalbos, tik dėl to, kad lenkiškai nemokėdavo. Kai tie žmonės suėjo į išpuoštą gimnazijos salę ir joje susėdo užpakalyje daugelio ponų ir kai išgirdo jauną, mokytą vyrą gražiai ir viešai deklamuojant lietuviškai, tai taip nustebę susijaudino, jog džiaugsmu verkė ne tik

moterys, bet ir vyrai ašaras šluostėsi. Šitą įspūdį liudijo ne vien buvusieji gimnazistai, kurie paskui tapo kunigais, bet pripažino ir pats Kriaučiūnas. Jam lietuvybė liko širdyje iki gyvos galvos.

Baigęs gimnaziją, tas karštuolis stojo į seminariją. Jo tėvo būta nuoširdaus ir veiklaus žmogaus. Namuose sekmadienių rytais senieji ir jaunieji, savieji ir samdytieji, bendrai kalbėdavo ar giedodavo vieną dalį rožančiaus. Tėvas nuo tos pareigos neatleido nė ponaičio, baigusio gimnaziją; jam pamigus, jį prikeldavo giedoti drauge su visais. Bet Kriaučiūnas į seminariją ėjo savo grynu ir visai laisvu noru su tam tikra teorija, kad, tapęs kunigu, visas savo jėgas pilniausiai ir vaisingiausiai sunaudos Lietuvai.

Neteko girdėti, kiek jam pavyko sužadinti draugų klierikų lietuviškumą. Nieko apie tai nesu girdėjęs iš savo dėdės kun. Būčio, kurs tuomet mokėsi Seinų seminarijoje. Vyskupo Straszynskio laikais įstojančių į seminariją lietuvių pavardės buvo lenkinamos. Iš Bataičio pasidarė Batowski. Mano dėdei įstojant į tą seminariją apie 1870 m., nors Straszynskis jau buvo seniai miręs, betgi regensas pasiūlė užsirašyti Buczynskiu; bet dėdė atsisakė ir likosi Būčiu. Negaliu pasakyti, ar tai buvo Kriaučiūno įtaka, ar ne.

Neturėdamas tikrų žinių, bandau pridėti savo spėliojimus prie to, ką esu patyręs. Žinau, kad iš mano gimtosios Slavikų parapijos, iš Verpikų kaimo, kilęs Petras Markuza Marijampolės gimnaziją baigė drauge su kapsu Andrium Botyrium. Iš tos pačios Slavikų parapijos iš Pusdešrių kaimo buvo Stasys Riauba, kurs maždaug apie tą laiką išėjo aukštesniuosius mokslus, jei neklystu, taip pat Marijampolėje. Tačiau Riauba išvažiavo aukštojo mokslo ieškoti į Varšuvą, o Markuza su Botyrium į Maskvą. Jie visi trys netaip galvojo apie savo būsimą darbuotę, kaip Kriaučiūnas.

Riauba universitetą baigė ir likosi Varšuvoje tarnauti valstybės banke, kur susilaukė aukštokos vietos ir mirė, nepalikęs pėdsako tėvynėje. Rasi tik pinigais padėjo savo broliui ūkininkui Jonui Riaubai išleisti į mokslus jauniausiąjį brolį Juozą, kurs tapo kunigu Varšuvos arkivyskupijoje, ir Jono sūnų Stanislovą, kuris buvo Bartninkų klebonu bei dekanu ir mirė tremtyje.

Petro Markuzos ir Andriaus Botyriaus pažiūros persiskyrė jiedviem universitetą bebaigiant. Botyrius vedė dienraščio „Moskovskija Viedomosti“ savininko, labai įtakingo Rusijoje politiko, Katkovo dukterį ir priėmė pravoslaviją. Kita Katkoviūtė buvo ištekėjusi už taip pat priėmusio pravoslaviją lietuvio Juozo, sūnaus Kazimiero Gurkos, kurs paskui tapo Varšuvos generalgubernatorium. 1884 metais, man esant antroje klasėje, A. Botyrius atvyko į Marijampolę ir apėmė gimnazijos inspektoriaus pareigas. Mūsų klasėje jis dėstė rusų kalbą. Jo pamokos būdavo įdomios, bet netvarkingos. Iškalbos jis turėjo, bet jam stigo tvarkos sieloje. Būdamas pravoslavas, jis ateidavo šiokiomis dienomis į katalikų bažnyčią, kada žmonių būdavo nedaug, klūpodamas melsdavosi su ašaromis ir nepaprastai smarkiai mušdavosi į krūtinę. Nė šeimoje jis neturėjo laimės. Jo vaikų korepetitorius buvo gabus moksleivis Justinas Staugaitis, kurs mirė būdamas Telšių vyskupu. Jis matė A. Botyriaus šeimos nelaimę. Tik metus Botyrius teišbuvo gimnazijos inspektorium ir 1885 buvo iškeltas kitur. Man neteko girdėti, kas atsitiko paskui su juo.

Iš p. Griniaus „Atsiminimų ir Minčių“ sužinojau, kad A. Botyrius buvo

susijęs su Maskvinės Lietuvių Studentų Draugijos pradžia, „maždaug 1870 m.“. Taigi spėlioju, kad jis tais metais drauge su Kriaučiūnu ir kitais baigė Marijampolės gimnaziją ir Kriaučiūno dvasios atsinešė į Maskvą. Gaila darosi galvojant, kad tą gabų ir jausmingą lietuvį sužavėjo Katkovo turtai ir Rusijos galybė. Katkovas buvo ištikimas Pobiedonoscevo draugas. Per Katkovą galima buvo sueiti su Pobiedonoscevu, kurio patarimus vykdydavo caras Aleksandras III. Botyrius, turbūt, norėjo tas galimybes pavartoti Lietuvos naudai, bet pats buvo pavartotas rusifikacijos tikslams ir žuvo tėvynei, pražudęs savo asmens laimę.

Petras Markuza, kaip ir Botyrius, baigęs filologijos fakultetą, mokytojo vietą gavo Sibire ir, tapęs gimnazijos direktorium Irkucke, rasi Botyriui padedant, įgijo Tikrojo Valstybės Patarėjo (diejstvitelnyj štatskij sovietnik) laipsnį. Tėvynės išsiilgęs jis atsižadėjo direktoriaus pareigų bei stambios algos ir grįžo į tėviškę. Brolis, kurs buvo paveldėjęs tėvų ūkį, užrašė jam šešis margus ir Šilgalių valsčius Petrą Markuzą išrinko vaitu. Kandidatas į vaitus turėjo būti savininkas ne mažiau šešių margų. Rinkimai įvyko Juškakaimiuose, nes ten buvo to valsčiaus raštinė. Rinkimuose dalyvavo pats apskrities viršininkas Kusakov, apie kurį V. Kudirka nekartą rašė „Varpe“. Viršininkas paskelbė rusiškai, o valsčiaus sekretorius Šumskis pakartojo lietuviškai, kad norintieji Markuzos stotų viršininko kairėje, o norintieji senojo vaito stotų dešinėje. Visi ūkininkai susyk perėjo į kairę. Tada viršininkas liepė paskelbti, kad dabar norintieji senojo vaito stotų į kairę, o Markuzos šalininkai būtų dešinėje. Visi ūkininkai perėjo į dešinę pusę. Tada viršininkas perėjo į kitą rinkikų būrio kraštą ir sudarė padėtį, kad senojo vaito šalininkų tiktai keli asmens pasirodė viršininko kairėje, o visa valsčiaus ūkininkų dauguma buvo viršininko dešinėje. Tačiau viršininkui nepasisekė tą daugumą paskelbti senojo vaito šalininkais, nes ūkininkai suprato klastą ir Markuzos šalininkai perbėgo į kitą šoną, parodydami, kad jie nori Markuzos. Perpykęs apskrities viršininkas paskelbė, kad rinkimai neteisėti, senajam vaitui liepė eiti pareigas ir pats išvažiavo į Naumiestį. Pakartotinai keletą sykių buvo skelbiami Šilgalių valsčiaus rinkimai ir visada būdavo ta pati išdava. Pagalios iš aukštosios vyresnybės atėjo įsakymas, kad Petras Markuza neturi teisės kandiduoti į vaitus. Tėviškėje jis gyveno iš savo santaupų, vedė kaimietę bemokslę žmoną. Kai santaupos ėmė baigtis, jis prasimanė verstis muilo dirbtuve. Neturte ir varge užsibaigė tėvynę mylėjusio kilnaus būdo žmogaus gyvenimas.

Paminėjęs lietuvybės žybtelėjimą Marijampolės gimnazijoje, jaučiuosi turįs grįžti kelias dešimtis metų atgal į praeitį ir dirstelėti į kitą lietuvybės židinį, aukštąją mokyklą nebe Lietuvoje, bet Rusijos sostinėje. Gerai padarė K. Grinius daug žinių patiekdamas apie Maskvinę Lietuvių Studentų Draugiją, bet mūsų visuomenė turėtų neužmiršti, kad kitoje Rusijos sostinėje Petrapilyje, pirmiau kaip Maskvoje, būta lietuvių studentų, kuriems rūpėjo tėvynė ir gimtoji kalba.

Petrapilio Katalikų Dvasinėje Akademijoje tautinė lietuvių sąmonė buvo pakirdusi prieš Petrui Kriaučiūnui patenkant į ją. Tos Akademijos pradžia yra iš jėzuitų įkurtojo Vilniaus universiteto. Jėzuitų ordeną panaikinus 1773 m. universitetą perėmė Edukacijos Komisija. Teologijos fakultetas buvo žymiai nepriklausomas nuo universiteto rektoriaus, vadinosi Aukštoji Seminarija (Seminarium Główne) ir turėjo savo rektorių. Krakosmečio sukilimui 1831 m. nepavykus, Rusi-

jos valdžia 1832 m. išdraskė Vilniaus universitetą, palikdama Vyriausiąją Seminariją. Vyskupas Klongevičius iš katalikiškųjų vienuolynų stropiai rinko lėšas ir knygas tai Seminarijai. Jis buvo ilukštietis lietuvis, gimęs apie 1770 ar 1775 m., kunigu tapęs 1799, mokytojavęs Kražių gimnazijoje, 1807 m. tapęs Aukštosios Seminarijos, atseit teologijos fakulteto, profesorius, 1810 jos rektorius, nuo 1828 Vilniaus vyskupijos valdytojas, Chrizopolio vyskupu konsekruotas 1830 m.; Vilniaus vyskupu prekonizuotas 1841 m. gruodžio mėn. 1842 m. caras Mikalojus I tą seminariją įsakė perkelti į Rusijos sostinę Petrapilį (Sankt-Peterburg). Įsakymas buvo įvykdytas dviem metais vėliau. Įstaiga gavo vardą: Imperatoriškoji Rymo-Katalikų Bažnytinė Akademija. Joje profesoriavo didis lietuvis — Motiejus-Kazimieras Valančius, pas kurį dažnai ateidavo nemažesnis patrijotas, Rusijos Valstybės Archyvo valdininkas Simanas Daukantas.

1850 m. Valančiui tapus Žemaičių vyskupu ir grįžus gyventi į Varnius, lietuviškumas neišnyko iš Akademijos, nes tais pačiais 1850 m. į tą Akademiją įstojo išmintingas ir veiklus patrijotas klierikas Juozas-Silvestras Dovydaitis (Dawidowicz). Jis nebuvo profesorius, tik studentas, bet dėl to nemažėjo jo įtaka draugams. 1854 m. jam Akademiją baigus, į ją įstojo jo brolis Justinas, taip pat uolus patrijotas; šiam pabaigus, į Akademiją atvyko jau seniau pasižymėjęs lietuviškumu poetas Antanas Baranauskas, kurs rado vieneriais metais pirmiau atvykusį Klemensą Kairį. 1862 m. baigęs Akademiją ir dvejus metus studijavęs užsienio universitetuose Baronas (Baranauskas) grįžo į ją 1864 m. dėstyti pastoralinę teologiją ir klierikų dvasiniam gyvenimui tvarkyti.

Tik vienerius metus teprofesoriavo Petrapilyje „Anykščių Šilelio“ autorius. 1901 m. spalio mėn. jis man papasakojo savo pasitraukimo priežastį. Akademijoje tuomet rektoriavo vienuolis domininkonas tėvas Staceviičius O. P., kuris labai nusileisdavo rusifikatoriškiems caro sumanymams. Jis buvo rusų kalba parašęs vadovėlius katalikų tikybai dėstyti gimnazijose. Iš užsienio grįžę du jauni profesoriai, pats Baronas ir sulenkėjęs ukrainietis Pranciškus-Albinas Symonas, griežtai priešinosi tai rektoriaus politikai. Juodu klierikams ją peikdavo. Symonas buvo gudrus ir rektoriui tos savo veiklos nepareikšdavo, o stačiokas Baronas nesislėpdavo ir pačiam rektoriui be atodairos pasisakydavo ką manąs. Vieną rytą 1865 m. Akademijos koplyčioje rektorius Stacevičius, laikydamas Mišias, verkė. Tai pastebėjo buvusieji koplyčioje. Profesorius Symonas, tą pačią dieną užėjęs pas prof. Baroną, pasakė, kad rektoriaus ašaros per Mišias reiškia, jog vienas ar kitas profesorius turės pasitraukti iš Akademijos. Taip ir įvyko: Žemaičių vyskupas atšaukė iš Akademijos savo kunigą Antaną Baroną, paskirdamas jam tarnybą gimtoje vyskupijoje.

Įkurtoje 1835 m. Varšuvoje Dvasinėje Katalikų Akademijoje nuo 1842 iki 1861 m. rektoriavo Seinų kapitulos narys Bonaventura Butkevičius, gimęs apie Virbalį ir kurį laiką inspektoriavo Antanas Martišius (Marcinski), gimęs Sudergo parapijoje. Ta Akademija nustojo veikus 1867 m. (Yra žinių, kad tą Akademiją baigė šitie lietuviai: Juozas Oleka, Seinų vyskupas sufraganas, miręs 1890 m. Vilkaviškyje; vyskupas Kazimieras Ruškevičius, miręs 1925 m., marijonų generolas Jurgis Česna, miręs 1893 m. ir marijonų generolas Vincas Senkus, miręs 1911 m.). Varšuvos Akademiją panaikinus, baigusieji seminarijas Varšuvos metropolijoje ir siunčiamieji aukštosioms bažnytinėms studijoms klierikai turėdavo vykti į Petrapilio Katalikų Akademiją. Seinų vyskupijai ten buvo paskirtos dvi

stipendijos. Pirmieji pasinaudojo Pranciškus Augustaitis iš Voverių kaimo Sintautų par. ir jo draugas Plėšikas iš Liepalotų (Lukšių parapijos). Žinia, kad tuodu kunigai niekuomet neužsigynė savo lietuvybės. Augustaitis Akademiją baigė 1871 m. ir tapo seminarijos profesorium Seinuose. Jis mirė Marijampolėje klebonaudamas 1915 m. ir paliko parašęs porą lietuviškų istorinio turinio veikalų. Kun. Plėšikas mirė jaunas, trumpai po to, kai kunigu tapo.

Aštuntoje devynioliktojo šimtmečio dešimtyje tarp susipratusių Petrapilio Akademijos studentų buvo du būreliai. Vienas, turbūt, pirmesnysis susidarė iš trijų asmenų. Tai buvo Kazimieras Jaunius, Petras Kriaučiūnas ir Stiravičius, kurio vardo neatsimenu. Apie tą būrelį man yra kalbėjęs kun. Jaunius. Jo ir Kriaučiūno nepaprastai gyvą ir uolų lietuviškąjį patrijotizmą visi žino. Apie tai nėra ką kalbėti. Stiravičiaus lietuvybė ilgainiui atvėso, kaip ir keleto vėlesnių už jį, pavyzdžiui: Bronislovo Žangalavičiaus ir Bronislovo Liauso. Šiuodu pastarieji virto lenkų patrijotais. Skyrium nuo ką tik minėtųjų Jauniaus ir Kriaučiūno, trumpai po jųdviejų, Petrapilio Akademijoje tarp studentų lietuvišką dvasią kėlė ir platino Jonas Giedraitis, atvykęs iš Seinų seminarijos, ir Mohilevo seminariją baigusis Kazimieras Prapuolenis. Giedraitis ilgainiui tapo Seinų seminarijos rektorium (nuo 1893 m.) ir katedros kanauninku ir mirė Simne, o Prapuolenis buvo Mohilevo arkivyskupo raštinės vedėjas iki 1903 m. Nepriklausomoje Lietuvoje kun. Prapuolenis buvo tikybų departamento direktorius ir mirė Palangoje.

Vėliau už juodu, „Aušros“ laikais, nuo 1883 iki 1887 m. lietuviškumu pasižymėjo Akademijos studentas iš Seinų vyskupijos: Justinas Pranaitis, gimęs 1861 m. Nuo 1887 iki 1895 m. jis toje Akademijoje dėstė hebrajų kalbą, liturgiką, vedė studentų chorą ir ėjo prefekto pareigas. Sąryšyje su Kelčių byla jis buvo ištremtas į Tverį, 1896 m. gavęs amnestiją vėl grįžo Akademijon senosioms savo pareigoms, nuo 1902 iki 1917 m. tvarkė ir ugdė katalikų gyvenimą Turkestane; mirė 1917 m. Dvejus metus po jo tą Akademiją baigė kun. Petras Dvaranauskas, kuris lenkams užėmus Seinus, vargdamas tenai gynė ir aprūpino lietuvių reikalus. 1891 m. tą Akademiją baigė karštuolis lietuvis Vincas Aleksandravičius, o po jo Jonas Strimavičius. Iš Žemaičių vyskupijos lietuviškumu ypatingai pasižymėjo tos Akademijos studentai, baigusieji tarp 1885 ir 1895 m., — Pranciškus Karevičius, Kazimieras Genys, Aleksandras Dambrauskas-Jakštas, Jonas Maculevičius-Maironis ir kiti.

Paskutinėje praėjusio šimtmečio dešimtyje Petrapilio Katalikų Akademijoje būdavo apie 70 studentų. Lietuvių patrijotų draugijėlėje buvo apie 30 narių. Jie įsipareigodavo kas metai parašyti spaudai tinkamą straipsnį, kurį autorius pirma skaitydavo draugijėlės susirinkime, o paskui siųsdavo „Tėvynės Sargui“. 1891 m. Seinų vyskupijai buvo pridėta viena stipendija viršaus. Tais metais iš Seinų į Akademiją atvyko Andrius Dubinskas, kurs ją baigė 1895 m., gavo magistro laipsnį, bet kunigu netapęs, nepriklausomoje Lietuvoje iškilo į Kauno apygardos teismo pirmininkus. Po dvejų metų (1897) tą mokyklą baigė Vincas Markevičius ir Juozas Laukaitis. Dar dvejais metais vėliau Akademiją baigė iš įvairių vyskupijų šie lietuviai: Jurgis Matulevičius (miręs 1927), Juozas Kukta, Kaz. Šaulys, Julijonas Jasienskis, Feliksas Paškanis, Vincas Dvaranauskas ir aš. Kun. Bajorūnas buvo tame pačiame kurse, bet jis ilgainiui atvėso nuo lietuvybės.

Dvidešimtame amžiuje lietuvybė įsigalėjo Akademijos profesūroje. 1904 m. iš 10 asmenų, dėsčiusių teologinius dalykus, pusė buvo lietuvių. Mačiulis-Maironis dėstė moralinę teologiją, A. Dambrauskas Šv. Raštą, Ignotas Baltrušis kanonų teisę, K. Jaunius hebrajų ir graikų kalbas ir aš teologijos pagrindus. Persvarą sudarė profesoriai nelietuviai, dėsčiusieji rusiškuosius mokslo dalykus ir prancūzų bei lotynų kalbas. Rasi tas lietuvių įsigalėjimas padarė, kad rektoriaus vieta tapo lietuviams neprieinama, nors XIX amžiuje nevienas lietuvis buvo Akademijos rektorius (Berešna-Beresniewicz, Audiejonis-Awdziewicz, gal ir Rakickis). 1914 m. Mohilevo metropolitas Vincentas Kluczynskis dviejų metropolijų (Mohilevo ir Varšuvos) episkopato vardu lietuviui, kurs tuomet ėjo rektoriaus pareigas, pareiškė, kad lietuvis negali būti tos įstaigos rektorius. Tą pareiškimą išgirdęs aš atsistatydinau iš Akademijos, bet iš pareigų tegalėjau pasitraukti tiktai 1915 m.

Devynioliktame šimtmetyje pasitaikydavo jauniems kunigams, išėjusiems iš Akademijos su gera lietuviška nuotaika, vėliau jos netekti; dvidešimtame amžiuje to nepastebėta.

Akademijos bibliotekoje buvo bibliografinė retenybė Chilinskio lietuviškai išversto Senojo Įstatymo korektūros egzempliorius. Tą knygą Petras Kriaučiūnas buvo išsivežęs, išstodamas iš Akademijos. Sužinojusi tą dalyką Akademijos vadovybė iš Kriaučiūno tą knygą išreikalavo. Ji buvo laikoma geležinėje, tam tyčia įsigytoje spintoje. Bolševikams Akademiją užėmus ir tikybinių brangenybių nebevertinant, aš 1921 m. prašiau J. Purickio, kurs tuomet buvo Lietuvos užsienių reikalų ministeris, kad tą retenybę atgautų, bet ponas ministeris man nepažadėjo rūpintis tuo dalyku. Priminiau tą dalyką keliems Seimo nariams, bet ir jiems nepasisekė išgelbėti to svarbaus lietuvių senosios kalbos paminklo. Komunistų vyriausybė buvo pavedusi profesoriui Baudouin de Courtenais šeimininkauti Petrapilio Akademijos patalpose po to, kai ta Akademija buvo uždaryta. Ilgainiui tas profesorius persikraustė gyventi į Varšuvą. Kadangi jis buvo kalbotyros specialistas, tai galima spėlioti, kad ir tą lietuviškąją retenybę jis išsigabeno į Lenkiją.

Marijampolės gimnazija, man besimokant joje

Ponas Grinius rašo: „P. Kriaučiūnas, 1888 m. atėjęs į tą gimnaziją dėstyti senovės ir lietuvių kalbų, atkreipė visą savo dėmesį į aukštesniųjų klasių lietuvius.“ (Atsiminimai ir Mintys p. 38). Čia turiu pastebėti ne p. Griniaus, bet spaustuvės klaidą: ne 1888, o 1881 m. Kriaučiūnas ėmė mokytojauti Marijampolėje. Pats autorius tame pačiame puslapyje sako, kad tautinė Kriaučiūno propaganda minėtame mieste vykusi 1881—1888 m. Aš pats mačiau Kriaučiūną mokytojaujant Marijampolės gimnazijoje nuo 1883 iki 1888 m. Man esant pirmoje klasėje, Kriaučiūnas buvo nebe pirmametis mokytojas. Bet Juozas Jasiulaitis kaip tik tais 1883 m. buvo bepradedąs mokytojo pareigas. Kelios savaitės truko, kol jis įsitaisė mokytojams privalomą uniformą, o Kriaučiūno uniforma jau buvo padėvėta ir mokiniai šnekėjo apie jį, kaip apie žinomą mokytoją, paaiškindami jaunesniesiems jo būdo bruožus.

1883 m. rugpiūčio mėn. įstojęs į Marijampolės gimnaziją, radau lietuvių kalbą dėstant p. Kriaučiūną, bet man neteko naudotis jo pamokomis, nes jis dėstė tik aukštesniosioms klasėms nuo V iki VIII imtinai. Priešklasyje

dėstė Arminas, o nuo I iki IV imtinai — keistas žmogus, ekslenkas ir ekskunigas, dėl vedybų priėmęs pravoslaviją. Jo pavardės gerai neatsimenu; bene bus buvęs Polujanskis. Iš namų aš buvau atsinešęs tiek patrijotizmo, kad įsirašiau į to žmogaus mokinius, nors lietuvių pamokos buvo neprivalomos ir vykdavo po kitų gimnazijos pamokų. Jas lankant reikėdavo pakentėti vieną valandą ilgiau be pietų ir parėjus į bendrabutį gauti ataušusį valgį. Vienuoliktų metų vaikinui tai buvo svarbūs dalykai. Tokių kaip aš iš visų keturių klasių susidarė apie 5 ar 6. Veikiai pasirodė, kad mes kiekvienas daug geriau mokame lietuviškai už mūsų mokytoją, kurs dažnai pats tas pamokas apleisdavo.

Dalykai labai pagerėjo 1884 metų rudenį, kada lietuvių kalbą ėmė dėstyti jaunasis matematikos mokytojas Juozas Jasiulaitis. Pamokos būdavo taip pat neprivalomos ir taip pat nepatogiu laiku, bet mokiniai vargiai sutilpdavo pačioje didžiausioje gimnazijos klasėje. Nei mokytojas, nei mokiniai pamokų neapleisdavo. Jos būdavo taip įdomios, kad tęsdavosi visuomet ilgiau kaip valandą, dažniausiai pusantros. Kai jos baigdavosi, mokiniai skirstydavosi beveik nenorėdami. Per dvejus Jasiulaičio mokytojavimo metus mes išmokome labai daug ir mūsų tautinis susipratimas visiškai subrendo. 1886 m. pavasarį į Marijampolę atvažiavo gimnazijos aplankyti Varšuvos apygardos mokslo globėjas Apuchtin. Jis iš Kriaučiūno ir Jasiulaičio reikalavo lietuvių kalbą dėstant vartoti rusiškąsias raides. Juodu atsisakė. Rudenį grįžęs į IV klasę radau Vincą Staniškį dėstant lietuvių kalbą. Tas lietuvis, lotynų kalbos mokytojas, lenkę vedęs, lotynų kalbą dėstydavo pusėtinai, bet lietuvių kalbos pamokas vesdavo nuobodžiai ir bergždžiai. Vartodavome lietuviškąsias raides, bet susitarę su mokytoju veidmainiavome, vaizduodami vartoją rusiškąsias.

Tą rudenį gavau progos pasinaudoti pedagoginiais Kriaučiūno gabumais, nes jis paėmė dėstyti lotynų kalbos pamokas IV klasėje netik paraleliniame, bet ir normaliame skyriuje, kuriame aš buvau. Kriaučiūnas dėstydavo aiškiai, suprantamai, tvarkingai, vartodamas gerų mnemonikos priemonių, atmintinai išmoktinus dalykus eiliuodavo, kartais tas eiles su visa klase dainuodavo, dainoms pritardamas smuiku. Kadangi lotynų kalbos mokymas tuomet buvo pradedamas pirmoje klasėje, tai ketvirtoje jau galima buvo šiek tik nusimanyti apie ją, bet trūkdavo praktikos. Kriaučiūnas tam trūkumui pašalinti išdėstęs pamoką ir patikrinęs pirmykštės išmokimą, prieš valandai pasibaigiant, kelias minutes palikdavo praktikai. Jis tardavo lotynišką sakinį, o pašauktas mokinys turėdavo išversti jį rusiškai, arba rusišką mokytojo sakinį išversti lotyniškai. Mano ūgis buvo žemas ir dėlto aš turėjau sėdėti pirmutiniame suole iš krašto. Kriaučiūnas tad minėtosioms pratyboms, kurias jis vadindavo „lekiančiaisiais sakiniais“ (letučija frazy) nuolat iškviesdavo mane. Man tai nebūdavo malonu, bet aš jam liksiu amžinai dėkingas, nes išmokau lotynų kalbos tiek, kad nei seminarijoje, nei akademijoje nebeturėjau reikalo dažnai vartoti žodyno, nei žiūrėti į gramatiką.

Nekenks atitaisius mažą p. Griniaus netikslumą, kad Kriaučiūnas buvęs skirtas Marijampolės gimnazijon senovės kalboms dėstyti. Kriaučiūnas teturėjo teisę dėstyti gimnazijose lotynų kalbą. Čia reikia prisiminti, kad Kriaučiūnui baigiant Seinų seminariją, dar tuomet Seinų vyskupija neturėjo laisvos stipendijos Petrapilio Dvasinėje Akademijoje. Norėdamas į tą Akademiją patekti, Kriaučiūnas pasinaudojo laisva Žitomieriaus vys-

kupijos stipendija, priimdamas tuo pačiu pareigą kunigauti Žitomieriaus vyskupijoje ir gyventi ne Lietuvoje. Todėl baigęs Akademiją, jis atsisakė įsišvęsti į kunigus, pasiliko pasauliečiu, pasiruošė egzaminams, juos išlaikė Imperatoriškame Istorijos ir Filologijos Institute Petrapilyje. Šio Instituto vienas profesorius buvo dėstęs rusų kalbą Akademijoje ir jam užtarus, Kriaučiūnui, išimties keliu, buvo leista laikyti egzaminus nesant pravoslavu, neišbuvus Institute skirto metų skaičiaus ir ne iš abiejų klasinių kalbų, bet tik iš vienos lotynų, atidedant į šalį graikų. Lietuvių gi kalbai dėstyti gimnazijoje nebuvo reikalaujama jokio cenzo.

Seinų Seminarija

Paprastai manoma, kad Lietuvos meilę ir lietuvių kalbos branginimą Seinų vyskupijos seminarijoje įdiegė klierikai, įstojusieji iš Marijampolės gimnazijos, po to, kai joje įsigalėjo tautinis susipratimas. Ta pažiūra visai teisinga, kai kalbame apie Petrą Kriaučiūną, kurio lietuviškoji dvasia gražiai ir smarkiai žybtelėjo jam gimnaziją baigiant. Bet iš to negalima išvadžioti, kad prieš Kriaučiūnui ateinant ten tebuvęs vien tik lenkiškas nusistatymas. Nežinau, kokią seminariją buvo išėjęs anksčiau minėtasis Slavikų klebonas, Seinų vyskupijos kunigas Aleknavičius. Iš Kaimelio klebono kun. Bataičio-Batowskio lūpų žinau, kad tą dieną, kada Bataitis turėjo gauti subdijakono šventimus, Seinų vyskupas Straszynskis[1] kun. Grigietį katedros zakristijoje viešai prie klierikų pavadino „Psiakrew Litwin“. Tai buvo dar prieš Petrui Kriaučiūnui užgimstant ir prieš lietuvybei įsižiebiant Marijampolės gimnazijoje, nes ne vėliau kaip 1847 metais.

Po krakosmečio (1831), prieš lenkmetį (1863), Sintautų klebonas kun. Totoraitis, kuris rašydavosi „Tatarė“, atspausdino keletą savo parašytų lietuviškų knygų. Jį vadiname Lietuvos Ezopu, dėl to, kad rašydavo pasakėčias. Numanu, kad jis buvo išėjęs Seinų seminariją prieš vyskupo Lubienskio[2] laikus, kai toje seminarijoje būdavo puoselėjama prancūzų kalba; tai kalbai dėstyti Seinų seminarijoje buvo iškviestas kunigas iš Prancūzijos.

Tarp Straszynskio ir Lubienskio Seinuose nebuvo tikrojo vyskupo, bet seminarija buvo. Totoraitis baigė seminariją prieš Lubienskio reformas, tačiau pasekė vėliau įsigalėjusią madą, savo sutrumpintą į „Totorait“ pavardę ištardamas prancūzų būdu; taip ir pasidarė „Tatarė“.

Iš savo dėdės kun. Pr. Būčio, kuris 1874 m. buvo Seinų katedros vikaras, esu girdėjęs, kad tuomet Seinų seminarijos profesoriai — lenkas Jamiolkowskis ir lietuvis Žukauskas — nuolatos ginčydavęsi apie įvairius dalykus. Būta žymių skirtumų pažiūrose tarp profesorių lietuvių ir lenkų. Taip pat netrūko skirtumų ir tarp klierikų. Ne visada jie reikšdavosi rimtai. Seminarijos valgis būdavo menkas. Iš atostogų grįždami į seminariją, klierikai lietuviai atsiveždavo džiovinto pyrago, dešrų, kumpių, sūrių, lašinių, o lenkučiai paprastai neatsigabendavo pavalgos. Seminarijos patalpos būdavo tokios, kad viename kambaryje miegodavo keletas ar keliolika klierikų. Savo atsivežtąją pavalgą lietuviai valgydavo tuose kambariuose. Ten būdavo ir lenkų. Apetitai vienų ir kitų būdavo geri.

---

1 Straszynskis gimė 1784 m., Seinų vyskupu paskirtas 1837 m. sausio 8 d., mirė 1847 m.
2 Grafas Konstantinas Irenejus Lubienskis gimė 1825 m., įšventintas kunigu 1849, Seinų vyskupu paskirtas 1863 m. kovo mėn. 20 d.; ištremtas į Permį, keliaudamas į ištrėmimą mirė Nižnij Novgorode 1869 m. birželio mėn. 16 d.

Lenkus, norinčius prisidėti prie valgymo, o neprisidėjusius prie pavalgų, lietuviai „krikštydavo“, ištepdami lašiniais „krikštijamo“ veidą. Taip ir buvo klierikuose juokaujama, kad lietuviškojo krikšto materija esanti lašiniai.

Lenkui Romatowskiui esant seminarijos regensu, tie įpročiai buvo žinomi ir pakenčiami. Buvo ir gražesnių įpročių. Po vakarienės būdavo laisvalaikis, vadinamas rekreacija. Tuomet lietuviai susirinkdavo į kurį nors kambarį ir dainuodavo lietuviškai. Vasaros metu langai būdavo atdari ir lietuviškosios klierikų dainos būdavo toli girdėti. Ketvirtadieniais tos dainos skambėdavo Seinų šilelyje, į kurį klierikai išeidavo pasivaikščioti ir palanto žaisti.

Kiek vėliau už Kriaučiūną į Seinų seminariją įstojo Vincas Kudirka, būsimasis „Tėvynės Varpų“ autorius. Dainuodavo ir jis, bet eilutes jis rašydavo lenkiškai. Lenkiškos jo eilutės, pieštuku rašytos mažosios auditorijos įlangėje, buvo likusios jam pasitraukus iš seminarijos, kol mūrininkai užtepė jas kalkėmis, baltindami tos patalpos sienas. Kudirkos kurso draugas kun. Simonaitis, būdamas vikaru Lukšiuose, paskui tapęs Punsko klebonu, man sakė, kad kiti to kurso lietuviai klierikai tuomet labiau pasižymėdavę lietuviškumu, į kurį Kudirka atvirto vėliau už juos.

1890 m. man įstojant į Seinų seminariją, lietuviškasis klierikų susipratimas buvo visiškai aiškus, kad ir nelietuvis buvo seminarijos regensas kanauninkas Povilas Krajewskis. Lietuviškoji klierikų draugija turėjo savo slaptą knygynėlį. Beveik visi klierikai vargo skatikais kiekvienas mokėdavo pilną „Varpo“ prenumeratą. Vakaro rekreacijų valandomis būdavo ne vien dainuojama lietuviškai, bet ir skaitoma straipsniai. Profesoriai Vincas Blaževičius ir Antanas Staniulis pritardavo slaptai klierikų lietuviškajai veiklai. Senieji profesoriai lietuviai Matas ir Eliziejus Strimavičiai bei Martynas Čepulevičius laikydavosi nuošaliai, bet lietuviškumo nepeikdavo. Pranciškus Augustaitis pareikšdavo palankumo, bet darbais neprisidėdavo prie lietuviškosios klierikų veiklos. Slaptuosius susirašinėjimus klierikai gaudavo per seminarijos gydytoją Kauką.

Stambus ir skaudus dalykas įvyko 1893 m. apie užgavėnes. Patirta, kad Kelčių seminarijoje būta gaisro, paskui užeita policijos, padaryta krata. Ta seminarija buvo uždaryta ir jos klierikai išblaškyti. Keletas jų pateko į Seinus. Vieton senojo lenko Povilo Krajewskio, Seinų seminarijos regensu buvo paskirtas jaunas lietuvis kun. Jonas Giedraitis. Jis drauge su kun. V. Blaževičium padarė kratą seminarijoje. Mano klaupkoje kopyčioje juodu rado dvi lietuviškas knygas, maldaknygę paliko, o novenų knygelę konfiskavo. Kitiems klierikams lietuviams teko patirti maždaug tokių pat kratos išdavų, bet slaptoji lietuviškoji bibliotekėlė liko neliesta. Šiandien sunku pasakyti, ar negalėta, ar nenorėta jos rasti. Jaunasis regensas pagarsino, kad visokios neteisėtos knygos yra uždraustos, kad nevalia lietuviškai kalbėti, kad nevykdant tų įsakymų seminarija statoma į tokį pavojų, kokis ištiko Kelčius.

Mes supratome, kad pavojaus yra. Kakalius kūrenome „Varpu“ ir kitokiais antivalstybiniais spausdiniais, bibliotekėlėje palikdami tik „nekalto“ turinio arba teisėtai Rusijos ribose spausdintąsias knygas. Nekantru būdavo žiūrėti, kad popierius negreitai dega.

Juozas Laukaitis betgi neiškentė nešnekėjęs lietuviškai su Didžpinigaičiu. Regensas užtiko juodu bešnekant ir pagarsino bausmę — trijų dienų rekolekcijas. Tačiau juodu tų rekolekcijų nelaikė. Regensas tai

žinojo ir nieko nesakė. Taigi nesiliovėme šnekėję lietuviškai nė mes kiti. Regensas už tatai mus išbarė.

Ta pačia proga iš seminarijos buvo pašalinti trys klierikai: Wichertas, Sutkaitis ir Milukas. Wichertas buvo lenkas. Lietuvis Sutkaitis „Varpo" prenumeratos niekad nemokėdavo, nei referatų neskaitydavo, nei prie lietuviškosios veiklos neprisidėdavo. Pašalintas buvo ir Antanas Milukas, triukšmingasis lietuvių patrijotinės veiklos vadas. Iš 56 metų atstumos žiūrėdamas į tų klierikų pašalinimą, aiškiai matau, kad Wicherto ir Sutkaičio pašalinimas tik tiek buvo sutapęs su lietuvybe, kad būtų galima rusų administracijai pasakyti: „Rūpinomės kaltininkus nubausti." Tačiau tikroji bausmės priežastis buvo kita. A. Milukas išvyko į Ameriką, ten daug darbavosi lietuvių tarpe, ne be žymios mūsų tautai naudos. Jis jau yra miręs. Jo gyvenime yra pasireiškę stambių būdo trūkumų, kurie daug sugadino jo veiklos vaisių. Nesiimu sakyti, ar tuometinė seminarijos valdyba tuos būdo trūkumus buvo pastebėjus, ar tiktai ryžosi paaukoti vieną lietuvį, kad seminariją išgelbėjus.

Nedaug už mane vyresnis, pirma manęs įšventintas, kunigas Stačiokas po Atvelykio 1895 m. atvažiavo į Seinus ir man pasisakė, buvęs Lazdijuose per atlaidus. Ten buvęs ir seminarijos regensas Giedraitis, kurs sakęs, kad už atkaklią lietuvišką veiklą būtinai reikią pašalinti iš seminarijos klieriką Praną Būčį. Tas draugo pranešimas labai man parūpo ir nesistebiu neužmiršęs jo. Aš tada buvau penktame, atseit, paskutiniame kurse. Pamokos jau buvo baigtos, beliko tiktai kelios savaitės baigiamiesiems iš visos teologijos kurso egzaminams pasiruošti. Bekartodamas seniau išmoktuosius dalykus, kasdien laukiau, kada regensas man lieps važiuot namo. Jis jau buvo atidavęs dokumentus vienam mano kurso draugui, kuriam pasakė, kad negalėsiąs gauti šventimų ir dėlto nesą prasmės laikyti egzaminų. Man parūpo, kodėl su manim taip nepasielgta iki šiol? Negalėdamas to klausimo išspręsti, juo smarkiau ėmiau ruoštis egzaminams. Galų gale jie atėjo ir juos išlaikiau. Po egzaminų regensas pasikvietė mano draugą Vincą Dvaranauską bei mane ir abiem pasakė, kad šventimų mudu negausią, nes reikią važiuoti Petrapilin į Akademiją. Kunigų šventimus galima būsią gauti ją baigus. Kadangi skyrimas į Akademiją būdavo didelė ir brangi malonė, tai šitas regenso pareiškimas man buvo smarki staigmena. Nežinau, kaip tąsyk atrodė mano veidas, tik atsimenu, kad regensas man tarė maždaug šitaip: „Tu perdaug kenksmingai vertini savo išmanymą", ir pridėjo lotyniškai: „Non plus sapere quam opportet sapere, sed sapere ad sobrietatem" (Rom. 12, 3). Tuos žodžius arkiv. Skvireckas šitaip išverčia lietuviškai: „Kad neturėtumėte apie save geresnės nuomonės, kaip pridera, bet kad manytumėte apie save teisingai."

Kaikurie žmonės, ypač mokslus išėjusieji Rusijoje, įpratę yra manyti, kad katalikų dvasiškija Lietuvoje sudaro luomą. Ta pažiūra caro laikais turėdavo pagrindo, kalbant apie gyvenančią šeimomis pravoslaviškąją Rusijos dvasiškiją, nes luomo pagrindą sudaro kilmė. Kaip į valstybę ir į tautą, taip ir į luomą netiek įstojama pasirinkus, kiek užgimstama. Katalikų dvasiškija skiriasi nuo luomų tuo, kad joje neužgimstama, bet kunigo veiklą išsirenkama. Į kunigus įstojama vien tik iš pasauliečių. Taip pat netikslu yra kalbėti apie vaistininkų, gydytojų, advokatų, inžinierių luomus, nors juose jaunesnioji karta galėtų būti gimusi iš senesniosios to paties verslo gentkartės. „Varpo" laikais, ne tiek tame laikraštyje, kiek

šiaip žmonėse, dažnai būdavo kalbama apie dvarponių, kunigų ir pasaulinių inteligentų luomą Lietuvoj. Dvarponiai tikrai sudarė luomą, nes jų ir kilmė, ir reikalai, ir pažiūros būdavo jiems bendros. Pasauliečiai inteligentai kunigiją priskirdavo prie luomų dėlto, kad kunigų pažiūros tikrai buvo bendros. Nutolusiems nuo tikybos asmenims rodydavosi, kad tas kunigų pažiūrų bendrumas yra susidaręs iš reikalų bendrumo. Bet toji nuomonė labiau atatiko Karolio Markso teigimus apie ekonominių dalykų vyravimą virš kitko, tačiau visai neatatikdavo tikrenybės. Buvo ir yra, kad katalikų kunigai savo įsitikinimų laikosi ne dėl ekonominių sumetimų, o dėl to, kad tiki tiesos vertę ir ją stato aukščiau už medžiagišką turtą ir lobį. Nė pasaulinės inteligentijos nedera vadinti luomu, nors ji visa būtų nusistačiusi atmesti kunigų skelbiamąsias tikybos tiesas, nes ir pasaulio inteligentijai trūksta tų požymių, kurie sudaro luomą. Ne viena jų kilmė, ne vienokios jų pažiūros, gana įvairūs jų reikalai.

Posakis, kad katalikų kunigai Lietuvoje pasivėlino įsijungti į tos šalies tautinio atgimimo sąjūdį, atrodo, lyg dvasiškijos luomui padarytas priekaištas. Bet tas posakis ne vienu žvilgsniu šlubas. Chronologija visai aiškiai rodo, kad dvasiškijoje tautinės sąmonės žmonių buvę iš pat tautinio atsipeikėjimo pradžios. Tas tautinis susipratimas visai nėjo luomais. Jo atsirado aristokratuose Giedraičiuose, bajoruose: Poškose, Daukantuose ir Davidovičiuose, kuriuos vadiname Dovydaičiais, ir ūkininkuose: Valančiuose, Kairiuose ir kituose. Nelengva būtų šalia kiekvieno tautiškai susipratusio kunigo pastatyti po vieną tautiškai susipratusį pasaulietį inteligentą. Minėtasis anksčiau posakis yra šlubas ir dėl to, kad dvasiškija nebuvo luomas. Joje lenkininkų, kovojusių su tautiniu atgimimu, buvo, bet ne daugiau, kaip tikrame dvarininkų luome, ir mažiau kaip laisvųjų profesijų inteligentuose.

Kiekvieną tautos gyvenimo įvykį reikia svarstyti atsižvelgint į praeitį. Negali būti išimties nei tautos sąmonės sunykimui, nei jos atgimimui. Esant Lietuvoje žmonių, mėgstančių jungti tautinės sąmonės užmigimą ir jos pakirdimą su dvasiškija, atsiminkime tą praeitį, kada Lietuvoje buvo tikrų luomų daugiau, kaip pastaraisiais laikais. Pasaulinė šviesuolija valdė Lietuvos žemes, žmones, laukus, miestus ir valstybę. Buvo Lietuvos kariuomenė, buvo aukštų ir žemų valdininkų, buvo teismų ir mokyklų. Lietuvos teisininkai „Lietuvos Statutą“ parašė ne lietuviškai. Lietuvių kalba iš Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės išnyko, nepalikus pėdsakų nė filologams. Neturime Lietuvos gydytojų veikalų iš to amžiaus, kada kunigai Sirvydas ir Daukša rašė savo „Punktus Sakymų“ ir „Postillę“. Kuomet kunigų jėzuitų mokykloje Kražiuose buvo vaidinamos lietuviškos komedijėlės, pasauliniuose teatruose neviešpatavo lietuvių kalba.

Neatsimenu kuriais metais ir užmiršau kokioje iškilmėje gen. V. Nagius, kalbėdamas Karo Muziejuje, išsitarė, jog visai Lietuvos šviesuomenei praradus gimtąją kalbą, ta kalba betgi liko bažnyčiose ir sodiečių bakužėse. Aš pridėčiau prie to: „turbūt ne be kunigų žinios ir darbo“. Nukrypus tautai nuo savo kalbos gerbimo ir tautos branginimo, paskutinė nukrypo dvasiškija. Kada tauta pajuto savo klaidą ir pradėjo atkusti, to atgimimo sąjūdyje dvasiškija dalyvavo iš pat pradžių. Ne visi kunigai susyk suprato tautinio atgimimo reikalą, bet ir ne visi pasaulio šviesuoliai buvo Poškos, Daukantai, Praniauskaitės. Lenkininkų buvo dvarponių, advokatų, gydytojų ir kitokių pasaulinių inteligentų; buvo ir kunigų.

Nėra moksliškai sustatytos nuošimčių diagramos; bet jeigu ji būtų ruošiama, katalikų dvasiškija lengvai įrodytų, kad tautinės sąmonės atgijimas joje ėjo ne lėčiau, kaip kitų pareigų žmonėse. Paskutiniai lietuvių tautinio susipratimo priešai iš katalikų kunigų tarpo išnyko šio XX amžiaus pradžioje. Jų dabar jau nėra. Ne apie visus pirklius, laisvų profesijų asmenis lietuvius komunistų užimtoje tėvynėje ir Amerikoje galime pasakyti tą patį.

Dirstelėjus į tuos židinius, kuriuose XIX amžiuje įsižiebė lietuvių tautinė sąmonė ir patrijotizmas, neįmanoma pritarti p. Griniaus posakiui, kad katalikų kunigai pasivėlino įsijungti į tautinę lietuvių kovą. Tautinis susipratimas kuniguose pasireiškė ne vėliau ir ne mažiau, kaip pasaulio inteligentuose. Prasimanius nebūtą kunigų pasivėlinimą, aiškinti tuo pasivėlinimu neperseniausiai pasirodžiusį nukatalikėjimą, arba bedievybę, yra stačiai atžagarias proto vartojimas. Tačiau beveik vienkart su tautiniu atgimimu atsiradęs pasaulinių inteligentų nutolimas nuo katalikiškosios lietuvių tautos pasaulėžiūros yra žymus procesas. Mūsų mokslininkai dar nėra jo ištyrę. Nesiimu nė aš patiekti skaitytojams moksliškai apdirbto dalyko, bet kreipdamas mokslininkų dėmesį į tą reikalą, imuosi rašyti, ką apie tai manau.

II

LIETUVOS BEDIEVYBĖ

Žmonėse yra patarlė: „Kaip nepavadysi, bile nepagadysi“. Anot tos patarlės gali rodytis, kad vardas daiktams nesvarbu. Tačiau, aiškumo dėliai, naudinga būna susitarti, kaip kas reikia vadinti. Tais laikais, kada p. K. Grinius buvo jaunas, reiškėsi žymus pažiūrų skirtumas į religiją tarp Lietuvos kunigų ir daugumos pasaulinių inteligentų, kad ir lietuviškai nusistačiusių. Tas pažiūrų į religiją skirtumas buvo retkarčiais vadinamas pasaulėžiūrų skirtumu. Neretai buvo sakoma, kad luomų skirtumas sudaręs tą pasaulėžiūrų skirtumą.

Iš kunigų pusės būdavo girdėti priekaištų pasaulio inteligentams, ir žodis „bedievis“ nuaidėdavo. Bet aršiausieji kunigų priešai neprisipažindavo esą bedieviais ir tuo vardu vadinami įsižeisdavo, sakydami, kad tai neteisingas ir piktas šmeižtas. Jie pakęsdavo „laisvamaniais“ vadinami ir patys save dažniausiai vadindavo pirmeiviais. Ne visi Lietuvos pirmeiviai ar laisvamaniai betarpiškai buvo protais susiję su Prancūzijos „Libres Penseurs“, ir retas kuris tesilaikė nuosekliai formuluotų Vokietijos „Monistebundo“ pažiūrų, nors tos organizacijos pirmininkas buvo profesoriavęs Rygos politechnikoje.

Anglijos sociologai šitą ne visur vienaip besireiškiančią pažiūrų kryptį, kurios ryškiausias dėsnis buvo krikščionijos tiesų neigimas, vadindavo postchristianizmu. Pozityvaus turinio postchristianizme buvo maža. Tą trūkumą teisindavo nusistatymas leisti kiekvienam galvoti ką jis nori. Iš to ir laisvamanių vardas. Išimtis iš tos laisvės buvo krikščionių dogmoms; kas jas pripažindavo, tas būdavo smerkiamas atžagareiviu. Tuo vardu Jonas Šliūpas ne kartą pavadindavo Kauno seminarijos rektorių kanauninką Antaną Baranauską, kurs buvo priglaudęs Šliūpą, pasitraukusį iš universiteto.

Kai kurie Šliūpo ir jo vienminčių pagarsintieji Amerikoje lietuviški spausdiniai tyčiojosi iš Dievo ir iš visa to, kas katalikams šventa. Pagal

jų neraliuotą turinį, būtų galima juos neklystant vadinti bedievybe. Tą spausdinių rūšį Europoje didino Šventamikio raštai. Didelė Lietuvos pasaulinių inteligentų dauguma nepritardavo minėtųjų spausdinių metodams ir protestuodavo, kada kunigai tuos metodus prikaišiodavo visiems pirmeiviams. „Varpas" vengdavo tų metodų. Dirbusieji jame pasauliečiai inteligentai buvo sutarę su kunigais veikti išvien tautos labui. Pozityviam katalikybės turiniui „Varpe" nebuvo vietos.

Kunigams besitariant su subrendusiais pasauliniais šviesuoliais ir apsiimant iš „Varpo" eliminuoti pozityvius straipsnius apie katalikybę, jaunesnioji lietuvių studentų karta Rusijos universitetuose kaskart labiau artinosi prie socializmo, kaskart daugiau mintydama apie darbininkų gerovę, kaskart mažiau vertino tautos gyvybinius reikalus. Tas socialistėjimo stiprėjimas ėjo Karolio Markso dėsniais, kurių pagrinde buvo materializmo dogma ir ji pasidarė lietuvių pasaulinių studentų pasaulėžiūros pagrindas. Devynioliktojo šimtmečio pabaigoje beveik visa Rusijos universitetų studentija jau buvo socialistiškai organizuota. Marksistinis socializmas viešpatavo lietuvių studentų draugijose Maskvoje ir Petrapilyje. Dvidešimtojo amžiaus pradžioje Rusijos socializmas virto bolševizmu, kuris aiškiai pasiskelbė esąs bedievis ir bedievybę pastatė savo visos sistemos pagrindan, įtraukdamas ją į svarbiausias komunisto pareigas. Šiandien lietuviai komunistai jau didžiuojasi vadinami bedieviais. To vardo nebesikrato nė buvusieji pirmeiviai, ar laisvamaniai varpininkai. Bolševizmo galybė laiduoja jų drąsą.

Taigi turime keletą vardų, pasireiškusiai Lietuvos gyvenime nekatalikiškai nekrikščioniškai protų srovei pavadinti: pirmeiviai, laisvamaniai, postchristijonai, socialistai, komunistai, bedieviai. Postchristijonų vardas lietuviams nelengva ištarti, dar sunkiau atsiminti. Socialistus dažnai ambruojama cicilikais. Girdėjau pasaką, kad Aleksote gyvenusi auriai Cicilė, ir kad pas ją slapta rinkdavosi apie 1901—1906 m. socialistai, kurie paveldėję jos vardą. Nesiimu įrodinėti, kad tai tiesa.

Nekrikščioniškai srovei dar yra vartojamas terminas antiklerikalas. Etimologiškai tai reikštų negaciją klerui. Graikams vadovaujant pasaulio kultūroje, patys veikliausieji ir mokyčiausieji žmonės dirbdavo laivyne, kurs vadindavosi „kleros". Krikščionijai vadovaujant pasaulio protams viduramžiuose, mokyčiausi būdavo dvasiškiai ir vadinosi c l e r i c i. Dar ir šiandien anglų kalboje c l e r c reiškia žmogų, sugebantį vesti sąskaitas ir užrašus. Antiklerikalas reiškia žmogų nepalankiai nusistačiusį dvasiškiams. Prancūzijoje ši kryptis gavo laicizmo vardą. Antiklerikalizmu politikoje vadinasi kryptis, nenorinčioji prileisti dvasiškių prie valstybės valdžios, kartais net draudžianti dvasiškiams eiti civilinės administracijos pareigas. Lietuvių antiklerikalizmas ėjo plačiau ir reiškė dvasiškijos paneigimą, nenurodant paneigimo ribų.

Dalyko esmė yra svarbesnė už vardą, bet toji esmė, kurią p. Grinius savo „Atsiminimuose ir Mintyse" pavadino bedievybe — nelengvai išreiškiama, kadangi į ją sueina daugoka įvairių dalykų, o tie dalykai ir jų visuma žymiai keičiasi. Tais laikais, kai p. Grinius baigė universitetą, buvo svarbus „bedievybės" klausimas ir tautybės santykiai su tebevyraujančia Lietuvoje katalikybe. Šiandien protų padėtyje ir veikloje daug sveria santykis su mūsų žemės nepriklausomybe. Bandymas nepriklausomybę atgauti iškelia klausimą santykių su bolševizmu, o bolševizmo problema neišsprendžiama be demokratijos; todėl mūsų laikais ir bedievybės

reiškinį svarstant tautos protuose, reikia imti ir bolševizmo bei demokratijos žvilgsnius.

Žiūrint į šių dienų Lietuvos inteligentų nuomones, matyt, kad didžioji dauguma inteligentų — kunigų ir ne kunigų — yra tėvynės nepriklausomybės įsitikinę ir uolūs šalininkai. Tai galima sakyti apie visus inteligentus tremtyje ir visose emigracijose tiek Šiaurės, tiek Pietų Amerikoje ir kitur. Lietuvių tautos priklausomybės nuo Rusijos šalininkai yra komunistai išeivijoje ir pačioje Lietuvoje. Komunistuose pasitaiko asmenų buvusių kunigais, paneigusių savo tikybą, savo kunigystę, savo šventuosius iškilminguosius įžadus; bet komunistuose nėra žmonių ištikimų katalikiškajai kunigystei. Šitą dalyką reikia pažymėti ir neužmiršti, jei ketiname ieškoti priežasčių sudariusių bedievybę Lietuvoje. Visi kunigai yra vakarų demokratijos bei josios skelbiamųjų asmens teisių bei laisvių įsitikinę šalininkai. Pasauliečiai lietuviai inteligentai yra toli ne taip vienodi, kaip kunigai. Vieni yra pilnintėliai katalikai, pripažįstantieji Bažnyčios autoritetą ir jos paskelbtąsias dogmas. Tarp jų kai kurie pilnai, kiti mažiau ar daugiau, vykdo katalikų tikybos dorovės dėsnius. Tie visi aiškiai stoja už Lietuvos nepriklausomybę ir demokratiją supranta taip, kaip ji vykdoma vakarų Europoje ir Amerikoje.

Trečioji lietuvių inteligentų kryptis yra įstojusi į postchristijanizmą. Kad ir nepatogu tą žodį tarti, bet jis tiksliausiai apima šitą gausią inteligentijos kryptį. Į ją sueina: liaudininkai, socialdemokratai, liberalai ir tiesiog demokratai. Jų kaip ir pirmiau minėtųjų krypčių nusistatymas už tautos nepriklausomybę, prieš komunistinį totalitarizmą, visai aiškus. Būdami Vakarų Europos demokratijos žmonėmis, jie pripažįsta didelę vertę žmogaus asmeniui ir sąžinės, spaudos, draugijų laisves.

Pagaliau turime pripažinti, kad yra lietuvių inteligentų komunistų išeivijoje ir Lietuvoje. Vienas kitas nukunigėjęs asmuo, virtęs komunistu, yra praradęs tai, kas duoda teisę būti kunigu. Taip pat nėra komunistuose nė nuoširdžiai tikinčių bei tikybą vykdančių pasauliečių katalikų. Komunistų eilėse, rasi, visi lietuviai yra buvę krikštyti, bet to krikšto jau nė vienas jų nepaiso. Lietuviškasis komunizmas neapima viso postchristijanizmo, bet yra aprėpęs jo dalį. Tą dalį jis yra išvystęs iki pilnos bedievybės. Lietuvių komunistinė spauda Jungtinėse Amerikos Valstybėse ir komunistų prakalbos išeivijoje nepritaria visų kitų lietuvių trokštamajai Lietuvos nepriklausomybei.

Pagrindinis komunizmo dėsnis neigia Dievą ir dvasią. Nuosekliai einant, tas paneigimas teigia teesant vieną buities rūšį — medžiagą. Nepripažįstant dvasios, neįmanoma pripažinti sielos, ir nuosekliai atsiranda teigimas, kad žmogus tėra tik viena gyvulių rūšis. Remiantis tuo, kad gyvuliai nėra asmenys, neigiama žmogaus asmenybė ir jos teisės. Demokratams yra brangios laisvės: sąžinės, spaudos, draugijų; komunistams tos laisvės neturi savyje nei reikšmės, nei vertės. Mažų tautų pavergimas didžiųjų valstybių jėgomis komunistų protams atrodo nuoseklus gamtos dėsnis; juk gamtoje didieji žvėrys drasko ir ėda mažesniuosius.

Matant nuoseklų bedievybės išaugimą į komunizmą ir nuoseklų Lietuvos pavergimą Maskvos valdžiai, svarbu yra pažiūrėti: iš kur Lietuvoje atsirado ir išaugo ta pažiūrų ir jausmų sistema?

Bedievybė Lietuvoje ir p. Grinius

Istorikas nebūtų galėjęs pasakyti: „Lietuvių bedievėjimo eigoj yra labiau kalti patys katalikai kunigai“ (pusl. 33). Tą savo teigimą autorius pastatė ant kito teigimo, kad kunigai „pasivėlino įsijungti į tautinę lietuvių kovą“. Šis antrasis teigimas prieštarauja faktams; todėl pirmasis lieka be pagrindo. Paprastasis sveikos galvos protas galėtų kaltinti kunigus, kad jie neužtektinai veikė, arba nesugebėjo apginti Lietuvą nuo bedievybės; kitaip sakant, kad jie nusikalto apsileidimu, bet negalėtų sakyti, kad jie bedievybę platino.

Bedievybės atsiradimas ir plitimas kurioje nors tautoje visuomet būva gana platus reiškinys. Kiekvienam šiek tiek nusimanančiam apie paskutinių amžių istoriją aišku, kad bedievybė nėra išimtinai Lietuvos minčių padaras, nes tas reiškinys taip platus, kaip visas pasaulis. Ką p. Grinius pavadino bedievybe, tai Anglijos sociologai vadino postchristijanizmu. Neaišku kurio žodžio laikytis mums patogiau, tik žinia, kad į tą minčių kryptį, kuriai vadinti vartojami du minėtieji žodžiai, įeina daug įvairių pažiūrų: natūralizmas, racionalizmas, indiferentizmas, ateizmas ir t.t. Man aišku, kad p. Grinius pastatė bedievybės problemą Lietuvoje nemokslišku ir ne bešališku būdu. Tas nemokslišKumas atsirado ne dėlto, kad p. Daktarui būtų trūkę moksliškos šviesos; Lietuvos universiteto medicinos fakultetas nesuklydo jam pripažindamas aukštąjį medicinos mokslo laipsnį. NemokslišKumas galėjo atsirasti iš šalutinių priežasčių. Turbūt nesuklysiu manydamas, kad p. Grinius žymiai veikė abiejose srityse: lietuvių tautos atgimime ir tame, ką aš vadinu postchristijanizmu, o jisai bedievybe. Būdavo laikų, kada jis bedievybės vardo neprisiimdavo ir įsižeisdavo už to žodžio pavartojimą jo krypčiai pavadinti, bet 1947 metais Rusijos komunizmas jau buvo tiek išaukštinęs bedievybę, jog nebeliko reikalo vengti to vardo.

Studentavimo laikais Griniui su kunigais bekovojant, ta veikla būdavo pridengiama antiklerikalizmo tikslais, ir buvo sakoma nepakenčiant kunigų tamsumo bei ištvirkimo. Tamsumo priekaištas buvo remiamas tuo, kad tais laikais dauguma kunigų tebūdavo baigę keturias gimnazijos klases prieš pradėsiant specializuotis seminarijoje. Taigi tarp tos kunigų daugumos ir tarp gydytojų bei advokatų buvo keturių bendrojo mokslo metų skirtumas kunigų nenaudai. Ištvirkimo gi priekaištas sunkiau galima padaryti kunigams, nes pasaulinių inteligentų dorovė anaiptol nebuvo aukštesnė.

Ištvirkimas

„Atsiminimų“ autorius, kalbėdamas apie savo viešėjimą Plokščiuose, tenykščiam tuometiniam vikarui kun. Jonui Kudirkai primeta šlykštų dalyką, būtent, kad tas kunigas norėjęs savo meilužę įpiršti gydytojui Griniui į žmonas. Man teko pažint minėtąjį kunigą iš arti, ir daugelį metų tęsėsi toji pažintis. Tą pasenusį ir paliegusį kunigą palikau Marijampolėje, išvažiuodamas paskutinį kartą iš Lietuvos. Manau, kad jis jau yra miręs ir negalės ginti savo garbės. Savo sąžinės ir tėvynės akivaizdoje liudiju, kad tas žmogus kunigaudamas jokios meilužės neturėjo. Kun. J. Kudirka labai Lietuvą mylėjo ir uoliai rūpindavosi visais mūsų kultūros reikalais. Drauge su Gelgaudiškio vikaru kun. V. Dargiu jis mokė p. Žilių pirkliauti. Tam bemokslių juodu savo pinigais padėjo įsigyti prekių ir

įkurti sankrovėlę. Už jį juodu vesdavo tos sankrovėlės sąskaitas. Gelgaudiško dvaras buvo padaręs su nelietuviu krautuvininku sutartį, kad savo žemėje neleis kitam pirkliui nei patalpos samdytis, nei pačiam ant dvaro žemės savo patalpą pasistatydinti; tada tuodu kunigai krautuvę įrengė ankštame zakristijono ir vargonininko namuke. Už tatai Gelgaudiškio kunigai ir Plokščių vikaras susilaukė priekaištų, kad esą jiems neužtenką pajamų iš bažnyčios, bet dar norį iš pirklybos pralobti. O tikrenybėje, kunigai tai darė tam, kad lietuviai pradėtų pirklyba verstis, nes tai didelis tautos kultūros reikalas.

Nemažesnis tautos kultūros reikalas buvo, kad atsirastų lietuvių inteligentų šeimų. Bet ir daktaras Kudirka, ir Jasiulaitis, ir kiek tik tuomet buvo lietuvių inteligentų vengė šeimos sunkumų. P. Staniškis, tiesa, buvo vedęs, bet jo žmona buvo lenkė ir užaugino sūnų Lietuvos tautinio atgimimo priešą. Turėjo žmoną ir teisėjas P. Kriaučiūnas, bet visi žinojo, kad dėl perkentėtos operacijos ji negali tapti motina. Tuo kartais nusiskųsdavo, net man girdint, ir pats Petras Kriaučiūnas. Plokščių parapijoje buvo susipratusi lietuvaitė inteligentė, bet lietuviai inteligentai jos nemanė vesti; ji neturėjo nei tokios mantos, nei tokių galingų užtarėjų kaip Botyriuvienė. Neminiu tos susipratusios lietuvaitės inteligentės pavardės, nes neapdairus autorius ją priskyrė prie meilužių, ištvirkaujančių su kunigais. Gera, kad mūsų dienomis nėra dvikovų mados: p. Griniui neteks stoti pavojun už neteisėtai įžeistą dviejų tautiečių garbę. Tačiau jo drėbtas posakis anaiptol nerodo nei jo jausmų kilnumo, nei padorumo.

Jei Kauno Apygardos teismo pirmininkas p. A. Dubinskas nėra sunaikinęs mano jam kadaise rašytų laiškų, tai jis turi vieną, kurį aš jam rašiau iš Orsonnens Šveicarijoje 1901 metais, patardamas jam nelikti viengungiu, bet greičiau vesti inteligentę žmoną, nes Lietuvai verkiant reikia inteligentiškų šeimų. Tarp kun. Kudirkos ir tarp manęs yra tas skirtumas, kad aš nenurodžiau galinčios ištekėti lietuvaitės asmens; juk buvau ne Lietuvoje. Bet ir kun. Kudirka ir aš, abu vienaip matėme to laiko didįjį grynai lietuviškų inteligentiškų šeimų reikalą. Tuomet p. Dubinskas man atsakė, kad aš perdaug iš jo reikalavęs. Betgi jis keletą metų vėliau žmoną vedė ir neinteligentę.

Bemaž tuo pačiu laiku, kada kun. Jonas Kudirka jaunam nevedusiam gydytojui piršo lietuvaitę inteligentę žmoną ir užsitraukė jo nemalonę, netolimoje Griškabūdžio parapijoje nevedęs lietuvis inteligentas, būdamas tėviškėje vasaros metu, nakčiai sutemus, nuėjo į būdelę, kur dvi sodietės merginos saugojo paklotus ant pievos audeklus. Tą svečią užtiko atėjusieji pas tas pačias merginas du kaimo vyrai ir paėmę jį už kojų ir už galvos įmetė į kūdrą. To pirmeivio antiklerikalo, kurio pavardę galima keliose vietose rasti p. Griniaus „Atsiminimuose“, nuotykis pasklido visoje zanavykijoje. Kun. J. Kudirka, turbūt, to nuotykio nepasakojo p. Griniui. Kunigams rūpėjo, kad Lietuvos inteligentija būtų švari ir kad gyventų švarioje moterystėje.

Lietuvių kunigų ir pasaulinių inteligentų nepasitenkinimas vienų kitais buvo teisinamas teoretiniais sumetimais, bet drauge su jais beveik visada būdavo susiję seksualinės tvarkos dalykai. Lietuvos ūkininkų šeimose trūksta protingos lytinių dalykų pedagogikos. Tas trūkumas sudarė nemaža netvarkos inteligentuose, išėjusiuose iš tų šeimų. Neparanku kalbėti apie tą netvarką taip plačiai, kaip reikėtų. Suvėlintas ir perretas lietuvių inteligentiškų šeimų susidarymas dar nėra pats didžiausias tos netvarkos

vaisius. Apie tai turi šį tą pasakyti psichiatrai ir tie, kurie pastebėjo inteligentų amžiaus žemą vidurkį. Čionai minėtieji dalykai yra susiję ir su bedievybe.

Atlajus

Bedievybės neatnešė į Lietuvą jos tautinio atgimimo skelbėjai, nei iš ūkininkų į aukštuosius mokslus išėję pasauliniai inteligentai. Bedievybės buvo mūsų žemėje tais laikais, kada tautinis šviesuomenės apsnūdimas plačiais žingsniais ėjo pirmyn. XVII amžiuje Lietuvos dvarponiai ir mūsų didžponiai patyrė Anglijos aristokratų natūralistinę filosofiją, gėrėjosi Bolingroke (1678—1751) pažiūromis. Tų pažiūrų sekėjai džiaugėsi manydami, kad Dievui nerūpi, ar žmonės gerai elgiasi, ar blogai, ar šventadieniais eina bažnyčion, ar ne. Tiems ponams būdavo nemalonu klausyti V. Jėzaus prilyginimo apie turtuolio pokylius ir jo kančias pragare, apie Lozoriaus vargus žemėje ir jo amžinąją laimę būsimajame pasaulyje, apie sunkumą turtuoliams įeiti į dangaus karalystę ir t.t. Tie Lietuvos turtingieji šviesuoliai Evangelijos pamokas pravardžiuodavo pasakomis ir kaskart labiau spausdavo savo baudžiauninkus.

Aštuonioliktajame amžiuje Lietuvos didikai kaskart dažniau savo lietuviškas pavardes ėmė keisti: Gineičiai ėmė vadintis Pilsudzkiais, Gintautai — Dzievaltovskiais, Gediminai — Oginskiais ir t.t.

Besigėrėdami Rousseau, Voltaire, Helvetijaus pažiūromis, jie šaipėsi iš kunigų skelbiamosios dorovės dėsnių, o baudžiavos įstatymas jiems davė visą valią ant ūkininkų. Baudžiavos metu liaudis 4 dienas savaitėje dovanai dirbdavo tiems ponams, o savo reikalams aprūpinti turėdavo tik 2 dienas. Bažnyčia neskelbė karo prieš santvarką, kurioje žmogus 66 savo darbo nuošimčius turėdavo atiduoti dvarui ir per dvarą valstybei, tiktai kuo smarkiausiai skelbė teisybės reikalą ir pragaru grasino skriaudėjams. Katalikų Bažnyčia nė dabar neorganizuoja karo tose valstybėse, kur kiekvienas žmogus apie 90 nuošimčių savo uždarbio turi atiduoti valstybei; Bažnyčia tebevartoja savo seną priemonę varguolių padėčiai pagerinti: ji nenuilstamai skelbia teisybės ir visuomeninės tvarkos reikalą.

Bet taikos tarp Bažnyčios ir didžponių nebuvo: dvarų ponija iš aukšto žiūrėjo į katalikų dvasiškiją, kurios dauguma būdavo iš liaudies. Garbingoje Vilniaus kapituloje visos vietos buvo rezervuotos bajorams ir kilmingiesiems, bet rezervų nepaisant, į tą kapitulą patekdavo tokie ūkininkų vaikai, kaip Klungevičius. Tačiau XVIII šimtmečio pabaigoje daug daugiau negu pusė dvarponių buvo įsirašę į Bažnyčios pasmerktąją masonerijos organizaciją. Ne iš jos prasidėjo tautinis lietuvių susipratimas. Didžiosios Prancūzų revoliucijos paskelbtieji šūkiai, smerkiantieji aristokratiją ir bajoriją, pasiekė ir Lietuvą, bet ne iš dvarų jie pateko į liaudį. Baudžiauninkų vaikai juos patyrė patekę į mokyklas: Rusijos politikai bebandydami padidinti skirtumą tarp dvaro ir liaudies, tuos šūkius uoliai ir stipriai skelbė gimnazijose. Anglijos natūralizmas, Prancūzijos revoliucinė dvasia, Vokietijos materializmas nerado jokių kliūčių eidamas į Maskvos lietuvių studentų draugijos nuotaikas.

Postchristijaniškieji Vakarų Europos šūkiai lygiai skverbdavosi ir į lenkų jaunuomenę, bet patrijotiškai nusistačiusieji lenkai skyrėsi nuo lietuvių, nes lenkai patrijotai suprato kultūrinio skirtumo reikšmę tarp pravoslaviškos Rusijos ir katalikiškos Lenkijos. Lenkų Pažangioji Demo-

kratija (Demokracja Postępowa), netikėdama į Dievą, nei į Bažnyčios autoritetą, nusistatė vartoti tą Bažnyčią, kaipo priemonę kovai su rusifikacijos politika. Lietuvos gi pirmeiviai atmetė tikybą ir Bažnyčią be jokios atodairos. Nuosekliai elgdamasis Andrius Botyrius priėmė pravoslaviją. Varšuvos universitetą baigusieji V. Kudirka, J. Staugaitis, Vabalas ir kiti buvo padoresni ir atsargesni.

Protų evoliucija gana greit ėjo Maskvos lietuvių studentijoje. Numanu, kad prieš 1880 metus jie buvo nutolę nuo katalikybės, nematydami joje vertės, bet nebuvo įsikinkę į jokią organizaciją. Po 1890 metų jų įstojimas į revoliucinį tarptautinį socializmą ėjo sparčiai ir lygiagrečiai su rusų studentų įstojimu į tą pačią organizaciją. Iš tos bendrosios viešpatavusios krypties išsiskyrė Petrapilyje A. Smetona, paskui A. Voldemaras ir Karo Medicinos Akademijos Fraternitas Lituana, kame vyravo lietuviškasis patrijotizmas šalia tikybinio indiferentizmo arba laisvamanybės. Maskvoje atsirado ateitininkai, su Pranu Dovydaičiu, Endziulaičiu ir kitais, kurie katalikų tikybai pripažino tikrąją vertę. Pirmojo pasaulinio karo metu latvis profesorius E. Volteris buvo paskirtas lietuviškų laiškų cenzoriumi Rusijoje. Jam tą uždavinį padėdavo atlikti studentai A. Voldemaras ir Pr. Naujokaitis. Šita mano žinia tesiekia iki 1916 metų, nes tais metais aš išvažiavau iš Rusijos ir į ją nebegrįžau.

Vertimas eiti į kunigus

Į Lietuvos bedievijos istoriją įeina ūkininkų įprotis, leidžiant sūnų į mokslą, versti jį iš gimnazijos stoti seminarijon. Daugelis nesuprato to reiškinio. Pamaldžiai ir dorai motinai malonu būdavo svajoti, kad jos sūnelis sakys pamokslą visai bažnyčiai, giedos Mišias, ar Švč. Sakramentu žmones laimins. Moterims užtekdavo tų jausmingų sumetimų. Tėvai protavo šalčiau. Jie žinojo tik dvi žemės nedirbančių lietuvių žmonių rūšis: kunigus ir valsčiaus raštininkus. Šių pastarųjų ūkininkai, paprastai, nekęsdavo, nes raštininkai blogai eidavo savo pareigas ir daug pinigo reikalaudavo kiekviena proga. Lietuvoje jie be to būdavo nemėgiami, kaip kad muitininkai Palestinoje Kristaus laikais, nes tarnaudavo svetimai slėgiančiai valdžiai. To užteko, kad lietuvio pasauliečio inteligento luomas būtų lietuviui ūkininkui nemalonus. Taip tėvui mintijant ir jaučiant, sūnus turėdavo pergyventi daug sunkių, karčių ir skaudžių ginčų, kol išvengęs seminarijos išeidavo į universitetą ir ten nežmoniškai vargdamas, dažnai badaudamas, tapdavo gydytoju, advokatu, mokytoju, ar valdininku. Už tuos savo vargus jis kaltindavo seminariją ir kunigiją. Taip susidarius nelemtajam ūpui, jaunuolis pikta širdimi mintydavo apie katalikų Bažnyčią, jos mokslą ir veiklą ir manydavo prisilaikąs mokslo įrodytų dėsnių. Sąžinė labai lengvai persiimdavo tais tariamaisiais „mokslo dėsniais“ ir jaunuolis skelbdavo juos namiškiams — broliams, seserims, samdininkams. Taip darė ir p. Grinius, pašiepdamas savo seserų škaplierius ir rožančius. Tos jo veiklos namiškiai neslėpdavo nuo pažįstamų. Tai patyriau ir aš būdamas Marijampolėje, nes p. Griniaus tėviškė netoli nuo to miesto. Nežinau, ar p. Daktarui teko kovoti su tėvais dėl nestojimo į seminariją, bet žinau, kad tų kovų Lietuvos tautinio atgimimo laikais buvo daug. Tos kovos žymiai prisidėjo prie pasaulinės lietuvių sąmonės nutolimo nuo Katalikų Bažnyčios. Ieškant lietuviškosios bedievybės priežasčių, reikia prisiminti tas kovas.

Juo daugiau atsirasdavo moksleivių neinančių į seminariją, juo lengvesnės ir retesnės jiems darydavosi tos kovos, ypač kad visi kunigai užtardavo toje kovoje moksleivius prieš jų tėvus. Nemaža buvo šeimų, kuriose vienas brolis būdavo seminarijoje, kitas universitete. Seminaristas padėdavo broliui įtikinėti tėvus, kad duotų laisvę pasirinkti gyvenimo luomą pačiam, nes toks yra Katalikų Bažnyčios dėsnis. To dėsnio prisilaikydavo ir seminarijos vadovybė. Kai klierikui nepasisekdavo apginti nuo tėvų savo brolio, nenorinčio stoti seminarijon, klierikas patardavo broliui moksleiviui važiuoti ir pasisakyt seminarijos regensui, kad jis nenoriąs būti kunigu, bet atvykęs tėvų verčiamas. Tai išgirdęs, regensas pasakydavo seminarijos pedagogų posėdyje ir kandidatas grįždavo namo nepriimtas į seminariją. Seminarijos vadovybė išlaikydavo slaptos pareigą ir tėvai nežinodavo dėlko jų sūnaus nepriėmė. „Turbūt kas nors liežuvį pakišo", įtardavo tėvai. Kartais tame apkaltindavo kleboną ir su juo susipykdavo „už liežuvio pakišimą".

Neseniai susidariusioji pasaulinė lietuvių inteligentija nesusyk laimėjo liaudies pasitikėjimą. Baigusieji universitetus teisininkai ir filologai negaudavo tarnybų tėvynėje ir tapdavo valdininkais Rusijos gilumoje. Vedę ruses, jie retai parvažiuodavo į tėviškę, o kai parvažiuodami parsiveždavo rusę žmoną ir vaikus, tai motina susilaukusi „maskalkos" marčios, nežinodavo nė kaip su ja elgtis, juo labiau, kad rusės marčios vaikai irgi būdavo pravoslavai. Lengva suprasti motinos širdies tragediją... Ir tai vykdavo Kenstaičių ir Kražių kovų laikais, kada daugelis lietuvių katalikų nebijojo kentėti ir mirti kovoje su rusiškąja pravoslavija!...

Gydytojai ir advokatai galėdavo savo tėvynėje darbuotis baigę mokslus, bet neturėdami lėšų įsikurti priimdavo tarnybas Rusijoje „zemstvose" (lauko savivaldybėse), kur viskas būdavo įrengta visuomenės lėšomis, ir ten apsibūdavo. „Atsiminimų" autorius, pabuvęs kokį laiką Rusijoje, užsidirbęs lėšų gydytojo kabinetui įsikurti, grįžo Lietuvon. Taip pat padarė teisininkas Petras Leonas: išbuvęs kelerius metus Turkestane, jis apsigyveno Kaune. Tai buvo stipresnio patrijotinio nusistatymo žmonės. Daugiau buvo tų, kurie Rusijos gilumoje arba tolimuose nuo Lietuvos plotuose pasiliko visai. Buvo ir tokių, kurie neįprastą rusams lietuviškos pavardės galūnę pakeitė į „-ov".

Išvados

Bedievybės, postchristijanizmo, ar kitaip pavadinto žmonių nutolimo nuo gimtosios katalikų tikybos priežastis turės ištirti mūsų šalies dvasiškija, nes jos pačios naudai to reikia ir tai yra jos mokslinė pareiga. Aš tos pareigos nesiimu. Kalbėti apie tai kalbėjau, kaip apie svarbų ir man rūpimą dalyką, bet moksliškai jo ištirti aš negaliu, dėlto, kad turiu pareigų, suimančių mano beveik visą laiką ir jėgas. Be to, dabar negaliu nuvykti į Lietuvą, kur liko beveik visa tam dalykui reikalinga medžiaga. Pagaliau, šiandien Lietuvoje nėra tos laisvės, be kurios mokslinis tyrinėjimas negali apsieiti.

Suimdamas savo mintis apie tą neganėtinai ištirtą dalyką, negaliu pritarti p. Griniaus tvirtinimui, kad dėl bedievybės plitimo Lietuvoje yra kalti katalikų kunigai. Kalbant apie tikrąsias nukatalikėjimo priežastis, reikia atsiminti: 1. Nukatalikėjimas yra išdygęs ne Lietuvoje, bet ją užplūdo kaip atlajus iš svetur. 2. Patekęs į Lietuvą, postchristijanizmo

atlajus labiausiai apėmė pasaulinę Lietuvos inteligentiją, tirščiausiai susidrumsdamas Maskvos ir kitų Rusijos miestų universitetuose. 3. Prie to žymiai prisidėjo protingos seksualinės pedagogikos stoka ūkininkų šeimose ir įvairi dorovės netvarka inteligentuose. 4. Pasaulinių pusinteligentų ir inteligentų žema dorovė prieš ir po lenkmečio sudarė ūkininkuose įprotį leidžiamus į mokslą sūnus versti tapti kunigais, o tas įprotis sustiprino daugelio jaunuolių neigiamą nusistatymą katalikybei. 5. Katalikų kunigų amžinosios skaistybės įstatymas buvo priežastis, dėl kurios daugelis moksleivių nenorėjo tapti kunigais ir dėlto kovojo su tėvų valia, o ta kova stiprino moksleivių nutolimą nuo gimtosios katalikų tikybos. 6. Tą nutolimą ugdė Rusijos valstybinis aukštesniųjų mokyklų monopolis, dėl kurio Lietuvoje nebuvo katalikiškos gimnazijos, o pravoslavų dvasioje vedamosios, apie katalikybę kalbėdamos visuotinos istorijos kurse, tekartojo nekritiškus protestantų pagamintus priekaištus jų ginčuose su katalikais. 7. Pagaliau atsirado organizuotas marksizmas, kuris savo pagrindan dėjo materializmą su bedievybe ir apglemžė bemaž visą mūsų pasaulinę studentiją.

Septynios aukščiau minėtos priežastys jau buvo paruošusios bedievybei dirvą Lietuvos jaunuomenės sielose. Komunistinei okupacijai belieka pavartoti valstybinę priespaudą, kad nuraškius anų priežasčių vaisius.

Katalikų kunigiją Lietuvoje galima teisingai kaltinti, kad negana stropiai kovojo su savo šalies nukatalikėjimu; negana nuodugniai ištyrusi tą savo tautos kryptį, ji neparuošė ganėtinai stiprių apsigynimo priemonių.

Skaitau toliau p. Griniaus veikalą, bet nežinau, ar turėsiu laiko išsitarti apie kitas jo paliestas problemas. Bet man rodėsi, kad tautinio Lietuvos inteligentų pakirdimo ir bedievybės plitimo klausimai yra svarbesni už kitus, kuriuos jis palietė.

Šitame straipsnyje esu paminėjęs ne vieną dalyką, be kurio būčiau galėjęs apsieiti mano pažiūroms įrodyti. Tas digresijas padariau, kad mano atmenamieji dalykai ne visai pražūtų.

Roma, 1949 m. vasario mėn. 8 d.

DR. ANT. RAMŪNAS

DVIEJŲ MILŽINŲ ŠEŠĖLYJE

Turinys

Įžanga: Europa prieš klausimą: žlugti ar prisikelti?

I. Europa eurazinio milžino šešėlyje.

A. Moraliniai dūžiai komunizmui vakaruose. 1. Komunizmo pozicijos Europoje. 2. Komunizmo demaskavimas. 3. Komunizmo vadų praregėjimas ir perėjimas į katalikybę.

B. Europos bolševizacijos pavojus Kremliaus planų šviesoje. 1. Du pagrindiniai politbiuro programos punktai: Europa ir Azija. 2. Kinijos įvykių prasmė ir jų galimos pasekmės Europai. 3. Maskvos pastangos tapti „Trečiąja Roma".

II. Europa atlantinio milžino šešėlyje.

A. Europos gelbėjimo problema. 1. Europos kaip politinės galybės gelbėjimo problema. 2. Europos kaip kultūrinės galybės gelbėjimo problema. 3. Katalikybė kaip Europos kultūros vienijantis ir sutaikantis veiksnys.

B. Katalikybės paneigimo istoriniai padariniai. 1. Kapitalizmas kaip katalikybės turinio paneigimo istorinė pasekmė: sąryšis tarp protestantizmo ir kapitalizmo. 2. Bolševizmas kaip katalikybės turinio paneigimo istorinė pasekmė: sąryšis tarp stačiatikybės ir bolševizmo. 3. Nacionalizmas kaip katalikybės turinio paneigimo istorinė pasekmė.

C. Kelias į Europos prisikėlimą. 1. Europos misija pasaulyje. 2. Europos organizavimo principai. 3. Lietuvos klausimas Europos problemos rėmuose.

Europa prieš klausimą: žlugti ar prisikelti?

Kažkaip keista atrodo, kad Europos klausimas darosi toks aktualus dabar, kada pirmenybės ir garbės palmė šiam žemynui, atrodo, iškrito iš rankų visam laikui. Žymi dalis Europos kultūros židinių bei šventovių antrojo pasaulinio karo buvo nušluota, sunaikinta, paversta griuvėsiais, ūkis iš šaknų sužalotas, pati europiečio psichika tiek sukrėsta, išmušta iš pusiausvyros ir aptemdyta, jog apie tą optimizmą ir aukso amžiaus viltis, kurių buvo kupinas XIX amžius ir dar mūsų amžiaus pradžia, jau nėra ką ir kalbėti. Dabartinis europietis gyvena kažkokių neišaiškinamų tamsių nujautimų slegiamas, Europos žlugimo mintis jam vis dar neišeina iš pasąmonės, turint prieš akis visa tai, ką atnešė du pastarieji pasauliniai karai ir spėliojant, kuo gali baigtis trečias pasaulinis karas, vedamas atominiais ginklais ir tai ne vien tik žemyne, bet ir okeanų gelmėse ir... kosminėse erdvėse. Viso to akivaizdoje Europai nejauku daros ir už vis labiausiai dėlto, kad staiga ji pasijuto tarp dviejų globalinių kolosų milžinų — USA ir SSSR, kuriuodu vienas prieš antrą galanda ginklus lemtingai, žūtbūtinei dvikovai.

Kas Europos laukia? Kokia jos ateitis? Ar Europai gresia žlugimas, kaip tatai savo laiku yra pranašavęs kardinolas Nicolaus Cusanus, G. W. Leibnicas, J. Görres, F. M. Dostojevskis, o po pirmojo pasaulinio karo O. Spengleris? („Vakarų žlugimas", 1918, „Prūsai ir socializmas", „Žmogus ir technika" ir kt.)

Šis klausimas mums nemažiau yra aktualus, negu visoms kitoms Europos tautoms: kol kūjo ir piautuvo ženklas paliks pakibęs nuo Šiaurės iškyšulio iki Triesto, nuo Stettino iki Vladivostoko, tol ir mūsų tėvynės išsilaisvinimui iš raudonosios vergijos pančių nėra vilties. Kad geležinei uždangai išnykus ir jungtinę ateities Europą organizuojant, ir mes, lietuviai, galime tarti tam tikrą savo žodį, reikia pilnai su tuo skaitytis, turint galvoje Lietuvos raktinę geografinę poziciją Baltoskandijos ir Tarpjūrio federacijas kuriant.

Europietis šiandien stato gyvybinės reikšmės klausimą: karas tarp USA ir SSSR, ar taika? Štai dilema, prieš kurią yra pastatytas mūsų žemynas. Atrodo, kad yra dvi ateities galimybės: arba Europos sovietizacija, arba Europos amerikonizacija, t. y. Amerikos ūkinė, militarinė, politinė parama, užuomazgoj esančių Europos Unijų, plečiant jas pamažu į Europos jungtines valstybes, arba Europos tautų federaciją, ir paverčiant ją „t r e č i ą j a p a s a u l i o j ė g a".

Dvikova tarp USA ir SSSR gali trumpesnį ar ilgesnį laiką vykti ir „šaltojo karo" forma. Kad tai gali įvykti, kalba kai kurie reiškiniai tiek amerikiečių, tiek sovietų politikoje. Rinkimus laimėjęs prezidentas Trumanas didžiausią dėmesį, bent kol kas, yra nukreipęs į vidaus politiką, išeidamas prieš kongresą ir prieš visą tautą su nauja ūkine bei socialine programa, kuri tęsia toliau ir savo apimtimi pralenkia Roosevelto New Deal programą. Atlanto pakto idėja ir toliau visu rimtumu svarstoma, norint pritraukti į jį Vidužemio jūros erdvę, Šiaurės Afriką ir Skandinavijos valstybes, šitokiu būdu siekiant sudaryti ištisą skydą, dengiantį Šiaurės Amerikos veidą nuo galimo netikėto Sovietų Sąjungos smūgio. Vadinasi, į patį Atlanto pakto kūrimą tenka žiūrėti kaip į vieną iš sąstatinių Amerikos vidaus bei saugumo politikos elementų. Siekdama pertvarkyti vidaus padėtį ir nauju saugumo žiedu, kokiu turėtų būti Atlanto paktas, iš lauko ją sutvirtinti, Amerika, atrodo, kaip ir nėra linkusi tikėti, kad laikas galėtų veikti jos nenaudai. Antra vertus, bene tai pat pasakytina ir apie bolševikus: daugelio liudijimu ir politbiuro dauguma su pačiu Stalinu ir Molotovu priešakyje yra linkusi tikėti, kad laikas veikia grynai bolševizmo naudai. Raudonųjų pergalė Kinijoje, siekiant užgrobti ir prie Sovietų Sąjungos prijungti ketvirtadalį visos žmonijos, kurstymas spalvotųjų prieš baltuosius, pavergtųjų prieš „baltuosius dievus", „vergų" prieš „ponus" visur, kur tik baltieji yra įkėlę savo koją — ar tai Azijoje, ar tai Afrikoje, ar kad ir tame pačiame Amerikos kontinente, penktosios kolonos vieningas veikimas pačiuose tolimiausiuose ir tamsiausiuose žemės užkampiuose, pagaliau tikėjimu paverstas Lenino pranašavimas, kad kapitalistinio pasaulio pagrindai jau yra supuvę, sutręšę ir tik laiko klausimas, kada jis pasaulinės revoliucijos smūgiu bus pribaigtas, paverstas griuvėsiais ir taip prasidėsianti komunizmo era visame pasaulyje: štai kas Kremliaus pergalės viltis stiprina ir įkvėpia mintį, kad laikas veikia grynai bolševizmo naudai, kad kiekviena diena „taikos" su Vakarais yra kaskart artėjantis žingsnis „į revoliuciją visuose penkiuose pasaulio kontinentuose". Esama tarptautinė situacija būtų galima aptarti šitaip: ameri-

kiečiai gali kariauti, bet dar nenori, rusai nori kariauti, bet dar negali, nors netiesioginį karą jie ir dabar veda Berlyne, Graikijoje, Palestinoje, Indonezijoje ir Kinijoje, kuriai pilnai absorbuoti, suvirškinti ir pertvarkyti „demokratiniais pagrindais" reikės ilgesnio laikotarpio.

Kuo galutinai baigsis USA ir SSSR globalinė dvikova, nesiimam pranašauti. Viena tačiau galima pasakyti: augančio abipusio nepasitikėjimo, netikrumo, nesaugumo ir nuolatinės baimės dvasia, lygiai kaip ir iš to kylantis nei ribų, nei galo nežinantis lenktyniavimas apsiginklavimo bei militarinio parengimo srityje, gali fatališkai, vienu dideliu istoriniu paradoksu, būtent ir tą pačią Ameriką, asmeninės laisvės ir žmoniškumo šalį, priversti pasukti ir per toli nueiti valstybinio kapitalizmo ir valstybinio totalizmo kryptimi. Kap matysime, tų pačių amerikiečių liudijimu posūkis bei perėjimas iš privatinio kapitalizmo į valstybinį kapitalizmą Amerikoje yra jau įvykęs faktas, tik dabar jau yra pagrindinis klausimas, kur, kada ir kaip šis istorinis procesas, prasidėjęs New Deal programos vykdymu ir dabar prezidento Trumano tęsiamas, sustos, kad kartą įsibėgėjęs neperšoktų savo ribų ir nevirstų kraštutinumu. Dėlto mums yra pilnai suprantama amerikiečių būkštavimai dėl ateities pavojaus, kuris gresia žmogaus asmeniui iš kaskart vis labiau mechanizuotos, iš aukščiau diriguojamos ir centralizuotos valstybės pusės. Amerikietis Lavrence Dennis yra parašęs knygą: „The Coming American Fascism", t. y. „Ateinantis Amerikos fašizmas".

Didžiausi ateities pavojai žmogaus asmens laisvei bei nepriklausomybei gresia ne iš kur kitur, o kaip tik iš totalistinės valstybės, kuri šv. Rašto kalboje simboliškai yra pavadinta žvėrimi („Paskui aš mačiau pasikeliantį iš jūros žvėrį... Aš mačiau kitą žvėrį, pasikeliantį iš žemės"... 13, 1—18).

Iš čia aiškėja ir ateities kelias Europos, kuri totalistines doktrinas pati sukūrė, tomis klaidingomis doktrinomis kitus užkrėtė ir ėmėsi praktiškai jas įgyvendinti. Jai nieko kito nelieka kaip tik: iš vienos pusės kuo greičiausiai imtis parodyti pasauliui visų klaidingų doktrinų absurdus, jų istorinę kilmę, priežastis ir baisias gyvenimiškas pasėkas; iš antros pusės nedelsiamai grįžti prie amžinų, nepajudinamų krikščionybės tiesų ir jų įgyvendinimo ūkinėje, kultūrinėje, socialinėje, politinėje, religinėje srityje. Tai yra vienintelis jos dvasinio atsinaujinimo, prisikėlimo ir drauge visų padarytų klaidų bei nuodėmių išpirkimo kelias. „Europa, — sako dr. H. J. Nachtwey, — apvaisino žemę teigiamais, bet kartu ir užkrėtė neigiamais pradais. Tai yra didelių asmenybių, didelių vadų, didelių šventųjų, kartu ir didelių nusidėjėlių ir nupuolusiųjų kraštas. Kadangi Europa yra tiek daug nusidėjusi, tai todėl yra ir daug kentėjusi. Ir jinai yra daug kentėjusi, nes yra daug mylėjusi. Ir kadangi ji yra daug mylėjusi ir kentėjusi, tai todėl yra daug sukūrusi. Ir todėl, reikia tikėtis, jai bus daug ir atleista" (Dr. H. J. Nachtwey, Christliche Entscheidung, Recklinghausen, 1946. 9 p.).

Nuo pačios Europos apsisprendimo bei pastangų priklausys, ar jinai atgaus pirmykštę moralinę jėgą, kurią jai suteikė krikščionybės dvasia, ir tokiu būdu taps vėl nauju dvasinio atsinaujinimo židiniu tiek Rytams, tiek Vakarams, ar jinai bus paversta vienu iš nykiausių raudonosios Eurazijos užkampių, kur kryžiaus ženklas bus pakeistas kūjo ir piautuvo ženklu ir prasidės grįžimas į katakombas. Aukščiausias laikas apsimąstyti, dviejų globalinių milžinų šešėlyje atsidūrus.

I

Europa eurazinio milžino šešėlyje

A. Moraliniai dūžiai komunizmui Europoje

1. Komunistų pozicijos Europoje. Pirmieji Europos bolševizacijos pavojai, atrodo, dabar yra kaip ir praėję po to, kada komunizmas gavo smūgį po smūgio — Austrijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje. Praktika parodo, kad laisvųjų rinkimų sistemoje, kur smurtui ir klastai nėra vietos, komunistai gali laimėti daugiausia 20—30% visų balsų, taip kad legaliu keliu paimti valdžią į savo rankas jiems nėra perspektyvų. Šiandien pamatuotai kalbama apie komunistų partijos krizę Vakarų Europos valstybėse. Visų pirma toj pačioj Prancūzijoj, kuri, Maskvos akimis žiūrint, yra revoliucinių jėgų mūsų žemyne židinys, ko, žinoma, ir negalima neigti, nes Prancūzijos kompartija turi labai gerus savo vadus: Maurice Thorez, septyniolika metų vadovaująs partijai, o be to, išėjęs Kremliaus mokyklą ir tapęs Maskvos politbiuro planų uoliu vykdytoju, Jacoues Duclos, įgudęs kovotojas politinių, ypač parlamentarinių rietenų, arenoje, Benoit Frachon, C.G.T. (Confédération Générale du Travail), tai yra, profesinių sąjungų generalinis sekretorius, — štai trys didieji raudonieji šulai, praminti... „minkštaisiais“, t. y. parlamentarinių kovos metodų šalininkais, nes be jų dar yra „kietųjų“ vadų grupė, kaip tai Leon Mauvais, André Marty, Casanova, kurie griežtai pasisako už krašto valdžios užgrobimą revoliucijos, smurto, perversmo, teroro keliu. Prancūzijos kompartija turi apie 900 000 narių. Tad klausimas: kokiu būdu komunistai galėjo Prancūzijoje įgyti tokią didelę įtaką? Viena pagrindinių priežasčių yra ta, kad raudonieji į savo rankas yra paėmę profesines sąjungas, turinčias 6 000 000 narių, iš kurių ne daugiau kaip trečdalis palaiko komunistus. Profesinių sąjungų reikšmė yra labai didelė: tai tarsi valstybė valstybėje. Reikia taip pat turėti galvoje, kad prancūzų komunistai yra puikiai suorganizavę savo spaudą bei idėjų propagandą plačiuose tautos sluogsniuose: du dideli dienraščiai, skirti visam kraštui, keturiolika dienraščių — didesnėms apygardoms, šimtas savaitinių ir dvisavaitinių laikraščių, nekalbant apie žurnalus bei šiaip įvairius leidinius... Komunistai dedasi buvę didžiausiais rezistentais. Ne kas kitas kaip jie, esą, išnešę visą rezistenciją ant savo pečių. Daug kas tam patikėjo, užmiršdami 1939—1940 metų istoriją... Nežiūrint viso to, nuo 1947 metų gegužės mėnesio 4 dienos, kada komunistai buvo išstumti iš Prancūzijos vyriausybės aparato, Maskvos ranka staiga neteko savo užimtų pozicijų pačiose politinio gyvenimo viršūnėse, ir jų įtaka nuo to meto palaipsniui ėmė silpnėti. Charles de Gaulle sąjūdis sudaro dabar komunizmo ne tik tiesioginę atasvarą, bet ir jėgų persvarą. Ir Italijoje atsirado žmogus, kuris sugebėjo komunizmą sutramdyti ir uždėti jam apinasrį: Alcide de Gasperi. Anglijoje komunistams atasvarą sudaro ne tik konservatorių, bet ir ta pati darbiečių partija, o Beneluxo kraštuose — naujai iškylantis vadinamo „personalistinio socializmo“ sąjūdis. Didžiausias nusivylimo objektas Maskvai buvo Vokietija, kuri yra kaip ir slenkstis ir durys į Europos užkariavimą. Jau prieš šimtą metų K. Marksas „Komunistiniame manifeste“ teigė, kad Vokietija esanti komunistų dėmesio centras. To pat įsitikinimo buvo ir Leninas, o vėliau ir jo įpėdiniai. Net pangermanizmo sąjūdžio judintojas Fr. Nietzsche yra pasakęs: „Dabartinė Vokietija yra pirmasis sustojimas slavams ir ruošia kelią panslavistinei Europai“. Pilnai

suprantama, kodėl jau 1942 metais Centralinis Komunistų Partijos Komitetas Maskvoje įsteigė Laisvosios Vokietijos Komitetą, kuriam pirmininkauti buvo pavesta Wilhelmui Pieck.

2. *Komunizmo demaskavimas.* Tačiau pats gyvenimas parodė, kad tikrovė yra stipresnė ir už geriausiai organizuotą propagandą: susidūrimas su sovietine santvarka ne vien tik vokiečių tautai atvėrė akis ir išsklaidė iliuzijas dėl komunizmo. Šiandien bolševizmo klausimas Vakarų pasaulyje stovi visiškai naujoj šviesoj, palyginus su netolima praeitim.

Dar prieš antrąjį pasaulinį karą buvo prirašyta ištisa eilė knygų apie bolševizmą bei sovietų tikrovę, kaip tai: Renė Fülop-Miller „Bolševizmo dvasia ir veidas, Sovietų Rusijos kultūrinio gyvenimo atvaizdavimas ir kritika“, Waldemar Gurian „Bolševizmas, Įvadas į jo istoriją ir mokslą“, Iwan Aleksandrovič Iljin „Pasaulis prieš bedugnę. Politika, ūkis ir kultūra komunistinėje valstybėje“, Dimitrij Sergeevič Merežkovskij „Antikristo karalystė. Rusija ir bolševizmas“ ir t.t., bet iš šono žiūrint, ne vienam galėjo atrodyti, kad šių knygų autoriai yra išimtinai sovietų santvarkos priešai, atokiai stovį nuo pačios bolševikinės tikrovės. Dalykai pasikeitė, kada apie bolševizmą pradėjo pasauliui pasakoti patys bolševikai, turėję aukštus atsakingus postus kariuomenėje, partijoje, valdžios aparate. Ištisa eilė asmenų, kaip Viktoras Kravčenko („Aš pasirinkau laisvę“), rašytojas Belina-Podgaetsky („Raudonasis uraganas“), generolas Aleksandras Barmin („Vienas išlikęs gyvas“), kapitonas Mykolas Koriakovas („Už įstatymo ribų. Dėl ko aš negrįžtu į Sovietų Rusiją“), Arturas Koestleris („Jogai ir komisaras“), Jonas Solonevičius („Išsprukimas iš Rusijos retežių“), pulkininkas Grigorij Tokajevas („Aš žinau slaptuosius politbiuro planus“) ir kiti ėmėsi uždavinio pavaizduoti sovietinę tikrovę iš arti ir parodyti žmonijai raudonosios armijos grėsmę. Tokie gerai dokumentuoti veikalai, kaip David J. Dallin „Tikroji Sovietų Rusija“ arba David J. Dallin ir Baris J. Nikolaevsky „Priverstinas darbas Sovietų Rusijoj“ šiandien anglosaksų pasaulyje yra plačiai žinomi ir skaitomi. Pasirodžius anglosaksų pasaulyje Leopoldo Schwarzschildo knygai „Raudonasis prūsas (Karolis Marksas)“, aiškėja pamažu ir giminystės ryšiai tarp Hegelio bei jo mokslo objektyvacijos — rudojo fašizmo iš vienos pusės ir Markso bei jo mokslo objektyvacijos — raudonojo fašizmo iš antros. Ilgą laiką vyravo visuotinis įsitikinimas, ypač anglosaksų kraštuose, jog tarp fašizmo ir bolševizmo nėra nieko bendro. Šių dienų sociologai, ekonominių, kultūrinių, religinių mokslų atstovai yra sudavę skaudžiausių dūžių pačiai marksizmo doktrinai. Marksas, pasirodo, nebuvo toks įžvalgus gyvenimo diagnostikas ir prognostikas, kaip kad jis iki šiol kai kieno buvo laikomas. Tai, ką jis yra kalbėjęs apie žmonijos ateitį, priklauso mitologijos, o ne mokslo sričiai. Marksas mitologizavo mokslą. Daug kur jis pasirodo ne kaip mokslininkas, bet „pranašas“, skelbiąs naują žmonijos išganymo mokslą. Tad nenuostabu, kodėl pasaulyje pasirodė knygų, kurios verčia aukštyn kojom marksizmo tezes. Iš jų ypač paminėtina: Joseph A. Schumpeter „Kapitalizmas, socializmas ir demokratija“, prof. Wilhelm Röpkes „Dabarties visuomenės krizė“, „Kolektyvizmo krizė“, prof. James Burnham „Vedėjų revoliucija“, „Kova dėl pasaulio“ ir kt. Visi trys autoriai šiandien yra įžymybės, sukėlusios karštų diskusijų bei kontraversijų audrą. Pagrindinė mintis, kuri raudonu siūlu driekiasi per šių minėtų autorių mokslinius išvedžiojimus, būtų galima trumpai formuluoti šitaip: netiesa, kad po privatinio kapitalizmo bei jo žlugimo būtinai turi sekti

revoliucija, socializmas bei komunizmas, kaip tatai yra pastatęs tezę marksizmas. (Įsidėmėtina, kad ir kai kurie sovietų mokslininkai priėjo tą pačią išvadą, bet paties Kremliaus buvo sudrausti). Be dviejų liguistų kraštutinumų — privatinio kapitalizmo ir komunistinio kolektyvizmo — yra ir kitų ateities galimybių. Tad nenuostabu, kad Maskva rado reikalą visu smarkumu pulti tokias „mokslo erezijas", griaunančias marksizmo tezes. Iš trijų minėtų autorių bene daugiausia triukšmo yra sukėlęs James Burnham, 1932 m. pasukęs į marksizmą, dirbęs kartu su Trockiu, bet paskui praregėjęs, išsižadėjęs raudonumo ir tapęs bolševizmo priešu. Burnham įrodinėja, kad privatinis kapitalizmas jau žlunga, bet į jo vietą ateina ne socializmas, o valstybinis kapitalizmas. Kaip tik ta pati Sovietų Sąjunga esanti valstybinio kapitalizmo realus pavyzdys. Burnham randa, kad posūkis iš privatinio kapitalizmo į valstybinį įvykęs jau po pirmojo pasaulinio karo visose vadovaujančiose valstybėse: visų pirma toj pačioj Rusijoj, Italijoj, Vokietijoj ir Amerikoj, užsimojant vykdyti New Deal politiką. Pažymėtina, kad šios tezės laikosi ne vien tik „Vedėjų revoliucijos" autorius, bet ir daugelis kitų žinomų dabarties ūkinio bei politinio gyvenimo prognostikų. „Visi mūsų pokario atstatymo planai išplaukia iš to pagrindinio įsitikinimo, kad tautiniame ir tarptautiniame gyvenime „Laissez-faire" metodų vietoje turi atsirasti daugiau ar mažiau pastovi vyriausybės kontrolė", — pabrėžia Vera Micheles Dean (Towards a New World Order, Foreign Policy Reports, May 15, 1941, 55 psl.). Tad kas valstybinio kapitalizmo eroje pakeis privatinį kapitalistą, savo rankose turėjusį visą įmonės bei gamybos pasaulį? Burnham numato naują veiksnį prasidedančioje valstybinio kapitalizmo gadynėje: būtent technokrato, techniko, vadovo — specialisto (manager), kuris ateityje faktiškai diriguos visą gamybos pasaulį, ne tik privatinio kapitalisto vaidmenį įmonės ir gamybos gyvenime sumažindamas iki nuliaus, bet ir paties kvalifikuoto darbininko vaidmenį pastatydamas į šalutinį planą. Technikos amžiuje ištobulintas, sudėtingas, išsišakojęs gamybos pasaulis ir jo koordinacija reikalauja didelių mokslinių, socialinių, psichologinių kvalifikacijų ir sugebėjimų. Menadžeriai, arba techniškieji vedėjai ir būsiąs tas veiksnys, kuris organizuos ir diriguos visą gamybą. Tezės, kad: 1) iš kapitalistinės santvarkos gali vykti ir faktiškai vyksta perėjimas į kitą santvarką be revoliucijos, t. y. ramios evoliucijos keliu, 2) kad ne proletariato bei manualinės darbininkijos, bet atvirkščiai, naujos profesinės inteligentijos, atseit, ne tik savo specialybėje, bet ir visapusiškai išlavinto profesionalo vaidmuo tampa centriniu veiksniu besikuriančioje ateities santvarkoje, — ant Markso mokslo bei jo visų pranašysčių pastato du didelius klaustukus ir daug ką pažadina kritiškai imti ir vertinti komunizmo mitologiją, pravedant vieną kartą aiškų skirtumą tarp mokslo ir mito, tarp tikrovės ir iliuzijos.

3. Komunizmo vadų praregėjimas ir perėjimas į katalikybę. Nenuostabu, kad įvyksta tiek daug pabudimų iš mitologinio ir iliuzijų pasaulio, tiek daug praregėjimų, atsivertimų: žinia po žinios nustebina, sujaudina šiandien pasaulį apie įžymių komunistų vidinį persilaužimą ir jų atėjimą į... katalikų Bažnyčią. Visam pasauliui buvo sensacija, kada anglų komunistų dienraščio „Daily Worker" redaktorius Dougles A. Hyde, išbuvęs 20 metų kompartijos nariu, 1948 metų kovo mėnesį su žmona, taip pat karšta komuniste, ir dviem vaikais atsivertė į katalikų tikėjimą, pareikšdamas, kad pasaulį galinti išgelbėti tik katali-

kybė, pirmoje vietoje vykdymas tų pagrindinių dėsnių, kuriuos Leonas XIII išdėstė enciklikoje „Rerum novarum“. Buvo sensacija, kada Amerikos žymus veikėjas ir komunistų dienraščio „Daily Worker“ redaktorius Louis Francis Budenz 1945 m. spalio mėn. 10 d. su savo žmona ir trimis dukterimis sugrįžo į katalikų Bažnyčią, išreikšdamas giliausią savo įsitikinimą, kad tik katalikų Bažnyčia, suderinanti tikėjimą ir mokslą, žmonijos ateities ir jos likimo raktą laiko savo rankose. Kai kurie žymūs katalikų veikėjai bei apaštalai darbininkijos tarpe, kaip tai Dorothy Day, katalikų darbininkijos laikraščio „Catholic Worker“ įsteigėja ir organizatorė, yra buvę anksčiau karšti komunistai. Turint galvoje, kad kovoje prieš komunizmą pats veiksmingiausias ginklas yra dorovinis bei religinis asmens, šeimos, tautų ir visos žmonijos atsinaujinimas, tokie reiškiniai, kaip kad Dorothy Day, Louis Francis Budenz, Dougles A. Hyde, Regina Garcia ir kt. sensacingi atsivertimai į katalikų Bažnyčią, yra moraliniai dūžiai komunizmo pozicijoms: jie, tarsi tas ūmus žaibo pasirodymas, atveria žmonijos akiai ne tik visą psichologinę ir dorovinę komunizmo klaikumą, bet ir gyvai parodo kelią iš jos išsigelbėti. Vakarų mąstytojai, kaip prof. Emile Rideau („Komunistų apgaulė ir krikščionių susimąstymas“), prof. Henri de Lubac („Ateistinio humanizmo drama“), prof. Richard N. Coudenhove-Kalergi („Žmogus ir totalistinė valstybė“), Ivan A. Iljin („Krikščionybė ir bolševizmas, Kodėl krikščionių persekiojimas XX amžiuje?“) ir kt., atskleidžia iš įvairių pusių komunizmo veidą, parodydami jo pinkles žmogaus laisvei ir gerovei. Bolševizmas yra žmonių ir tautų spąstai. Apgaulė yra komunistinės taktikos raktas. Viliojimas, aukso kalnų, medaus bei pieno upių ir žemės rojaus žadėjimas iš tolo, kol artyn priviliojama ir virvė užneriama ant kaklo, o smurtas, politinis sadizmas, kartuvės, koncentracijos stovyklos, baudžiava bei vergija, kokios nematė nei senovės Egiptas, nei Asirija, nei Babilonija, kada priviliota auka yra jau rankose ir jau virvė užnerta ant kaklo... „Tiesa niekad nėra panaši į tiesą“, pastebi bolševizmo žinovas ir jo kritikas Nikalojus Berdiajevas. Kas žino masių psichologiją — o bolševikai šioje srityje yra pasirodę nepralenkiami ir turį ilgų metų praktiką, — tas be jokių paaiškinimų supranta, kad čia slypi komunistų pasaulinės propagandos, demagogijos ir jos milžiniško pasisekimo tamsiųjų, nuasmenintų, nužmogintų masių plačiuose sluogsniuose raktas, tiesą paverčiant melu, o melą iliuzija, apgaulę — mokslo ir tikėjimo tiesa. Juk be jokių argumentų galima, sakysime, čia pat „įrodyti“, kad ne žemė sukasi apie saulę, bet saulė aplink žemę, nes taip kiekvienam iš mūsų atrodo, tai šimtu nuošimčių liudija mūsų pats pagrindinis pojūtis — regėjimas. O juk tai ne tiesa, o paprasta iliuzija, juslinė apgaulė. Kiek gi pastangų ir laiko reikės, kol mes dabar įrodysime priešingo atvejo tiesą, būtent, kad žemė sukasi aplink saulę? Tai pat ypač pasakytina apie ūkinio, socialinio, kultūrinio, religinio gyvenimo tiesas bei dėsnius, kur atrodymą arba juslinę iliuziją, apgaulę dėlto lengviau galima paversti „tiesa“, kad čia kelias yra daug sunkesnis, ilgesnis ir žmogus čia nepalyginti daugiau pasiduoda juslinei prigimčiai, tamsioms aistroms ir instinktams. Komunistai yra menininkai apeliuoti į pikto pradą žmogaus prigimtyje, jį atpalaiduoti, sukiršinti maištui prieš visa tai, kas žmoguje ir pasaulyje yra gera, dieviška, viską verčiant aukštyn kojomis, gerą apšaukiant piktu, piktą — geru, teisųjį — nusikaltėliu ir jį pasmerkiant, nusikaltėlį — teisingu ir išteisinant, melą iškeliant ir gerbiant, tiesą išniekinant, nukryžiuojant, šitokiu būdu iškreipiant ir demonizuojant visą žmogaus

prigimtį, nes kaip gražiai pastebi „Tragiškosios Europos“ autorius prof. Gonzaoue de Reynold, velniui, žemyn galva kritusiam iš dangaus į tamsybių gelmes, visi daiktai, visa daiktų tvarka atrodo atvirkščiai. Bolševizmo problema yra daug gilesnė, sudėtingesnė negu pirmu žvilgsniu atrodo: yra tai blogio pasaulyje arba kovos tarp gėrio ir pikto problema.

B. Europos bolševizacijos pavojus Kremliaus planų šviesoje

Atsisukime į Aziją. Rytų pagalba mes nueisime iki pat Vakarų ribų. Leninas

Rusija tiesia ranką į Aziją..., nes jai yra reikalinga azijatų sutriuškinti Europos imperializmui ir kapitalizmui.

Zinovjevas

1. Du pagrindiniai politbiuro programos punktai — Europa ir Azija. Turint galvoje visa tai, kas pasakyta, būtų neapdairu ir lengvabūdiška nuvertinti bolševizmo grėsmę Europai ir visai žmonijai, juo labiau, kad dažniausiai užmirštama, kur slypi pati giliausia komunizmo šaknis, kokiais ginklais jinai gali būti įveikta, sunaikinta, kad neleistų naujų atžalų ir per tai ne tik per mažai pastebimas raudonosios Eurazijos pavojus Europai ir pasauliui, bet ir stovima, nuleidus rankas, arba tūpčiojama iš baimės ar net pataikaujama žmonijos priešui, kuris sudorojęs tiek daug tautų Europoje ir Azijoje, tiesia savo ranką į visus penkis žemės kontinentus. Praėjusių metų žiemą Anglijoje pasirodė įsidėmėtina antrašte knyga „The West at Bay“, kas lietuviškai maždaug reikštų: „Vakarai prispirti į kampą“, sukėlusi didelį atgarsį, plačias diskusijas, o galbūt dar didesnį susirūpinimą dėl ateities. Autorė B. Ward yra susidariusi sau vardą puikiais straipsniais, kurie buvo spausdinami laikraščio „Economist“ skiltyse. Pagrindinė mintis, kurią Ward nagrinėja, yra ta, jog iš dviejų dabar viešpataujančių ir žmonijos likimą apsprendžiančių globalinių jėgų — Vakarų ir Sovietų Sąjungos — pirmoji yra atsidūrusi daugiau pasyvaus žiūrovo, o antroji viską sau leidžiančio ir save pateisinančio vietoje. Vakarų laikysena, jų visa politinė, ūkinė, diplomatinė, militarinė, strateginė veikla yra tapusi ištisai sąlygota, supančiota, priklausoma nuo to, ką daro ir yra užsimojęs daryti Kremlius, kur sėdi užsidarę visas velnio tuzinas politbiuro narių su Stalinu priešakyje, dieną ir naktį kaldami planus, duodami direktyvas, įsakymus raizgiam, visą žemės rutulį apnarpliojusiam kompartijos, kominformo bei penktosios kolonos tinklui ir taip visu planingumu ruošdamiesi tai „sprendžiamai valandai“, kada revoliucijos gaisras bus užkurtas visuose penkiuose kontinentuose.

Ko Vakarams trūksta, tai anaiptol nėra fizinė jėga bei militarinis pajėgumas. Vakarams trūksta visų pirma vieningos, stiprios valios, trūksta pasišventimo, gi vieningos stiprios valios ir pasišventimo stoka išplaukia iš to, kad neturima aiškios, galingos idėjos, neturima visas mūsų proto, sąžinės ir valios jėgas sužadinančio, visą mūsų prigimtį pakeičiančio, veikimui atpalaiduojančio idealo. Štai ko Vakarams visų pirma trūksta. Tragedija yra ta, jog komunizmas, nekalbant apie katalikybę, turi stipresnius moralinius ginklus. Vakarai iki šiol neturi suradę tam priešginklio. Fiziniu bei militariniu požvilgiu Vakarai čia turi stipresnius

ginklus — baisiąją atominę bombą, šiai gi bolševizmas dar neturi priešginklio. Taigi reikalas eina ne apie fizinius, visa naikinančius ginklus, bet apie moralinius priešginklius, kurių Vakarai dar nėra suradę. Tas vakarietinis humanizmas, kuris šiandien yra peršamas kaip moralinis ginklas prieš komunizmą, yra pernelyg pasenusi ir neveiksminga kovos priemonė (Plg. Maritain, Gesellschaftsordnung und Freiheit", Luzern, 1936. 60 psl.) Šis humanizmas yra vyraujamai vad. „natūralinės religijos" (natural religion) bei švietimo gadynės padaras. Iš esmės tai yra ne kas kita kaip racionalistinis individualizmas, palaipsniui virtęs į kapitalizmą, kuris netiesioginiu būdu daugiausia ir yra prisidėjęs prie komunizmo atsiradimo ir jo išbujojimo. Jau pats racionalistinis, aristokratinis individualizmas ir ypač jo atžala — ūkinis individualizmas, t. y. kapitalizmas, yra liga, kaip tad galima juo pagydyti kitą ligą — komunizmą?

To atgyvento, racionalistinio humanizmo, kaip moralinio priešginklio prieš plintantį komunizmą, neveiksmingumas ir bankrotas aiškiausiai matyti visur, kur tik savo moralinėm jėgom ir ginklais susitinka du pagrindiniai pasaulio frontai: Rytai ir Vakarai. Pirmoji svarbiausia tokio susitikimo arena yra Europa, antroji — Kinija. Būtų klaida manyti, kad šių dviejų kraštų likimas nėra susijęs.

Netrukus po antrojo pasaulinio karo „The Reader's Digest" puslapiuose pasirodė dviejų Amerikos žurnalistų, laikomų geriausiais Sovietų Sąjungos ir Tolimųjų Rytų tikrovės žinovais, išsamus ir dokumentuotai parašytas straipsnis, kurio jau pati antraštė viską pasako: „Žmonijos likimas yra sprendžiamas Kinijoje". Kad Amerika Tolimųjų Rytų karą vedė ne tiktai tam, kad parblokštų karingą Japoniją, bet ir tam, kad laimėtų Kiniją, kaip vieną iš didžiausių pasaulio rinkų savo eksportui, buvo aišku, bet mažiau kam buvo aišku, o gal dar ir šiandien nėra aišku, kad kaip tik panašų tikslą turėjo Kremlius ir kad tarp Maskvos ir Vašingtono vyko per visą tą laiką lenktynės, kurios, kaip paskutiniai įvykiai dabar parodė, krypsta Maskvos naudai. Kad Kremliaus pasisekimai Kinijoj, paimant į savo rankas ketvirtadalį visos žmonijos, gali atsiliepti ir tikrai atsilieps į Europos likimą, netenka abejoti, turint galvoje pagrindinius politbiuro planus kelyje į pasaulinę revoliuciją. Kokie tie planai? Į tą klausimą bene aiškiausiai atsako savo straipsnyje „Aš žinau slaptuosius politbiuro planus", paskelbtame 1949 m. sausio mėn. 13 ir 15 d. „Die Neue Zeitung" skiltyse, sovietų pulkininkas Grigorijus Tokajevas, buvęs sovietų armijos, NKVD, vyriausybės ir paties politbiuro raktiniuose postuose, po pastarojo karo dirbęs paties maršalo Žukovo ir paskui maršalo Sokolovskio įstaigoj, o dabar pabėgęs su savo žmona ir dukrele į Angliją ir ten gyvenąs paslaptingoj ir saugioj vietoj. „Aš niekad nebūčiau bėgęs iš Sovietų Sąjungos..., jeigu aš nebūčiau pergyvenęs paskutinio, galutinio sukrėtimo, būtent sužinojimo, kad Sovietų Sąjunga didžiausiu skubotumu ginkluojasi trečiajam pasauliniam karui..." Ko siekia sovietų politika šitoje stadijoje? Sovietų užsienio politikos tikra to žodžio prasme nėra, yra tik politbiuro politika. Trylika vyrų, kurie sėdi Maskvoje valdžios viršūnėje, tvarko taip pat ir užsienio reikalus. Stalinui ir jo draugams dunkso prieš akis revoliucinės sovietų jėgos, paties likimo skirtos pasaulį užvaldyti, vizija. Šis pasaulio užvaldymas turi vykti atliekant du milžiniškus uždavinius: paimant Europą, kur Vokietija stovi pirmoje vietoje, ir toliau Aziją, kur pradžią turi sudaryti Kinija. Europa sudaro pirmą uždavinį. Vokietijos sugniužimas ir sąryšyje su tuo susikūręs Euro-

poje vakuumas suteikė politbiurui netikėtą progą. Jis tuoj pradėjo koncentruotis šiam uždaviniui, tikėdamas, jog Sovietų Sąjunga jau galbūt 1950 metų gale gali tapti Europos žemyno viešpačiu. Tačiau daug kas nesisekė. Komunistų nepasisekimas Italijoj, Prancūzijoj ir Vokietijoj, Britų Darbo partijos tradicinis prieškomunistinis nusistatymas, Tito atsimetimas, Amerikos jėgos atstatymas Europoje, kuriant Marshallo planą — visa tai laikinai sustabdė plėtimąsi į Vakarus. Tatai vertė peržiūrėti strategiją. Politbiuras pamatė, kad kova dėl Europos yra daug sunkesnė, negu kad buvo tikėtasi. Buvo įžiūrėta, kad yra pavojinga vesti šią kovą iki galo, kol nėra atliktas antras didysis uždavinys. Politbiuras nusprendė savo pagrindinį dėmesį nukreipti į Aziją. Pasekmės kiekvienam šiandien yra aiškios.

2. Kinijos įvykių prasmė ir jų galimos pasekmės Europai.

Pulkininko G. Tokajevo žodžiai aiškiai parodo, kaip neatjungiamai siejasi Europos ir Kinijos likimas, kokioj šviesoj reikia imti ir vertinti dabartiniai įvykiai Kinijoje ir ko galima laukti Europoje tuoj po to, kada komunistams tikrai pasiseks paimti ir užvaldyti Kiniją, pačių komunistų žodžiais tariant, įvesti „tikrąją demokratiją“. Kad tokiame dideliame krašte kaip Kinija reikia laiko, kol „tikroji sovietinė demokratija“ bus pilnai įgyvendinta ir kiekviename mažiausiame Kinijos užkampyje pradės šviesti Stalino saulė, kiekvienas supranta, kas žino Baltijos tautų ir Vidurio Europos bei Balkanų likimą. Štai kur priežastis tų „taikos karštai ištroškusių“ balsų, kurie staiga nei iš šio, nei iš to pasigirdo iš už Kremliaus sienų, pasiekdami Baltuosius Rūmus Vašingtone. Politbiuro nustatytos programos Nr. 2 baigiamas atlikti, reikia dabar tam tikro stabtelėjimo ir pasiruošimo prieš imantis atlikti programos Nr. 1. Kokią milžinišką reikšmę gali turėti Kinijos užkariavimas Maskvos tolimesniems laimėjimams Azijoje ir Europoje, galima nesunkiai įsivaizduoti: 200 milijonų Sovietų Sąjungos gyventojų, plius 100 milijonų pavergtos Europos gyventojų, plius 450 milijonų Kinijos gyventojų, vadinasi, visas trečdalis visos žmonijos, apie 800 milijonų belaisvių bei vergų vienos centrinės valdžios rankose... Kinijos tragedija, t. y. jos bolševizacija, prasidėjo tuo, kad 1945 m. Rooseveltas privertė Čiankaišeką užleisti Stalinui Mandžiūrijos kontrolę, o vėliau generolas Marshallis privertė Čiankaišeką įsileisti komunistus į Kinijos vyriausybės sąstatą ir tuo būdu jį „demokratizuoti“. Trojos arklys buvo įgabentas... Vakarų viltis, kad raudonasis Kinijos vadas Mao-Tsetung paseks Tito pėdomis, turi mažai pagrindo, nes tas pats Mao-Tsetung ir buvo pirmas, kuris pasmerkė Titą, kaip marksizmo eretiką. Kinijos įvykių ratą suka vad. „Raudonosios Kinijos triumviratas: „Kinijos Stalinas“ — Mao-Tsetung, jo apsukrus užsienių reikalų ministeris Chou Enlai ir Kinijos karo vadas generolas Chuh Teh. Šie trys vyrai yra ne tik Kinijos, bet ir visos Azijos revoliucinis barometras ir simbolis. Iš jų pirmieji du atstovauja moralinę, o trečiasis militarinę komunizmo ofenzyvą Azijoje, tuo tarpu kai nei militarinės, nei juo labiau moralinės kontraofenzyvos iš Vakarų pusės kol kas nesimato. Vakarai su savo racionalistinio bei individualistinio humanizmo idėjomis nėra radę kelio į milijoninių masių protą, valią ir širdį, išskyrus nebent feodališką aristokratiją. Komunistų militarinė jėga, atseit, armija siekia apie 2 300 000 vyrų, gi pati komunistų partija, rausianti iš vidaus moralinius kinų tautos

pagrindus, turi 2 800 000 narių. Įdomu, kad Didž. Britanijos užsienių reikalų ministeris pareiškė, jog ateities karas kilsiąs Pacifiko srityse. Pogrindžio gaivalų judėjimas, kuris dabar pradeda reikštis Indijoj, Indonezijoj, Singapūre ir t.t., yra kurstomas ir diriguojamas vieno ir to paties kominformo, kuris visame Azijos kontinente visu tempu dirba raudonosios infekcijos darbą.

Vakarai tik pastaruoju metu ir tai tik iš dalies pradeda įžiūrėti sovietų politikos, diplomatijos ir strategijos, nukreiptos į Europą ir Aziją, vieningą, nedalomą sąryšį. Galbūt kaip tik šito praregėjimo šviesoje galima imti ir vertinti naujas žinias, ateinančias iš Britanijos ir Kanados politinių sluogsnių, kad šalia dabar organizuojamo Atlanto pakto, būsiąs organizuojamas Pacifiko paktas, arba regionalinis gynybos paktas Tolimuose Rytuose, į kurį įeisiančios: Jungtinės Amerikos Valstybės, Meksika, Didžioji Britanija, Kanada, Australija, Naujoji Zelandija, Prancūzija, Olandija, Kinija (?), Indija, Pakistanas, Ceilonas, Burma, Sijamas, o galbūt taip pat Indokinija, Indonezija ir Malajų valstybės. Galimas dalykas, kad šie klausimai buvo svarstymo objektu Ernesto L. Bevino ir Roberto Schumano susitikimo Londone metu, kur dėmesio centre buvo Europos problema.

Šitokios naujai besikuriančios tarptautinės padėties šviesoje galima pilnai suprasti gresiantį bolševizacijos pavojų, kuris, it tas Damoklo kardas, yra pakibęs viršum Europos. Raudonojo eurazinio koloso tamsus šešėlis užkrenta ant Europos ir dar labiau temdo jos susirūpinusį veidą po to, kada jis gavo laisvas rankas Tolimuose Rytuose, išvertė vartus į Azijos užviešpatavimą ir per tai įgavo naujo savimi pasitikėjimo imperialistinių planų vykdyme.

Reikia taip pat neišleisti iš akių, kad ir visi tie įvykiai, kurie dabar vyksta Afrikoje, ypač apie Vidužemio jūrą, Suesą bei Gibraltarą, gali turėti labai daug reikšmės Europos ateičiai. O tuo tarpu atrodo, kad ir šiame žemyne pradeda smarkiai reikštis pagrindinės jėgos. Tiesa, Afrikos šiaurėje, būtent arabiškose srityse — Egipte, Kirenaikoje, Tripolitanijoje, Alžyre, Tunezijoje, Maroke ir Afrikos pietuose, būtent Pietų Afrikos Unijoj, kur savo veiklą yra išvystęs maršalas Smuts, Kremlius randa čiabuvių sluogsniuose mažiau dirvos savo mokslui, bet ir pietų afrikiečiai išgyvena dabar didžiausią tautinį atbudimą, siekdami įkurti Afrikos respubliką be anglų dalyvavimo joje, gi dr. Daniel F. Malan, prieš kurį pralaimėjo rinkimus maršalas Smuts, gyventojų yra laikomas tarsi nauju Ohm Krügeriu, herojiškai pasižymėjusiu būrų karo metu. Visai priešingai dalykai klostosi likusiose trijose Afrikos dalyse: vakarinėje, centrinėje ir rytinėje. Visi pagrindinio revoliucinio judėjimo, Afrikoje dabar besireiškiančio, keliai veda į Adisabebą, kur yra kominformo centrinė. Ir Afrikoje, lygiai kaip Kinijoje, visą prosovietinės revoliucinės veiklos, tautiškumo bei nepriklausomybės šūkiais užmaskuotos, aparatą suka triumviratas, būtent: dr. Nnamdi Azikive, trumpai vadinamas Zik, Feliksas Houpthouet-Boigny ir Roy Velensky. Pirmasis, būdamas net penkių dienraščių redaktorius ir didžiausias demagogas, subūręs apie save septynis milijonus šalininkų, savo veiklą yra išvystęs Vakarų Afrikoje, kovodamas dėl Nigerijos „nepriklausomybės“. Antrasis, būtent Houpthouet, savo kilme negras, pogrindžio darbą dirba prancūzų vakarų Afrikoje, vadovaudamas „Afrikos Demokratiniam Susibūrimo Sąjūdžiui“, apimančiam visas aštuonias Vakarų Afrikos kolonijas. Trečiasis, Roy Velensky, lenkų emigranto sūnus, būdamas profesinių sąjungų vadas šiaurės Rodezi-

joj, kovoja dėl jungtinės negrų valstybės, kuri turinti apimti visas Afrikos kolonijas, anglų valdomas... Ir juodosios rasės tarpe kovotojų bei revoliucijonierių netrūksta: dalyvavimas pirmame kare suteikė jiems patyrimo, o Maskvos agentai dabar jiems perteikia Markso-Engelso-Lenino-Stalino mokslą...

Atrodo, kad Vakarai vis dar sunkiai perpranta tas visas priemones, kurias politbiuras iš anksto yra numatęs, apsvarstęs ir kurių savo patikėtiems emisarams slapta pavedęs imtis, siekiant visų pirma Vokietijos, o paskui ir visos Europos bolševizacijos. Jeigu Kinija yra raktas į Azijos užviešpatavimą, tai Vokietija yra toks pat raktas į Europos, o Europa — į Artimųjų Rytų Viduržemio jūros ir Afrikos dominavimą. Kad ir iš dalies bolševikams įsitvirtinus Azijoje ir pilnai į savo rankas paėmus Europą, turint savo rankose Gibraltarą, būtų kirstas mirtinas smūgis Britų Imperijai, nes Gibraltaras yra kaip ir kaklas, kuris jungia Angliją, Britų Imperijos galvą, su jos visu kūnu, savo sąnariais apimančiu žymią Azijos ir Afrikos dalį. Paimti Gibraltarą reiškia atskirti Britų Imperijos galvą bei smegenis nuo jos likusio organizmo. Yra tam tikrų ženklų, iš kurių matyti, kad Vakarai imasi priemonių prieš komunizmo ekspansiją Azijoje ir Afrikoje. Štai „New York Herald Tribune" iškelia „nepriklausomos Azijos" idėją, pabrėždamas, kad „Azija iki šiol atmetė tiek komunizmą, tiek kolonialinį imperializmą. Rytuose atsirado trečioji jėga". Kas čia turima galvoje? Tuo pačiu metu, kada Kinijoje laimi komunizmas ir yra atverčiamas naujas Azijos lapas, Amerika daro visas pastangas suorganizuoti naują tautų grupę, vedančią kovą prieš Azijos bei Afrikos sovietizaciją, lygiai kaip ir prieš europiečių kolonialinį imperializmą. Bene šitos akcijos pasekmė yra Azijos tautų konferencija, kurią sušaukė Indijos ministeris pirmininkas Pandit Neru 1949 m. sausio mėnesio pradžioje Delhi mieste. Buvo pakviesta iš viso 20 Azijos valstybių: Australija, Naujoji Zelandija, Kinija, Indija, Pakistanas, Ceilonas, Burma, Filipinai, Siamas, Nepalas, Afganistanas, Iranas, Irakas, Saudi-Arabija, Libanas, Sirija, Jemen, Turkija, Egiptas, Abisinija. Jau vien tai krenta tuoj į akis, kad aštuonios sovietinės Azijos respublikos, jų tarpe ir Viet-Namo, į konferenciją nebuvo pakviestos, kai tuo tarpu dar 1947 m. tame pačiame Delhi mieste įvykusioj vad. kultūros konferencijoj buvo visai priešingai: susidarė įspūdis, kad tai yra grynai sovietinių Azijos respublikų konferencija. Azijos milžinas, kūju ir piautuvu į nervus bei smegenis suduotas, pamažu bunda.

Sekdami bolševizmo ekspansiją Europoje ir dabar Kinijoje, Vakarai daugiausia mato Kremliaus vartojamas tik politines bei militarines priemones, kai tuo tarpu pats politbiuras savo planams siekti ir realizuoti vartoja visas galimas regimas ir neregimas priemones: ūkines, kultūrines, socialines, psichologines, diplomatines, politines, militarines ir, kaip pamatysime, religines (sic), visur ir visada paspausdami tą mygtuką, kurio pareikalauja momentas. Kai kurias iš tų Kremliaus vartojamų priemonių Europos kraštai, kaip Italija, Prancūzija, Vokietija, yra jau perpratę ir įgiję prieš jas imunitetą, bet deja, dar daugelio gudrybių, iš anksto politbiuro sugalvotų, visiškai net nenujaučia, kaip galima spręsti iš spaudos, vaizduojančios stačiatikių Bažnyčios padėtį Rusijoje. Taigi iš Kremliaus vartojamų priemonių minėtinos: 1) ūkinės bei socialinės priemonės, būtent, sabotažai ir streikai, kuriais politbiuras siekė suduoti mirtiną smūgį Prancūzijai, Italijai, Anglijai, USA, paraližuojant ūkinį bei socia-

linį gyvenimą ir per tai plačiuose masių sluogsniuose žlugdant pasitikėjimą esamomis politinėmis grupėmis ir pačia vyriausybe, 2) kultūrinės bei psichologinės priemonės, sąmoningu, o galbūt dar daugiau pasąmoningu būdu veikiant, pakreipiant, užvaldant, palenkiant savo pusėn viešąją visuomenės opiniją, lygiai kaip ir atskirų valstybininkų, mokslininkų, aukštų įstaigų asmenų nusistatymus. Spauda, radijas, kinas, įvairios tarptautinės reikšmės turinčios mokslinės bei kultūrinės institucijos sudaro tam puikiausią dirvą, o gausiai metamas pinigas padaro savo... Yra didžiausias psichologinis menas įteigti priešą vykdyti savo norimus ir iš anksto numatytus planus tokiu būdu, jog pats priešas visą laiką galvotų vykdąs tariamai savo ir jam tik vienam žinomą planą. Visai neaišku, kieno įtaigomis pati naujausia tarptautinė institucija UNESCO buvo nukreipusi savo žvilgsnį į švietimo bei mokyklų būklę Sovietų Sąjungoj, užuot pirmiausia atkreipusi dėmesį į švietimą bei mokyklas toj pačioj Vakarų Europoj. Prie psichologinių kovos priemonių reikia, be abejo, priskirti ir diplomatines sovietų gudrybes. 3) Iš politinių priemonių srities paminėtina, pav., politbiuro sugalvota ir vokiečių tautai per spaudą, radiją bei kompartijos pareigūnus ir agentus plačiai paskleista „suvienytos galingos Vokietijos“ idėja, kur Vokietija vėl užimsianti garbingą vietą šalia „laisvų“, „laimingų“ Sovietų Sąjungos respublikų, atgaudama savo tarptautinį svorį ir šlovę Europoje ir pasaulyje. Ernst Niekisch sovietinio žurnalo „Aufbau“ skiltyse, cituodamas paties Molotovo ir paskui Otto Grotewahlo žodžius, jau siūlo Vokietijai Rapalo sutartį, turint galvoje 1922 m. balandžio 16 d. sovietų-vokiečių sutartį, kuri esą ir padėjusi pagrindus Vokietijos atsistatymui, išlaisvindama ją iš izoliacijos ir grąžindama jai tarptautinį svorį. Žinodamas vokiečių gajų tautinį jausmą, politbiuras išeina su nauju Trojos arkliu — nacionalkomunizmo idėja, kaip tam tikru nacionalsocializmo pakaitalu (žiūr. „Die Neue Zeitung“, 1949. I. 18, 2-3 psl.). Vokiečiams patylomis kaip didžiausią paslaptį į ausį šnibždama, jog, einant kartu su sovietais, vokiečiams, kaip turintiems pranašiausią inteligentiją ir vadus, būsią lemta perimti viso „Eurazinio Bloko“ vadovavimą į savo rankas, kas reiškia jau nepalyginti daugiau negu Europos užvaldymą... Su nacionalkomunizmo tendencijomis išeina dabar Otto Strasseris ir Klemensas Benderis, kuris pasišovė steigti „Nepriklausomą Vokietijos Komunistų Partiją“ (UKPD) ir būtent kaip tik po to, kada jis pasimatė su sovietų pulkininku Tulpanovu...

3. Maskvos pastangos tapti „Trečiąja Roma“. Tačiau vienas iš didžiausių paradoksų politbiuro politikoje yra religijos panaudojimas savo imperialistiniams tikslams pasiekti, ta tariama laisvė, kuria esą tikintieji naudojasi Sovietų Sąjungoje. Paties politbiuro bei Stalino įsakymu 1943 m. Maskvos patriarchato bei stačiatikių Bažnyčios oficialus atgaivinimas ir pagal to paties politbiuro bei Stalino įsakymą įvykęs paskyrimas Aleksiejaus Maskvos patriarchu Vakaruose dar ir dabar kai kieno yra suprantamas ir interpretuojamas kaip nuoširdus bolševikų išsižadėjimas bedievybės ar net posūkis į krikščionybę, kai tuo tarpu čia turime tikrenybėje visai kitą reiškinį, būtent: sąmoningą, iš anksto apgalvotą užsimojimą paversti religiją priemone politbiuro imperialistiniams planams realizuoti. 1914 m. Rusijoje buvo 571 000 bažnyčių, o 1944 m. jų buvo visame krašte vos tik 300. Kokiose sąlygose buvo atidarytos tos bažnyčios ir leista veikti Maskvos patriarchatui? 1941 m. gale, būtent, kada vokiečių tankai buvo jau prisiartinę prie Maskvos, Stalinas pranešė

metropolitui Sergiejui, kad nesą jokių kliūčių Maskvos patriarchato atstatymui. 1945 m. sausio mėnesį ir įvyko Aleksiejaus paskyrimas bei intronizacija, kuriai visą išorinį iškilmingumą suteikė sušauktas tautinis konsilijumas, kreipęsis į viso pasaulio krikščioniją ir raginęs visas ortodoksų bažnyčias, kur jos bebūtų, susiburti. Nuo to laiko patriarchas Aleksiejus tapo viena iš svarbiausių figūrų politbiuro bei Kremliaus rankose, Europos ir viso pasaulio užvaldymo planus pridengiant panslavizmo, panortodoksijos ir ekumeninės bei visapasaulinės Bažnyčios idealais. Tam tikslui ir buvo atgaivinta ir pasauliui proklamuota senoji, visų slavofilų daug kartota ir išplatinta, Maskvos kaip „Trečiosios Romos" idėja. „Šventoji Maskva", „Trečioji Maskva", užimanti pirmosios, arba popiežių, Romos ir antrosios, bizantinės Romos, atseit Konstantinopolio, vietą, turinti tapti ne tik ortodoksų Bažnyčios, turinčios 150 milijonų tikinčiųjų, bet, kas svarbiausia, ir visos krikščionijos, kuriame pasaulio krašte jos nariai bebūtų, vienijančiu centru ir prieglobsčiu, nes, esą, Vatikanas siekiąs vien žemiškos valdžios ir nesirūpinąs tikinčiųjų išganymu, o kas dėl protestantybės, tai jinai jau seniai serganti nepagydomo sauso racionalizmo bei pragaištingo individualizmo liga ir kaip tokia esanti pasenęs, atgyventas dalykas... „Maskva yra trečioji Roma, visą pasaulį apimančio susibūrimo vieta, kaip atasvara prieš popiežiją su jos dvasinės autokratijos siekimais ...ir beprotiškais pasaulio užvaldymo sapnais... Maskva yra trečioji Roma ir ketvirtos Romos nebus, kaip kad mūsų protėviai Jono III laikais yra pasakę... Universaliajai stačiatikybei šiandien Sovietų Sąjungos ribos yra persiauros, kaip kad kadaise Bažnyčia negalėjo apsiriboti Romos Imperija... Stačiatikybė nėra vien tik rytietinė krikščionybės forma... Jeigu Bažnyčia kurį laiką turėjo apsiriboti Rytų sienomis, tai tatai dar nereiškia, jog tai atitinka jos prigimtį. Jos visa apimanti meilė apglobia visą žemės kamuolį..." (Žiūr. Wilhelm d Vries S. J. „Moskau, das dritte Rom", Stimmen der Zeit, August 1948, 346 psl.). Šitie štai daug pasakantys tvirtinimai, einą iš atsakingų stačiatikių Bažnyčios atstovų lūpų, dar daugiau pasako, turint galvoje visas kitas aplinkybes: šalia patriarcho Aleksiejaus vienas iš veikliausių ir kovingiausių stačiatikių Bažnyčios atstovų ir Aleksiejaus bendradarbių yra 1948 metais išrinktas Rumunijos patriarchas Justinijonas, komunistų partijos narys ir vienas iš geriausių Bukarešto dabartinės vyriausybės patikėtinių. Kaip vadovaujantys stačiatikybės asmenys supranta „trečiosios Romos" paskirtį, ypač aiškiai matyti iš visos eilės pareiškimų, padarytų Maskvos 800 metų įkurimo ir rusų stačiatikybės 500 metų nepriklausomo gyvavimo proga, o žinoma, dar aiškiau iš konkrečių darbų, kurie, kaip tuoj pamatysime, skaudžiai paliečia ir mūsų brangią tėvynę. Vienas iš pirmųjų patriarcho ir jo bendradarbių žygių buvo įsteigimas Misijų Tarybos, kurios tikslas—skiepyti stačiatikybę tose Sovietų Sąjungos tautose, kurios iki šiol tos stačiatikybės dar nėra priėmę ar sąmoningai nenorėję priimti... Ką visa tai reiškia, mums, lietuviams, aišku be jokių komentarų, prisiminus vien apie pusę šimtmečio trukusį spaudos draudimo laikotarpį, Muravjovo žygius, knygnešių vargus, Kražių skerdynes ir visą tą kalvariją, kurią teko eiti lietuvių tautai, kada jai teko vesti kovą prieš rusifikaciją ir supravoslavinimą. Misijų Tarybos konkretūs nuveikti darbai yra tokie: Vakarų Ukrainos Unitų Bažnyčia, kuri pagal 1596 metų Bresto Uniją sugrįžo prie katalikų Bažnyčios ir kuriai priklauso apie 5 milijonai ukrainiečių ir šimtas tūkstančių gudų, dabar jau visiškai išdraskyta ir likviduota. Tai pat pasaky-

tina ir apie Karpatų Ukrainos unitus, kurie per 350 metų priklausė katalikų Bažnyčiai. Ir vieni ir antri „atskalūnai buvo sugrąžinti į ortodoksinės motinos Bažnyčios prieglobstį“... Toliau seka eilė tiems 60 milijonų katalikų, kurie dabar yra už „geležinės uždangos“, nes su protestantais net ir toj pačioje Vengrijoje, kur kalvinai ypatingai buvo stiprūs, jau pasisekė susidoroti. Kas liečia katalikus, tai čia stengiamasi iš vienos pusės propaguoti „tautines bažnyčias“, nuo Romos nepriklausomas, iš antros pusės žeminama ir persekiojama pati bažnytinė hierarchija, kaip kad pastaruoju metu vyksta Vengrijoj, tuo būdu paruošiant kelią sugrįžimui į „tikrąją krikščionybę“. Sekantis ir priešpaskutinis Maskvos patriarchato, įsteigusio Misijų Tarybą, žygis yra visų stačiatikų, esančių už Sovietų Sąjungos sienų, surinkimas po savo prieglobsčiu. Laimėjimų ir čia pasiekta. Pirmiausia toj pačioj Kinijoj, kur Charbino (Mandžiūrija) metropolitas prisijungė prie Aleksiejaus, tuo būdu atiduodamas Maskvai ortodoksų misijos Tolimuose Rytuose pačią centralę, kuri savo išsišakojusiu tinklu apima Japoniją, Filipinų salas, Indoneziją ir kitas sritis. Tokia pati kova vyksta dabar Artimuosiuose Rytuose. Europoje šiapus „geležinės uždangos“ esantys pravoslavai suskilo į tris grupes: 1) konservatyvią, griežtai antisovietinę, metropolito Anastazijaus vadovaujamą grupę, kurios centras anksčiau buvo Karlovicuose, vėliau, po politinės padėties Jugoslavijoje pasikeitimo, Ženevoje, o pastaruoju metu Münchene, 2) vidurio grupę, vadovaujamą Paryžiaus metropolito Vladimiro ir 3) prosovietinę, prisijungiančią prie Maskvos metropolito Aleksiejaus, grupę. Šitą susiskaldymą paaštrino dar ta aplinkybė, kad pagaliau pakėlė balsą ir „antroji Roma“, būtent Konstantinopolio patriarchas Maksimas V, kurio jurisdikcija apima ne tik Artimuosius Rytus, bet siekia ir Egiptą ir Abisiniją ir kuris nuo seno turi „primus inter pares“ teisę. Maskvą galutinai sujaudino tas įvykis, kad 1948 metų lapkričio mėnesį šv. Sinodas Konstantinopolyje Maksimo V įpėdiniu išrinko, Aleksiejui priešinantis, amerikietį Atenagorą, Bostono bei New Yorko arkivyskupą, kuris iki šiol buvo laikomas ortodoksų Bažnyčios galva Šiaurės ir Pietų Amerikoje. Taigi čia dar kartą išryškėjo antitezė tarp Rytų ir Vakarų: šalia „trečiosios Romos“ vis tik atsirado dar „ketvirtoji Roma“.

Pagaliau pats aukščiausias tikslas, kurio siekia Maskvos patriarchatas, išėjęs su panslavizmu ir panortodoksijos idėja ir šia linkme pasinešęs dirbti „misijų darbą“, yra išplėsti savo jurisdikciją ne tik ant pravoslavų, bet ir ant visų kitų krikščionių konfesijų, Maskvą, kaip minėta, paverčiant visos krikščionijos ekumeniniu centru. Štai kodėl Maskvos patriarchatas ortodoksų Bažnyčios 500 metų nepriklausomybės šventės, įvykusios 1948 metų liepos mėnesio 8—18 dienomis, proga visus kovos ginklus nukreipė prieš katalikų Bažnyčią ir taip pat prieš ekumeninį sąjūdį, kurio konferencija įvyko 1948 metais tarp rugpiūčio mėn. 22 ir rugsėjo mėn. 5 d. Amsterdame. Viso to, kas yra universalaus, ekumeninio, visapasaulinio, tegu ir religinėj bei dvasinėj srity, Kremlius nepakenčia, juo labiau, kad tiesioginiu būdu į ekumeninį sąjūdį, apimantį 135 įvairias Bažnyčias, o netiesioginiu būdu, būtent per patriarcho Atenagoro asmenį, ir į patį stačiatikių ginčą įsijungė Amerika, šalia „trečios Romos“ kaip ir iškeldama „ketvirtos Romos“ mintį. O reikia prisiminti, kad naujasis globalinis milžinas, iškylantis iš Atlanto ir Pacifiko vandenų ir savo šešėlį galingai metantis ne tik ant Europos, bet ir ant visos mūsų planetos, dabar yra pats didžiausias Maskvos rūpestis ir baimė.

(b. d.)

JONAS B.

VATIKANO POLITIKA

Balsas, kurio klauso 300 milijonų sąžinių

Žlugus Savojos dinastijai, Roma vėl pasidarė popiežių miestas. Trečioji Roma nugrimzdo praeityje. Ji išgyveno 76 metus. Kaip nekeičianti srovės upė, Šventasis Miestas eina savo amžių paskirties keliu. Tai čia pasaulio centras; ir kiekviena jį užmirštanti politinė mintis belieka praeinančia mintimi. Maskva neįstengia jo užmiršti. Bet ir Romoje jaučiamas buvimas Maskvos, lyg nematomo dalyvio to dialogo, kurio plotai — istorija ir pasaulis. Betsaidos Simano Petro, pirmojo Romos vyskupo, kapas, esąs keli žingsniai nuo Vatikano rūmų, yra trijų šimtų milijonų tikinčiųjų Internacionalo centras, o Kremliaus šešėlyje Lenino mauzoliejus tebėra minias vis dar jaudinančio šauksmo juntamas priminimas.

Nuo Popiežiaus neklaidingumo paskelbimo Vatikano Santaryboje katalikų Internacionalas, amžinoji Bažnyčia, dėl vidaus administracinės centralizacijos, nesiliauja kasdien vis daugiau telkusis apie Romą; šita centralizacija, pilnai gerbdama dieviškąją Bažnyčios sudėtį, nuo to laiko atiduoda į Popiežiaus rankas veiksmingą kontrolę kiekvienos diecezijos administracijos.

Šventojo Sosto valdžios autoritetas juntamas už tūkstančių kilometrų. Tai pasireiškia skiriant kiekvienos diecezijos vyskupus ir kontroliuojant drausmę. Nė vienas svarbesnis vyskupo aktas, kuris kanonų teisės jam nenumatomas, neturi galios be Romos įgaliojimo. Roma yra šaltinis, iš kurio teka visuotinės Bažnyčios dvasinė galia. Ji yra taip pat ir tribunolas, kur atsiduria kiekvienas intelektualinis, religinis ir laikinės tvarkos ginčas, ir čia jis sprendžiamas galutinai.

Milijonai sąžinių, išblaškytų po pasaulį, krypsta į Romą lyg į mistinį židinį, kurio vilnys lyg nematomas radaras joms vadovauja per pasaulio bangas amžinojo uosto link. Katalikui tai kelionei sprendžiąs balsas yra Vatikano balsas: čia Roma...

Štai dėl ko Pijaus XII pamokymai yra didžiausios svarbos sudaryti viešajai nuomonei, kuri šiaip jau yra gana išblaškyta.

Uždaryti šio pragaro duris — karą

Kai Pijus XII kalba, Romos balsas jo burnoje įgauna ypatingo skambesio. Popiežius yra romėnas: jis gimė ir užaugo šiame mieste, kur kiekvienas akmuo turi savo istoriją, kur civilizacija nėra sausa profesoriaus paskaita, o gyvasis incanto, kuris skleidžiasi iš kiekvienos kolonos auksinėje Forumo šviesoje arba iš gryno stiliaus rūmų fasado, kylančio nešvarios gatvelės posūkyje.

Pijus XII nukariavo Romos širdį savo gerumu, tikriau sakant, švelnumu. Kai romėnai kalba apie Popiežių, jų akyse žiba ašaros. Pirmojo bombardavimo vakarą, kai liepsnojo šv. Lauryno bazilika, Pijus XII naktį išėjo iš Vatikano ir buvo prie gaisro pirmas, net anksčiau už gaisrininkus. Parpuolęs ant kelių tarp tūkstančių griuvėsių, jis meldėsi kartu su minia už mirusius palaidotus po griuvėsiais ir, žiūrėdamas į sužalotą antikinę

baziliką, apverkė mirusiuosius ir griuvėsius. Romos žmonės, tokie jautrūs ir žmoniški, niekuomet šitos scenos neužmirš. Grįžti į Vatikaną Popiežius turėjo skolintu vežimu, nes jo automobilis besispaudžiančios minios buvo sugadintas. Ir nuo tada kiekvieną bombardavimo vakarą švento Petro aikštė prisipildydavo tūkstančiais romėnų, kurie čia ieškojo priedangos po grynu dangumi, tikėdamiesi, kad tarp Bernini kolonados rankų, nepažeidžiamame prieglobstyje, jie bus saugūs, sergstimi visų Tėvo.

Bandymų metais Popiežiaus tėviškoji meilė apglėbė visus nelaimingiuosius. Roma dar ir šiandien mato, kaip Vatikanas maitina miesto liaudį. Bet Popiežiaus dovanų nesuskaičiuosi — jas reiktų skaičiuoti milijonais išdalintais visame pasaulyje belaisviams, išvežtiesiems, nelaimių ištiktiesiems, kurių židiniai sugriauti, o jie patys išblaškyti. Apie juos Popiežius kalba su širdį veriamu skausmu. Pijaus XII akivaizdoje, verkiančio dėl karo nuniokotos žmonijos, ateina į galvą Virgilijaus žodžiai: „Nos patriae fines et dulcia linquimus arva, nos patriam fugimus"..., prisimeni šventąjį Grigalių, savo tautos maitintoją ir tiek kitų popiežių, kurie dalinosi Amžinojo Miesto skaudžiomis nelaimėmis.

Iš Popiežiaus skausmingos sielos išėjo teoretinis puolamojo karo pasmerkimas: „Šūkis — karas karui — iš pačių sielos gelmių ryškiausiai išsiveržė šiai kartai. Ji perėjo kraujo ir ašarų jūras, kas, galbūt, praeities laikais nepatirta; ji padarė neapsakomų žiaurumų. Tiekos biaurumų atsiminimas turės likti giliausiai įsmigęs atmintyje lyg pragaro paveikslas, ir kas tik dar turi savo širdyje žmoniškumo, privalo karščiausiai trokšti uždaryti tam duris amžinai." Taip byloja paskutinė Pijaus XII Kalėdų kalba. Čia tikrai gali matyti nekintamą pontifikalinės politikos dėsnį.

Demokratijos gynimas

Kitas Vatikano politikos dėsnis tai demokratijos gynimas. Apie demokratiją Pijus XII yra padaręs patikslinimų, kuriuos čia verta prisiminti (plačiau žiūr. „Tėvynės Sargas" nr. 2—3, pusl. 97—103). Pagal Popiežiaus mintį pirmiausia demokratija turi nugalėti du jai grasančius pavojus: valstybės absoliutizmą ir masių tiraniją. Tautos suverenumas turi turėti ribą: žmogaus teises, prigimtines laisves, kurių pažeisti nevalia. Prieš masių tiraniją Popiežius pastato tautos susiorganizavimą pusiausvyrą išlaikančiomis klasėmis, solidariai išlaikančiomis tautos vienybę ir savitarpio pagarbą teisėtiems troškimams.

Šių principų priminimas yra būtinas ir išganingas ypač tais laikais, kai „proletarijatas" demokratijos priedanga atvirai siekia diktatūros. Popiežius paskelbė tai nepaisydamas pavojaus, kad reakcionieriškos partijos gali pagauti pontifikalinius nurodymus ir jais prisidengti. Karo sugriautoj Europoj atsikūrimas yra galimas tik tada, kai valstybė stipriai varo darbą pirmyn, palenkdama turtingųjų klasių egoizmą ir pasipelnymo norą. Tačiau tą darbą norima trukdyti prisidengus įtariamo liberalizmo vardu. Juk ir nugalėtas fašizmas triukšmingai reiškia savo pretenzijas į demokratiją. Nuo Hitlerio ir Musolinio ligi kitų jų sekėjų — visi jie bendrai paskelbė šūkį, kad reikia ginti tautą ir tradicinę civilizaciją nuo žvėriškumo masių, o tikrąją liaudį nuo piktos valios žmonių! Deja, tikroji liaudis — dorieji darbininkai, kuriuose dar giliai įsisunkusios krikščioniškosios tradicijos, tų žibančių piktos valios žmonių buvo šaudomi, kankinami, tremiami, žudomi tautos vardu. Skaudūs vargai

slegia vos išvaduotą iš fašizmo Europą. Ji iškreipdama Šventojo Sosto pamokymus, negali sulaukti jų išganingų pasėkų.

Vatikanas ir Italijos respublika

Jei iš grynųjų principų srities nusileisime į Vatikano politikos konkrečių faktų analizę, tai pirmiausia sutiksime Italiją, italų respubliką, kadangi toks buvo birželio mėn. 2 d. referendumo sprendimas. Kiek rinkimų išvakarėse buvo Vatikane respublikos šalininkų? Nekuklus klausimas, bet atsakymą Roma turėjo, ir jis niekur nebuvo paslaptis. Tarp Valstybės Sekretarijato prelatų buvo tokių, kurie Savojos dinastijos pasitraukimą sutiko apgailestaudami. Tas faktas svarbus. Betgi Vatikanas rinkimuose išlaikė pagirtiną rezervuotumą.

Ne taip elgėsi nemaža italų vyskupų ir kunigų, ypač pietuose, kurie atvirai stojo monarchijos pusėje, nors reikia pastebėti, kad monarchizmo idėja Italijoje bendrai buvo stipri visuose visuomenės sluogsniuose. Pietų kraštas buvo jos tvirtovė. Gal dėl to respublika laimėjo tik maža persvara ir tik dėl to, kad prieš monarchiją pasisakė kr. demokratija.

Pradžioje tai ir krikščionių demokratų tarpe sukėlė blogą nuotaiką. Bet dabar ji atrodo yra išsisklaidžiusi ir be abejo nepakenks konkordatui, kurio neliečiamumas ypač svarbu Šventajam Sostui. Tačiau atrodo sunku, kad šis klausimas neiškiltų. Laterano sutartis tarp Šventojo Sosto ir fašistinės Italijos tėra tik gynimas Bažnyčios laisvės minimumo totalitariniame režime, nusprendusiame pasinaudoti savam reikalui religine įtaka, griežtai ją kontroliuojant. Bažnyčia brangiai užmokėjo už suteiktas privilegijas pavergtoje šalyje. Bendroji laisvos demokratijos teisė duoda Bažnyčiai vertingesnių, bet kartu ir pavojingesnių lengvatų. Suprantama, kad šita alternatyva daug kam kelia ne vieną abejonę.

Italų liaudis yra giliai religinga, bet nepriklausomai nuo savo kunigų. Italijoj antiklerikalizmo, kaip kad Prancūzijoje, nėra. Tad dvasininkams reikalinga daug atsargumo ir takto politinėje veikloje, kad nenuvestų Bažnyčios anksčiau ar vėliau į izoliaciją politinėje plotmėje ir nesukeltų antiklerikalizmo. Kairiosios partijos daro visa, kad pasinaudojusios pasireiškusiomis kunigijos kad ir nesąmoningomis klaidomis, sukurstytų liaudyje antiklerikalizmą ir tuo būdu atšlietų ją nuo Bažnyčios.

Atrodo, kad Bažnyčios padėtis Italijoje tol nebus saugi, kol jos reikalai nelaimės palankumo milijonų italų rinkikų, kurie yra visi jai ištikimi, jei ir ne karšti katalikai. Jų idealas yra popiežių socialinė enciklikų doktrina. Krikščioniškosios visuomeninės santvarkos laukia platieji visuomeniniai sluogsniai. Tad Bažnyčios padėtis daug priklausys nuo laimėjusių rinkimus krikščionių demokratų, ar jie sugebės greit įgyvendinti krikščioniškąją santvarką, o ypač pravesti didžiąsias socialines reformas. O tai padaryti tokiose ekonominėse ir politinėse sąlygose, kokiose gyvena dabartinė Italija, nėra lengva.

Vatikanas ir krikščionys demokratai

Pagaliau Vatikano santykiai su krikščionimis demokratais reikalauja paaiškinimų. Atrodo, kad Šventasis Sostas norėtų, kad būtų dažniau ir smulkiau su juo tariamasi, kad Šv. Sostas apgailestauja priėmimą, fašizmo pavyzdžiu, vienintelės profesinės sąjungos dėsnio, taip pat rėmimą

visame krašte vadavimo komitetų. Konkordato klausimu krikščionys demokratai taip pat nėra pasisakę taip aiškiai, kaip būtų galima laukti. Kritikos bei neramumų kelia ir kiti klausimai. Žodžiu, santykiai tarp Vatikano ir krikščionių demokratų nėra išlyginti, nors abi pusės to išlyginimo nori ir siekia.

Linija, kurią užims Vatikanas Italijos vidaus politikoje, pašaliniam stebėtojui nėra dar pakankamai paaiškėjus. Vatikanas savo simpatijų nemonopolizuoja vieniems kr. demokratams. Jis ieškotųsi sąjungininkų ir už krikščionių demokratų. Bet kur juos rasi? Į dešinę nuo kr. demokratų? Jei yra katalikiškų partijų, tai jos nutolusios nuo Bažnyčios socialinės doktrinos. Daryti bandymai yra davę tik nusivylimų.

Su kairiomis partijomis bendro kelio nėra. Amžių praktika tai parodė.

Grįžimas Don Sturzo, Italijos nūdienės kr. demokratijos kūrėjo, griežto fašizmo priešininko, įsitikinusio radikalo, neginčijamo katalikų sociologijos autoriteto, kurį pripažino daugelio kraštų universitetai, apsupto ištikimų draugų didžia pagarba ir su lūkesčiu sutikto jaunų demokratų, įneš stiprų toną į krikščionių demokratų aspiracijas ir pasuks jų veiklą drąsesnės politikos kryptimi.

Oficialieji Vatikano organai yra komunizmo izoliavimo ir jo palikimo opozicijoje šalininkai. Bet jis jau pastebėjo šitą pavojų ir užėmė naują poziciją nesiliaujančios jį pulti katalikų spaudos akivaizdoje.

Kova su komunizmu

Kova su komunizmu yra trečias pastovus Vatikano politikos dėsnis tiek viduje, tiek tarptautiniuose santykiuose. Italijoje Katalikų Akcija turi savo rankose galingas kovos priemones, tarp kita ko pačioje Romoje dienraštį Il Quotidiano, kuris yra oficiozo Osservatore Romano antrininkas ir jo darbo tęsėjas. Katalikų Akcija, puldama ateistinį komunizmą, neišeina iš ribų savo statuto, kuris draudžia kištis į partijų politiką.

Iš savo pusės Benevento provincijos vyskupai paskelbė nutarimą, kurio pasekmės labai sunkios. Jie taiko komunistams taisykles kaip Bažnyčios pasmerktų organizacijų nariams: tikintieji turi susilaikyti nuo jungtuvių su jais, o kunigas tokias vedybas gali palaiminti tik gavęs ypatingą vyskupo leidimą; mirusiems atsakoma bažnytinis palaidojimas; jie nuo šiol patenka ekskomunikon, kuria paprastai gali bausti tik Šventasis Sostas. Balandžio m. 18 d. rinkimuose komunistai su Nenni socialistais surinko per 8 milijonus balsų. Vyskupai, žinoma, nenorėjo šias žmonių minias išmesti iš Bažnyčios, ir jų nutarimas liečia tik kovojančius komunistus. Vis dėlto toks griežtumas rodo, kokį aštrų pobūdį įgijo šita kova Italijoje. Šis Bažnyčios nusistatymas neša kartu svarbias pasekmes vidaus gyvenime.

Šventasis Sostas ir tarptautiniai santykiai

Vatikano politikai tarptautinėje plotmėje Pijaus XII pontifikatas uždeda originalų antspaudą. Visa savo struktūra Popiežius yra diplomatas. Dėl to jis labai domisi kanceliarijų dokumentais. Kaip gali tarp mandagių sveikinimų ir rūpestingai surinktų spaudos ištraukų krūvų Aukščiausias Kunigas išmatuoti tą tylos ir abejingumo bedugnę, kurioj pražūva daugumas jo skelbiamų dokumentų? Kad automobilių, sirenų, džazo ir garsia-

kalbių apkurtintas pasaulis galėtų išgirsti Popiežiaus balsą, reikėtų, kad tas balsas skambėtų kaip mirusius pajėgiąs prikelti perkūno trenksmas. Taktingas diplomatines notas, parašytas nuostabiai klasine forma, įvertina žinovai, bet nūdienė žmonija girdi tik sensacingus ir milžiniškus dalykus. Taikos konferencijoje matėme turgavietės imtyninkų parodą, o laukėme gerai išauklėtų žmonių mandagių ginčų. Jei mažosios tautos yra pakviestos rinkti tik trupinių, kurie krinta nuo didžiųjų stalo, tai kokia vieta liks Popiežiui, kurio vienintelis ginklas — protas? Kas susiskaldžiusiame pasaulyje, kuriame vis daugėja milžinišką susikirtimą pranašaujančių ženklų, klausys to, kuris užsispyręs, net ant bedugnės kranto, kartoja, kad vienintelis išgelbėjimas — taika?

Kas mano, kad Popiežius yra šalininkas taikos už bet kurią kainą, tas nepažįsta Popiežiaus politikos realumo. Reikia tik pergalvoti ir suprasti tą šaltumą, su kuriuo Vatikanas sutiko Wallace kalbą. Kaip Popiežius gali sutikti paaukoti savo įtakos zoną, kaip kad siūlė pacifistų lyderis? Į rytus nuo Štetino-Vienos-Triesto linijos didelės katalikų masės būtų paliktos tam režimui, kurio esminė taktika tikinčiuosius persekioti ir naikinti. Tai patvirtina ne tik Lietuva, bet ir Vengrija, Čekoslovakija, Lenkija, Jugoslavija ir kit. „Kai paskutinį kartą mačiau arkivyskupą Stepinačą, — sakė vienas Romos prelatas prieš jo areštavimą, — jis man tarė: Sudie! Aš grįžtu ten, ir jūs manęs daugiau nematysite.“ Roma labai gerai žino, kad v i a d e l i m p e r o, totalistinis kelias, veda tiesiai į Koliziejų, kankinių areną.

Kontreformacijos palikimas — kovos katalikybė

Vidurio ir Balkanų Europoje Bažnyčia yra tokioje situacijoje, kuri ją artimai riša su žeme, tauta, jos reikalais, vadinasi, ir su politinėmis kovomis, kurios yra palikimas dažnai garbingos praeities, kur kunigai ir vyskupai vaidino sprendžiamąjį vaidmenį valstybių tarybose ir kartais net mūšių laukuose. Devynioliktojo amžiaus kovingasis ateizmas, užsimojęs nutrinti Bažnyčią nuo žemės paviršiaus, pagimdė, kaipo kontreakciją, savisaugos ir apsigynimo priemonę — „kovingąją katalikybę“, vadinamą dar ir „politine katalikybe“. Pijus XII ją paveldėjo. Be to, ilgas jo buvimas Vokietijoje, sąlytis su Amerikos katalikais, kilusiais iš vidurio Europos arba Airijos, jį dar daugiau suartino su „kovingąja katalikybe“, kuri visuomet piktina liberalus ir stebina anglosaksų protestantus. Šitos „politinės katalikybės“ labiausiai nekentė ir Hitleris. Jis ją laikė ta jėga, kurią reikia pirmiausia sugriauti, nes ji drąsiausiai stojo skersai jo kelią ir sudarė pavojingiausią jėgą jo tikslams. Tokią pat poziciją jos atžvilgiu užima ir Stalinas.

Prancūzijoje kovingoji katalikybė gimė kitokiose sąlygose, kiek kitokiame stiliuje. Bet pastaruoju metu ji išbujojo į rimtą jėgą.

Tuose gi Europos kraštuose, kuriuos palietė reformacija — Vokietijoje, senojoje Austrijos imperijoje, Lenkijoje, Airijoje — katalikybė yra tėvynės pagrindas, jos forma; tikėjimas pasireiškia kaip protėvių tradicijų spyrimasis prieš įsiveržimą naujų, dažnai svetimų, revoliucinių jėgų.

Vatikanas žino šią istorinę, vis dar gyvą formą, kuriai šiandien graso pavojus; jis stengiasi ją apginti.

Vatikanas yra atsirėmęs į grynai demokratinius pagrindus. Demokratinę dvasią jai nėra įkvėpusios pašalinės įtakos, mados ir kokie kitokie sume-

timai. Vatikano demokratybės šaltinis yra Evangelija. Vatikano demokratybės negali susilpninti tas faktas, kad jis daro konkordatus su nedemokratiniais kraštais, kaip pav. su Hitlerio Vokietija ir Musolinio Italija, kaip tai nesusilpnina demokratybės tų valstybių, kurios sudaro sutartis su diktatūrine raudonąja Maskva. Konkordatas yra susitarimas praktikos reikalais, o ne ideologinių pažiūrų suvienodinimas.

Šitas Vatikano nusistatymas šiandien pastato jį labai arti su rezistencijos žmonėmis išvaduotuose kraštuose ir bendrai su pasaulio demokratijomis. Kitaip yra nusiteikęs Kremlius Vatikano atžvilgiu. Kremliui Vatikanas ir šiandien yra fašizmo tvirtovė ir Kremlius nesiliauja garsiai tuo vardu jį rekomenduoti pasauliui.

*

Taip mes ateiname į šitą Romos ir Maskvos prieštarą, kurios išrišimas apspręs žmonijos ateitį amžiams. Pažiūrėjus į diplomatų šachmatinę, nematyti, kad susitaikymas būtų galimas. Toks pat atsakas peršasi ir iš minties plano. Ant vieno Romos teologo stalo radau atverstus ir pabraukytus Lenino raštus. Už jo, knygų lentynose, J. P. Sartro ir Merlean-Ponty veikalai rodė savo nusišėrusias nugaras. Šią valandėlę jis kantriai nagrinėjo Leniną. „Ar matote kur nors prasiskverbiant krikščioniškąją mintį pro šias materialistines užtvaras?“ — paklausiau netikėtą Maskvos galvotojo skaitytoją. — „Nuoširdžiai sakant, nematau“, atsakė jis.

Bet taikos tarp žmonių neatneš nei diplomatų plunksnakočiai, nei išminčių rašalas: ji ištrykš iš mistikų ašarų ir kankinių kraujo. Nematomos jėgos dirba darbą, kurio mes negalime apskaičiuoti.

V. BAGDANAVIČIUS

V
LAISVĖS BEIEŠKANT

1. Sumenkėjusi krikščionybė

Poros paskutiniųjų metų bėgyje tiek Prancūzijos, tiek pietinės Italijos, tiek, rodos, Vokietijos episkopatai yra padarę labai gėdingų pareiškimų, kompromituojančių visą Vakarų Europos krikščionybę. Jie, būtent, yra pasakę, kad jų kraštai šiandien yra ne kas kita, kaip misijų kraštai. Vargiai ar skaudesnį įžeidimą Vakarų Europos krikščionybė yra išgirdusi per abu savo gyvavimo tūkstantmečius. Jis yra juo skaudesnis, jeigu jis yra teisingas! Niekas neišėjo prieš jį užprotestuoti. Priešingai, Vakarų katalikiškos šviesuomenės tarpe, išgirdus šiuos sprendimus, susidarė toks įspūdis, koks susidaro trečioje klasėje per matematikos pamoką, kada mokytojas, išbaręs savo klasę už jos nežmonišką apsileidimą ir atsilikimą, pagaliau pareiškia, kad jis kitam rašto darbui uždavinį duos visai ne iš šių metų kurso, bet iš praeitų metų... Po šių žodžių klasėje pasijunta palengvėjimas, kaip po didelės audros. Visi džiaugiasi, kad uždavinys bus lengvesnis...

Šitas palyginimas pasidarys mums suprantamas, jeigu mes prisiminsime, su kokiu pamėgimu šiandien suliberalėjusios krikščionijos tarpe kalbama apie pirmuosius krikščionybės amžius. — Ten tai buvo tikra krikščionybė! Ten krikščionys neturėjo politinių uždavinių; jie tik meldėsi ir mirė šventųjų mirtimi. Esą reikia ir mums imti pavyzdį iš jų, gink Dieve, ne iš tų tamsiųjų viduramžių ir dar prozaiškesnių poreforminių laikų... Europai krikščionybė yra šiandien suprantama ir priimtina tik savo embrijoniškoje stadijoje. Jos veiklioji stadija su konkrečių mūsų laiko uždavinių gausybe yra jai dar per sunki ir tiesiog gąsdinanti. Toji suliberalėjusi krikščionija norėtų, kad Europoje misijos prasidėtų iš naujo, vėl iš pradžios, kad Bažnyčia eitų į žmones vėl su tuo ap. Povilo vadinamu „pienišku maistu“, o nesiūlytų kieto vyriško valgio. Ji norėtų, kad krikščionybės uždaviniai būtų tokie saldžiai lengvi, kaip jie yra aprašyti romanuose iš pirmųjų krikščionybės amžių. Kad krikščionybė vėl kaip elgeta nedrąsiai pasibelstų į mūsų namus, paskelbtų savo mokslą apie meilę ir, gink Dieve, nesupyktų, kai ji, vakarui atėjus, bus išvejama laukan. Nes juk jos paskirtis yra kentėti.

Visa suliberalėjusios kat. šviesuomenės dvasia yra iš tikro šiandien ne kas kita, kaip misijų dvasia. Kunigas jai šiandien yra suprantamas tik toks, kuris lankstydamasis stengiasi prisiderinti prie bedieviškos kiekvieno savo pokalbininko galvosenos. Kunigas šiandien yra gerbiamas ir vertinamas tik kaip misijonierius, kaip nuolankus krikščionybės agentas; bet jis yra visiškai nesuprantamas, kaip didžiųjų krikščionybės turtų valdytojas ir dalytojas.

Misijinis kunigo bruožas yra šiandien labai išryškėjęs pastoraciniuose moksluose. Visi šiandien nori ir siekia, kad kunigas parapijoje būtų tik misijonierius, klebonija — misijų stotis. Šiandien jau baigia išnykti kad ir mūsų senoviška, lietuviška parapijos ir klebono sąvoka, kada jis buvo daugiau parapijos tėvas ir garbingas krikščionybės antgamtinio lobio valdytojas.

Jeigu tam tikro tragizmo savo aplinkoje šiandien išgyvena kunigas, tai jo pilnumo pasiekia vyskupas. Vargiai ar šiandien kas nors sunkiau krikščionijoje yra suprantamas, kaip vyskupas. Tai turbūt bus pats tragiškiausias asmuo modernioje visuomenėje. Šiandie yra suprantamas misijonierius, greičiau bus suprantamas atsiskyrėlis, kuris savo tyliame kampe atsisėdęs ką nors veikia, bet visiškai yra nesuprantamas vyskupas, kuris į visuomeninius reikalus kišasi, reikalauja krikščioniškų mokyklų laisvės, pasisako prieš vienašališkus ir pavojingus tikėjimo tiesų aiškinimus, kuris ... horribile dictu ... net smerkia, barasi ir baudžia. Jis kalba Bažnyčios vardu, o pats yra pilnas įvairių aiškiai matomų netobulumų. Jis nei negyvena kaip atsiskyrėlis; jis nei nemisijonieriauja; jis visiškai nėra nusižeminęs, jis greičiau jaučia savo vertę ir dėl to šių laikų visuomenė jame neranda nė vienos iš tų žymių, kurios įeitų į jų labai susiaurintą šventumo sąvoką[1]. Vyskupo tragizmas šiandien yra labai gilus; jis yra beveik taip gilus, kaip yra gilūs mūsų visuomeninio ir tarptautinio gyvenimo plyšiai. Vyskupas yra netekęs įtakos visuomeniniame gyvenime, tačiau neša atsakomybę už jo negeroves. Vyskupo šventimai yra iš esmės visuomeninio ir valdančio pobūdžio. Šiaip žmogus gali kelti, gali nekelti viešai balso visuomeniniais klausimais. O vyskupas kai kuriais atvejais tai turi daryti, išeidamas iš savo paskirties esmės. Būdinga yra, kad patys liberalai, kurie pirmieji prisidėjo prie to, kad vyskupo balsas būtų kuo mažiau girdimas visuomeniniame gyvenime, kai kalba apie praeitų amžių negeroves, ramia sąžine drįsta jas užmesti Bažnyčios autoritetui. Nesupratimas vyskupo reikšmės liudija misijinį mūsų krikščionybės pobūdį. Nes, pagal Bažnyčios sąrangą, tik misijų kraštai neturi hierarchijos. Ten yra tik misijų stotys, kurioms nors kartais vadovauja ir vyskupai, bet tikslia prasme hierarchijos jie nereiškia.

Visai Vakarų Europos šviesuomenei, tiek katalikiškai tiek liberališkai, nuo XIX a. pradžios religinio gyvenimo idealu yra tapęs šv. Pranciškus Asyžietis. Ant ne vieno liberalo stalo, kuris nesutinka su Bažnyčios mokslu, gali šiandien rasti šv. Pranciškaus statulėlę. Jiems priimtina yra tokia krikščionybė, kuri, kaip elgeta, gyvena priemiesčio oloje ir kuri, jeigu ateina į miestą, tai tik tam, kad ištiesusi ranką prašytų išmaldos, pakalbėtų apie meilę, o paskui kuo greičiausiai vėl pasitrauktų į kalnus, nedrumsdama ramaus miestiečių gyvenimo.

Vyskupai turbūt neklydo sakydami, kad Europa yra tapusi misijų kraštu. Kai mes įsižiūrime į mūsų šviesuomenės galvoseną, tai mes ten nerandame džiugaus persiėmimo didžiaisiais dievažmogiškais uždaviniais, bet tik baimingą laikyseną krikščionybės atžvilgiu. Ji yra labai panaši į kokio spalvoto žmogaus laikyseną svetimo misijonieriaus atžvilgiu: ar tik jis neatims mano papuošalų, ar jis mano laisvės nesuvaržys?

Visiškai nekeliant klausimo, ar šie būkštavimai yra pagrįsti ar ne — sakykime net, tegul jie būva net labai pagrįsti — tai tas viskas liudija, kad dar mes esame krikščionybės akivaizdoje, kaip spalvotasis prieš misijonierių. Jeigu šitie klausimai mums yra dar labai svarbūs, tai reiškia, kad mes dar nesame pasisavinę pilnutinės krikščionybės; mes dar jokiu būdu nesame jos reprezentantai, bet tik bailūs mokiniai. O galbūt dar net kas blogesnio. Galbūt mumyse slypi pikta ofenzyva varžyti savo tikėjimo

---

[1] Apie šventumo sąvoką žiūr. mano straipsnį „Pijus XII šventumo ugdytojas“ Nauj. Gyven. 1948 m. 4 nr. 53 pusl.

grūdą, kad jis perdaug augdamas nepagrobtų iš mūsų mūsų meno, mokslo ar visuomeninių pažiūrų karalysčių. Trijų Karalių šventės himnas, užtikrinantis mums, kad mūsų žemiškosios karalystės nebus atimtos, vis dar mums nėra tikrovė.

Kam šitie klausimai dar yra labai tragiški ir pilni gilios prasmės, tam, žinoma, būtų tuščias reikalas kalbėti apie dabartinius krikščionio uždavinius: apie organizacinius krikščionio uždavinius, apie tarptautines krikščionių pareigas įvairių tautų bei pažiūrų žmonėms, apie dalyvavimą didžiajame sutaikymo darbe, į kurį mes esame Dievo — Žmogaus pakviesti per Bažnyčią. Šie žmonės yra linkę greičiau krikščionybę pergyventi kaip legendą, kuri pasakojama vaikams, norint, kad jie greičiau vakare užmigtų. Krikščionybė, kaip savo gražumu baisi dievažmogiškoji realybė, jiems dar neegzistuoja.. Jiems dar reikia misijų.

Šita dirbtino mažumo dvasia, arba dvasinio neturto dvasia, arba natūralaus krikščioniškos sėklos augimo sulaikymo dvasia yra labai pavojingas dalykas. Ji, kaip kiekvienas natūralaus augimo užtvenkimas priverčia organizmą gangrenuoti, sudaro nesveikus židinius, kurie savo žalinga įtaka užkrečia visą kūną. Augalas būna įvairių gumbų ir peraugų iškreiptas, sukuprintas ir netenka savo lieknumo.

Augimo sulaikymo dvasia yra ne kas kita, kaip prievartos dvasia. Ji, atsisakydama pilnumos ir pasilikdama tik nuotrupose suteikia gyvenimui keistas, įveržtas, išprievartautas formas. Tiesa, kartais tas gyvenimas, vienur užtvenktas, prasiveržia kitur labai gajomis formomis, kurios tačiau gyvenimo visumai harmonijos niekada nesuteikia.

Šita dvasinio mažumo dvasia yra tikroji prievartos ugdytoja visuose mūsų santykiuose. Ten, kur yra visa jėga, visas gėris ir visas grožis, ten yra ir visa laisvė. Ten gi, kur yra jaučiamas gėrio, grožio, ar tiesos trūkumas — arba jos baimė susieta su neapykanta — ten tuojau prisieina kas nors pertvarkyti, perstatyti, prilaikyti iš šalies, kad nesugriūtų įvairiomis prievartos priemonėmis. Trūkumas didžiųjų vertybių ir prievarta yra tiesiog proporcingi dydžiai. Dėlto ir Europos paskutinių šimtmečių gyvenime labai ryškus yra tas lygiagretumas, kaip vis vieną po kitos atmetant ir išjuokiant didžiąsias žmonijos vertybes, kurias mes esame laimėję dievažmogiškojo susijungimo dėka, — su tuo pačiu žingsnio ritmingumu į pasaulį žingsniavo išblyškusi ir dantis sukandusi prievarta. Galima, žinoma, dar ir šiandien šį faktą apipinti įvairiais išsisukinėjimo uždangalais, tačiau jis su negailestingu tikslingumu išsiplėš iš rūkų ir ūkanų skraistės, kaip milžiniškas akmens kalnas, kuris iškyla prieš jūrininko ar alpinisto akis. Savižudiškas būtų dalykas su juo nesiskaityti.

Vis dar atsiranda žmonių manančių, kad prievartos dvasia kyla iš perdaug aktyvaus religinio gyvenimo. Manoma, kad nėra reikalo viską taip plačiai subordinuoti Dievui, bet reiktų išlaisvinti iš Jo kai kurias sritis. Tuo būdu, manoma, bus galima atsiekti to, kad žmogus jausis mažiau kieno priklausomas ir prievartos dvasiai bus mažiau progos viešpatauti gyvenime.

Tačiau prievartos dvasia nėra iš Dievo, taip kaip muziejuje stovinčios graikiškos statulos sužalojimai nėra iš menininko rankos. Prievartos dvasios reikia ieškoti kitur. Tam, kuris sugebėjo pasaulį iš nieko sukurti, kuris sugebėjo leisti jame gyventi žmogų, turintį galimybės nesilaikyti ne tik gamtos dėsnių, bet ir betarpiškos Dievo valios, — kokia gi prasmė būtų žaloti savo kūrinį kokia nors prievarta? Jis ir be to yra vienintelis

ir absoliutus savo kūrybos šeimininkas. Kas yra galingesnis, dvasingesnis, turtingesnis, pas tą yra mažiau ir prievartos. Galybė ir prievarta yra atvirkščiai proporcingi dydžiai. Tiesiog proporcingi dydžiai yra trūkumai ir prievarta. Tai galima patikrinti visur. Tai yra labai ryšku ekonominiuose santykiuose: kurioje šeimoje viešpatauja neturtas, ten jis kartu reiškiasi ir kaip didysis prievartautojas, verčiąs žmones išsigalvoti įvairių galimų ir negalimų dalykų.

Politiniame gyvenime taip pat: silpnėjant natūraliajam vyriausybės pajėgumui, paprastai didėja įvairūs suvaržymai. Prievartos priemonėmis tada stengiamasi išlyginti savo valstybinės jėgos trūkumą.

Panašus reiškinys galima pastebėti ir dvasiniuose sąjūdžiuose. Tie sąjūdžiai ir tos doktrinos, kurios mažiau gaubia savyje gėrio, labiau stengiasi vartoti įvairias apgaulės ar prievartos priemones savo egzistencijai išlaikyti.

Ten, kur yra trūkumas galybės, dvasios, turto ar visuotinės prasmės, ten įsiviešpatauja prievarta. Prievarta kyla ne iš aukštųjų, bet iš žemųjų dalykų. Ir kai pasaulyje Dievo vietą užėmė medžiaga su visa savo medžiagiška tamsa ir bukumu, tada ir prievarta tapo visuotinė. Ji, iš medžiagos išropojusi, atėjo ir į dvasios sritį; ji išvirto ir į valstybinės prievartos ir propagandos vergiją. Žinoma, tuo nenorima pasakyti, kad prievartos nebūtų buvę ir anksčiau. Tačiau visada, kur ir kada tik ji besireiškė, visur ji buvo medžiaginės ideologijos išraiška. Negi pav. galima manyti, kad kryžiuočių prievarta Lietuvai kilo iš to, kad jie buvo perdaug geri katalikai? Greičiau priešingai: prievartos dvasia užvaldė jų galvoseną todėl, kad jie savo katalikybę leido pavergti didiesiems politiniams ir ekonominiams savo laiko uždaviniams. Bet neskaitant senųjų Azijos prievartinių imperijų, prievarta krikščioniškoje Europoje niekada nebuvo pasiekusi tokios didžiulės išraiškos, kokios ji yra pasiekusi kai kuriuose kraštuose mūsų laikais. Nusigręžimas nuo Dievo ir Jo įsteigtos išsigelbėjimo tvarkos yra automatiškas atsigręžimas į prievartą.

3. Liberalizmo klausimas

Bet kaip yra su tuo didingu Europos dvasios sąjūdžiu, kuris buvo pasinešęs išlaisvinti žmogų iš visų prievartų ir iš priklausomybės dieviškajai išsilaisvinimo tvarkai? Kaip yra, būtent, su liberalizmu? Galima, žinoma, būtų ilgai šiuo klausimu diskutuoti ir vienaip ar kitaip vertinti įvairius istorinius reiškinius, tačiau visiems, berods, bus priimtina pažiūra, kad liberalizmo išeitis, kurią mes dabar gyvename, į jį sudėtų vilčių nepateisina. Liberalizmas atpalaidavo apsukriuosius ir turtinguosius žmones nuo pareigos tarnauti visuomenei ir tuo pačiu apleido visą neturtingųjų ir dirbančiųjų visuomenę. Liberalizmas, atleisdamas žmogų nuo pareigos klausyti Dievo ir Bažnyčios įsakymų, socialiniame ir politiniame gyvenime išugdė tas pilnas kerštо ir socialinių idėjų mases, kurios nuėjo net iki komunizmo. Pramonininkas, persiėmęs pažiūra, kad jo niekas nebevaržo, išskyrus laisvos konkurencijos dėsnį, ir dvarininkas, norėdamas pasivyti be galo turtėjantį pramonininką, patys būdami laisvės partizanai, tapo didžiausi savo buvusių bendradarbių skriaudėjai ir pavergėjai. Tai yra paradoksiška, bet dėl to nemažiau tiesa!

Ir jeigu liberalizmas yra kur nors pastovesnį gerbūvį sukūręs, tai būtent ten, kur jis perdaug nesusmulkėjo, kur jis perdaug toli nenuėjo

savo pastangose išlaisvindamas žmogų iš Kristaus įsteigtos išsilaisvinimo tvarkos. Tai, būtent, atsitiko J. A. Valstybėse. Ten liberalizmas yra išsilaikęs niekieno nepakeistas iki šiai dienai. Amerikos liberalizmas pasiliko ištikimas Kūrėjui, religijai ir krikščionybei. Pirmojoje J. A. Valstybių konstitucijoje šitaip išreiškiamas jos laisvių santykis su krikščionybe: „Visi turi bendrą pareigą vadovautis krikščioniška tolerancija, meile ir gailestingumu vienas kitam“ (cituota iš J. Kaupo, „Aidai“ 1948. 422 pusl.). Šis senosios J. A. Valst. konstitucijos paragrafas neleidžia teigti, jog J.A.V. sąranga savo pagrinde yra nepasaulėžiūrinė ir jos tolerancija nekrikščioniška.

Šiandien, praėjus porai šimtmečių nuo liberalistinių idėjų paskelbimo, mes jau turime gražią perspektyvą, iš kurios matyti, kaip tos idėjos reiškėsi gyvenime. Kai Europos liberalizmas visiems, tik ne Dievo ir Bažnyčios teisei, būdamas atlaidus ir liberališkas, visai pats nejusdamas, privedė visuomenę iki kraštutinės prievartos, kokia yra pasireiškusi komunizme, tai Amerikos liberalizmas nuo šios tragiškos pasėkos išliko apsaugotas. Komunizmas J.A.V. neišsiplėtė. Net nei socializmo tokio, kokį mes turime čia Europoje, ten nebuvo. Jo iškilimui ten nebuvo nei reikalo, nei vietos. Amerikietiška laisva ūkinė galvosena yra iš pagrindų svetima turtų suvalstybinimui ar bendram jų valdymui. Kažin ar ateina šiandien Amerikos pramonininkams galvon mintis, kad jie už savo gerbūvį turi būti dėkingi tam krikščionybės likučiui, kurio pėdsaką mes randame senojoje jų konstitucijoje? Jeigu jiems nors ir per kovas bei streikus vistik pavyksta išspręsti savo darbdavių ir darbininkų priešingumus ir neprivesti krašto nei prie anarchijos, nei prie komunizmo, tai jie turi būti dėkingi tai Evangelijos raugo saujai, kuri laimingu būdu užsiliko jų laicistinės valstybės statybos plyšiuose.

Mąstant apie liūdnas Europos liberalizmo išdavas, gali kilti klausimas: kodėl taip įvyko? Kodėl šitai ideologijai, neabejotinai norinčiai žmogų išlaisvinti, teko suvaidinti tokį vaidmenį, kurio dėka išsilaisvino ne kilniosios žmogaus jėgos, bet, priešingai — žemosios? Nelengva būtų rasti atsakymą į šį klausimą patiems liberalams. Nes jų galvosenoje trūksta vienos šiam reikalui labai reikalingos sąvokos. Liberalinėje galvosenoje yra labai išryškėjusi ir išsiplėtusi prievartos sąvoka. Ši sąvoka, pavirtusi jų galvosenoje į visuotinę prievartos baimę, yra pagrindinis liberalų veiklos variklis. Kadangi prievartos ir baimės sąvokos yra negatyvinės, tai ir visas liberalizmo darbas iš jų išeidamas įgyja daugiau negatyvinį pobūdį, būtent: šalinti visokias laisvės kliūtis bei varžtus.

Sąvoka, kurios liberalistinei galvosenai trūksta, yra: visuotinės s ą r a n g o s sąvoka. Ne į kiekvieną kliūtį, ribą ar uždavinį mes galime jau žiūrėti kaip į prievartos reiškinį, kurį reikia be atodairos prašalinti. Tarp tikros prievartos, iš vienos pusės ir visiškos anarchijos, iš kitos — yra juk dar visa eilė kitų sąvokų, iš kurių mes galėtume čia paminėti: susitarimas, tvarka, gyvenimo uždavinys, pareiga, meilė ir t.t. Grynai paviršutiniškai žvelgiant, šie dalykai gali turėti labai stiprią prievartinę išorę. Ir meilė, ir susitarimas, ir gyvenimo uždaviniai užverčia žmogui kartais ant pečių tokią naštą, kokios joks tironas mums nesugebėtų uždėti! Tačiau vargiai ar galėtų būti kas nors neteisingesnio, kaip visus tuos dalykus be niekur nieko priskirti prievartos kategorijai. Liberalizmas, į kiekvieną sunkenybę žiūrėdamas kaip į prievartą, atleido žmones nuo daugelio šventų ir konstitucinių žmogaus gyvenimo uždavinių ir pareigų.

Liberalizmas, prieš akis turėdamas tik pavienį žmogų, išleido iš akių tą faktą, kad žmonės gyvena visuomenėje. Skelbdamas žmogaus autonomizmą, jis pamiršo, kad yra ir aukštesnė sąranga, kurios laikytis yra būtina, norint nesugriauti žmonių gyvenimo apskritai. Netekus visuotinio mąsto matuoti žmogaus vargams ir džiaugsmams, jo vietą užėmė įvairūs daliniai mąstai: turtai, garbė, jausmas ir kit. Tačiau šie mąstai netik žmogaus laisvės nepraplėtė, bet ją susiaurino. Nėra atsitiktinis dalykas, kad liberalizmas pasiklydo tarp visiškos anarchijos, kurioje žemiškieji idealai vienas su kitu kaujasi dėl pirmenybės, ir tarp vienokio ar kitokio totalizmo, kada kuris vienas iš tų žemųjų idealų paima viršų ir palenkia žmones savo negailestingam jungui.

Norint liberalams rasti išeitį iš šios padėties, nėra kito kelio, kaip atkreipti dėmesį į jų pamirštą sąrangos sąvoką. Laisvė yra neįmanoma be sąrangos. Iki šiol liberalizmas rūpinosi tik varžtų atleidimu ir esamų sąrangų griovimu, o ant jo paruoštos vietos savo sąrangas sukurdavo kiti, kurie, tačiau, jokiu atveju liberalams garbės nedaro. Šiandieninis liberalizmo uždavinys turėtų būti patiems atrasti teisingą sąrangą.

4. Sąrangos klausimas

Galvoti apie sąrangą šiandien nėra populiaru. Mes jau iš savo skaudžios patirties esame linkę įtarti, kad kiekviena sąranga yra ne kas kita, kaip daugiau ar mažiau prisidengusios prievartos sistema. Dėlto mums labiau rūpi apsidrausti, kad mes visada galėtume iš kokios mums nepalankios sąrangos išsilaisvinti, negu ją remti.

Berods Churchillis kartą, prieš porą metų, mūsų demokratiją yra šitaip aptaręs: tai yra sistema, kurioje galima nuversti valdovą nenusukant jam galvos ir, nepavykus nuvertimui, nenusukama galva tam, kuris jį bandė nuversti. Jeigu šitas aptarimas yra teisingas, tai jis irgi išryškina mūsų laikų galvosenos svorio centrą. Mūsų galvosenos akcentas krinta ne ant valdžios sudarymo, bet ant jos nuvertimo. Mes, visa modernioji visuomenė, esame nuolatinėje gynimosi stadijoje. Ir šita mūsų defenzyvinė, baimės persunkta laikysena yra būdinga ne tik politiniam gyvenimui. Į visas sąrangas mes šiandien žiūrime tuo pačiu įtarinėjimų pilnu žvilgsniu: kad tik jos mūs nepavergtų. Į krikščionybę mes taip pat žiūrime tos pačios baimės akimis, kokiomis neofitas žiūri į misijonierių. Deja, šita pradžios būsena yra neišvengiama ir neapeinama. Ją prisieina išgyventi.

Tačiau pats gyvenimas ilgainiui mus priverčia išeiti iš tos liberalistinės baimės kiekvienai sąrangai ir bandyti ieškoti pozityvių mūsų sąrangai pagrindų.

Būtų per ilga, jeigu mes šiame straipsnyje bandytume bent apžvelgti įvairius bandymus sukurti moderniajai žmonijai sąrangą liberalizmo paruoštoje tuščioje erdvėje. Įvairūs pasiūlymai, kurie šiuo reikalu buvo padaryti, netrūko gražių minčių ir gerų sumanymų. Vieni šią sąrangą bandė sukurti ant darbo pagrindo, kiti ant bendro turtais naudojimosi pagrindo, kiti vėl pagrindo ieškojo aukščiau — žmogaus minties jėgoje ir siūlė daugiau ar mažiau visai nekreipti dėmesio į tikrovės dalykus; vieni siūlė žmogiškosios sąrangos pagrindan dėti tą natūralinę erdvę, kurią kiekvienam žmogui sudaro tauta, kiti vėl išėjo bendro žmoniškumo dėsnio vedini ir organizavo sąrangą, neatsižvelgiant į jokius tautinius savumus; netrūko ir tokių, kurie pačią mirtį padarė išeinamuoju žmogaus gyvenimo

tašku. Šie visi pasiūlymai turi gerų ir ne taip gerų dalykų, į kurių analizę čia, kaip minėta, nenorima leistis. Tačiau vieną jiems visiems bendrą trūkumą čia norima iškelti. Šitie visi projektai yra pažymėti tos mažumo dvasios, apie kurią mes esame anksčiau kalbėję, ir kuri yra didžioji žmonijos laisvės kliūtis. Žmogus yra perdaug didelis, subtilus ir daugiašakis, kad jį galėtum uždaryti ar vien darbe, ar tylioje prabangoje, ar savo minties labirintuose, ar vien tautoje, ar vien tarptautiniuose santykiuose. Tačiau, kai vieną šių momentų dedi sąrangos pagrindan, tai jau tuo pačiu kitus momentus ir sritis padarai nuo jo priklausomus ir žmogaus gyvenimą suvaržai, iškreipi bei pavergi.

Nėra kito žmogaus išgelbėtojo, kuris jį gelbėdamas nepavergtų, kaip tik Dievas ir Jo išlaisvinimo sąranga. Ji žmogų nepririša prie jokio vieno darbo, prie jokios vienos dorybės, neuždaro jokioje ribotoje kokios vienos srities erdvėje. Viskas jam tampa leistina, pasak ap. Povilo, nes šioje sąrangoje įvairūs žmogaus palinkimai gali klestėti toje didžiojoje harmonijoje, nesudarydami pavojaus, kad jie peraugs ir įneš netvarką į žmogaus gyvenimą. Kažin ar kas kitas šiandien Dieviškos sąrangos reikalingumą žmogui akivaizdžiau iškelia, kaip jo šiandieninis reikalas apsisaugoti nuo įvairių prievartų, kurios jam iš visų pusių grasina? Kai žmogus šiandien laisvės šaukiasi — jis Dievo šaukiasi. Tik Dieviškoji sąranga gali padaryti, kad atskiri įvairūs žmogaus gyvenimo uždaviniai vienas kito neslopintų ir tuo būdu jo nepavergtų.

Krikščioniškojo žmogaus išlaisvinimo negalima laikyti vien idealistiniu žmogaus išlaisvinimo projektu. Krikščionybė nėra vien minties raizginys, bet yra visai realus ir labai konkretus vyksmas. Krikščionybė visiškai realiai ir daugiau negu fiziškai praplečia žmogaus gyvenimo horizontus. Ji jam atveria naujas perspektyvas ir naują gilumą, kurios niekas jam negali duoti. Jei sakytume, kad natūralinis žmogaus gyvenimas vyksta plokštumoje, tai reikėtų sakyti, kad religinis gyvenimas vyksta erdvėje. Jis įgyja neišsemiamą gilumą, gilumą, kuri siekia iki paties Dievo. Jeigu mes kokį platų gamtovaizdį, turintį didelę perspektyvą ir gilumą, bandytume atvaizduoti plokščiame paveiksle, tai tos akys, kurios nesugebės išbaigti linijų derinio, pravesto pagal perspektyvos dėsnius, matys tik įvairias plokštumoje besikryžiuojančias linijas, bet nematys to didingo ir gilaus erdvės ir tolimų horizontų vaizdo.

Panašų įspūdį išgyvena pradedantysis, paviršutiniškai susipažinęs su krikščioniškos išsilaisvinimo sąrangos nuostatais. Gilumos vaizdo jis negauna, o tos sąrangos linijos jam atrodo tik kaip varžtai ir priespauda. Dar liūdnesnis reiškinys gaunasi tada, kada tikintysis sąmoningai pasilieka šitoje katekumeno būklėje, kada jis nesuranda savyje drąsos į krikščionybę pažvelgti kaip į pilnutinę išsilaisvinimo sąrangą, bet tenkinasi tik jos nuotrupomis[2].

Moderniajam trumparegiškumui, nesugebančiam išeiti iš plokštumos, reikia priskirti ir tą vienašališką bei plokščią tikėjimo tiesos arba dogmos

[2] Šita dirbtinio mažumo dvasia yra laikoma labai nemalonia krikščioniškos laisvės kliūtimi šv. Jono Apreiškimo knygoje. Ji ten yra vaizduojama kaip kąsnis, atsistojęs gerklėje, kurio negalima nei nuryti, nei išspiauti. „Aš žinau tavo darbus — rašoma ten Laodikejos Bažnyčiai — kad tu nei šiltas nei šaltas. O kad tu būtumei šaltas ar šiltas! Bet kadangi tu esi drungnas ir nei šaltas nei šiltas, aš pradėsiu vemti tave iš savo burnos.“ (3, 15—17)

sąvoką, kuri šiandien yra taip praplitusi liberalinėje visuomenėje. Daug kas į dogmą šiandien sugebėjo pažvelgti tik kaip į ribą, kaip į kliūtį arba kontūrą: šitaip tikėti galima, šitaip ne. Tačiau šalia savo ribinio charakterio dogma turi ir savo gelmę, savo gyvą versmę, kuri yra jos esmingoji dalis, kuri atgaivina, išlaisvina ir pašvenčia. Kaip gaila, kad šiandien didelė šviesuomenės dalis, atrodo, neturi kito uždavinio, kaip išgriauti ir išversti tuos rentinius, kurie saugoja šią išganingąją žmonijos versmę. Tačiau šiuo keliu negalima pasiekti nei dogmos gelmės, nei jos versmės. Ji yra pasiekiama tik sąrangos apspręstu būdu.

Kai mes visuomeniniame gyvenime nepakankamai padedame pastangų susidaryti pilnutinei sąrangai, tai tada daugiau mažiau atsitiktinis junginys apvaldo mūsų gyvenimą. Be sąrangos mes vistiek nesame. Dėlto ar nebūtų verta padėti pastangų išeiti iš mūsų defenzyvinės būklės sąrangos atžvilgiu? Ar neverta būtų išeiti iš tos pasyvios baimės visuomeninės sąrangos atžvilgiu ir liautis laikius politinį gyvenimą nekūrybišku ir prievartiniu dalyku? Jis gali būti nemažiau kūrybiškas ir geras, negu visos kitos žmogaus veikimo sritys. Tik liberalizmo galvosenos įtakoje politinis gyvenimas tapo nekūrybišku. Jos įtakoj žmogus tapo tokiu pesimistu, jog liovėsi iš viso tikėjęs, kad jis galėtų vadovauti visuomeniniam gyvenimui, nedarydamas visuomenei skriaudos. Reikia sutikti, kad neturint visuotinio pobūdžio orientyrų ir ar tai vieną ar kitą medžiaginio gyvenimo momentą dedant viso gyvenimo pagrindan, ilgainiui negalima išvengti skriaudų platiems gyventojų sluogsniams, net ir prie gerų norų. Tokiam plataus pobūdžio darbui, koks yra politinis darbas, neišvengiamai reikia aukštesnių ir tvirtesnių atramų, negu tie jų tvarkomi žemiškieji dalykai.

Berods artinasi laikai, kada visuomeninių reikalų tvarkymas turės išsilaisvinti iš tos mažybinės nuotaikos, kuri jį dabar yra apvaldžiusi. Jis turės išsilaisvinti iš to medžiaginio nusižeminimo, kurin jis yra patekęs. Nereikės ilgai laukti, kad krintant medžiaginio nusižeminimo pančiams, nyks iš mūsų visuomeninio gyvenimo ir ta liberalistinė baimė. Šį straipsnį mes galime baigti gražiais Jokūbo Maritaino žodžiais: „Artinasi momentas, kada žmonės, išmetę iš savo širdžių visą viltį, kurią jie buvo sudėję į medžiagą, ir tapę žiauriai jos apvilti, šauksis tiesos.“ (cit. iš „Civitas“ 1948, 3.)

GR. S-NĖ

AUŠROS VARTAI

Nėra lietuvio poeto, menininko, nėra istoriko, kuriam Vilniaus Aušros Vartai su jų stebuklinguoju Mergelės Marijos paveikslu nebūtų gilaus susimąstymo bei susidomėjimo objektu. Nerasime Lietuvoje ir visame plačiame pasaulyje lietuvio kataliko, kurio širdis nebūtų kupina Aušros Vartų Dievo Motinai nuoširdžios meilės ir didžiausio pasitikėjimo. Nėra netgi religiškai atšalusio ar kito tikėjimo doro lietuvio, kuris nejaustų Aušros Vartų Marijai pagarbos. Ne tik Lietuvoje stebuklingosios Aušros Vartų Mergelės kultas taip paplitęs, lenkai ne mažiau Ją garbina, netgi savinasi, nuo senų laikų vadindami Ją „Lenkijos Karaliene". Aušros Vartai gan gerai žinomi ir toliau — Rytų ir Vakarų Europoje. Jau garsusis poetas Adomas Mickevičius, savo kilme ir siela lietuvis, bet kalba ir kultūra lenkas, savo didžiojo veikalo „Pono Tado" įžanginėje giesmėje, pareiškęs gilią meilę ir ilgesį Lietuvai, atiduoda didžią pagarbą stebuklingajai Aušros Vartų Dievo Motinai — Jinai dar jam mažam beviltiškai susirgusiam stebuklingai grąžinusi sveikatą. Žinomasis Vilniaus muzikas Moniuška yra sukomponavęs 1855 m. keturias įspūdingas Aušros Vartų litanijas (lotyniškam tekstui).

Gal maža kam težinoma, kad Paryžiuje, Saint Severin bažnyčioje, buvo atsiradusi, o gal ir iki šiol tebėra, Aušros Vartų paveikslo kopija, kurios viršuje pakabinti Lietuvos ir Lenkijos valstybiniai herbai. Greičiausiai ji ten atsirado po 1831 m. Lietuvos Lenkijos respublikos politinių emigrantų rūpesčiu.

Dabar įdomu bent trumpai prisiminti pačių Aušros Vartų ir Aušros Vartų paveikslo istorija. Kasgi yra tie Aušros Vartai, dėl kokių priežasčių ir kaip seniai jie atsirado?

Aušros Vartai arba Aušros Broma tai buvo vieni iš penkerių Vilniaus miestą seniau supusios mūrinės sienos vartų. XVI amžiaus pradžioje Vilniaus miesto gyventojai, įbauginti nuolatinių priešų, ypač totorių puolimų, susirūpino miesto gynimu ir prašė Lietuvos Didįjį Kunigaikštį Aleksandrą leisti aplink sostinę pastatyti mūro sieną, padarant joje penkerius dieną naktį saugojamus vartus. Did. kunigaikštis tam sumanymui pritarė. Pirmą žinią apie šiuos tuoj statytinus vartus randame L. D. Kunig. Aleksandro privilegijoje, liečiančioje Vilniaus apjuosimą mūru, išleistoje 1503 m. Gardine. Vilniaus miesto gyventojai buvo net atleisti vieneriems metams nuo karo tarnybos, kad pagreitinus šį Vilniaus sustiprinimą. Paskubomis per metus buvo pastatytas mūras, pradžioje su ketveriais vartais. Vieneri iš jų, pastatyti netoli šv. Trejybės bažnyčios ar cerkvės, ir buvo mums rūpimi, vėliau tik Aušros Vartais pavadinti, vartai. Jie buvo miesto gale, aukščiausiame fortifikacijų punkte, pačioje pavojingiausioje priešui puolant vietoje. Kai rusai 1799—1802 m. griovė aną istorišką mūrą su visais vartais, Aušros Vartų jie vis dėlto nedrįso paliesti, turbūt atsižvelgdami į šventą paveikslą tuose vartuose, kuris tuomet jau buvo labai garbinamas. Pačių vartų išvaizda, lyginant ją su seniausiu Aušros Vartų atvaizdu (Brauno ir Hogenbergo didžiųjų pasaulio miestų atlase, išleistame 1576 m.) ir su žinomomis Smuglevičiaus akvarelėmis (prieš pat 1800 m.), laikui bėgant žymiai pakitėjo.

Dar įdomesnė paties paveikslo ir jo Aušros Vartuose atsiradimo istorija. Apie Aušros Vartų paveikslo autorių bei paveikslo atsiradimą, deja, nėra jokių žinių nei archyvuose nei kronikose. Pirmas ir vienintelis patikimas šaltinis — tai karmelito Hilariono „Relacija (pranešimas) apie stebuklingą šv. Mergelės Marijos paveikslą Vilniuje Aštrioj Bromoj“ (atspausdinta Vilniuje 1761 m. lenkų kalba). Iš čia sužinome, kad karmelitai, įsikūrę šalia Aušros Vartų, nuo pat pradžių (1626 m.) ėmė rūpintis Aušros Vartų šv. paveikslo garbės kėlimu. Jis tuo metu buvęs toje pačioje vietoje, kur ir dabar, šiek tiek įleistas į mūrą, su langinėmis nuo lietaus ir vėjo, o prieš jį buvęs mažutis balkonėlis, į kurį vedę statūs ir siauri laiptai. Tačiau iš kur tas paveikslas ir kas jo autorius — patys karmelitai nežinoję. Nuo 1688 m. paveikslas pereina oficialiai karmelitų globon. Vėliau tų pačių karmelitų rūpesčiu buvo pastatyta Aušros Vartų koplyčia, ji buvusi graži, nors ir medinė. Jau koplyčioje paveikslas buvęs papuoštas brangiu sidabriniu rūbu. Deja, po keturiasdešimt ketverių metų koplyčia sudegė, bet šventą paveikslą, kaip Hilarionas pasakoja, karmelitai tada „beveik iš pačios ugnies“ išnešę ir pernešę į savo bažnyčią. Apie 1718 m. buvo pastatyta nauja mūrinė Aušros Vartų koplyčia, į kurią su procesija, dalyvaujant keturiems vyskupams, senatoriams, vienuolijoms ir didelėms žmonių minioms, su didelėmis iškilmėmis buvo perkeltas šventas paveikslas. 1829 m. koplyčia buvo restauruota ir tada ji įgijo vėlyvojo klasicizmo formas. Paskutinį kartą koplyčia buvo pagrindinai atremontuota 1927 m. besirengiant Aušros Vartų Mergelės Marijos paveikslo vainikavimo iškilmėms.

Grįžtant prie paties paveikslo, 1927 m. prieš vainikavimą jis buvo žinovų pagrindinai ištirtas ir restauruotas. Tada prieita įdomių išvadų. Paveikslo tapyboje rasta dvi skirtingos technikos ir du įvairių laikų stiliai. Pasirodo, kad pradžioje paveikslas buvęs nutapytas tempera ant plono kreidinio pagrindo. Tai renesansinio menininko su gotiko tradicijomis darbas. Vėliau, XVII amžiaus pabaigoje ar XVIII amžiaus pradžioje, paveikslui apgedus, jis buvo pertapytas aliejiniais dažais, o rūbams buvo duotas baroko stilius. Iš visko spėjama, kad paveikslas buvo nutapytas apie 1520—30 m. Vilniuje italo arba italų mokyklos menininko specialiai Vilniaus miesto vartams, paties miesto užsakymu. Sidabrinis rūbas irgi, atrodo, bus padarytas Vilniuje antroje XVII amžiaus pusėje. Jis yra didelės meninės vertės, rankų darbo, graviruotas, auksuotas ugnyje ir išpuoštas plastiškai išvadžiotomis baroko stiliaus rožėmis, tulpėmis, akantais, chrizantemomis bei gvazdikais.

*

Kaip jau minėta, dar mažai težinomo ir gan apleisto Aušros Vartų Mergelės Marijos paveikslo kultą ėmė kelti XVII amžiuje karmelitai. Netrukus prie jų pastangų prisidėjo ir jėzuitai. Jau 1671 m. perkeliant paveikslą į koplyčią, šalia karmelito Karolio, 12 jėzuitų, Vilniaus Akademijos kalbėtojų, skelbia Aušros Vartų Dievo Motinos garbę.

Netrukus pati Vilniaus Akademija pasirenka Aušros Vartų Mergelę Mariją savo Globėja ir Užtarytoja. Tų pačių šv. paveikslo koplyčion patalpinimo iškilmių metu jau skelbiama apie pirmuosios stebuklus, įvykusius prie šio paveikslo. Tas įsitikinimas stebuklais kaskart labiau didėja, ir kaskart daugiau randame apie tai istorinių duomenų. Vis dėlto paveikslo stebuklingumas dar ne tuoj buvo Bažnyčios pripažintas, ir ap-

skritai, bažnytinė hierarchija daug metų laikėsi gan rezervuotai. Pagaliau ne tik Vilniaus vyskupas, bet ir pats popiežius neberodo abejonių ir 1773 m. dvi popiežiaus Klemenso XIV bulės suteikia „ad perpetuam rei memoriam" daug atlaidų besimeldžiantiems į Aušros Vartų šv. Mergelę.

Jau XVIII amžiuje šis kultas išeina už Vilniaus ribų, o XIX amžiuje jis toli ir plačiai paplinta. Ima vykti vis daugiau maldininkų į Vilniaus Aušros Vartus net iš tolimų vietų. Seniau buvo įsigalėjusi tradicija, kad didelės maldininkų minios suplaukdavo garbinti Aušros Vartų Dievo Motinos ypač tris kartus per metus: trečią po Velykų sekmadienį, per Sekmines (eidami ir grįždami iš Vilniaus Kalvarijų) ir lapkričio mėn. trečią sekmadienį šv. Marijos Mergelės Globos šventėje.

Kas yra buvęs Vilniuje, tas gerai žino, kad prie Aušros Vartų kiekvienu dienos metu klūpo tikinčiųjų būrelis. Net mažai praktikuoją katalikai, praeidami pro Aušros Vartus, jaučia nenugalimą reikalą stabtelti bent kolonos šešėlyje, bent trumpai valandėlei susikaupti savyje ir sukalbėti gal jau kiek primirštą „Sveika Marija". Po to lyg ir palengvėja sieloje, ir dienos rūpesčiai atrodo nebe taip įkyrūs bei esminiai. Net Vilniaus žydai priešbolševikiniais laikais eidami pro Aušros Vartus nusiimdavo kepures...

*

Kiek amžių bėgyje maldų, pasitikėjimo ir pagarbos buvo reiškiama Aušros Vartų Mergelei Marijai, iškalbingiausiai liudija vadinamieji „votai". Tai brangių metalų dirbinėliai, širdžių, rankų, kojų pavidale, bei metalinės lentelės su įvairiais įrašais. Tie votai ima plisti jau XVII amžiuje. Tikintieji juos aukoja ir sagsto ant paveikslo, jo rėmų, ant kolonų, sienų. 1702 m. Lietuvos karininko Novasielskio karių dalinys, laimingai nugalėjęs švedus, aukoja prie Aušros Vartų paveikslo didelį sidabrinį votą, dėkodamas šv. Mergelei Marijai už ypatingą globą ir apgynimą. Vėliau tie gausūs votai buvo nuimti ir priliedinti prie tam tikrų metalinių plokščių koplyčioje.

Kas bent kiek domisi istoriniais ar šiaip vietovardžiais, tam bus įdomi ir Aušros Vartų pavadinimo kilmė. Deja, tas gražus Aušros Vartų vardas bene bus naujesnių laikų padaras. Jei seniau šie vartai būtų buvę vietos lietuvių vadinami Aušros Vartais (arba senobiniai Auštros Vartais), tai tikrai turėtume rasti kur nors dokumentuose to vardo lotynišką ar lenkišką vertimą: „porta aurorae" arba „brama jutrzenki" ar „zorzy". Bet to niekur nerandame. Ligi XVI amžiaus pabaigos šie vartai vadinami Kriavo vartais, paskui Medininkų vartais, pagaliau prigijo Aštriųjų Vartų vardas (Porta acialis, Ostra Brama). Spėjama, kad šis vardas yra susijęs su miesto dalies, kurioje tie vartai buvo, pavadinimu. Aušros Vartų priemiestis vadinosi Aštriuoju galu, Aštriuoju priemiesčiu. Kaip matyti iš kartografo Makovskio raižinio (apie 1600 m.), šis miesto galas tikrai buvo siaurutis, lyg smailas ragas.

*

Vilnius, taip brangus mums savo istorija ir kultūros bei meno paminklais, amžių bėgyje viliojo mūsų kaimynų akį ir ranką. Pačios Vilniaus geopolitinės padėties dėka Vilnius ir visas Vilniaus kraštas nuo seno buvo tautinių antagonizmų arena. Ir Aušros Vartai nebuvo palikti tos tautų kovos nuošalyje. Jau karmelitų laikais lenkų giesmės, giedamos prie Aušros Vartų, turėjo šalia religinio tautinį, valstybinį bei patriotinį pobūdį.

Tai negalėjo patikti rusams — juos erzino pamaldos, gaivinančios senosios valstybės atminimą bei atgijimo svajones. Žinomas Lietuvos istorikas T. Narbutas savo veikale „Dzieje narodu litewskiego", visiškai neturėdamas blogos valios, atkartojo kaž kokio mažai težinomo Lodziatos nuomonę, esą Aušros Vartų paveikslą Vilniun atvežęs L. D. K. Algirdas, nukariavęs Chersoną (Kryme). To rusams užteko, kad jie pradėtų kovą dėl taip pagarsėjusio, tariamai pravoslaviškos kilmės, paveikslo. Ta tema kilo iš abiejų pusių (pravoslavų ir katalikų) eilė polemiškų istoriškai — politiškų straipsnių bei knygų. Pravoslavų nuomonė neturėjo jokio realaus pagrindo ir turėjo pagaliau kapituliuoti. Tačiau tie ginčai sukėlė didelį rusų valdžios susidomėjimą. Ypač daug pastangų paglemžti pravoslavams Aušros Vartų paveikslą dėjo eksunitas ir unijos likvidatorius Lietuvos pravoslavų metropolitas Siemaška (1860 m.), o vėliau, Siemaškai nepavykus tai atlikti, garsusis Muravjovas, kuris jau buvo nutaręs uždaryti Aušros Vartų koplyčią. Ir tik netikėtas Muravjovo atšaukimas į Petrapilį sutrukdė jam įvykdyti pasikėsinimą prieš Aušros Vartus.

Nemažesniu atkaklumu už patį Muravjovą lenkų bažnytinės ir civilinės valdžios atstovai reiškė pretenzijų į Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslą, pradedant karmelitų laikais, baigiant Vilniaus arkivyskupo R. Jalbrzykovskio akcija. Vilniaus arkivyskupas Jalbrzykovskis, tarp kitko, su savo kapitula ir kitais aukštaisiais bažnytinės ir civilinės valdžios atstovais 1927 m., besirengiant iškilmingai popiežiaus vardu ir įgaliojimu vainikuoti Aušros Vartų Šv. Mergelės paveikslą, buvo siūlęs ir prašęs popiežių Aušros Vartų paveikslą vainikuoti tarp kitų titulų „Lenkijos Karaliene". Bet popiežius nesutiko ir leido jį vainikuoti tik Šv. Mergelės Marijos Gailestingumo Motinos titulu.

Lenkams akį rėžė kiekvienas Lietuvos valstybės herbas, taip dažnai randamas Vilniaus meno paminklų tarpe. Todėl jie nesivaržydami nušalino Vytį kitoje Aušros Vartų pusėje, pakeisdami ją ereliu.

*

Kodėl mums, lietuviams, Aušros Vartai taip brangūs? Iš to, kas anksčiau pasakyta, aiškėja, kaip labai Aušros Vartai susiję su Lietuvos praeitimi, kultūra, su mūsų kovomis dėl egzistencijos. Jeigu Vilnius, mūsų sostinė — Lietuvos galva, tai jos širdis — Aušros Vartai. Aušros Vartai neatsiejami nuo Vilniaus. Ilgametė kova dėl Vilniaus — tai taip pat kova dėl Aušros Vartų. Suprato tai ir lenkai ir jau nuo senų laikų iki paskutinės savo laisvės dienos savindamiesi Vilnių, savinosi ir jo didžiąją globėją Aušros Vartų Mergelę Mariją. Taip pat būdami šio paskutinio karo pasėkoje išblaškyti po pasaulį, lenkai savo emigrantinėje spaudoje nenustoja savinęsi Vilniaus ir Aušros Vartų. Ir lenkų poetai, ir muzikai, ir istorikai, ir visuomenininkai, nekalbant jau apie dvasiškiją, glaudžiai siejo nacionalinį ir religinį momentą. Kas katalikas, tas ir lenkas, kas Aušros Vartų Marijos gerbėjas, tas „Lenkų Karalienės" gerbėjas.

Atrodo, kad Aušros Vartų Dievo Motinai labiausiai pritiktų Sopulingosios bei Gailestingumo Motinos vardas. Mūsų didingasis Vilnius daug ir skaudžiai kentėjo — nuo maro, ligų, nuo amžinų, nuolat besikeičiančių okupacijų, pagaliau nuo tų įkyraus tautų antagonizmo kovų. Ir ėjo Vilniaus dukros bei sūnūs skųstis, guostis, semtis jėgų bei vilties geresnei ateičiai pas savo Didžiąją Globėją. Meldėsi Jai didžiausios vergovės metu,

garbino Ją dėkodami nugalėję priešą, ir milijonai ašarų drėkino šaltą grindinį tame šventovės prieangyje.

1927 m. prieš paveikslo restauravimą, išėmus paveikslą iš įmūrijimo vietos ir nuėmus sidabrinį rūbą, vienoje vietoje paveikslas (taip pat ir metalo rūbas) rasta kiaurai peršautas senovišku šoviniu. Spėjama, kad tai bus šūvis švedų, 1702 m. šaudžiusių į jau minėto karininko Novasielskio dalinį per Aušros Vartus. Galbūt tas šūvis ir bus simboliškas Vilniaus miesto, o taip pat ir visos Lietuvos, likimo atspindis. Kentėjo per ilgus amžius Lietuvos sostinė Vilnius, liūdėjo ir jo Didžioji Globėja, perverta priešo kulka.

O Vilniaus ir Lietuvos kančiai nėra galo.

Ir šiandien tūkstančiai Lietuvos dukrų ir sūnų, juodžiausio skausmo ir žiauriausios, negirdėtos priespaudos metu, eina pasiguosti, pasisemti besibaigiančių jėgų ir išlieti savo patį didįjį skausmą prie Sopulingosios Dievo Motinos kojų. Tikėkim — Vilniaus Didžioji Madona ir ištikimoji Lietuvos Globėja, Aušros Vartų Gailestingoji Motina Marija neleis mūsų tautai žūti, Jos užtarymu mes krauju ir ašaromis apvalyti vėl visi, kas gyvas, susirinksime iš visų pasaulio šalių — iš šaltojo Sibiro ištrėmimo ir iš užjūrių — ir stosime petys į petį dirbti savo brangiosios tėvynės Lietuvos labui ir Aušros Vartų Mergelės Marijos garbei.

RYŠKIEJI VEIDAI

DR. D. DRUIDAS

KARDINOLAS MINDSZENTY IR JO BYLA

Jésus sera en agonie jusqu'a la fin du monde. Il ne faut pas dormir pendant ce temps-là. Blaise Pascal.

Žinomas rašytojas A. Koestleris prieš kelerius metus atspausdino knygą „Jogas ir Komisaras". Jis tame veikale išanalizavo dvasinio ir materialistinio prado savitarpinę kovą. Tos knygos pasirodymo metu joje gvildenamos problemos jau buvo aktualios, bet ne tiek kiek dabar, nes jos buvo daugiau teoretiško pobūdžio, atvaizdavo dvejopos sąžinės — dvasinės ir materialistinės — susidūrimus ir lūžius. Bet Koestleris operavo su pavieniais individais, o ne su masiniais visuomenės sluogsniais. Todėl tas veikalas sudomino irgi ne mases, bet tik ribotą skaičių asmenų, kurie tos rūšies problemas gvildena.

Paskutinieji įvykiai įvairiuose kraštuose, kuriuos krauju aptaškyta geležinė uždanga aklinai atskyrė nuo kito pasaulio, kurio dabartinė kultūra ir civilizacija bent formaliai, bent tradicinėmis reminiscencijomis dar maitinosi krikščionybės dvasia ir sultimis, davė daug medžiagos, atatinkančios minėto veikalo turinį. Tik ta medžiaga, kaip ir visa, kas yra gyvo gyvenimo sukurta, yra platesnės apimties ir jos horizontaliniai ir vertikaliniai išmatavimai yra žymiai didesni. Tų įvykių idėjinė ir praktikinė prasmė žymiai reikšmingesnė ir slepia savyje didžiulių kultūrinių socialinių ir politinių įvykių daigus, iš kurių neabejotinai ateityje išaugs veiksminga valia. Kalbėdamas apie tuos įvykius aš turiu galvoje komunistų pradėtą kavą prieš katalikų Bažnyčią ir prieš kitas krikščioniškas konfesijas. Ta kova nėra partizaniško pobūdžio, bet metodiška, planinga, totališka. Ji vykdoma totalinėje formoje, bet suskaldytais frontais, t. y. puolantieji yra vieningi, o puolamieji suskaldyti. Vienuose kraštuose pirmon galvon atakuojami unitai, kituose evangelikai, trečiuose — stačiatikiai, o paskutiniais mėnesiais visi komunistinio teroro smūgiai smeigiami į katalikų Bažnyčią. Žmogaus sąžinės komunistinis terorizavimas savo apogėjų pasiekė kardinolo J. Mindszenty, Vengrijos primo byloje.

Tironijos paveldi viena kitą ir yra tarpusaviai panašios. Nors jos XX amžiuje puošiasi įvairiomis spalvomis, bet esmingų skirtumų tarp jų nėra, nes jos visos yra broliai, bet broliai Kainai.

XVIII ir XIX šimtmečiuose pasėtos materialistinės, nudvasinančios žmogų, idėjos apkrėtė žmonijos mases, ypatingai tas jos dalis, kuriose dėl vienokių ar kitokių priežasčių išblėso religinių idėjų veiksmingumas. Tos materialistinės, paneigiančios žmogus asmenybę, idėjos pagimdė abudu XX amžiaus totalistinius režimus — raudonąjį bolševikišką komunizmą ir rudąjį nacionalsocializmą. Pastarasis šiuo tarpu parblokštas ir ilgesniam laikui išjungtas iš tarptautinio jėgų žaidimo. Bet pirmasis, išlaisvintas nuo Vokietijos ir Japonijos replinio spaudimo, užliejo didžiules teritorijas ir pavergė virš šimto milijono žmonių.

Nepavergtų kraštų visuomeninių nuotaikų barometras rodo, kad ir tasai režimas idėjiniai beveik visur yra išgyventas. Bet dėl to jo pavojus nėra

nė kiek sumažėjęs, nes jis dabar gresia ne savo internacionaline ideologija, bet brutaliai militarine galybe. Visų totalistinių režimų vadai visuomet iki tam tikro laiko skelbia pasauliui, kad jų sukurta santvarka tinka tik jų tautoms, bet nėra skirta eksportui. Bet tai tik taktikos reikalas. Tikrumoje visi tos rūšies režimai yra ekspansyvūs ir imperialistiniai. Jie negali apsiriboti. Jie turi dėl savo prigimties plėstis arba išnykti arba mažiausiai evoliucionuoti ir prisitaikinti žmogaus prigimčiai, nes ji laisva valia negali toms reorganiškoms ir dirbtinai konstruuotoms santvarkoms prisitaikyti. Todėl kovojantis komunizmas negali pavergtuose kraštuose palikti atrastų ten kultūrų ir socialinės santvarkos. Bet tų kraštų tautos nepasiduoda komunistinių idėjų infiltracijai, todėl tas procesas vykdomas jėgos ir teroro pagalba. Priverstinis okupuotų kraštų kultūrinio, socialinio ir politinio gyvenimo sukomunistinimas yra kardinolo Mindszenty ir visų tos rūšies bylų priežastis. Rusijos sukomunistinimas buvo lengviau įvykdomas, nors ir ten jo pravedimas kainavo daugelio milijonų žmonių gyvybių. Dabartiniai bolševikų okupuoti kraštai turi aiškiai idėjiniai ir socialiniai diferencijuotą visuomenę. Savo santvarkos įvedimui komunistai privalo pirmon galvon tą visuomenės konsolidavimąsi sunaikinti. Visuose okupuotuose kraštuose komunistinis totalizmas sutinka didžiausią katalikų Bažnyčios, laisvosios socialinės demokratijos ir ūkininkijos pasipriešinimą.

Tuos tris opozicinius ledlaužius, stabdančius komunistinį potvynį, bolševikai naikina, be pasigailėjimo, be atodairos, be skrupulų.

Kardinolo Mindszenty suėmimas ir byla jau seniai buvo ruošiami. Bet komunistai atsižvelgė į Vengrijos liaudies prisirišimą prie katalikų Bažnyčios, o taip pat Kardinolo orumas ir purpuras, Vengrijos artumas Europai inspiravo jiems ypatingą atsargumą. Prieš tą pagrindinį žygį jie pasistengė sunaikinti socialdemokratų ir mažųjų savininkų masių organizuotumą. Bet lygiagrečiai jie ruošėsi paskutiniam savo žygdarbiui.

Buvęs Vengrijos teisingumo ministeris Zoltan Pfeiffer (jis dabar yra USA), kardinolą suėmus, pareiškė Amerikos spaudos atstovams, kad dar 1946 m. vasarą Vengrijos atstovas Maskvoje perdavė savo vyriausybei žinomojo A. Višinskio draugišką patarimą ištirti Vengrijos tautinės bažnyčios įkūrimo galimybes. Tuo sumanymu norėta Dunojaus valstybėse sumažinti katalikų Bažnyčios reikšmę ir įtaką. Vyriausybės nariai komunistai užsidegusiai tam patarimui pritarė, bet negalėjo jo realizuoti, nes tuometinėje vyriausybėje ir viso krašto administracijoje jie buvo mažumoje. Bet nežiūrint to vis tiek buvo surastas tūlas kunigas, kuris sutiko būti vengriškos katalikų bažnyčios, atskirtos nuo Romos, galva. Kardinolas Mindszenty, sužinojęs tą sumanymą, energingai reagavo, ir kunigas, tautiniai religinio sąjūdžio autorius, pasitraukė nuo scenos. Tą patį patvirtina kitas į užsienį pasitraukęs Vengrijos valstybės vyras Myaradi. Jis reveliavo spaudai savo pasikalbėjimą su Rakosi ir Vengrijos atstovu Maskvoje. Tas pasikalbėjimas įvyko Maskvoje 1947 m. gruodžio mėn. Jau tuo laiku santykiai tarp Budapešto vyriausybės ir Kardinolo buvo labai įtempti. Rakosi jau tuomet norėjo griebtis griežtų priemonių prieš Kardinolą. Bet toms priemonėms visiškai nepritarė kiti asmenys, pasikalbėjimo dalyviai. Rakosi baigdamas pasikalbėjimą pareiškė, kad Kardinolui bus duotas atatinkamas laikotarpis nusiraminti ir režimui nusilenkti. Jei tai nebus padaryta, tai tuomet bus imtasi griežtų priemonių. Nuo to pasi-

kalbėjimo iki Kardinolo suėmimo praėjo vieneri metai. Ir tie paskutiniai ir ankstyvesni treji metai buvo nenutrūkstamos Kardinolo kovos su komunistiniu režimu laikotarpis, buvo nesibaigianti virtinė susidūrimų tarp Kardinolo ir komisaro. Vengrijos kovojančiam komunizmui skersai kelio nepalaužiamai stovėjo Katalikų Bažnyčia su kardinolu primu Mindszenty priešakyje. Bedieviškam komunizmui pavyko nugalėti visas kliūtis, suvirškinti visas partijas, net palenkti savo pusėn kitas religines konfesijas, bet kardinolas Mindszenty, kaip nepajudinama uola, nesitraukė iš kelio. Katalikų Bažnyčios įtaka vengrų tautoje yra nepaprastai šakninga, gili ir plačiai išsišakojusi. Tos kliūties nenugalėjus nėra galima galutinai suverginti vengrų tautos. Į visus jų grasinimus kardinolas atsakė: „Nužudytas Primas yra didesnė jėga, nei gyvas Mindszenty.“ Kuomet komunistinė vyriausybė uždarė katalikiškas mokyklas ir ruošė bažnyčių nacionalizavimo įstatymą — Kardinolas ekskomunikavo jų autorius bei vykdytojus ir uždraudė gedulos ženklan skambinti bažnyčių varpais tol, kol krikščionybei nebus grąžinta laisvė. Tuomet komunistai pradėjo tiesioginę akciją — pradėjo suiminėti pasauliečius katalikus, vėliau kunigus, atsakomingus ir artimus Kardinolo bendradarbius. Apsupimo žiedas apie riterišką Kardinolą vis siaurėjo. Prieš suėmimą Vengrijos liaudies respublikos prezidentas Szakasitz rašė: „Pirmiausia reikia pašalinti iš kelio liaudies demokratijai kliūtį, kurios vardas kardinolas Mindszenty.“ Grasinimai buvo greitai įvykdyti. Kalėdų antrąją dieną Kardinolas buvo įstumtas į Budapešto kalėjimo niauriąją vienutę. Martyro kelias prasidėjo. Jis nėra Kardinolui nežinomas, nes beginklio Kardinolo kova su totalistiniais režimais jau turi ilgą praeitį. Dar 1944 metų pradžioje, kuomet Mgr. Mindszenty, buvęs tuomet Veizpremo vyskupu, norėjo peržengti slenkstį katedros, kurioje jis atnašavo šv. Mišias, jis buvo įspėtas, kad šventykla yra apsupta S. S. dalinio ir kad šautuvai nukreipti į jos duris. Bet vyskupas nepabūgo net vienam akimirksniui. Jis vyskupo rūbuose, su mitra, abiem rankom laikydamas didelį kryžių, iššengė iš katedros. S. S. nustebimas ir sumišimas buvo toks didelis, kad jų mitraljetės nesutratėjo, ir vyskupas su palydovais pasiekė savo rūmus. Tik tuomet atsipeikėjo S. S., įsiveržė į rūmus, suėmė vyskupą ir nuvedė į kalėjimą. Ten jis išbuvo ištisus metus ir atgavo laisvę tik karui besibaigiant. Keliais mėnesiais vėliau jis tapo Vengrijos primu ir Esztengeno arkivyskupu. Gal primo sostas būtų jam tuo laiku neatitekęs, jei nebūtų žuvęs Mgr. Apar, Gyoro arkivyskupas, kuris turėjo palankiausias galimybes Vengrijos primo sostą užimti. Bet pastarąjį nužudė bolševikų gaujos už tai, kad jis bandė apginti nuo išniekinimo 80 moterų, kurios ieškojo pagelbos ir apsaugos vyskupo rūmuose.

Leisime sau pastebėti, kad Kardinolo suėmimas yra nepaprastai retas, galima tvirtinti, istorinis atsitikimas. Iki šiol panašus likimas atiteko tik lenkų vyskupui Ledochovskiui, kurį geležinis kancleris Bismarkas kultūrkampfo laikotarpyje, pasinaudodamas specialiais įstatymais, uždarė į kalėjimą (1873—1875 m.). Popiežius įvertindamas jo drąsą ir pasiaukojimą bei ištikimybę Bažnyčiai, dar beesant kalėjime pakėlė jį į kardinolus.

Popiežius Pijus XII pareiškė: „Kardinolo Mindszenty suėmimas ir teismas yra didžiausias įžeidimas, kuris buvo padarytas Bažnyčiai ir katalikybei, nuo popiežiaus Pijaus VII deportacijos laikų. Jis yra tiek pat įžeidžiantis, kaip Piloto neteisingumas ir Erodo panieka.“

Jau buvo minėta, kad tikrosios kardinolo Mindszenty suėmimo prie-

žastys buvo katalikų Bažnyčios pasipriešinimas kovojančiam komunizmui ir jo vykdomoms reformoms, kurios savo dvasia ir turiniu priešingos katalikiškai doktrinai ir žalingos vengrų tautai ir valstybei. Kitas lemiantis motyvas buvo pati Kardinolo asmenybė. Jo asmeniškos savybės — drąsa, pasiryžimas, socialumas, principiškumas, patriotizmas, ištikimybė Kristui ir Popiežiui — padarė jį nacionalinės Vengrijos moraliniu vadu. Jo ganytojiški laiškai pilni krikščioniško šventumo, meilės žmogui ir sau pavestai tautai tapo vienintelis šaltinis laisvo ir teisingo žodžio. Jo veikla tapo vėliava, apie kurią būrėsi visi, kurie nors kiek kitaip drįso galvoti, kaip yra nustačiusi komunistų partija, ir kurie drįso būti nors ir nedrąsioje opozicijoje.

Kardinolo įtaka ir reikšmė buvo nekomunistiniuose Vengrijos sluogsniuose neribota. Į jo organizuojamas religines iškilmes suplaukdavo iki 500 000 žmonių. Tai visa trukdė dar karo metu Maskvoje išdirbtam Vengrijos sukomunistinimo plano vykdymui.

Kuo gi ištikrųjų Vengrijos komunistinė vyriausybė kaltina kardinolą Mindszenty?

Atsakymą randame išleistoje „Geltonoje Knygoje".

Pagrindiniai kaltinimai yra: tėvynės išdavimas, šnipinėjimas, suokalbis įkurtam liaudies demokratijos režimui nuversti.

Be tų pagrindinių apkaltinimų Kardinolui prikergiama valiutinės operacijos ir kiti mažiau svarbūs nusikaltimai.

Pirmieji trys didieji kaltinimai sudaro dar Višinskio sugalvotą parodomųjų procesų trafaretinę formulę. Ji pirmą kartą visoje platumoje buvo pavartota Zinovjevo, Bucharino, Rykovo ir kitų bolševikų vadų, tapusių neištikimais Stalinui, monstriniame procese Maskvoje.

Nuo to laiko bolševikų prokuratūra nepadarė toje srityje jokios pažangos.

Visoje „Geltonoje Knygoje" nėra jokių savingų teisybei teisingumo valios pėdsakų. Joje viešpatauja neapykantos klyksmai, skiriami mirtinam priešui. Joje sutelkti nepagrįsti faktai ir frizuoti komentarai. Jų vienintelis tikslas atvaizduoti Kardinolo asmenį tokioje šviesoje, kuri leistų pritaikinti kaltinamam didžiausias bausmes. Visa „Geltonoji Knyga" yra efektingai surežisuota teisminė butaforija.

Norėdami tinkamai įvertinti nusikaltimus, kurie yra primetami Kardinolui, mes privalome juos įterpti į dabartinės Vengrijos gyvenimo rėmus. Šiandieninė Vengrija yra svetimųjų okupuota. Okupantai skiriasi nuo okupuotų savo kalba, savo papročiais, savo idealais ir savo politinėmis ir socialinėmis koncepcijomis. Okupantai smaugia Vengriją su pagalba mažos vengrų visuomenės dalies. Ta visuomenės grupė yra visiškai atitrūkusi nuo savo tautos kamieno. Vengrų tautos masės dabartinį režimą ir santvarką laiko neteisėta. Jos gerai žino, kad nėra jokio konstitucinio kelio dabartinei būklei pakeisti. Mažiausia opozicija vyriausybei arba jos politikai yra traktuojama, kaip tautos reikalų išdavimas, ir yra naikinama, raunama su šaknimis. Iš čia žūtbūtinė kova. Viena ir kita pusė žino, kad jokių kompromisų negali būti, o gali tai visa baigtis tik laimėjimu ar žuvimu.

*

Toje nuotaikoje buvo pravesta ir procesas. Mes nenagrinėsime viso proceso eigos, tik patieksime keletą minčių ir samprotavimų apie parodo-

mąsias bylas, kurias vykdo bolševikiškas teroras anoje geležinės uždangos pusėje. Kas yra sovietiškas teisingumas? Sovietiškas teisingumas yra efektingas sovietiškos politikos organas. Sovietiškas teisėjas neprivalo visuomet sekti teisišką logiką: tarp įstatymo ir partijos disciplinos, jis turi neabejodamas pasirinkti pastarąją, nes įstatymas tai tik viena iš partinės disciplinos formų. Tą nusistatymą galima papildyti Lenino žodžiais: „Mums teisingumo kriteriumu yra akcijos pasisekimas." Tai oficiali, paties Višinskio patvirtinta sovietų tezė. Kas yra komunistų partijos disciplina, ko ji siekia — visiems yra žinoma.

Kaip išgaunami iš tardomųjų ortodoksiški prisipažinimai? NKVD tardymai yra vienodi visuose bolševikų kraštuose. Aš trumpai aprašysiu tardymo metodus vartojamus dabartinėje Vengrijoje. Tam tikslui panaudosiu medžiagą, kurią paskelbė medicinos gydytojas, buvęs Mažųjų ūkininkų atstovas parlamente, Tibor Ham.

Jis išbuvo kalėjime 8 mėnesius ir ištisus 2 mėnesius buvo tardomas. Po tų tardymų „prisipažino", bet buvo iš kalėjimo paleistas. Kiek vėliau jam pavyko pabėgti į Prancūziją. Jo nuomonė, kaip gydytojo ir politiko bei visuomenininko, yra pagrįsta ir patikima.

Svarbesnieji Vengrijos „politiniai" nusikaltėliai gabenami į politinės policijos rūsius, Andrassy gatvė 60, Budapešte (Ten buvo kalinamas ir Kardinolas). Be to, yra dar dvi vietos politiniams nusikaltėliams kvosti ir paruošti: politiniai karinio departamento patalpos — Bartok-Bela gatvėje ir sovietų armijos — Vilma-Keralyno gatvėje — kalėjimo lindynės.

Norėdami paruošti prisipažinimams tardomąjį marina badu. Vietoj minimalinio maisto kiekio 1500 kalorijų duoda tik 350 per dieną. Pirmame laikotarpyje kalinamas pastebi, kad jo protas funkcijonuoja sulėtintu ritmu, ilgesnio badavimo sekanti fazė yra visiška apatija. Kankinamojo būklę pasunkina dieną ir naktį buvimas rūsyje. Jis nustoja bet kokio orientavimosi laike ir kituose klausimuose. Priartėja patopsichologinė būklė, kurią gydytojai vadina kalėjimo psichoze. Galutiną paruošimą atlieka tuo laiku duodami įvairūs vaistai: aktedronas, pentotalas ir morfijaus preparatai. Auką apima baimė ir persekiojimo manija. Tuomet vartojama dar viena paprasta procedūra. Tardomas statomas veidu prie sienos. Jo kojų pėdos turi būti artimai suglaustos. Po 2—4 valandų stovėjimo prasideda alpimas, apakimas ir vėmimai. Vidutiniai žmogus išlaiko 2—3 dienas. Dr. Ham išlaikė 7 dienas. Nuo ilgo vienokioje padėtyje stovėjimo užsidega kojų venų sienelės. Kojų čiurnies srityje atsiranda sutinimai. Nuolatiniai budintys sargybiniai neleidžia pakeisti padėties. Tasai metodas yra moksliškai patvirtintas. Dr. Ham patenkinamai laikėsi 2—3 dienas. Vėliau prasidėjo transas. Akyse pasirodė įvairių spalvų šviesos ratai. Jis pradėjo alpti ir pasikeitė visas jo aplinkinis pasaulis. Kankinimo metu dieną ir naktį tardytojai jam kartoja tariamai padarytus nusikaltimus.

Jis pradėjo tiems įkyriems tvirtinimas tikėti ir pradėjo galvoti esąs nusikaltėlis. Septintą dieną, o gal ir anksčiau, pradėjo duoti su vandeniu morfijų. Atsirado euforija — dvasios pakilimas. Išnyko visos kančios. Jis prie visko „prisipažino" ir pasirašė viską, kas tik buvo patiekta pasirašyti. Septintą dieną jis tapo nesąmoningas ir neteko atminties. Tolesnės tardymo eigos jis visiškai neprisimena. Šventame Rašte pasakyta, kad tikėjimą reikia ginti iki kraujo t. y. iki mirties. Bet taip elgtis buvo galima tik „baisiais" senaisiais ir viduriniais amžiais, nes tuomet nors ir buvo

vartojama kankinimai, bet buvo leidžiama žmogui pasilikti žmogumi. Anuometiniai budeliai galėjo ir mokėjo pavergti tik žmogaus kūną, bet ne laisvą dvasią. Todėl tie laikotarpiai paliko tiek daug gražių ir užburiančių pavyzdžių, kurie ir šiandien mus moko, kaip reikia kovoti dėl savo idėjinių įsitikinimų. Moderniški budeliai paraližuoja įvairius dirksnių centrus ir žmogaus asmenybė suyra. Beveik niekas neabejoja, kad Kardinolas irgi buvo tardomas tuo pat metodu ir priemonėmis. Yra tikrų duomenų, kad Vengrijos Primas buvo verčiamas stovėti net 83 valandas. Proceso eigoje atspausdintas Kardinolo atvaizdas tai įsakmiai įrodo. Tai visai nepažįstamas žmogus. Tame atvaizde beveik negalima įžiūrėti panašumo bruožų su Kardinolu prieš suėmimą. Teisiamasis žiūri į teisėją. Jo žvilgsnis tuščias ir pririštas. Jis sustingęs. Abidvi jo rankos padėtos ant kelių, rankų pirštai spazmatiškai išskėsti. Iš jo dvelkia panika. Tad nereikia nustebti, jei Kardinolas prisipažino papildęs įvairius nusikaltimus, kurių jam ir kaip žmogui ir kaip vyskupui nebuvo jokių motyvų daryti. Todėl jis parašė ir pasirašė įvairius laiškus, kurie savo turiniu visiškai nesiderina su Kardinolo kovinga, drąsia asmenybe ir jo ankstybesniais veiksmais ir pareiškimais.

Tų laiškų grafologiškas tyrinėjimas prieina tų pačių išvadų: jie nėra padaryti laisva valia, bet parašyti neatremiamos išorinės jėgos įtakoje. Vienas laiškas yra dviejų su puse puslapių. Daugiau nei dvidešimts kartų žodžiai perkirsti pusiau. Kardinolas užmiršta padėti kabliukus. Neretai yra praleistos raidės. Ten kur jos turėjo būti parašytos, baltuoja tuščios vietos. Tame laiške yra 52 ortografiškos klaidos. Klaidų rūšis parodo, kad autorius serga psichologiniu suirimu, kad jo dvasinė pusiausvyra išorinės jėgos sugriauta. Tai puikiai rodo ir jo parašas. Reikia atkreipti dėmesį tik į raidę „n“ žodyje „Mindszenty“ ir į raidę „y“, o taip pat į žodį „Joseph“, kuris parašytas su nerviniu drebėjimu. Visa rašysena įrodo, kad iš autoriaus dirbtinomis priemonėmis buvo atimta laisva valia. Taip pat reikšminga, kad klaidos ypatingai daugėja tose laiško vietose, kuriose jis išskaičiuoja tariamą savo politinį veiklumą. Tose vietose ir rašysena yra labiausiai sugadinta, nes jo sąžinė gelmėse protestavo prieš laiško turinį, bet negalėjo atsispirti prieš išorinę prievartą. Žinomas pasaulinio vardo advokatas prancūzas Moro Giafferi surado Kardinolo laiške žodžius, kurie buvo vartojami vengrų kalboje tik tais laikais, kuomet Kardinolui buvo tik septyneri metai. Tasai nieku nepagrįstas grįžimas į vaikystę gali būti tik psichoanalize išaiškintas. Taip pat sugriūna ir visi Kardinolui primetami kaltinimai, kuomet jiems pritaikoma objektyvi analizė ir kritika. Kankinys Kardinolas gerai žinodamas jo tėvynėje siaučiantį terorą ir neturėdamas jokių abejonių, kad ir su juo bus panašiai ar dar pikčiau pasielgta, prieš pat savo suėmimą parašė Vengrijos dvasiškiams tokį laišką:

„Aš niekuomet nedalyvavau jokiame sąmoksle, aš neatsistatydinsiu ir aš nekalbėsiu. Jei Jūs sužinosite, kad aš prisipažinau papildęs tą ar kitą nusikaltimą, kad aš atsistatydinau, net jei Jums, kaip įrodymą pateiks mano parašą, tai žinokite, kad toksai pareiškimas neatatinka mano realaus įsitikinimo ir yra žmogiškų silpnybių įrodymas. Lygiai aš pareiškiu, kad kiekvienas man priskiriamas prisipažinimas yra nulis ir nebuvęs.“ Taip galvoja visi geros valios žmonės ir visas laisvas pasaulis. Komunistams nepriklausančios spaudos nuomone, Kardinolo Mindszenty procesas yra surežisuotas, neleistinas, barbariškumo ir priespaudos apraiška. Visi laisvi

žmonės — tikintys ir netikintys — tvirtina, kad Vakarai negali užmiršti papildytos Budapešto neteisybės žmogui ir įvykdyto religijos išniekinimo.

Bet bolševikiškas teismas pasielgė kitaip: Kardinolas nuteistas 20 metų kalėti. Yra pagrindo tvirtinti, kad toksai „švelnus“ sprendimas padarytas tik atsižvelgiant į viso pasaulio nepaprastai rūstų ir energingą reagavimą bei protestus. Kruvinas Rakosi, paskelbdamas liaudies respublikai ginti įstatymą, pareiškė: „Je préfère savoir mes adversaires sous terre“, bet jis neįvykdė pilnai savo užsimojimų, nes Kardinolo nužudymas tikrai būtų turėjęs Vengrijai sunkias pasekmes. Bet tai nėra mums jokia paguoda, nes kovotojas ir kankinys Kardinolas yra išniekintas, jo gyvybė pavojuje, žmogaus sąžinė pažeista.

Mums lietuviams Kardinolo Mindszenty tragedija ypatingai skaudžiai artima, nes ir mūsų visi tėvynėje likę vyskupai jau yra nukankinti, mūsų visa tauta žiauriausiais būdais žudoma ir visų likiminių nelaimių baigos dar negalima įžvelgti. Bet ateis Piktui galas, nes istorija įrodo, kad ateitis negali priklausyti budeliams.

Kardinolas Mindszenty paskutiniame ganytojiškame laiške vengrų tautai skelbė: „Aš žinau istorijos įvykių potvynį ir atoslūgį... Aš budžiu sargyboje dėl Dievo, Bažnyčios ir Tėvynės.“

Paslėpkime tuos žodžius savo širdyse ir vykdykime juos didžiomis pastangomis ir nesibaigiančiais darbais...

DR. K. PAKŠTAS

PRELATAS J. MACIEJAUSKAS

1948 m. gegužės mėn. 14 d. 2 val. po piet atsiskyrė su šiuo pasauliu brangus mums vyras Prelatas Julius Maciejauskas, buvęs Švėkšnos dekanas, sulaukęs beveik pilnus 79 metus, kunigu įšventintas prieš 56 metus (1891), pastatęs didžiulę Švėkšnos bažnyčią (1906 m.), gimnaziją ir prieglaudą vargšams.

Prieš antrą pasaulinį karą a. a. kun. Prelatas atvyko Amerikon, o 1940 m. jis jau pradėjo organizuoti mažutę Los Angeles lietuvių katalikų parapiją, 1941 m. nupirko namus, kuriuose ir dabar tebėra Šv. Kazimiero koplyčia; 1946 m. vasarą jis pasikvietė talkon kun. J. Kučinską iš Vokietijos ir kun. J. Tamulį iš Australijos. Tuojau suskato rinkti fondą naujai bažnyčiai, nes daugiau žmonių atvyksta iš tolimų lietuviškų kolonijų ir nuolat didina naują Šv. Kazimiero parapiją, dabar jau pasiekusią per 200 suaugusių narių.

Daug seniau bent tris kartus kiti kunigai bandė Los Angeles suorganizuoti lietuvišką parapiją, bet dėl mažo katalikų skaičiaus jiems tai nepavyko. Los Angeles miestas su artimais priemiesčiais užima plotą lygų kuriam didesniam Lietuvos apskričiui: turi ilgumo ir platumo apie 50-40 mylių. Tad pabandyk tokiame plote surankioti kelis tuzinus išbarstytų lietuvių katalikų. Bet Prelatas Maciejauskas nepratęs pasiduoti: jis imasi šito sunkaus ir nedėkingo darbo su tikra apaštališka kantrybe. Jis nugali daugybę visokių kliūčių. Jis pats dirba paprasčiausius fizinius darbus, važinėja ir renka aukas, dažnai ruošia parapijos pietus ir sueigas.

Gal dar tvirčiau prisiminsime kun. Prelato ne tik uoliausią maldingumą, bet lygiai didelį patriotingumą. Nebuvo čia ligonio, kurio jis

neaplankė. Jis nuolat tais ar kitais parapijos ir Lietuvos reikalais kur nors važinėjo ir vargo. Nebuvo pamokslo, kuriame jis būt neprisiminęs Lietuvos nelaimių ir tremtinių skurdo. Prieš jo koplyčią nuolat kabo prašymas aukoti lietuviams tremtiniams rūbus. Prie kiekvienos progos jis graudingai ragino šelpti nuskriaustą lietuvių tautą. Tik jo pastangomis mažutė Los Angeles parapija pralenkė visokiomis aukomis daugumą didelių liet. parapijų Rytuose. Vien tremtiniams kunigams jis parūpino per $4000. Rūbus jis pats rinkdavo pas savus ir kitataučius, vis veždamas į parapijos sandėliuką, pats juos pakuodamas.

Ir jo galinga sveikata jam dar gerai tarnavo iki 77 metų, bet per paskutinius jo didžios kelionės metus jis jau būdavo dažnai išsekęs, pavargęs. Turėjo keletą širdies priepuolių. Bet jis vis nemažino savo nuostabaus uolumo ir darbštumo. Parapijiečiai kalbėdavosi, kad jų klebonas mirs kur nors kelionėje arba bedirbdamas: žolę daržely kirpdamas ar automobilį plaudamas arba nugrius prie altoriaus laike pamaldų.

Kovo 2 d. rytą rado jį iškritusį iš lovos ir paraližuotą. Daugiau jis nebepakilo.

Vasario 16 d. jis ypatingai smarkiai kalbėjo per iškilmių pietus, ragindamas gausiai aukoti Lietuvos laisvės reikalams. Per tuos pietus juk surinkta $662 iš 200 žmonių! Prieš pietus Prelatas Los Angeles katedroje giedojo už Lietuvą paskutines iškilmingas mišias, dalyvaujant arkivyskupui Cantwell, skambant Pulkim Ant Kelių ir Lietuva Tėvynė Mūsų gerai pripildytoje didžiulėje bažnyčioje. Prelatas jausdavosi laimingas, kuomet jis melsdavosi Gerajam Dievui ir dirbdavo nuskriaustai Lietuvai. Ir vasario 16 d. jis pergyveno paskutines valandas savo kilniųjų pastangų.

Prel. Maciejauskas buvo baigęs Žemaičių Dvasinę Seminariją. Aukštųjų akademijos ar universiteto mokslų nėjęs. Bet jis iš gyvenimo buvo daug išmokęs, o ir vartyti knygų nepamiršęs. Jis gerai kalbėjo lotyniškai, lenkiškai, vokiškai ir rusiškai, silpniau mokėjo dar keletą kitų kalbų. Klaipėdos protestantai buvo jį praminę „viešpačiu“; gal dėl jo kilnių gyvenimo manierų. Jis buvo džentelmenas, niekur nieko šiurkščiu žodžiu neįžeisdavo. Labai jį gerbdavo žydai ir protestantai. Žydai dažnai jį sušelpdavo. Ir jis niekam neatsisakydavo pagelbėti nelaimėje. Jis buvo 19-to amžiaus, t. y. švelnesnės gadynės žmogus: tikras senovinis, krikščioniškas humanistas, kokių mes vis labiau pasiilgsime žiaurioje technikos gadynėje, kada žmogus ir mažos tautos naikinamos karingojo materializmo vardu. Jis gynė silpnojo teises Dievo vardu.

Apie jo gyvenimą galvodamas, prisimindamas tuzinus jo kelionių keturiuose kontinentuose, kelionių su kilniais religiniais ar patriotinias tikslais, norėčiau jį vadinti L i e t u v o s p i l i g r i m u su dideliais statybiniais palinkimais: statyti bažnyčias, mokyklas, prieglaudas, t. y. pastovias tikybos ir kultūros institucijas.

Laidotuvės įvyko gegužės mėn. 17 d. 9 val. ryte iš Los Angeles katedros. Teilsisi ramybėje su Viešpačiu!

(Iš „Kalifornijos Lietuvio“)

G. V.

PIJUS GRAJAUSKAS

I. Biografiniai bruožai

Pijus Grajauskas gimė 1890 m. gruodžio mėn 17 d. Ožkabalių kaime, Vilkaviškio apskrity. Tėvas buvo vidutinis ūkininkas ir šešto vaiko gimimas džiugino jį, nes ūkio darbams sava šeimyna yra patikimesnė. Augo mažasis Pijus septynių vaikų tarpe. Deja, užaugo tik keturi broliai ir sesuo. Nuo pat mažens griežtas, tvarkingas tėvas vaikams neleido dykinėti ir vos paaugus prispirdavo prie darbo. Eidamas penktuosius metus Pijus neteko motinos. Po metų tėvas vedė ir vaikai sulaukė pamotės. Bet visus namus, net vaikų auklėjimą tvarkė tėvas savo griežta ranka. Visus savo vaikus tėvas leido į mokyklą ir norėjo, kad nors vienas sūnus baigtų mokslus ir taptu kunigu. Pastebėjęs Pijaus veržlumą į mokslą, tėvas tikėjo, kad šis vaikas išpildys jo norus ir atneš visiems namams garbę ir pasididžiavimą. Pradžios mokyklą mažasis Pijus lankė gretimame už 3 klm. kaime. Tuo laiku ten mokytojavo dr. E. Draugelio tėvas, griežtas ir savotiško metodo mokytojas.

Baigusį mokyklą sūnų tėvas leido išsivežti savo giminaičiui į Petrapilį ir ten leisti į gimnaziją. Po kurio laiko Pijus pajuto nepaprastą savo krašto pasiilgimą ir kai tėvas atsiuntė mokslapinigius, jis slapta pabėgo iš savo globėjo namų ir nusipirkęs už tuos pinigus bilietą grįžo namo. Tuomet tėvas leido Pijų privačiai mokytis. Vėliau Marijampolėj baigęs 4 kl. vaikas turėjo stoti į Seinų Kunigų Seminariją. Sūnui griežtai pasipriešinus, tėvas parsigabeno jį namo ir neleido toliau mokytis. Tuo laiku du vyresnieji Grajausko broliai, nenorėdami stoti į rusų kariuomenę, išvyko į Ameriką ir ūkio darbai visu sunkumu griuvo ant Pijaus pečių. Tėvas ypatingai neglostė užsispyrusio, kaip ir jis pats, sūnaus: ankstyvais rytais turėdavo girnas sukti ir pagal seną paprotį abu ištisas valandas giedodavo. Kaip Grajauskas vėliau pasakodavo, darbas namie jam buvo mielas, tik mintis kaip nors vėl pradėti nutrauktą mokslą nedavė jam ramybės. Vieną rudenį bekasdamas bulves gavo aštrų reumatizmą, kankinusį jį iki pat mirties.

Grajauskui sulaukus 16 metų, staiga širdies liga mirė tėvas. Vyresnis brolis tuojau vedė ir pradėjo valdyti ūkį. Pamotė ištekėjo antrą kartą ir išsikėlė. Pijus pasiryžo vėl mokytis ir išvyko į Kauno komercijos mokyklą. Brolis kurį laiką siųsdavo truputį pinigų, bet vėliau ir tai nutraukė. Pinigų stoka vertė Grajauską verstis pamokomis. Kurį laiką jis gyveno nepaprastai skurdžiai ir kartais, neturėdamas kuo apmokėti kambario nuomos, nakvodavo Aleksoto krantuose. Po poros metų sveikata pradėjo šlubuoti ir perspektyvos tolimesniam mokymuisi darėsi vis neaiškesnės. Tuo laiku Linksmadvario ūkvedžio vaikams buvo reikalingas korepetitorius. Kadangi dvaras buvo netoli Kauno, Grajauskas apsiėmė dirbti šiose pareigose. Sužinojus apie sunkią korepetitoriaus materialinę padėtį, p. Prapuolenienė pasikvietė jį pas save ir už vaikų mokymą davė butą ir valgį. Taip Grajauskas išgyveno Linksmadvary iki mokyklos pabaigimo.

1911 m. Grajauskas baigė komercijos mokyklą Kaune ir tų pat metų rudenį įstojo į Maskvos Komercijos Institutą. Tuo metu ten kūrėsi ateitininkai ir P. Grajauskas tapo vienu iš pirmųjų būrelio narių šalia Pr. Dovydaičio, Z. Starkaus, E. Draugelio ir Vyt. Endziulaičio.

Šalia studijų Maskvoje Grajauskas taip pat vertėsi privačiomis pamokomis. Brolis paramos nebeteikė, nes norėjo tėviškę gražiai sutvarkyti pripirkdamas žemės ir pastatydamas naujus triobesius. Todėl ir atliekamo pinigo nelabai atsirasdavo, o pagal susitarimą Pijaus dalis jau buvo paimta. Pasitaikydavo, kad vasaromis Pijus dirbdavo kaip korepetitorius ir uždirbtais pinigais tęsė studijas toliau.

Atostogų metu grįžęs į Lietuvą, Grajauskas dalyvaudavo moksleivių susirinkimuose ir nuosekliai bei su užsidegimu dėstydavo jiems ateitininkų ideologiją. Kaune ruošdavo įvairius vakarus, gyvindamas jaunime tautinę sąmonę. Grįžęs į tėviškę organizuodavo ir ten jaunimą, ugdydamas jame tautinį susipratimą. Savo nusistatymuose ir darbuose buvo griežtas ir niekuomet nenukrypdavo nuo užsibrėžtos linijos.

Užklupus Didž. Karui, P. Grajauskas grįžo iš Maskvos į Vilnių ir ten mokytojavo lietuvių gimnazijoje dėstydamas matematiką. Taip pat tuojau įsijungė į nukentėjusių nuo karo šalpos darbą ir dalyvavo komitete 1917 m. Vilniaus konferencijai ruošti.

Po karo išvyko į Berlyną tęsti studijų aukštojoje prekybos mokykloje, kartu dirbdamas ir Lietuvos atstovybėje. 1919 m. P. Grajauskas kartu su M. Bagdonu parvežė tuomet reikalingus Lietuvai 100 milijonų markių.

Vienų atostogų metu grįžęs į Lietuvą vedė tuo metu Marijampolės „Žiburio" gimnazijoje mokytojaujančią K. Guogaitę ir su žmona išvyko atgal į Berlyną studijų baigti. 1921 m. pavasarį išlaikė egzaminus ir grįžęs į Lietuvą tuojau pradėjo dirbti Lietuvos Ūkio Banke. Steigiant Lietuvos Banką, kiekvienas bankas turėjo duoti savo kandidatą ir taip iš Ūkio Banko P. Grajauskas perėjo į Lietuvos Banko vyr. valdybą, kurią sudarė valdytojas prof. V. Jurgutis ir direktoriai A. Prūsas, J. Paknys, J. Kaupas ir P. Grajauskas. Šiose pareigose P. Grajauskas išbuvo iki 1928 m.

Jau nuo 1927 m. pradėjo Grajauskui atsiliepti sunkus moksleivio ir studento gyvenimas įvairiomis skilvio ligomis. Ilga ir galutinai nepagydyta liga paliko savo pėdsakus: jis tapo tylus ir užsidaręs savyje.

1928 m. Grajauskas nebuvo perrinktas į Vyr. Lietuvos Banko Valdybą ir buvo paskirtas Lietuvos Banko skyriaus direktorium į Vilkaviškį ir vėliau į Šilutę (1930—1934 m.). Patekęs į Klaipėdos kraštą ir susipažinęs su jo politine bei ekonomine padėtim, pradėjo rūpintis jo sulietuvinimu. Tuo laiku stambieji Klaipėdos krašto dvarininkai vokiečiai, nepasitikėdami lietuviais ir skeptiškai žiūrėdami į tautos savarankišką gyvenimą, stengėsi išvažiuoti į Vokietiją ir ieškodavo pirkėjų savo dvarams. P. Grajauskas buvo paruošęs planą, kuriame svarbiausia norėta šiuos dvarus bendromis Lietuvos ir Ūkio Banko lėšomis nupirkti ir vėliau lengvesnėmis sąlygomis perleisti tikriems lietuviams. Tuo būdu krašto lietuvinimas savaime plačiau vyktų. Jis daug važinėjo į Kauną ir tarėsi su tuometiniu ministeriu pirm. J. Tubeliu, bet planas liko neįvykdytas.

Iš Šilutės P. Grajauskas buvo perkeltas į Ukmergę. Ilgesnį laiką gyvendamas Ukmergėje (1934—1940), aktyviai dalyvaudavo visuomeniniame-kultūriniame gyvenime, kviesdamas prelegentus iš Kauno įvairioms paskaitoms, rengdavo literatūrines-muzikines popietes. Nors gyveno provincijoje, bet aktyviai palaikydavo ryšius su studentais, dalyvaudamas, kaip sendraugis, jų kultūriniame gyvenime. Prisiminęs savo sunkias studijų dienas, rūpinosi neturtingais studentais, materialiniai juos remdamas.

Visą laiką P. Grajauską viliojo žemė ir todėl jis dar 1922 m. nusipirko iš Sargėnų dvaro (Kauno aps.) 75 ha žemės plotą ir visą savo laisvalaikį

paskirdavo jai. Daug vargo, kol lygus žemės plotas pavirto ūkiu. Nors skolos apniko ir gyvenimas pasunkėjo, bet savos žemės turėjimas suteikdavo didelės energijos. Skolos jį nepaprastai slėgė, todėl geriau susiaurindavo šeimos išlaidas, bet stengėsi laiku jas išmokėti. Žemė suteikdavo jam nusiraminimo ir poilsio. Nemėgo vasaromis važinėti po kurortus, nemėgo triukšmo ir tik kaimo ramybėje rasdavo tikrą poilsį. Ir savo vaikams stengėsi kuo daugiau įkvėpti žemės meilės ir versdavo rūpintis ir mokytis tvarkyti ūkį. Tik prieš pat karą baigė išmokėti visas skolas ir buvo bepradedąs gražiai įsigyventi, bet neilgai džiaugėsi savo darbu: atėję bolševikai atėmė visą ūkį, paversdami jį sovchozu.

Užėmus bolševikams Lietuvą, po tardymo buvo iš pareigų atleistas. Vieno darbininko, tuo metu tapusio dideliu komunistu, buvo slapta įspėtas apie gresiantį areštą ir todėl tuojau iš Ukmergės išvyko. Vėliau gavo vokiečių kalbos mokytojo vietą Raseinių gimnazijoje ir ten dirbo iki vokiečių okupacijos.

Vokiečių okupacijos metu buvo „Maisto“ valdybos direktoriaus pavaduotojas ir vėliau „Maisto“ fabriko direktorius. Per abi okupacijas buvo įsijungęs į rezistencinį darbą, eidamas atsakingas pareigas.

Tremtyje P. Grajauskas dirbo nuo 1946 m. sausio 15 d. Liet. Raud. Kryžiaus centre. Šį darbą tęsė iki pat savo ligos, kuri jį visu savo aštrumu užklupo 1946 m. Kūčių vakarą ir tęsėsi iki 1947 m. rugp. mėn. 25 d. Gulėdamas ligoninėj jautė turįs vėžį ir matė neišvengiamai artėjančią mirtį. Paskutinę valandą nepaprastai pergyveno neturįs šalia visų savo keturių vaikų ir kad daugiau niekuomet, net amžinam poilsiui negrįš į savo mylimą Lietuvos žemę.

BERN. ŽUKAUSKAS

II. A. a. Pijaus Grajausko veikla Ukmergėje

Ateitininkai sendraugiai Ukmergėje susiorganizavo 1930 metais, kaip tik „kulturkampfo“ didžiausio įtempimo metu. Pradžioje buvo renkamasi pas tą ar kitą drąsesnį sendraugį, kuris savo svečius pavaišindavo kava ar arbata, ir prie stiklo kavos būdavo aptariamos ateitininkų aktualijos ir kiti katalikų visuomenę dominą klausimai. Į būrelį buvo įtraukti visi ateitininkai akademikai, kurie mielai lankydavosi tokiose arbatėlėse. Tiesa, kai kuriems jų reikėjo būti atsargesniems, kad apie jų veiklą nebūtų painformuotas „Sąjungos Centras“, bet kiti tų „informacijų“ nebodavo. Tuo metu valdančiai partijai labiau patikdavo valdininkai, kurie didesnę dalį laiko praleisdavo klūbuose, negu tie, kurie domėjosi kultūrine — visuomenine veikla, jeigu ta veikla nebuvo pajungta valdančios partijos tikslams.

A. a. Pijus Ukmergėn atvyko 1934 m. vadovauti Lietuvos Banko Ukmergės skyriui. Atvykęs a. a. Pijus su žmona, susiradęs sendraugių tarpe senų savo prietelių, iš karto įėjo į jų tarpą ir atsidūrė sendraugių vadovybėje. Jam vadovaujant at-kų sendraugių veikla ypatingai pagyvėjo ir turėjo didelės įtakos visam Ukmergės kultūriniai-visuomeniniam gyvenimui ir karitatyvinei veiklai.

Kad tai veiklai turėti laisvesnes rankas ir labiau apsisaugoti nuo „informacinių“ pranešimų, buvo sutarta at-kų sendraugių veiklą maskuoti.

Tuo tikslu buvo suorganizuota „Naujosios Romuvos Bičiulių“ skyrius, kurį sudarė beveik vieni at-kai sendraugiai.

A. a. Pijui, kaip pirmosios ateitininkų gvardijos žmogui, rūpėjo visos žmogaus gyvenimą apimančios šakos: jam rūpėjo šeima ir jos reikalai, visuomeninis ir karitatyvinis darbas,kultūrinis darbas, sportas, žinoma, profesinis darbas; jis labai gerai suprato politinio darbo reikšmę, nors tam darbui galbūt ir nejautė pašaukimo. Tad visuose šiuose baruose jis pasireiškė kaip pirmaeilis darbininkas.

Su a. a. Pijum Ukmergėje nesimatydavau retą dieną. Šiaip vienas kitą lankydavom labai dažnai. Jo šeimos jaukumas traukė visus jo bičiulius jaukiai ir maloniai praleisti pas jį dažnus vakarus. Jis su žmona svečius maloniai priimdavo, pavaišindavo ir mokėdavo sudaryti įvairių svečiams užimti pramogų. Šeimos šiluma eidavo iš gilumos širdies, o tam šaltinis buvo gili krikščioniška religinė praktika. Tuo požiūriu tai buvo reta šeima.

Asmeniškai pats a. a. Pijus buvo draugiškas, paslaugus, taurus. Toks jis buvo ne tik santykiuose su savo artimaisiais, bet ir su kitų pažiūrų žmonėmis. Jis vadovavo tiems humanistams, kurie kėlė balsą dėl persekiojimo kitaip politiniai galvojančių žmonių. Tiesa, tą jo humanizmą stengėsi saviems tikslams panaudoti keletas tokių „humanistų“, kurie vėliau patys labai pasižymėjo savo žiaurumais. Deja, tą jų klastą buvo sunku suvokti. Bet dėl a. a. Pijaus taurumo ir orientališkoji sąžinė neleido jo vėlesnėmis Lietuvos tragedijos dienomis iš karto likviduoti. Dėl to jam pavyko iš Ukmergės pasišalinti ir pakeitus profesiją išlikti Lietuvoje.

Kaip minėjau, Ukmergės ateitininkai sendraugiai savo veiklą maskavo „Naujosios Romuvos Bičiulių“ vardu. Ta firma būdavo ruošiamos paskaitos įvairiais klausimais. Paskaitininkais buvo kviečiami kompetentingi asmens, dažniausiai profesoriai, įvairių pažiūrų žmonės. Paskaitas yra skaitę: vysk. P. Būčys, dr. L. Bistras, M. Šleževičius, prof. Čepinskis, prof. Šilkarskis, muz. prof. St. Šimkus, prof. J. Ambrazevičius, dr. P. Dielininkaitis, J. Keliuotis, dr. Puzinas, prof. dr. A. Maceina, dail. Vienožinskis, prof. dr. Z. Ivinskis ir daugelis kitų. Be atskirų paskaitų buvo suruošta socialinė ir literatūros savaitės. Jų metu paskaitas skaitė įvairių šakų specialistai. Literatūros savaitė buvo baigta koncertu bei literatūros vakaru, kuriame dalyvavo žymiausieji mūsų poetai ir rašytojai. Literatūros vakarų buvo ir daugiau suruošta.

Tos paskaitos Ukmergės visuomenės buvo mėgiamos, gausiai lankomos. Tiesa, kai kuriems veikėjams nepatiko, todėl be kitų ir a. a. Pijus buvo skųstas „Sąjungos“ pirmininkui, bet jo gerų santykių su minėtu pirmininku dėka — nukentėti neteko.

Kadangi a. a. Pijus aukštuosius mokslus ėjo užsienyje, kada dar Lietuvos universitetas nebuvo įsikūręs, tad jam neteko turėti ryšio nė su viena at-kų korporacija. Bet jo būdui labiausiai tiko „Kęstučio“ korporacija, kurios nariu jis panoro tapti. Dėl jo aktyvumo ir būdo savybių ir jis patiko kęstutininkams. Todėl išimties keliu jis buvo minėton korporacijon priimtas ir pakeltas vyresniuoju broliu. Būdamas minėtos korporacijos nariu, jis labai ankštai su ja susirišo ir buvo dažnas svečias korporacijos subuvimuose ir šventėse.

Be vadovavimo „Naujosios Romuvos“ bičiuliams, atseit ateitininkams sendraugiams, jis vadovavo ir Jacht-klūbui, būdamas jo komodoru. Jo vadovaujamas Jacht-klūbas įsigijo didoką skaičių laivų, bajadarių ir pasidirbdino motorlaivį. Jacht-klūbas ruošė vandens sporto šventes, lenk-

tynes, sporto šventes, ekskursijas bajadarėmis ir panašiai. Pats a. a. Pijus dažnus vasaros popiečius praleisdavo ant Šventosios. Žiemą, turėdamas laiko, jis nepamiršdavo ir žiemos sporto. Jacht-klūbas Ukmergėje turėjo gana patogias patalpas ir jose vyko Ukmergės kultūrinio gyvenimo parengimai.

A. a. Pijus buvo aktingas ir karitatyvinėse organizacijose, kurių Ukmergėje buvo dvi: 1) Šv. Vincento Pauliečio, kuri rūpinosi našlaičiais, ir 2) Krikščioniškoji Labdar. draugija, kuri išlaikė senelių prieglaudą (apie 70 asm.) ir rėmė skurde atsiradusias šeimas. Tų abiejų organizacijų aktingu nariu buvo a. a. Pijus. Politine orientacija a. a. Pijus buvo krikščionių demokratų žmogus. Jis sielojosi dėl slopinimo tos partijos, kuri daugiausia prisidėjo prie Lietuvos laisvės iškovojimo, Lietuvos valstybės suorganizavimo. Tad jungėsi kovon dėl atgavimo laisvų partijai veikimo sąlygų ir todėl dalyvavo partijos pogrindžio veikime. Jis dalyvaudavo slaptuose partijos suvažiavimuose ir slaptos spaudos platinime. Ukmergėje jis suorganizavo opozicinių partijų bendradarbiavimo komitetą ir jam vadovavo.

Dirbdamas plačiame kultūrinio, visuomeninio, politinio ir sportinio darbo bare, jis neapleido savo tiesioginių pareigų, kurioms buvo pasiruošęs ir kurioms atiduodavo didžiausią savo energijos dalį. Būdamas silpnos sveikatos dažnai sirgdavo, bet ir sirgdamas būdavo randamas savajame poste. Ukmergėje kaip Lietuvos Banko Ukmergės skyriaus direktorius jis išbuvo ligi Lietuvos tragedijos pradžios.

Kaip Ukmergės parapijietis — jis nesiskyrė iš mūsų liaudies tarpo, atlikdamas religinę praktiką. Jis buvo uolus katalikų akcijos narys ir buvo visur ten, kur katalikui vyrui būti tinka. Todėl jis aktingas ir vadovaujantis asmuo vyrų apaštalavimo veikloje, jų parengimuose. Tuo jis buvo pavyzdys katalikui vyrui ir savo pavyzdžiu patraukė nevieną abejojantį.

Žodžiu, a. a. Pijus gyvendamas Ukmergėje reiškėsi kaip spinduliuojanti asmenybė šeimoje, visuomenėje, profesijoje, katalikų akcijoje, karitatyviniame darbe, politinėje veikloje, sporte...

STASYS SANTVARAS

III. Prie Mokytojo Paminklo

Žmonės ateina ir nueina. Mūsų buitis — trumpa kelionė per žemės gruodą, tik retkarčiais papuošiama džiaugsmingo aiktelėjimo. Ir, jei negirdėtumėm pasąmonio balso, jei neturėtumėm tikinčių širdžių — ištikro, mes būtumėm didelis Niekas. Niekas, kupinas priešingybių, niekšingumo ir visokio drumsto! Tačiau mes t i k i m e, kad ne visa baigiasi šiame kovos lauke, nors mūsų akys užsimerkia ir širdis sustoja lėkusi, tartum, pašauta paukštė.

Žmonės, kurie to dvasios didingumo nėra praradę — gelbsti mus nuo pavojaus tapti tuo didžiuoju Nieku, o gal ir bestija. Ir šių dienų grumtynės, ar nėra grumtynės tarp žmogaus ir žvėries? Vis dėlto, ne vien tik medžiaga yra žmogus. Jame slypi ir amžinojo Gėrio pradai. Tokių kilnių, tokių humaniškų ir gerų žmonių tarpe aš regiu ir savo mylimąjį mokytoją a. a. Pijų Grajauską. Jis nešė savy kibirkštį, kuri ir šią klaikią naktį nušvietė jo veidą gaivia ir patrauklia šviesa. Nemačiau, kad jį būtų palietę pyktis ir pagieža, negirdėjau, kad jį būtų blaškę žmogiškieji silp-

numai. Bet mano mylimasis mokytojas Pijus Grajauskas atgulė svetimoje žemėje. Ir šaltas svetimas akmuo prislėgė jo karsto antvožą. Liūdinčia širdim nūdien aš stoviu prie jo paminklo ir bandau atkurti nutolusį vaizdą...

Didysis karas 1915 m. nubloškė mane iš Žemaitijos į Vilnių. Tėvynės sodžių bei miestelių gaisrai, sužeistųjų dejavimai ir paklydusių vaikų verksmai toj neužmirštamoj kelionėj buvo mano palydovai. Bet aš tada buvau toks „didelis“, kad negalėjau nei aprėpti nei suvokti tos žiaurios kovos beprasmiškumo. Mes bėgom su priešu nuo priešo. Ir mūsų dalia nebuvo geresnė už tą, kurią šiandien gyvenam.

Mano velionė motina ir kiti artimieji nutarė tą bėgimą baigti, sustoti Vilniuje ir pažiūrėti, kaip toliau spręsis karo eiga. Kai Lietuvos sostinę okupavo kaizerio pulkai, namiškiai, pasikinkę dar gerai atrodančių ketvertą juodbėrių (deja, pakelėj per prievartą į kuinus išmainytų) išsirengė atgal į Žemaitiją, o mane paliko naujai įsteigtoj „Ryto“ draugijos gimnazijoj. Toj garbingoj mokykloj aš atradau Lietuvą, pradėjau susipažinti su didžiaisiais žmonių darbais, buvau mokomas gyventi ir kovoti dėl savo tautos teisių. Ten aš turėjau eilę garbingų mokytojų, o tarp jų ir velionį Pijų Grajauską.

„Ryto“ draugijos gimnazijai buvo gauti mergaičių bajorių gimnazijos rūmai. Galimas dalykas, jie dar ir šiandien tebestovi priešais Vilniaus miesto Teatrą ir priešais tą didįjį Geležinkelių Valdybos pastatą. Pro tų rūmų langus mes matydavome gausybę Vilniaus bokštų, skendinčių melsvam rūke. Kartais atrodydavo, jog tai milžinai, beskrieją į dangų iš tėvų žemės gelmių. Bet tame didingame vaizde, toj nuostabioj aplinkoj ir tiesos būta: anuose gimnazijos rūmuose aš pažinau dr. Joną Basanavičių, Mykolą Biržišką, Antaną Smetoną, kun. M. Reinį, Aleksandrą Stulginskį, P. Gaidelionį ir kitus žinomus to meto lietuvių visuomenės vyrus. Išskyrus dr. Joną Basanavičių, visi jie buvo mano mokytojai.

Mokytojų tarpe buvo ir trys studentai — Pijus Grajauskas, Ant. Gylys ir Matas Bagdonas. Du iš jų dėvėjo studentų uniformas. Gerai atsimenu, Pijus Grajauskas buvo su auksinėm antpetėm. Ar galėčiau atkurti jo tuometinį paveikslą? Prisimenu jį tiesų ir liekną, gražiai sudėtą aukšto ūgio vyrą. Niekad nemačiau jo rūstaujančio, o gana dažnai susitikdavau rimtą, susitelkusį ar linksmą. Pradžioj jis mokė mus geografijos, o vėliau matematikos. Jis buvo mano klasės auklėtojas, kurioje mokėsi apie 50 mergaičių ir berniukų.

Negalėčiau tarti, kad būčiau buvęs klusnus ir stropus mokinys. Kartą supykinau aritmetikos mokytoją p. Brijūnaitę. Bijojau, kad byla atsidurs pas gimnazijos direktorių M. Biržišką. Truputį vengiau ir klasės auklėtojo Pijaus Grajausko. Bet mokytoja pati reikalą sutvarkė — ji nepanoro man sumažinti elgesio pažymio, o ketvirčiui padovanojo dalykinį dvejetuką. Man teko vasaros darbai. Ak, kaip sunki buvo ta vasara, nes tuo metu mokinių bendrabučio gyventojai jau vos pajėgė apsiginti nuo bado. Bet man už visus vargus tada atrodė didesnė neteisybė.

Rudenį, kai reikėjo parodyti, ką per vasarą išmokau, savo „bėdą“ ašarodamas išpasakojau Pijui Grajauskui. Jis teisybės ieškantį suprato, apgynė mano bylą mokytojų taryboj ir perkėlė į kitą klasę. Tokis mano atminty liko Pijus Grajauskas. Ir žinau — tiesos ieškojimas jį lydėjo per visą gyvenimą. Jei kai kam tiesa atrodo nesugaunama plonybė, tai Pijus Grajauskas visur ir visada jos laikėsi, tartum, realaus ir apčiuopiamo daikto. Gražus ir tiesus buvo mano mylimasis mokytojas savo išore,

kilnus ir taurus savo vidumi, savo siela. Gražia bei gaja įtaka jis ir dabar tebėra mano širdy.

Vargas ir skurdas, ano karo metu nusiaubęs Vilnių, privertė mane grįžti į tėviškę, o paskiau pasukti į Kauną, kaip arčiau stovintį nuo motinos namų. Tokiu būdu aš atsiskyriau su Vilnium, su „Ryto“ draugijos gimnazija ir su savo auklėtoju Pijum Grajausku. Ilgesnį laiką mes nesimatėm. Jis įsijungė į valstybės atstatymo darbus, o aš, kaip ir dera jaunam vyrui, mečiausi į kovas už Lietuvos laisvę. Vėl mudu susitikom Lietuvos Banko... banknote. Daugelis atsimenam, pirmieji litai buvo pasirašyti, berods, visų Emisijos Banko direktorių, o jų tarpe aš radau ir Pijaus Grajausko parašą. Dabar menu, jauki šiluma užliejo širdį. Štai, savi pinigai ir, štai, ant tų pinigų brangaus mokytojo parašas!

Bet eilė metų savo darbą buvo atlikę. Kaune Pijų Grajauską aš tik iš tolo matydavau, kai kada šį tą nugirsdamas apie jo veiklą Lietuvos Banke. Reikėjo, kad daug dienų dar nutekėtų į praeities naktį, kol mokytojo ir mokinio vilniškė pažintis buvo atgaivinta. Tai įvyko Ukmergėj, kai Pijus Grajauskas ten buvo Lietuvos Banko direktorius.

Ukmergės visuomenė rengė literatūros vakarą. Jo programai atlikti iš Kauno atvyko rašytojai Jonas Kuosa — Aleksandriškis (Jonas Aistis, dabar Grajauskų žentas), Bernardas Brazdžionis, Antanas Miškinis, Liudas Gira, Kazys Inčiūra ir aš. Kai kurie mūsų (tik neprisimenu ar ir J. Aistis) po literatūros vakaro buvome pakviesti pas Grajauskus vaišių. Tada mokytojas atpažino mokinį, o aš patyriau, kad Pijus Grajauskas nuoširdžiai sielojasi ne tik Lietuvos Banko reikalais, ne tik mūsų valstybinėm ir visuomeninėm bėdom, bet jam rūpi ir lietuvių kultūra, jos brendimas ir ugdymas. Rašytojai tą vakarą maloniai nustebo, kad banko direktoriui jie nėra svetimi ir nepažįstami. Jis aptarė mūsų skaitytus kūrinius, gėrėjosi mūsų grožinės literatūros pažanga, o mes pamatėm, kad viešim pas plataus masto valstybės vyrą, pas nesiaurų polėkių visuomenės veikėją. Tokį Pijaus Grajausko vaizdą nešiojausi savy, kol buvo po kojom gimtoji žemė.

Antrasis pasaulio karas — baisi blogybė visiem, bet mums jo atnešta nelaimė ir siaubas yra patys didžiausi. Tokių nuoskaudų lietuvių tauta dar niekad neturėjo. Mes esame naikinami ir apiplėšiami dienos vidury. Tūkstančiai mūsų brolių miršta Sibire, o kiek mūsų žus įvairiose pasaulio atkrantėse? Kiek yra paženklintų, kurie amžinai liks svečiose šalyse?

Pijų Grajauską tremty pirmą kartą sutikau Tübingene. Vėliau mes buvom įkurdinti vienoj stovykloj prie Reutlingeno. Čia, jei taip galima pasakyti, Pijus Grajauskas buvo mūsų šviesa ir tiesa. Jis su atsidėjimu ir įgimtu blaivumu sekė politinių įvykių raidą, gilinosi į Lietuvos išlaisvinimo reikalus, visada buvo paskendęs rūpesty dėl mūsų tautos rytojaus. Labai malonu būdavo su Pijum Grajausku valandą kitą pakalbėti, grįžti su juo į praeitį, žengti į ateitį.

Tačiau neilgai tos dienos truko. Sužvėrėję žmonės Tübingene jį buvo sunkiai sužaloję. Tikras esu, tas nelemtas įvykis paspartino ligą ir mano mylimasis mokytojas pradėjo nykti. Kaip medis pakirstom šaknim, kaip vėtros nuplėšta ąžuolo šaka. Nelauktai, netikėtai, ak, labai per anksti jis paliko tremties namus, kuriuose keletą mėnesių teko drauge gyventi, niūrios dabarties sielvartais dalintis. Liūdna ir graudu nūdien prie svečiam krašte supilto kapo. Ir nenorom klausi: ar ateis Prisikėlimas, kurį velionis taip nuoširdžiai tikėjo? Ir kada jo palaikai sugrįš į mylimą Lietuvą? Bet

niekas niekur neatsiliepia į tą mūsų šauksmą. Pijaus Grajausko viltis, tikėjimas gera žmonių valia tebėra gyvi ir šaukiasi Dangaus malonių. Bet šaunaus kovotojo jau nebėr mūsų pulkuose. Tik sudedami, štai, mokinio žodžiai prie mokytojo paminklo. Prie paminklo, sukurto mūsų širdyse, kuris tikrai yra patvaresnis už pragaro vartus, užtvėrusius mums kelią į tėvų žemę.

DR. ANT. RAMŪNAS

PROF. T. ŠTEINBŪCHELIS

1949 metų vasario 16 d. Tübingeno Universitetas palydėjo į amžino poilsio vietą vieną iš žinomiausių savo mokslinio personalo narių: prof. dr. Teodorą Šteinbüchelį. Tai žymus teologas, filosofas, sociologas, etikas, pedagogas viename ir tame pačiame asmeny. Ne vienam lietuviui jis yra buvęs ne tik dvasios vadovas, bet ir nuoširdus, artimas bičiulis.

1948 m. birželio mėnesį šis mokslo vyras šventė savo 60 metų sukaktuves, kurios suteikė nemažiau garbės akademinei institucijai, negu jubilijatui, dabar po karo dvejus metus ėjusiam Tübingeno universiteto rektoriaus pareigas ir pastačiusiam visą įstaigos gyvenimą ant kojų tuo metu, kada, galima sakyti, viskas reikėjo pradėti iš naujo. Daugybė sveikinimų ne tik iš įvairių Vokietijos universitetų, bet ir iš plataus užsienio buvo ženklas, kad čia švenčiamos sukaktuvės mokslo vyro, kurio garsas siekia toli už savo tėvynės ribų. Ir tikrai a. a. prof. T. Šteinbüchelis ir kaip asmenybė ir kaip mokslininkas yra ne tik vokietis, bet ir europietis pilna šito žodžio prasme, kas jį išskiria iš daugelio kitų dabarties vokiečių mokslininkų, ypač po pirmojo pasaulinio karo per greitai ir per daug pasidavusių laiko vėjams. Retai kuris daugiau už jį yra domėjęsis gyvenamosios epochos sudėtingais reiškiniais, kurie vedė Europą ir žmoniją į visuotinę nūdienę katastrofą, bet, antra vertus, pati būdinga šito uolaus tiesos ieškotojo ir skelbėjo savybė buvo ta, jog jis iš savo akių vyzdžio niekuomet nebuvo išleidęs amžinybės ir jos šviesos. Štai kodėl prof. T. Šteinbüchelio visas mokslo darbas, tegu ir ištisai įrėmintas į laiką ir erdvę, bet kartu ir rymantis ant amžinybės pagrindo, atrodo mums kaip koks antlaikinis, anterdvinis apsireiškimas.

Jau pats gimtasis miestas tarsi simboliškai nurodo į šio mokslininko kūrybos universalinį bruožą: prof. T. Šteinbüchelis gimė ir augo Kölne, mieste, kur kadaise gyveno ir mokė Albertas Didysis (1193—1280), universaliausias viduriniu amžių mokslo vyras, pramintas „Doctor universalis". Gimtojo miesto istorija veda į tuos laikus, kada Reinas greičiau jungė negu skyrė romėnų ir germanų kultūras, ir kada visos Europos tautos sudarė tarsi vieną darnią krikščionišką šeimą. Reino kraštas iki šiai dienai paliko vienas iš federalizmo židinių Vokietijoje. Kaip tik paminėtoji gimtojo krašto r miesto prigimtis, paties velionio liudijimu, yra daug nulėmusi jo gyvenimo ir kūrybos kelią. Prof. T. Šteinbüchelio mokytojai kaip Clemens Bäumker (1853—1924), garsus vidurinių amžių tyrinėtojas, Fritz Tillmann ir kt. dar gyviau pažadino studento sieloje tai, kuo buvo gyventa nuo pat jaunystės ir galutinai atskleidė vidurinių amžių epochos dvasinius lobius, jų nelygstamą vertę ir grožį.

Nuo to laiko scholastikos pagrindiniai atstovai kaip Albertas Didysis, Tomas Akvinietis, Bonaventūra ir kt. tapo T. Šteinbücheliui kelio žvaigž-

dėmis. Jo veikalas apie vidurinius amžius, pavadintas „Krikščioniškieji Viduriniai Amžiai“, yra klasiškas tos rūšies veikalas. Bet prof. T. Šteinbüchelio kūrybos esminė žymė ir nuopelnas dar anaiptol nėra tame, kad jis yra vienas iš karščiausių scholastikos gerbėjų ir ryškiausių jos atstovų: jo pagrindinis nuopelnas yra tas, jog jis parodė, kad filosophia perennis gali būti ir yra raktas šių dienų painiai gyvenimo problematikai išnarplioti. Ne tik yra svarbu iš knygų išskaityti ir sužinoti, ką yra pasakęs šv. Tomas Akvinietis, dar svarbiau nuvokti ir perprasti, ką pasakytų jis, jeigu jis gyventų šiandien, sprendžiant tą ar kitą šių dienų problemą. Štai kuria prasme prof. T. Šteinbüchelio kūryba atrodo ištisai moderniška, nes plačiai, visapusiškai paliečia ir iš šaknų pajudina degančius šių dienų klausimus ir kartu ištisai klasiška, nes tęsia ir toliau plėtoja tradicinį europėjinės minties palikimą. Galima tad sakyti, kad pats minėtas statybos menas, pats architektūrinis planas bei forma yra klasiška, gi visa statybos medžiaga bei turinys yra paimta iš kunkuliuojančios ir garuojančios dabarties tikrovės. Puikus minties architektūros kelias! Kaip konkretus šitokio sintetinio darbo pavyzdys yra pagrindinis prof. T. Šteinbüchelio veikalas: „Katalikiškosios etikos filosofinis pagrindimas.“ Tai savotiška tikėjimo ir mokslo, arba teologijos ir filosofijos mokslų sintezė. Visi kiti jo veikalai yra kaip ir šitame veikale išdėstytų minčių išskleidimas bei praktiškas pritaikymas ir jie patiekia tarsi raktą pagrindinėms šių dienų problemoms narplioti.

Pirmą iš tokių problemų bei problemų kompleksų sudaro, be abejo, idealistinės filosofijos klausimas. Hegelis yra iš tokių mąstytojų, kurie idealistinę filosofiją privedė iki paties kraštutinumo, privedė, galima sakyti, iki pačios bedugnės ir į ją pastūmė. Dėl tos tai priežasties prof. T. Šteinbüchelis žymią savo tyrinėjimų dalį yra skyręs Hegelio bei jo šalininkų minties palikimui: atskleisti ir kritiškai įvertinti.

Antrą šių dienų klausimų kompleksą sudaro, be abejo, materialistinės filosofijos bei pasaulėžiūros klausimas. Šios minties pakraipos vyriausias atstovas yra Karolis Marksas, Hegelio tiesioginis antipodas. Prof. T. Šteinbüchelis yra vienas iš tų, kurie ėmėsi labai visapusiškai ir labai objektyviai įvertinti materialistinę pasaulėžiūrą. Patys marksistai dažnai cituoja jo žodžius.

Trečią šių dienų problemų kompleksą sudaro socialinių problemų bei socializmo, išaugusio, žinoma, ne rusiškoj, bet vakarietinėj gyvenimo dvasioj, klausimas. Jau beveik prieš trisdešimt metų pasirodžiusi prof. T. Šteinbüchelio knyga „Socializmas kaip etinė knyga“ yra vienas pirmųjų rimtų užsimojimų duoti atsakymą į socialinių klausimų visumą.

Ketvirtą ir patį naujausią šių dienų klausimų kompleksą sudaro egzistencializmo problema. Prof. T. Šteinbüchelis savo ilgų metų moksliniais tyrinėjimais, pirmoj vietoj Dostojevskio, o paskui ir Nitzsches kūrybos, yra taręs ir čia svarų ir naują žodį. Profesoriaudamas Bonos, Frankfurto, Giesseno, Müncheno ir Tübingeno universitetuose, jis yra išugdęs ištisą eilę mokslo vyrų, kurie daugiau ar mažiau seka savo mokytojo pramintu keliu. Tas kelias, tiesa, nelengvas, nes reikalauja iš mokslo žmonių ne tik ilgo pasiruošimo bei visų intelektualinių pastangų įtempimo, bet ir didelio atsakomybės jausmo, pasišventimo bei savęs atsižadėjimo.

Prof. T. Šteinbüchelio eitas gyvenimo ir kūrybos kelias yra kupinas dvasinio nerimo, nenuilstamų pastangų ir pasišventimo. Jo kelias yra klabenimas ir rakinimas vartų į tą universalistinę epochą, kurios kontūrai jau dabar pamažu brėžiasi horizonte.

BAŽNYČIA IR RELIGIJA

G. K.

BAŽNYČIA IR VALSTYBĖ ITALIJOJE

Kai 1946 m. pavasarį italų piliečiai buvo pašaukti pasisakyti už monarchiją ar respubliką, Vatikanas tylėjo. Jokio įsakomojo žodžio tikintiesiems. Katalikų spauda aiškino, kad tikintieji gali pasirinkti savo nuožiūra, kad tiek monarchija, tiek respublika yra suderinama su krikščioniškąja doktrina.

Monarchistus šitas neutralumas erzino. Įsitikinę, kad sostas yra geriausias altoriaus ramstis, jie norėjo, kad Šventasis Sostas tikintiesiems įsakytų balsuoti už monarchiją. Jie pranašavo, kad sosto griuvimas atneš Bažnyčiai didelių nelaimių. Laikydami Savojos dinastiją geriausiu pylimu prieš kylančias komunizmo bangas, jie skelbė, kad pašalinus monarchiją, visą kraštą tuoj užlies komunizmas.

Na, ir kas atsitiko?

Jau dveji metai Italija — respublika. Bažnyčia laisva. Kunigai nekliudomi dirba savo darbą. Civilinė valdžia nevaržo katalikų spaudos, katalikiškosios akcijos ir visuomeninio darbo. Katalikiškos dvasios partija, krikščionys demokratai, klesti: paskutiniuose rinkimuose gavo daugiau negu pusę visų balsų. Jos vadas — ministeris pirmininkas. Nuo to laiko, kai pusiasalis sudaro vieną valstybę, katalikai tokios laisvės dar neturėjo.

Žinome, kad Italija susivienijo 1870 m., griuvus Bažnyčios valstybei. 60 metų truko skaudus įtempimas tarp Kvirinalo ir Vatikano. Leonui XIII popiežiaujant Roma buvo išsišokimų prieš Šventąjį Sostą scena. Niekšai bandė įmesti į Tiberį Pijaus IX palaikus. Kiekvienas naujas popiežius protestavo prieš Savojos dinastijos popiežiaus valstybės užgrobimą. Leonas XIII, Pijus X, Benediktas XV, Pijus XI, — visi vienbalsiai atsisakė pripažinti įvykusį faktą. Tą faktą Pijus IX uždraudė katalikams pripažinti net netiesioginiai — dalyvaujant politiniuose rinkimuose. N e i r e n k a m i e j i, n e i r i n k ė j a i! Tuo būdu protestuodami, katalikai gyveno tautos politikos gyvenimo paraštėje, o politinian gyveniman sugužėjo indiferentai ir religijos priešai. Leonas XIII patvirtino šį draudimą garsiajame laiške kardinolui Rampolla: jis uždraudė italų katalikams dalyvauti politiniuose rinkimuose, o patarė dalyvauti tik savivaldybių rinkimuose. Pijus X savo pirmtakų n o n e x p e d i t griežtumą sušvelnino: priešindamasis katalikų partijos sudarymui, jis toleravo k a t a l i k u s a t s t o v u s (bet ne katalikų atstovus). Benediktas XV nuėjo dar toliau: jam popiežiaujant, Sicilijos kunigas Louis Sturzo įkūrė i t a l ų l i a u d i e s p a r t i j ą, dažnai vaidinusią sprendžiamąjį vaidmenį italų politikoje. Katalikai pasidarė ministeriais. Atėjo totalistinis fašizmo režimas. Būdamas palankus grynai religinei katalikų veiklai, jis nepakentė jų visuomeninės ir politinės veiklos. Musolinio režimas didžiavosi visokiais būdais prisidedąs prie eucharistinių kongresų pasisekimo. Bet tuo pačiu metu jis laikė savo pareiga spausti katalikiškosios akcijos veikėjus, jų veiklą apribodamas liturgine bei dvasine sritimi. Taip galima išaiškinti katalikų kapelionų atsiradimą fašistų partijos padaliniuose ir trūkumą

specialaus katalikiškojo veikimo darbininkų parapijose. Religiniame kulte Musolinis matė naudą savo politikai; bet kultūrinio ir visuomeninio judėjimo organizatorius už vienintelės partijos organizacijų ribų jis laikė savo konkurentais, taigi ir Italijos priešais. Taip d u č ė kartu spaudė ir globojo Bažnyčią. Iš čia eina skirtumas tarp katalikų, vertinančių d u č ė s laikyseną krikščionybės atžvilgiu: tematant tik jo dešinę, kuri pasirašė Laterano sutartį ir palaikė kultą, galima jį kelti į padanges kaip naująjį Konstantiną; gi tematant jo kairiąją ranką, varžančią tikinčiųjų politinį ir visuomeninį darbą, galima jį vertinti kaip Konstantino pirmatakus. Pijus XI matė abu šiuos atvejus.

Net 1929 m. vasario mėn. sprendimas nedavė Bažnyčiai pilnos laisvės. Vėliau, nacių veikiamas, rasės klausimais Musolinis ėmėsi atgrasių priemonių prieš Bažnyčią. Tos priemonės sukėlė prieš d u č ę griežtą Pijaus XI protestą 1938 m. Kūčių dieną.

Atėjo karas, nuvertęs fašistų režimą ir metęs blogą vardą tą režimą rėmusiai Savojos dinastijai. Diktatoriaus žlugimas reiškė katalikams naujus laikus. Jie išėjo iš savo nuošalumo. De Gasperi, jau kuris metas dirbęs slapta ir kartu ėjęs Vatikano bibliotekos sekretoriaus pareigas, atgaivino italų liaudies partiją, kurios jis buvo paskutinis sekretorius, duodamas jai krikščionių demokratų vardą.

Bažnyčia Italijoje atgavo pilną savo laisvę. Bet ji kentė nuo tautinės ir tarptautinės politinės padėties nepastovumo ir aistringos partijų kovos. Daug kunigų, ypač nuo seno raudonose Romanijos ir Emilės provincijose, buvo „d r a u g ų“ užmušta. Buvęs iš pradžių ministeriu be portfelio de Gasperis patapo užsienių reikalų ministeriu ir galop ministeriu pirmininku. Vadovaudamas iš eilės šešiems kabinetams, savo ištvermės ir gabumų dėka jis galiausiai nusikratė įkyriu marksistų bendradarbiavimu. Dėl tikrai demokratinių partijų bendradarbiavimo šeštasis de Gasperio kabinetas yra stiprus. Energingo vidaus reikalų ministerio ranka šiandien užtikrina pusiasaliui viešąją tvarką.

Komunistų partija, kurios menki pranašai neseniai skelbė, kad griuvus monarchijai komunizmas triumfuos, smunka. Neseni rinkimai parodė jų balsų sumažėjimą visose provincijose, be kelių pietinių provincijų, kur žemės ūkio proletariato skurdas yra tiesiog baisus.

Taigi klydo tie, kurie labai troško Bažnyčiai monarchijos likimo: greta sugriuvusio sosto altorius išliko bestovįs.

Žmonės, kurie 1946 m. pavasarį reikalavo, kad Šventasis Sostas oficialiai paremtų monarchiją, veikė ne visi vadovaudamiesi politiniais sumetimais. Būtų klaida manyti kai kuriuos iš jų religiją laikius monarchijos šulu. Jiems respublika buvo didelis nežinomasis. Komunistų rinkimuose laimėjimo atveju jie respublikoje matė priespaudos bei persekiojimų galimumų. Jie nesutiko atsisakyti tikro dalyko dėl netikro.

Bet ar jie nėjo per toli, trokšdami, kad Šventasis Sostas pasisakytų monarchijos naudai? Ar jie nepamiršo, kad respublikos atėjimas nebūtinai turi grasyti religijos reikalams? Ar jie nežinojo, kad reikia mokėti nevengti rizikos, ypač istorinių posūkių metu? Bossuetas politikos pamokoje sosto įpėdiniui aiškino: „Kas nori labai užsitikrinti ir per daug pramatyti, nieko nepadarys. Žmonėms nėra duota pasiekti visiško tikrumo jų reikaluose ir jų patarimuose. Protingai apsvarsčius dalykus, reikia pasirinkti geriausiąjį, o visa kita pavesti Apvaizdai.“

Juk respublika neatnešė pranašautųjų blogybių. Ar galima sakyti, kad

italų valstybė atliko visas savo pareigas religijos ir dvasininkų atžvilgiu? Ne.

Kaip gamta, taip ir gera politika nedaro šuolių. Ji veikia palaipsniui. De Gasperio valdžia negali uždrausti vienu žodžiu tam tikrų kataliką ypatingai žeidžiančių dalykų.

Čia turime galvoje vargingą dvasininkų padėtį, kurie gauna iš valstybės elgetišką atlyginimą. Vieną kartą de Gasperis parlamente atvirai pasakė, kad italų kunigai alkani. Jų atlyginimas tik iš dalies priderintas prie pabrangusio pragyvenimo. Savo atlyginimui pakelti darbininkai ir tarnautojai gali streikuoti. Kunigai ne. Jie negali, pvz., dėl savo pragyvenimo pagerinimo atsakyti mirštantiesiems sakramentų ar uždaryti bažnyčias sekmadienį... Matydami valstybės nepriteklius, jie heroiškai kenčia savo vargą, vengdami triukšmingai reikalauti savo teisių. Valdžia neseniai šiek tiek pakėlė jų atlyginimą. Valstybės iždas dėl to kiek nustojo, bet tautos moralinis kapitalas daug laimėjo. Argi italų tauta nelaimės, kai kunigai galės pakankamai pavalgyti, apsirengti, kaip aukštam kunigo pašaukimui dera, sušelpti paramos reikalinguosius, nusipirkti knygų savo žinijai palaikyti ir praplėsti!

Kitas liūdnas reiškinys, kuris šaukiasi Romoj valdžios įsikišimo — begėdiškų knygpalaikių išstatinėjimas kioskuose ir nepadorios statulos mieste. Matant tam tikras šlykščias kino reklamas, galima tarti esant kur nors kitur, tik ne krikščionybės centre. Šitie skelbimai išniekina kankinių kraują ir Apaštalų kapus. Jie žeidžia maldininko akį ir širdį. Jie išduoda tikrąją italų tautą, kurią neseniai Pijus XII su džiaugsmu aukštino dėl pagarbos moteriai ir šeimos kulto.

Ar valdžia kartais įsikiša į šių nepadorių dalykų prekybą? Ar veikia greitai ir energingai? Ar įstatymai jai duoda pakankamai laisvas rankas? Ar ji priėjo prie tos tolerancijos ribos, už kurios išmintis neleidžia žengti? Mes nežinome.

Dar liūdnesnis dalykas — tai sekmadienio niekinimas dirbant fizinį darbą. Pasivaikščiokite sekmadienio rytą Romoj: skauda širdį matant, kiek daug amatininkų dirba savo dirbtuvėlėse ir kiek vežimų bei sunkvežimių bilda gatvėmis. Šis vaizdas stebina maldininką: jam nuostabu, kad krikščionybės centre taip pažeidžiamas sekmadienio poilsis. Šis vaizdas piktina net nekatalikus turistus. Ir pagrįstai. Jie klausia: kaip ta tauta, kuri didžiuojasi savo tikėjimu, viešai šūkauja Dievo Motinos garbei ir kelia sūniškas ovacijas Bažnyčios Galvai, suderina sekmadienio išniekinimą su krikščioniškais jausmais?

Valdžia negali keliais žodžiais panaikinti įsisenėjusių papročių. Gerbdama religiją ir Šventąjį Sostą, būdama ištikima Laterano sutarties raidei ir dvasiai, naujoji italų valdžia pamažu imasi reikiamų priemonių užtikrinti Bažnyčiai ir religijai pilną laisvę ir pagarbą, kurios yra viena iš jų (Bažnyčios ir religijos) spinduliavimo sąlygų. Mes neabejojame, kad šios priemonės bus realizuotos: šviesus ir gyvas daugelio dabartinių Italijos vadovų tikėjimas, drąsi energija, jų rūpestingumas užtikrinti Šventaisiais Metais Amžinajam Miestui tą didingumą, kurio reikalauja išskirtinis jo pobūdis kitų miestų tarpe, — visi šie motyvai duoda teisės daug tikėtis.

G. K.

KATALIKAI KOMUNISTAI

Jo Šventenybės Pijaus XII kalboje, pasakytoje kardinolų kolegijai 1948 m. birželio mėn. 2 d., yra viena ypatingai svarbi, bet, deja, permažai pastebėta vieta.

Toje vietoje yra nurodymas tikintiesiems, kovojantiems komunistų partijos eilėse.

Kreipdamasis į Romoje esančius kardinolus, popiežius turi galvoje visuotinąją Bažnyčią. Bet kai kurios vietos liečia Italiją, kurios jis, kaipo Šventojo Miesto vyskupas, yra pirmasis vyskupas.

Italijoje platoku mastu eina keistas bandymas — suderinti komunizmą su Kristaus religija. Iš tikro „demokratinis liaudies frontas", apimąs komunistus ir kraštutinius Nenni socialistus, balandžio m. 18 d. rinkimuose gavo per 8 milijonus balsų. Tai maždaug tiek, kiek Belgijos gyventojų ir dvigubai kaip Šveicarijos.

Šiuos milijonus vyrų ir moterų, kurie parodė savo pasitikėjimą „liaudies frontui", būtų klaidinga be jokio skirtumo laikyti tikraisiais komunistais. Tik jų dalis — apie 2 milijonai — yra įsirašę į Togliatti partiją. Kita dalis priklauso Nenni sąjūdžiui.

Bet pasilieka faktas: aštuoni milijonai italų, kitaip sakant, aštuoni milijonai tautos, kurios dauguma yra krikščionys, pasisakė už aiškiai antikrikščionišką l i a u d i e s f r o n t ą.

Italų episkopatas didžiai susirūpinęs. Florencijos arkivyskupas kardinolas Dalla Costa neseniai pareiškė, kad visi džiūgavimai dėl krikščionių demokratų laimėjimo negali pašalinti didelio rūpesčio, kad komunistų partija Italijoj tokia galinga. O Milano arkivyskupas kardinolas Šusteris davė socialinių instrukcijų kunigams, susirinkusiems į socialinius kursus. Jis atkreipė savo kunigijos akis į „didžiulį italų komunistų skaičių, net didesnį už skaičių komunistų, įsirašiusių į partiją Sovietų Rusijoj".

Taigi po rinkimų kardinolai Dalla Costa ir Šusteris, taip pat daugelis kitų Italijos arkivyskupų ir vyskupų, ėmėsi drausmės priemonių prieš katalikus komunistus. Bažnyčios Ganytojai pabrėžtinai įsakė kunigams neduoti išrišimo kovojantiems komunistams. Prie šito draudimo tikintiesiems, priklausantiems komunistų partijai, vyskupai pridėjo niuansuotų nurodymų. Taip anksčiau minėtas kardinolas Dalla Costa ir Palermos arkivyskupas kardinolas Ruffini kunigams įsakė aiškiai skirti gerų norų komunistus nuo turinčių piktų kėslų. Jie nenorėjo, kad Bažnyčios atstovas visiems be skirtumo atsakytų išrišimą.

Dabar atrodo, kad Šventasis Sostas ruošiasi šias drausmės priemones išplėsti visai Italijai ir galbūt visuotinei Bažnyčiai.

Popiežius aiškiai turi galvoje katalikus komunistus, kai birželio m. 2 d. kalboje sako apie gausius tikinčiuosius, kurie „būdami vieningi tikėjimo srityje su ištikimais sūnumis, nuo jų atsiskiria, norėdami prisidėti prie sąjūdžio, siekiančio veiksmingai sunaikinti ir nukrikščioninti privatinį ir viešąjį gyvenimą. Jų geri norai jekiu būdu nepakais objektyviai žalingo jų elgesio".

„Atsiranda dviguba sąžinė: jie nori pasilikti krikščionijos bendruomenės nariais ir tuo pačiu kovoti Dievo neigėjų eilėse."

Šitoks nesusiderinimas turi sunkių atgarsių krikščionijos bendruome-

nėje. Daug sykių pasikartojęs anormalus reiškinys pagaliau ima paprastai rodytis normaliu. Apibendrinti neleistini poelgiai ima rodytis leistinais. Blogas pavyzdys labai užkrečia: „Jei kiti praktikuojantieji katalikai stoja į komunistų partiją savo reikalų ginti, tai kodėl negaliu aš?“ — klausia savęs svyruojąs tikintysis.

Italų komunistų partijos vadas Palmiro Togliatti gabiai išnaudoja šį katalikų buvimo komunistų partijoj faktą.

„Rašykitės į komunistų partiją, — šaukia jis pusiasalio tikintiesiems, — didelę daugumą mūsų šalininkų sudaro katalikai! Ar reikia dar geriau įrodyti tikėjimo ir komunizmo sutarimą!“

Katalikų komunistų elgesys sudaro Bažnyčiai pavojų. Pijus XII jį nurodo: „Šitas dvilypumas ar dvigubumas graso anksčiau ar vėliau pavirsti naviku ant paties krikščionijos kūno.“

Ką galvoja Popiežius, žmonių sielų gydytojas, akivaizdoje šito pavojingo naviko — katalikų komunistų nenuoseklumo?

Į paklydėlius jis kreipiasi su paskutiniu įspėjimu, pagrasindamas sankcijomis: „Aš jus primygtinai prašau klausyti įspėjimų Bažnyčios, kuri šiandien dar, kaip mylinti motina, ragina ir meldžia, kad nebūtų priversta pagaliau jums pritaikinti dieviškojo Mokytojo griežtos ištarmės: „Jei jis nepaklausytų net Bažnyčios, tebūnie jis tau kaip pagonis ir muitininkas“ (Mat. 18, 17).

„Šiandien Bažnyčia dar skatina ir meldžiasi už paklydėlius; rytoj galės tartis esanti priversta jiems pritaikinti griežtą ištarmę ir nelaikyti jų savo nariais.“

Šitas įspėjimas paklydėliams logiškai papildomas kreipimusi į nuoseklius tikinčiuosius:

„Laimėjimas tiek daugelio paklydusių ir apkartusių širdžių, kurios pametė teisingą supratimą ir sveiką pasaulio, Dievo ir savęs paties sąvoką, iš esmės pareis nuo teisingųjų sielų rimtumo, energijos, nešališkumo, su kuriuo šios pastarosios prisidės sprendžiant pagrindines problemas, kilusias iš karo ir pokario griuvėsių bei perversmų.“

„Visų šių klausimų centre yra..., kaip kiekvienas žino, teisingos ir būtinos socialinės reformos; ypač degąs reikalas — neturtingesniųjų klasėms duoti butą, duonos, darbo.“

Apšviesti paklydusius krikščionis, kurie priklauso tuo pačiu metu Bažnyčiai ir komunistų partijai, kuri Bažnyčią griauja, „jiems įdiegti sveiką pasaulio, Dievo ir savęs pačių supratimą“ — tai dvasininkų ir katalikų akcijos veikėjų uždavinys. O jiems parūpinti vertą žmogaus butą, pakankamai duonos ir atlyginamą darbą — tai valdžios pareiga.

*

„Komunizmo priežastys yra žinomos: iš vienos pusės — laicizmas, netikėjimas; iš antros — socialinis neteisingumas... Kova su komunizmu, tai kova su jį pagimdžiusiomis priežastimis.“

Taip kalba didysis Bažnyčios kunigaikštis kardinolas Saliège. Jis priduria: „Neatrodo, kad šiam metodui daug kas pritartų. Geriau mėgstama garsesni, bet mažiau veiksmingi metodai.“

Linkime, kad katalikai nepasirinktų „šių garsesnių, bet mažiau veiksmingų metodų“. Linkime, kad jie kovotų su komunizmo priežastimis. Tuomet Bažnyčios Vadas, galbūt, galės išvengti įsikišimo, skaudaus tiek chirurgui, tiek ligoniui — pavartojimo operacijos peilio — sunkiausių disciplinos sankcijų.

ĮVAIRENYBĖS

DR. JOSEPH KOENIG

KRIKŠČIONIŠKOJI DARBO SANTVARKA

(1947 m. Muencheno katalikų socialinėje savaitėje skaityta paskaita)

Iki šiol socialinėje savaitėje buvo svarstomi teoretiniai naujos visuomeninės ir ūkinės santvarkos pagrindai. Tuo buvo paruoštas pamatas, ant kurio dabar galima pradėti praktinę statybą. Aišku, reikia pastatyti tokį statinį, kuris išlaikytų visas dabarties bei ateities audras ir visai tautai suteiktų saugią pastogę nuo vargo ir nuskurdimo. Turi būti surastas perėjimas iš teoretinių samprotavimų į praktiką, reikia socialinę teoriją papildyti socialine bei ūkine politika ir tuo ją patobulinti bei galutinai išbaigti.

Iki šiol svarstytos problemos sukosi apie krikščionių pozicijas visuomenėje, apie naujos ūkinės santvarkos kūrimą, apie mūsų santykius su socializmu, apie socializaciją ir nuosavybę. Čia visados iškyla dvi sąvokos, kurias ir gyvenime reikia laikyti pagrindinėmis naujo ūkio ir naujos visuomenės kūrimui. Viena iš jų yra santvarkos idėja ir naujos santvarkos siekimas, nes senoji, atrodo, išsigimė ir jos vieton įsiviešpatavo netvarka. Kartu iš visų samprotavimų į priekį prasimuša ir darbo sąvoka, susijusi su pagarba dirbantiesiems. Tokiu būdu galų gale viskas sukasi apie darbo padėtį ir darbininko įjungimą į mūsų siekiamą pasaulinę santvarką. Iki šiol mes galėjome iš principo konstatuoti:

1. Dabartinė santvarka nėra santvarka, bet tik pereinamoji stadija. Kartu tenka pastebėti, kad klausimas, ar galima sukurti naują santvarką, ar mes paskęsime chaose, lieka atviras.

2. Šitą būklę galima pakeisti tik tuo atveju, jei visuomeninė santvarka bus pertvarkyta pagal krikščionybės elementus.

3. Individualizmo laikotarpyje darbui buvo skirta klaidinga vieta, nes darbininkas buvo paliktas laisvam jėgų susižaidimui, jis buvo prilygintas negyvai prekei ir išstatytas nuolatiniam pavojui, kad kaip silpnesnis ūkinis faktorius bus stipresnių jėgų išnaudojamas. Šitas klaidingas žmogaus darbo įvertinimas iššaukė individualistinio laikotarpio krizę ir tuo esminiai prisidėjo prie šiandieninės būklės.

4. Jei naują santvarką norima sukurti be ankstyvesnių klaidų, tai ji tik tada bus pastovi, kai darbui bus skirta tinkama vieta ūkyje, o dirbantiesiems visuomenėje.

Vis daugiau suvokiama, kad ūkis tėra tik viena visuomenės gyvenimo pasireiškimo forma, kuri stovi šalia kitų visuomeninio veikimo šakų. Todėl jis yra dalis socialinės santvarkos, o ūkinė politika, išeinant iš šitų santykių, yra tik dalis platesnės socialinės politikos sąvokos. Mes turime iš pagrindų atsisakyti pažiūros, kad socialinė politika tereiškia vargšų globą arba viešų įstaigų rūpą. Mes turime įsisąmoninti, kad socialinės politikos tikslas yra visuomeninės visumos išlaikymas ir sutvirtinimas. Ūkinė politika gali ir turi šitą tikslą remti ir jį skatinti. Todėl gera ūkinė politika kartu yra ir geriausia socialinė politika.

Darbo sąvoka turi būti gvildenama dvejopai. Joje yra socialiniai elementai, nes darbas paliečia tautos visumą, jos yra išpildomas ir pagaliau jai išeina į gera. Tačiau darbo rezultatas priklauso ir nuo pavienio asmens našumo ir pareina nuo jo charakterio, gabumų ir geros valios. Todėl ir atlyginimas už darbą turi atitikti individualiam našumui. Tai turi atitikti ir tuo atveju, kai atitinkama veikla ūkiniai yra neišmatuojama ir neatrodo betarpiai produktinga.

Tai taikytina ypatingai dvasinei ir kultūrinei veiklai, pav. auklėtojo, mokslininko, menininko, rašytojo, teologo, socialinio veikėjo ir daugeliui kitų profesijų, kurių darbo rezultatų negalima apčiuopti, kurių tačiau darbas yra socialiniai nepaprastai vertingas. Jie yra netiesioginiai produktingi, t. y. nekuria ūkinių vertybių, tačiau vis dėlto skatina socialinį visuomenės susiklausymą ir kartu daro įtakos į tautos ūkio produkciją, paskatindami prie didesnio našumo, nes žmogus yra ne tik darbo mašina, bet ir asmenybė, sudėta iš kūno ir sielos. Dvasinės jėgos dažnai veikia į žmogaus kūninį-medžiaginį našumą. Paskutinis žmonių bendro gyvenimo tikslas yra ne tik medžiaginių gėrybių padidinimas, bet ir išsivystymas į aukštesnį kultūros laipsnį, kas yra surišta su pakankama medžiagine egzistencija.

Toji materialinė egzistencija priklauso nuo ūkinio darbo vaisingumo. Jos esmę sudaro planingas žmonių veikimas, kuris siekia sukurti egzistencijos priemones. Jos tikslas yra pareikalavimo padengimas. Jei mes kalbame apie darbo socialinę problematiką, tai tuo siekiame ūkiniam darbui sukurti teisingą santvarką ir įvertinimą, kurį turime pavadinti krikščioniškąja darbo santvarka. Darbo vertinimas žymia dalimi yra susijęs su krikščionybe. Senajame Testamente įsakyta: „Savo veido prakaite valgysi duoną“ ir „Įsiviešpataukite žemėje.“ Antikinis pasaulis darbą žemino ir jį pavedė vergams. Tačiau istorijos raida įrodė, kad su vergijos išsiplėtimu nykdavo visuomenė ir kultūra. Taip pat ir germanai darbą laikė nevertu vyro ir jį pavesdavo belaisviams ir moterims. Krikščionybė darbo vertinimą įvedė į pasaulio, kuris jo vertės nebepripažino, sąmonę. Ji galėjo nurodyti Kristaus pavyzdį ir tą pavyzdį su ypatingu pasisekimu pastatė dirbančiųjų luomams. Tokiu būdu viduramžiai išvystė žydintį garbingo darbo laikotarpį ir privedė tiek prie socialinės harmonijos, tiek ir prie nepaprasto kultūros pakilimo, kurio vėliau jau nebuvo galima pasiekti.

Kai darbo, ypatingai rankų darbo, šlovė pradėjo nykti ir krikščioniškųjų idėjų veiksmingumas viešajame gyvenime pradėjo mažėti, vėl iškilo socialiniai įtempimai, kurie išsivystė iki kovos tarp atskirų klasių. Ta raida sutapo su materialinių faktorių, ypatingai kapitalo, pervertinimu. Tie faktoriai ūkiniam gyvenime užėmė pirmąją vietą, buvo aukščiau vertinami už darbą ir tuo būdu privedė prie darbininko padėties visuomenėje pablogėjimo, o tuo pačiu sukėlė pavojų pačiai visuomenei.

Iš to turime pasidaryti išvadą, kad garbingo darbo pastatymas virš kitų ūkinių faktorių atitinka teisingam ūkinių vertybių įvertinimui. Tik tuo galima bus pradėti tikrą ir pastovų mūsų visuomenės pasveikimą. Iš to išplaukia taip pat nauji uždaviniai krikščionybei. Kartu tie uždaviniai nulems ir jos ateitį. Lygiai taip pat kaip Tomas Akvinietis suprato ryšį tarp medžiaginės gerovės ir dvasinės laikysenos, pabrėžia ir Pijus XI savo socialinėje enciklikoje „Quadragesimo anno“, kad kartu su padėties reformomis yra susijęs ir pažiūrų pakeitimas. Mūsų laikai duoda geriausią

pavyzdį, kad su amžinai urzgiančiu pilvu gali melstis tik šventasis, o žmonių, kurie yra verti to vardo, nedažnai pasitaiko.

Kaip gi turi atrodyti krikščioniškoji darbo santvarka? Ji turi kilti iš darbininko ir jo šeimos teisės gyventi, o taip pat remtis nusistatymu, kad žmogus yra ūkio tikslas ir sudaro jo svorio centrą. Prie šiandieninio technikos ir kapitalo išnaudojimo stovio atrodo tiesiog neįtikėtina, kad žmogus po 40—50 sunkiausio darbo metų miršta lygiai toks pat neturtingas kaip gimė. Ir šitoje būklėje yra didesnė žmonijos dalis, taip kad visos kalbos apie pažangą turi pasirodyti esančios neteisingos. Toji būklė kaip tik yra klaidingo darbo įvertinimo pasekmė, darbo, kurio kaina praeityje buvo nustatoma kaip ir kiekvienos prekės pagal pasiūlą ir paklausą. Todėl krikščioniškoji darbo santvarka turi skambėti: galutinas atlyginimo atpalaidavimas nuo laisvų kainų susidarymo pagrindų, nes toje sistemoje dirbąs žmogus visados pralaimi. Mat, jis tegali pasiūlyti savo darbo jėgą, jis neturi jokio turto, kuris jam leistų palaukti palankesnio rinkos momento. Jis yra priverstas nuolat naudoti savo darbo jėgą, kad save ir savo šeimą išmaitintų.

Aišku, „teisingo atlyginimo“ nustatymas yra labai problematiškas reikalas. Tam nėra jokio tvirto mato, bet, geriausiu atveju, yra tik kryptis, kurios reikia laikytis, išeinant iš ūkinių galimybių bei socialinių reikalavimų. Todėl jis gali pasirodyti esąs tiek laiko, tiek vietos atžvilgiu nevienodas. Krikščioniškai pažiūrai neprieštarauja faktas, kad šeimos užlaikymui turi dirbti ir šeimos nariai, kaip tai yra įprasta amatuose ir žemės ūkyje. Tačiau yra kenksminga, jei moterų ir vaikų darbas virsta taisykle, ypatingai jei jis toleruojamas didelėse įmonėse ir tuo išardomos šeimos. „Quadragesimo anno“ tokį darbą vadina „kenksmingu išnaudojimu, kuris turi prarykti, nepaisant kiek tai atsieitų“. Iš principo atlyginimo politika turi siekti, kad šeimos galvos uždarbio užtektų visai šeimai užlaikyti.

Antroje vietoje, atlyginimą mustatant, reikia atsižvelgti į įmonės egzistencijos galimybes. Patyrimas moko, jog politinis atlyginimo nustatymas, prie kurio priveda abiejų šalių spaudimas, veda į įmonių bankrotą ir tuo sukelia nedarbą bei vargą, arba toks atlyginimo nustatymas veda prie vienšališko kapitalo didinimo darbininko sąskaiton, kas irgi bent laikinai priveda prie darbo jėgų atleidimo. Atlyginimo nustatymas tautos ūkyje priklauso nuo visumos ūkinio veikimo rezultatų. Reikia stengtis, kad tie rezultatai būtų kuo didesni ir išeitų į naudą galimai didesniam žmonių skaičiui. Vienpusiškas nuosavybės susikaupimas keliose rankose nėra tikslingas ūkiniai ir nerekomenduotinas socialiniu atžvilgiu.

Trečias tinkamo atlyginimo nustatymo faktorius yra visuotina gerovė. Atlyginimas, kaip ir bendrai ūkyje dirbančio žmogaus pajamos, turi prisitaikyti prie natūralių turtų, gamybos technikos ir visuomeninės santvarkos. Ypatingai paskutinioji turi būti taip sutvarkyta, kad įgalintų platiems sluogsniams įsigyti nuosavybės. Todėl krikščioniškoji darbo santvarka reikalauja atsižvelgti ne tik į darbininko bei jo šeimos teisę gyventi, bet ir sudaryti palankias sąlygas darbo žmonių sluogsniams įsigyti nuosavybę.

Nuosavybės reikšmė jau buvo ne kartą iškelta. Ypatinga jai funkcija tenka ryšium su socialine taika. Reikia pabrėžti, kad nuosavybė suteikia žmogui nepriklausomybę, kad pasiturįs žmogus yra ūkiniam gyvenime nepriklausomas nuo konjunkturinių svyravimų. Nepripuolamai sunkios ūkinės krizės metu nedarbo padaryti nuostoliai buvo mažiausi ten, kur

darbininkai turėjo savo nuosavybę. Visuomenei toks nuosavybės įsigijimas reiškia mokesčių ir socialinės naštos sumažinimą. Kartu jis veda į aukštesnį ūkinio stabilumo laipsnį ir tarnauja kaip rezervas bėdos bei senatvės metui. Be to, nuosavybės įsigijimas naikina proletariatą, o tai yra tikslas, kuris vilioja visų krypčių socialpolitikus. Atlyginimo nustatymas, kuris skatina nuosavybės susidarymą, turi būti pagrindas darbo santvarkos, kuri tik viena gali žmoniją išvesti į aukštesnį pragyvenimo ir kultūros laipsnį.

Tačiau mes turime žinoti, kad to tikslo artimiausioje ateityje tikrai negalėsime dar pasiekti. Todėl pritariame pagreitintam kapitalo susitelkimui, nes darbas tiek pat priklauso nuo kapitalo, kiek ir jis nuo darbo. Bet kartu niekuomet neturime iš akių pamesti tikrosios vertybių vyresniškumo eilės. Pagal įgimtų teisių supratimą darbininkas visados turi didesnę teisę už kapitalą. Iki darbo reikalavimai nėra patenkinti, negali ir kapitalas susilaukti pelno.

Pagal tą prigimtos teisės pažiūrą reikia derinti darbo ir kapitalo santykius. Šių dienų ūkyje galima lengvai rasti liniją, skiriančią darbą nuo gamybos įrankių nuosavybės. Tuo tarpu kai amatuose kapitalo savininkas kartu yra ir bendradarbis, didelėse įmonėse, ypatingai akcinėse bendrovėse, kapitalo savininko veikimas apsiriboja įstatymu numatyta priežiūros teise ir pelno (dividento) gavimu (arba nuostolių patyrimu). Toliau santykiai tarp darbo ir kapitalo yra charakterizuojami darbininko ir įmonininko laisve. Anksčiau nuosavybės neturėjimas buvo susijęs su nelaisve ir stovėjo prieš nuosavybę ir laisvę. Šiandien beturtis, bet laisvas žmogus yra normalus mūsų visuomenės reiškinys.

Darbas ir kapitalas priklauso vienas nuo kito. Jie turi bendradarbiauti, kad pravedus visuomeninę gėrybių gamybą. Tam bendradarbiavimui krikščioniškos darbo santvarkos rėmuose reikia pastatyti tam tikras sąlygas. Jos yra:

1. Darbininko žmogaus šlovės gerbimas. Tam reikalavimui nusižengiama, jei darbo jėga yra pirkimo objektas, o atlyginimas tėra tik „naudojimo kaina“, jei atlyginimo išmokėjimu viskas baigiama ir jei darbu ūkininkaujama lyg produkcijos elementu. Jei darbas tėra tik gamybos kaštų faktorius — tada santykis tarp kapitalo ir darbo yra nemoralus ir neteisingas. Darbininko, kaip žmogaus ir krikščionio, šlovės apsauga apima gyvybę, sveikatą, jėgas, šeimą, namus, darbovietę, atlyginimą, žodžiu, visa, kas tik darbininką ir jo šeimą liečia. Tai apsaugai yra reikalinga darbo teisė, kurios tikslas turi būti teisinę laisvę paversti socialine laisve. Sinzheimeris tai apibūdina šiais žodžiais: „Anksčiau žmogus, kuris nebuvo laisvas, buvo daiktas. Per teisių išlyginimą jis virto asmeniu. Naujoji santvarka jį paverčia žmogumi.“ Todėl tas, kas, remdamasis laisva ūkine sistema, priešinasi šių dienų darbo teisei, socialiniam draudimui, tarifų nustatymui, trečiųjų tarpininkavimui, darbo laiko nustatymui ir t.t., nusideda krikščioniškosios darbo santvarkos principams.

2. Antra sąlyga darbo ir kapitalo bendradarbiavimui, šalia darbininko šlovės, yra tinkamas ūkinio rezultato padalinimas tarp darbo ir kapitalo. Prieštarautų teisingumui, jei darbas ar kapitalas reikalautų jo vien sau. „Quadragesimo anno“ konstatuoja, kad „ateityje pagamintų gėrybių perteklius plačia srove turėtų tekėti darbininkijai“, nes „iš tikrųjų kapitalas pakankamai ilgą laiką neproporcingai juo pasinaudojo“. Tačiau tai galima įvykdyti tik padidinus atlyginimą, susijusį su faktinu gamybos padidėjimu.

3. Pagaliau didelės įtakos bendradarbiavimui turi asmeninė įmonininko laikysena, jo santykiai su darbininkais. Jie turi remtis abipuse pagarba, kuri išplauktų iš profesinio darbo našumo ir būdo. Negalima remti bendradarbiavimo vienos pusės nesugebėjimu, išlaidumu, tingumu, palinkimu į girtavimą ar nepasitikėjimu. Peržiūrėkime kai kuriuos išsivystymo laikotarpius. Prieškapitalistiniais laikais tas santykiavimas buvo patriarchalinis arba net despotiškas. Kapitalizmui išbujojus, jis kai kur, ypatingai Vokietijoje, įgavo karinį charakterį. Juozas Piperas tai įrodo citata iš F. A. Freudto knygos „Kapital und Arbeit", išleistos 1927 m. Berlyne. Ten sakoma: „Kasyklų savininkas turi būtinai išlaikyti discipliną. Tai liečia tiek pačią darbovietę, tiek ir jos aplinkumą... Su tuo principu yra nesuderinami streikai, grasinimai ir net pasikeitimai žodžiais arba ginčai kasyklose. Prūsai su savo kariuomenės disciplina davė pasauliui pasisekimo pavyzdį. Kodėl to negalima pritaikinti kasyklose?" Už kelių metų karinė disciplina nulėmė ir darbininkų-darbdavių santykius, kas privedė prie „pasisekimų", kurių rezultatus dabar jaučiame. Todėl santykius tarp dviejų kontraagentų reikia vėl sužmoninti, su tarpusavio pagarba sudaryti pasitikėjimo atmosferą. Jos laikytis krikščioniškoje darbo santvarkoje įpareigoja naujas privalomas faktorius: socialinė sąžinė.

Mes nepasiduodame iliuzijom — iki krikščioniškosios darbo santvarkos įgyvendinimo dar toli. Tačiau jau dabar kai kuriuos įmonininkų ir darbininkų interesų priešingumus pasisekė nugalėti. Demokratinė valstybės santvarka ir suteikimas jai didelės dalies atsakomybės už visuomenės gerovę leis darbininkijai pagerinti savo būklę. Kartu, žinoma, veikia ir padidintas darbdavių socialinės atsakomybės pajautimas. Ir jie žino, kad tiek šiandien, tiek ir artimiausioje ateityje neįmanoma „ištraukti" didžiulio pelno arba rentos, bet reikia bendromis pastangomis įmonę, o tuo pačiu ir egzistencijos pagrindą, išvesti į šviesesnę ateitį. Tas likimo bendrumas reikalauja ir dirbančios tautos teisių pripažinimo. Ji turi turėti teisę nuspręsti savo ūkinį likimą, nes galų gale paskutinis darbdavys yra ne kas kita, kaip tik tautos ūkis. Įmonininkai yra darbo ir kapitalo patikėtiniai. Tautos ūkio pareikalavimas stato uždavinius, kuriuos įmonininkai ir darbininkai turi bendrai įvykdyti.

Taip galvojant negalima atsisakyti nuo įmonininkų veiklos. Įmonininko uždavinys lieka tas pats, būtent, visų gamybos faktorių sutelkimas ir teisingas suderinimas. Su tuo yra surištas galingas dvasinis sugebėjimas, kurį tarp kitko pripažįsta ir K.Marksas ir kuriam turi talkininkauti gabumai, organizacinis talentas, iniciatyva bei ištvermė, kurie turi būti specifiniai įvertinti ir atlyginti. Idėjai, kad nuo tų sugebėjimų galima atsisakyti ir juos gali atstoti valdininko veikla, negali pritarti nė vienas garbingas darbininkas. Krikščioniškajai darbo santvarkai priklauso tiek darbininkas, tiek ir įmonininkas. Jie turi susitarti dėl visų dalykų, kurie liečia jų likimą, tai yra įmonę.

Įmonės tvarkos socialinę reikšmę sudaro darbo taikos išlaikymas. Šiandien darbininkija reikalauja sau teisės dalyvauti jos nustatyme. Tą reikalavimą reikia laikyti teisingu tuose bendruose reikaluose, apie kuriuos nusimano ir darbininkija bei turi reikalingas jiems žinias. Kad kartu spręsti, reikia turėti atitinkamas žinias, nes kitaip bus tik pakenkta įmonei, o tuo pačiu ir jos darbininkams. Todėl bendro sprendimo reikalavimas yra tik tada morale paremtas, jei tam yra atitinkamos sąlygos, jei nei visuomenei, nei darbininkams tai nepakenks. Tos teisės kompe-

tenciją nustato 1946 m. vokiečių centro partijos programa, skelbdama, kad „ji veikia visuose bendruose reikaluose, tuo tarpu svarbiuose privatinio ūkio klausimuose, kurių sprendimas priklauso visų pirma nuo įmonininko iniciatyvos ir yra surištas su ūkine rizika, darbininkai per savo patikėtinius turėtų būti informuojami ir pareikšti savo nuomonę".

Kartu su ta bendro sprendimo teise vis daugiau iškyla ir dalyvavimo įmonės pelne problema. Tam tikslui yra vartojamos įvairios formos, nors jos ir nevadinamos dalyvavimu pelne. Principinė dalyvavimo pelne idėja yra dėl to teisinga ir atitinka taip pat krikščioniškajai darbo santvarkai, nes didelis pelnas yra bendrų pastangų rezultatas ir todėl bent dalinai turi išeiti visos įmonės bendruomenės naudai. Tačiau visuotinas ir vienodas to principo pravedimas susitiks su dideliais sunkumais. Ateitis turės rasti tinkamų formų, kad pelno dalis būtų skiriama ir įmonės darbininkams kaip našumo premija ir glaudesnio ryšio tarp įmonininko ir darbininkų skatintoja. Krikščioniškoji darbo santvarka turi išsivystyti iš prasmingos įmonės gyvenimo tvarkos. Iš čia socialiniai spinduliai pasieks tiek visumą, tiek ir atskiras profesines šakas.

Profesija apima paskiro asmens pareigų savo šeimai ir visuomenei visumą. Ji turi kažką dieviško savyje, nes profesijos pasirinkimas atitinka žmogui suteiktus palinkimus ir gabumus. Prieš Kūrėją visos profesijos yra lygios, jei jos remiasi garbingu darbu ir suteikia galimybės pasiekti dangiškąjį tikslą. Krikščioniškajai darbo santvarkai svarbiausias faktorius yra profesijos naudingumas visumai. Profesinis gyvenimas turi būti sutvarkytas organizmas ir savo išbaigimą rasti krikščioniškoje ūkio ir visuomenės santvarkoje. Vieną be kito negalima įsivaizduoti. Tai santvarkai reikalingas visų profesijų bendradarbiavimas, nes nuo to priklauso visuomeninių įpareigojimų išpildymas. Įmonės darbo padalinimas atitinka tautos ūkio padalinimą į profesijas. Bendradarbiavimas tarp įmonininkų ir darbininkų turi tęstis ir profesinių atstovybių bendravimu. Kovos mintis ir išnaudojimo idėja turi pradingti ir būti pakeista kooperatyviniu bendradarbiavimu. Ūkinė demokratija turi būti išauginta iš apačios į viršų. Joje turi visi dalyvauti, joje turi būti atstovaujami visų interesai.

Krikščioniškosios darbo santvarkos problemai priklauso ir moterų klausimas. Nėra abejonės, kad moteris teigiamai paveikė viešąjį gyvenimą. Ji dažnai papildė savo vyro veiklą ir pasirinko profesijas, kurios tinka jos savybėms. Tačiau kartu labai dažnai moterims yra pavedami tokie darbai, kurie joms netinka. Nė viena kultūringa tauta šiandien nesiunčia moterų į kasyklas arba į sunkius darbus fabrikuose. Taip pat moterų darbas neturėtų sumažinti vyrų uždavinių. Jis neturėtų sumažinti vyrams galimybių sukurti šeimą. Čia pasireiškia natūrali siena, kuri, tarp kitko, dažnai yra peržengiama dėl nepakankamų šeimos išlaikytojo pajamų. Tiek kiek kultūrinis ir socialinis gyvenimas praturtėjo per moters darbą, lygiai tiek pat darbas fabrikuose pakenkė moters sveikatai, šeimai ir dorovei.

Čia skelbiami principai krikščioniškos darbo santvarkos įvedimui remiasi Pijaus XII žodžiais, kad „darbo santvarka įmonėje ir tautoje yra tikros taikos pagrindas". Tačiau toji santvarka tik tada gali būti įgyvendinta, kai teisė į darbą ir darbo pareiga bus visuotinai pripažintos. Jos abi yra glaudžiai susijusios, nes Dievo įsakymas yra papildomas visuomenės savisauga. Daugelyje atsitikimų vargas reikalauja visų jėgų įtempimo ir talkos. Todėl ir šiandien darbas, nepaisant visų sunkumų ir prieštaravimų, yra moralinė pareiga. Tačiau ji siekia iki tol, kol fizinės jėgos

ištveria; juk darbas turi tarnauti žmonių jėgų išlaikymui, bet ne jų išeikvojimui. Todėl reikalavimas iš tautos tokio darbo našumo, kuris veda prie jos fizinio sunaikinimo, nesiderina su morale.

Darbo pareiga yra surišta su teise gyventi ir atvirkščiai tenka išvesti: pareiga gyventi suteikia teisę į darbą. Mūsų laikais viso pasaulio krikščionių pareigos yra nepaprastai didelės. Teisėmis gali naudotis tik tie, kurie išpildė savo pareigas. Vien tik pareigų išpildymas mums gali sudaryti reikalingas sąlygas pasiekti tam tikslui, kurio mes visi turime siekti, jei nenorime žūti: per krikščioniškąją darbo santvarką į ūkinę santvarką, o kartu į socialinę taiką.

Vertė V. M.

V. MEŠKAUSKAS

KAI KURIE 1948 m. FAKTAI

Neraminanti pradžia

Sausis nieko gero nežada. „Šaltasis" karas siaučia beveik visame pasaulyje. Iš Rumunijos pabėgo karalius Mykolas. Nauja liaudies respublika Kinijoje. Chaosas plečiasi. Jį seka komunizmas. Įtempimas Berlyne. Gen. Clay pavaduotojas gen. Hays ramina berlyniečius: „Mes amerikiečiai Berlyną visados laikysime Vokietijos sostine ir čia liksime iki bus atstatyta vieninga Vokietija su sostine Berlyne." Sovietai to neboja ir stengiasi Vakarų santarvininkų pasilikimą Berlyne padaryti neįmanomu. Kol kas tik žodžiais ir mažomis šunybėmis. Attlee daro išvadas: „Sovietiškas komunizmas nauja imperialistine, ideologine ir ūkine strategijos forma graso kitiems Europos kraštams." Neramumai Italijoje ir Prancūzijoje. Vakarų Vokietijoje protesto streikai prieš blogą maitinimą. Trumanas reikalauja karinės prievolės įvedimo.

Vasaris tą įspūdį pagilina. Sovietai jų globai pavestą šiaurinę Korėjos dalį paverčia liaudies demokratija. Trumanas reikalauja remti sunkiai kvėpuojančią Graikiją. Sovietai protestuoja prieš britų leidimą amerikiečių lėktuvams naudotis didžiuliu Mellahos aerodromu Tripolyje. Jie protestuoja prieš amerikiečių „skraidančių tvirtovių" žvalgymąsi virš Geltonosios jūros. Bet daugiausia visą pasaulį sukrečia komunistinis perversmas Čekoslovakijoje. To krašto tariamai nepriklausoma vyriausybė pakeičiama visai bolševikų įgeidžiams paklusniu ir patikimu režimu.

Kovo mėn. sovietai paskelbia, kad nuo balandžio 1 d. visi Vakarų okupacinių kariuomenių nariai įvažiuodami į Berlyną ir iš jo išvažiuodami bus jų krečiami. Taip pat ir jiems skirti kroviniai. Massarikas iššoka per langą. Iš Čekoslovakijos bėga kas tik gali. Pagaliau ir pirmoji Vakarų reakcija. Briuselyje tariamasi dėl Vakarų Europos Unijos įsteigimo. Bogotoje susirinko 21 Amerikos respublikų atstovai. Visa eilė valstybės vyrų pabrėžtinai nurodo į komunizmo grėsmę. Tuo tarpu Palestinoje, iš kurios pradeda trauktis britų kariuomenė, įtempimas auga. Kai kurie komentatoriai aiškina, kad nerimą keliantį sovietų elgesį diktuoja ne politiniai, bet kariniai sumetimai. Karas neišvengiamas?

Klaidinantis įspūdis. Blaiviai skaičiuojant, valstybė, kurios metinė plieno gamyba siekia 18 000 000 to (Sovietų Sąjunga), galutinoje išvadoje niekados negali laimėti karo prieš valstybę, kuri į metus gamina 94 000 000 to plieno (Jungtinės Amerikos Valstybės). Vien tas plikas faktas leidžia tvirtinti, kad Kremliaus valdovai jokiu būdu negali pradėti atviro

karo. Tą mūsų teigimą patvirtina sovietų aviacijos specialisto pulkininko Tokajevo, pabėgusio 1947 m. pabaigoje į D. Britaniją, duomenys. Sovietai, kurie teoretiškai jau esą išsprendę atominės bombos problemą, dėl savo pramonės atsilikimo praktiškai dar mažiausiai keletą metų negalės jų pasigaminti. Be to, jie neturi tolimojo skridimo bombonešių. Tos rūšies jų aviacija tebėra užuomazgoje. Sovietų pramonė dar negali pagaminti moderniškų lėktuvų motorų. Šioje srityje jie yra nuo anglo-amerikiečių atsilikę 10 metų. Tokiu būdu įspūdis, kurį galėjome gauti iš pirmųjų trijų 1948 metų mėnesių politinių įvykių raidos yra klaidingas. Grubiai tariant, sovietai paprastai blefuoja, spekuliuodami viso pasaulio nenoru kariauti ir tąja aplinkybe, kad karas prieš juos bus labai varginantis ir kaip kiekvienas karas neišspręs politinių problemų. Tačiau logiški samprotavimai visai neveikia sovietų. Jie savo laikysenos nekeičia ir susilaukė pasisekimų.

Sėkmės svaigulys. Sovietų Sąjunga, sugebėjusi su Vakarų pagalba atlaikyti vokiečių antpuolį, mokėjo paveikti savo santarvininkus, kad tie jai leistų iki taikos atstatymo kariniai okupuoti visą Rytų ir Vidurinę Europą. Tai be abejo buvo labai didelis laimėjimas, kuris, atrodo, apsvaigino tokį realų politiką kaip Staliną, įvairiomis progomis raginusį savo partijos draugus nepamesti galvos dėl pasisekimų. Jis, greičiausiai, tikėjosi, kad Vakarų vadinamasis kapitalistinis pasaulis pagal Markso prognozą turi pats savaime žlugti. Karą turi sekti ūkinė depresija, ją demoralizacija, o po to jam teks suduoti tik malonės smūgį. Geras spyris tą neišvengiamą raidą gali tik pagreitinti.

Pirmųjų pokario metų politinė raida tą sovietų galvoseną sutvirtino. Jie tą laikotarpį laikė tik karo tęsiniu... ir pakartojo Hitlerio klaidą. Atrodo, kad tai yra būdingas visų diktatūrų bruožas. Apie panašią vokiečių galvoseną įdomių duomenų patiekia britų karinis kritikas Liddellis Hartas savo knygoje — „Anapus kalvos“. (B. H. Liddell Hart: „The Other Side of the Hill. Germany's Generals, Their Rise and Fall; with their account of military events 1939—1945.“ Cassel and Co., London 1948). Autorius galėjo dalyvauti į britų nelaisvę patekusių vokiečių karo vadų kvotose. Jis cituoja vieną feldmaršalo von Kleisto įdomų pareiškimą:

„Clausewitzo (žymiausio vokiečių karo filosofo) mokslą mūsų karta pamiršo... Jo sakiniai buvo cituojami, tačiau jo knygos jau nebebuvo rūpestingai studijuojamos. Jis buvo laikomas karo filosofu, bet ne praktikos mokytoju... Tačiau Clausewitzo mintys buvo teisingos, ypatingai jo posakis, kad karas tėra politikos tęsinys. O tai sako, kad politiniai faktoriai yra svarbesni už karinius. Vokiečių klaidą sudarė prielaida, kad karinis pasisekimas gali išspręsti politines problemas. Prie nacių mes tą Clausewitzo posakį apsukome ir taiką laikėme karo tęsiniu.“

Politika yra galimybių menas. Politikas stengiasi kuo daugiausia naudos ištraukti iš susidariusios būklės, arba iš jos išeiti su mažiausiais nuostoliais. Karys kariauja ir beviltiškoje padėtyje. Hitleris laikė save kariu ir ta pažiūra pražudė, nepaisant visos pradinės sėkmės. Kitaip ir būti negalėjo. Tą pačią klaidą dabar daro Stalinas. Jis su įniršimu puola visą pasaulį, nenorėdamas atsiminti lemiamo fakto, kad jo priešas yra už jį stipresnis. Tarp „šalto“ ir tikrojo karo esminio skirtumo nėra. Kiekvienu atveju, vesti „šaltą karą“, negalint jį reikiamu momentu paversti į tikrą karą, yra nesąmonė. Tolimesnė metų raida tai įrodė. Politikos primato paneigimas neišėjo į gera.

Atoslūgis

Balandžio mėn. 1 d. abiejų JAV kongreso rūmų mišri komisija suderina skirtingus atstovų rūmų ir senato priimtus pagalbos Europai (ERP) arba Marshallio plano projektus. To paties mėn. 2 d. komisijos priimtą tekstą patvirtina kongresas, 3 dieną jį pasirašo prezidentas Trumanas. 6 dieną ERP administruoti skiriamas „Studebakerio" automobilių įmonių direktorius P. G. Hoffmanas, o 22 d. Harrimanas skiriamas nepaprastu ambasadorium ERP programoje dalyvaujančioms valstybėms. Nuo 48. 4. 1. iki 49. 6. 30 Europa gaus 4875 milijonus dolerių dovanų ir 546,7 mil. dolerių paskolos. Visi laisvi kraštai šalina komunistus iš svarbių vietų, išimtį sudaro tik Prancūzija. Italijoje dramatiškus rinkimus laimi krikščionys demokratai, pravesdami 307 atstovus į seimą ir 130 į senatą. Komunistų liaudies frontas turi pasitenkinti 182 seimo atstovais ir 74 senatoriais. Vakarų Europos Unija nutaria sudaryti nuolatinį karinį komitetą.

Gegužės mėn. JAV ambasadorius Maskvoje generolas Bedellis Smithas su Molotovu aptaria protingų santykių atstatymo reikalą. Sovietai tačiau nė nemano eiti ta linkme. Jie net priešingai diplomatiniams papročiams paskelbia tą pasikalbėjimą. Šaltas karas turi tęstis toliau. Haagoje įvyko Europos Unijos kongresas, kuriame eilė žymių politikų ragino užmiršti tarpusavio kivirčus ir bendromis jėgomis griebtis atstatymo darbo. Izraelis pasiskelbė nepriklausoma respublika. Tarp žydų ir arabų vyksta tikras karas.

Birželis Vokietijai atneša piniginę reformą, o kartu ūkinį atkutimą. Sovietams tai duoda progos pradėti Berlyno vakarinių sektorių blokadą. Gen. Clay atsako: „Amerika iš Berlyno tegalima varu išvaryti. Improvizuojamas oro tiltas, kuris niekais paverčia visus sovietų skaičiavimus. Saugumo Taryba žydams ir arabams 4 savaitėm įsako liautis kariauti. To įsakymo paisoma. ERP doleriai Vakarų Europos kraštams suteikė palengvėjimo jausmą.

Ūkinis aspektas. Komunizmą kuriam nors krašte gali įvesti tik Raudonoji Armija arba neviltis-desperacija. Tai įrodė 1948 metų pirmoji pusė. Marksas aiškino, kad darbininkų būklė kapitalistiniuose kraštuose tolydžio blogės, iki prives prie desperacijos. Ištikrųjų ji gerėja. Leninas tą netikslų aiškinimą modifikavo teigimu, kad tik imperializmas gelbsti kapitalistinių kraštų darbininkiją nuo Markso skirto jai likimo. Kapitalistiniai kraštai puola kitus silpnesnius kraštus ir juos išnaudoja, tik todėl nugalėtojų darbininkija laikinai nejaučia savo būklės pablogėjimo ir išvengiama ūkinės krizės. Tačiau ir tas aiškinimas neatitinka tikrenybės. Leninas pasirodė esąs neblogas revoliucionierius praktikas, gabiai išnaudojęs susidariusias 1917 m. Rusijoje jam palankias aplinkybes, bet sau prieštaraująs teoretikas.

1948 metų pirmoji pusė įrodė, jog Stalinas netiki, kad Raudonoji armija gali turėti pasisekimo. Priešingu atveju jis būtų įsakęs jai pradėti žygį. Dabar ir netikėliai galėjo įsitikinti elementarine teisybe, kad ūkiniai silpnesnis kraštas, t. y. beveik 5 kart mažiau pagaminąs plieno, negali drįsti pradėti tikro karo su stipresniu. Raudonoji armija nepajudėjo, kad įvedus komunizmą Vakarų Europoje. Bet kaip yra su antrąja, „imperialistine" Lenino teze? Juk, anot jo, kapitalizmas turi privesti prie imperialistinių karų, o tie prie tarpusavio ir komunizmo triumfo.

Vargos vargai. „Ar tiesa, drauge E. S. Varga, kad mes galime tikėtis naujo tarpimperialistinio karo?“ — Toks klausimas buvo pastatytas 69 metų Vengrijos žydui, Stalino vyriausiam ūkiniam patarėjui. Tas sovietų ekonomijos pažiba iki karo galo pranašavo pagal partijos liniją, kad kapitalizmas artinasi prie savo galutinės krizės. Tik 1946 m. Varga praregėjo. Jis pradėjo abejoti. Pakliuvo į nemalonę. Tačiau ir 1948 metais jis nepanorėjo pranašauti „pagal liniją“. Į aukščiau cituojamą jam specialios sovietų ekonomistų komisijos pastatytą klausimą jis drąsiai atsakė: „Dabartinėmis sąlygomis sunku įsivaizduoti, kad imperialistinės valstybės *pultų viena kitą.*“ *Jis toliau laikosi savo naujausio patyrimo,* kad galutinės kapitalizmo krizės artimiausioje ateityje negalima tikėtis. Jau 1946 m. jis reiškė tokią nuomonę savo knygoje „Kapitalizmo pasikeitimai 2. D. karo pasėkoje“. Nuo to laiko prasidėjo jo vargai, bet 69 metų mokslininkas, matyti, nori į senatvę leisti sau prabangą: Sovietų Sąjungoje kalbėti teisybę.

JAV ūkinės problemos. Paskutinį karą iš pagrindų nesukrėstos pergyveno tik Jungtinės Amerikos Valstybės. Marksizmo-leninizmo šalininkai tikisi, kad jų dabartinė konjunktūra — „boomas“ ilgai tęstis negali. Vieną gražią dieną pasireikš gamybos perteklius, kainos staiga kris, įmonės bankrutuos, atleis šimtus tūkstančių darbininkų, tie nustos pirkę, kas ves prie kitų įmonių gamybos sustojimo ir t.t. Tiesa, 1948 metų pirkimai pradėjo mažėti, labai geras derlius visame pasaulyje privertė sumažinti kainas žemės ūkio gaminiams. Tačiau nuo paskutinės didžiosios ūkinės krizės prabėgę 20 metų neliko be vaisių. Jie padarė didelės įtakos į amerikiečių galvoseną. Valstybė per Roosevelto New Deal įpratusi kištis į ūkinį gyvenimą ir dabar nenori atsisakyti nuo tos įgytosios teisės. Nors plieno dar trūksta, Washingtono administracija griebėsi pirmųjų priemonių krizei išvengti. Buvo suvaržyti kreditai, kas įmonininkus privertė koncentruotis lengvai parduodamų gėrybių gamyboje. Norint sumažinti karo metu labai padidėjusią perkamąją galią numatoma padidinti mokesčius. Iš 250 milijardų bendrų tautos pajamų, Trumanas tikisi 45 milijardus mokesčiais vėl grąžinti į valstybės iždą. Antra vertus, amerikiečiai gerai suprato, kad vienas kraštas negali džiaugtis gerove, jei kiti kraštai skursta. Vieno pasaulio idėja pasidarė populiari. Tais sumetimais, o taip pat ir *komunistinės grėsmės verčiamos JAV griebėsi plačios pagalbos* programos, kad atkutinus Europos ūkį. Ta proga visa eilė gėrybių, kurios negalėjo būti sunaudotos pačiose JAV, o taip pat ir negalėjo būti parduotos, nes kiti kraštai neturi ką už jas pasiūlyti, buvo išgabentos dovanai į Europą. Ta injekcija teigiamai paveikė 16 Europos valstybių, kurias amerikiečių pagalba taip pat privertė suderinti ir savo kraštų ūkius. Pirmą sykį pasaulio istorijoje 16 valstybių sudarė bendrą ūkio planą, kuris, tiesa, toli gražu dar nėra tobulas, tačiau vis dėlto milžiniškas šuolis pirmyn.

Visos tos priemonės leidžia ūkio žinovams tvirtinti, kad JAV dar ilgai džiaugsis ūkine gerove. Žinoma, jei krašto ūkio pulsas, kuris duoda darbo 60 milijonų žmonių, bus budriai sekamas ir, reikalui esant, bus griebtasi reikiamų priemonių jam suteikti naujų veiklos dirvonų.

Krizė

Liepos mėn. galutinai paaiškėjo, kad Stalino ir Tito keliai skiriasi. Berlyno krizė tęsiasi toliau. Liepos 14 d. sovietų nota jau nemini „tech-

niškų kliūčių“, bet atvirai pripažįsta kad blokada yra atsakymas į Vakarų Vokietijos valstybės kūrimą. Marshallis skelbia, jog bus padaryta viskas, kad radus išeitį. Bevinas akcentuoja: „Pirmiau blokados atšaukimas — tik po to derybos.“ Bet to nusistatymo nepaisant, 3 Vakarų valstybės paveda savo diplomatiniams įgaliotiniams pasimatyti su Molotovu. Bevinas tam reikalui siunčia savo asmenišką sekretorių (mūsiškai ministerijos gen. sekretorių) Franką Robertsą. Molotovas tačiau atostogauja. Po pasikalbėjimo su jo pav. Zorinu pagaliau sutariama dėl pasimatymo su Molotovu. Vokietijoje 3 Vakarų gubernatoriai įteikia savo zonų ministeriams pirmininkams konkrečius pasiūlymus dėl Vakarų Vokietijos įsteigimo. Palestinoje grafo Bernadottės tarpininkavimo bandymai neduoda gerų rezultatų, tačiau kautynės vėl sustabdomos. Į Angliją atskrenda 90 „skraidančių tvirtovių“.

Rugpiūčio mėn. Rumunijos ir kitų Rytų Europos valstybių bolševizacija tęsiama toliau. Lenkija ir Čekoslovakija, Kremliui laiminant, sutaria bendromis jėgomis naudoti Silezijos žaliavas. Berlyno krizės nepajėgiama išspręsti. Nepadėjo nė pasimatymas su Stalinu. 6, 9, 12 ir 16 rugpiūčio dar buvo kalbamasi su Molotovu.

Rugsėjis neatneša jokių permainų. Tiesa, kariniai gubernatoriai buvo keletą kartų susirinkę aptarti Berlyno valiutos problemos, bet negalėjo susitarti dėl Maskvoje vestų tarp Stalino ir Vakarų diplomatų pasitarimų rezultatų. Visą reikalą žadama iškelti JT. Palestinoje žydų teroristai nušauna JT tarpininką grafą Bernadottę ir jo pad. prancūzų pulk. Serotį.

*

Užkulisiai. Kremlius tiksliai apskaičiavo, kad Vakarų valstybės nebandys Berlyno blokados pralaužti jėga. Tačiau jo aviacijos specialistai apsiskaičiavo teigdami, kad oro keliu nebus galima aprūpinti tokio didelio miesto kaip Berlynas su jo 2,5 milijonų gyventojų. Ta klaida paaiškintina tuo, kad sovietai aklame skridime naktį ir miglose yra nuo anglo-amerikiečių atsilikę mažiausiai 15 metų. Tačiau sovietų diplomatai taikliai informavo, kad prancūzai dels su įstojimu į bendrą frontą, o taip pat ir anglai parodys tam tikro neryžtingumo. Ir tai dėl to, kad patys amerikiečiai nebuvo pasiruošę energingai atsakyti į sovietų žygius. Jie Europoje neturi nei kariuomenės, nei sąjungininkų, nei bazių.

Todėl Kremlius tikėjosi, kad vienu ar kitu būdu jam pasiseks ilgainiui vakarinius santarvininkus išstumti. Jei tai jam pasisektų, Vakarų orumas visai nusmuktų, o tai jam praverstų tiek vidaus, tiek ir užsienių politikoje. Dėl Vakarų neryžtingumo sovietai nuėjo per toli, kad galėtų grįžti atgal. Padėtį išgelbėjo „oro tiltas“. Jis leido Vakarams toliau delsti, o taip pat ir sovietams davė progos laukti tolimesnės įvykių raidos. Dėl to Stalinas nesiskubino susitarti. Atsargumo sumetimais, jis asmeniškai parodė geros valios, žinoma, tik žodžiais, bet toji valia dingo techniškose smulkmenose. Sovietai iš savo pusės aiškiai vengė pertempti siūlą. Jei jie norėtų padėties paaštrėjimo, jie galėtų numušti kokį anglo-amerikiečių lėktuvą. Bet to jie nepadarė. „Oro tiltas“ buvo maloni staigmena Vakarams.

Rezultatai. Berlyno krizė turėjo didelės įtakos tolimesnei įvykių raidai. Jau Čekoslovakijos įvykiai sukrėtė visą Vakarų pasaulį. Pravėrė akis ir tiems, kurie nieko nenorėjo matyti. Įvykiai Berlyne pasipiktinimą sovietais dar daugiau padidino. Drąsi berlyniečių laikysena ir užuojauta

taip pat prie to prisidėjo. O svarbiausia yra tai, kad JAV, nutiesdamos „orotiltą“ noromis nenoromis griebėsi griežtos politikos linijos. Faktas, kad juos tuojau pasekė anglai ir, iš dalies prancūzai, parodė tos linijos teisingą kryptį.

Broliai Alsopai (The Saturday Evening Post) teigia, kad Berlyno krizė prikištinai parodė amerikiečiams, kad jie panašių krizių gali susilaukti ir daugiau. Ir vėl kiekvieną kartą teks pasirinkti arba karo riziką arba naujas nuolaidas Kremliui, kurios tačiau ves tik prie naujų, dar didesnių bei akiplėšiškesnių sovietų reikalavimų. Bet išmintis tik tada leidžia karu rizikuoti, kai jam esi pasiruošęs ir jo nebijai. Antra vertus, jei JAV karo nebijos, sovietai jo tikrai vengs.

Miglos

Spalio mėn. Berlyno byla patenka į Saugumo Tarybą. 6 neutralieji nariai nori surasti formulę, kad vilkas būtų sotus ir avis sveika. Jie rekomenduoja vienu metu nuimti blokadą ir kartu įvesti visame Berlyne rytinę markę visų keturių kontrolėje. Tačiau dėl kontrolės nesutariama. Aiškiai matosi, kad Kremlius dar nori palaukti rudens miglų įtakos. Jis tikisi generolo „Žiemos“ pagalbos. Jis tikisi palengvėjimo iš Rytų, kur Čiangkaišekas turėjo atiduoti komunistams Mukdeną ir iš viso atsidūrė beviltiškoje padėtyje. Pietų Korejoje komunistai sukelia neramumus. Graikijoje kovojama. Streikai Prancūzijoje. Skandinavija susirūpina savo gynimu. Montgomerys skiriamas Vakarų Europos Unijos vyr. štabo viršininku.

Lapkritis atneša Trumanui valdžios vairą dar 4 metams. Tai buvo staigmena. 85% visų laikraščių agitavo už Dewey. Į Trumano pergalę netikėjo nė jo paties partija. Jo perrinkimas parodė didelę profesinių sąjungų įtaką ir amerikiečių masių simpatijas Roosevelto naujo socialekonominio kurso — New Deal politikai, kurią Trumanas pasižadėjo tęsti. JAV, D. Britanija, Prancūzija ir Benelukso kraštai susitaria dėl Ruhro krašto pramonės kontrolės. Ta kontrolė tačiau tik tada bus teigiama, jei jai bus pavesta visos Europos pramonė. Dabar ji tik tuo svarbi, kad manifestuoja Vakarų pažiūrų į Vokietiją suvienodinimą. Palestinoje arabai kariniai pralaimėjo. Tai gadina kraują britams, kurie dabar su dar didesne energija siekia amerikiečius pritraukti prie vienodos politikos Artimuosiuose Rytuose. „Times“ pavėluotai konstatuoja, kad britų-amerikiečių pažiūrų vienodumas būtų Šventąją Žemę išgelbėjęs nuo kraujo praliejimo.

Gruodis demonstruoja galutinį pasaulio suskilimą. JT visuotiname susirinkime Spaakas pareiškė visos Vakarų Europos nuomonę. Jis sako Višinskiui: „Mes bijome jūsų. Nacių 5-toji kolona, palyginus su jūsų, buvo tik skautiškas žaidimas.“ Toji baimė verčia daugiau susirūpinti Vakarų Europos Unijos gynimu. Apskaičiuojama, kad Vakarų Europa, amerikiečiams padedant ginklais, gali pastatyti 45 divizijas, kurios galėtų prieš sovietų antpuolį atlaikyti Reino liniją. Jungtinės tautos pasmerkia genocidą — ištisų tautų naikinimą ir priima „Žmonių Teisių Chartą.“ Tai iš sovietų koncentracijos stovyklų neišgelbėja nė vieno žmogaus, bet duoda vilties ateičiai, nurodo kryptį, kuria pasuks žmonija. Berlyno vakarinių sektorių gyventojai, nepaisant rudens miglų ir žiemos šalčių, pasisako už laisvę, išrenka savo vakarinį magistratą.

Miglotas pagrindas. Spaakas, šaukdamas Višinskiui: „Mes bijome jūsų!“ netiesioginiai kreipėsi į amerikiečius. Iš Kinijos pagalbos šaukiasi Čiangkaišekas. JAV yra galingiausia pasaulio šalis, bet ir jos išteklių neužteks visam pasauliui. Jos tik neseniai įsisąmonino joms atitekusią misiją ir atsakomybę už visą pasaulį. Jos pačios dar abejoja kokiu keliu joms reikia pasukti.

1947 m. Valstybės D-tas, kuris yra atsakingas už jų užsienių reikalų politiką persikėlė į naujus rūmus, kurie likimo ironijos dėka buvo pastatyti Washingtono Foggy Bottom rajone — lietuviškai tai būtų migloto pagrindo rajonas. Į ten persikėlė Marshallis su 5652 tarnautojais (kartu su užsieniuose esančiais — 12 294). 1823 m. prezidentui Monroe savo doktriną skelbiant, Valstybės D-tas turėjo tik 11 tarnautojų. Monroe doktrina skelbė amerikiečių susidomėjimą tik savo kontinentu. Trumano doktrina aiškina, kad amerikiečiai turi rūpintis viso pasaulio laisvomis tautomis. Tai matosi ir iš milžiniško valdininkų bei tarnautojų skaičiaus.

Bet kam toji galinga šalis pirmiausia turi ištiesti pagalbos ranką: Vakarams ar Rytams, ar abiem kartu? Štai klausimas, į kurį turi atsakyti Valstybės D-tas su savo milžinišku aparatu. Žinomasis Walteris Lippmannas teigia, kad Marshallis iš savo patyrimo žinojo, kad Čiangkaišeko Kinijai negalima padėti, o Atlanto vandenynas Amerikos nuo Europos neskiria, bet tuos du žemynus jungia. Europa turi pirmenybę. Aziją reikia palikti jos likimui! Viso pasaulio neaprėpsi! (Tie šūkiai ateinančių metų pradžioje sukels paniką Japonijoje, Australijoje ir kituose Tol. Rytų šalyse, vėl iškils projektai gelbėti Čiangkaišeko režimo likučius.)

Europa 1948 metų bėgyje atgavo savo moralines ir fizines jėgas. Komunistų streikai Prancūzijoje nuėjo niekais, susidūrę su vidaus reikalų ministerio Jules Moch energija. Pasirodo, kad tas kraštas gali išsiversti ir be gen. de Gaulle pagalbos. Tiesa, komunistai ir toliau dar liko stiprūs, bet jau ne taip pavojingi atmušti sovietų antpuolį, bet visų jėgų skyrimas ginklavimui gali suardyti jos ūkį. Todėl ar ne geriau būtų, jei Vakarų Europa su Amerika susijungtų į apsigynimo vienetą? Vakarų Europa galėtų mažiau išleisti ginklavimo reikalams, o JAV konflikto su Sovietų Sąjunga atveju gautų paruoštas bazes. Štai Atlanto pakto idėja! Ji gali JAV politiką išvesti iš migloto pagrindo. Bet apie tai tariantis paaiškėja ir didelės kliūtys. JAV konstitucija neleidžia vyriausybei sudaryti tokias sutartis, kurios jas įpareigotų automatiškai įsitraukti į karą. O be to nuostato kiekviena sutartis lieka miglota. Amerikoje pasigirsta balsų, kad nereikia skubintis. Walteris Lippmannas 1949 m. reikalaus visuotinų diskusijų dėl Atlanto pakto Kongrese, partijose, susirinkimuose, mokyklose, šeimos rateliuose. Tos diskusijos turi parodyti amerikiečiams visą Atlanto pakto, Atlanto bendruomenės naudą. Jos turi priversti amerikiečius visai užmiršti savo izoliaciją. Priversti tiek amerikiečius, tiek ir europiečius įsisąmoninti savo likimo bendrumą. Toks supratimas nugalės visas konstitucines kliūtis, jis reikš daugiau negu popieriuje surašyti sutarties žodžiai.

Vakarų Europa dėl lėtesnio ar greitesnio Atlanto pakto sudarymo nesijaudina. Ji žino, kad jei jau sovietai puls, tai per Vokietijos ir Austrijos zonas, o tuo atveju amerikiečiai ir be sutarties nuo pirmos dienos įveliami į kovas. Bet už tat nerimas auga Skandinavijoje, kuri bijo, kad sovietai neišnaudotų tarpinio laikotarpio ir nepasistūmėtų šiaurėje į priekį.

Geri ženklai. Metų pabaigoje aišku, kad Attlee žodžiais tariant,

„sovietiško komunizmo nauja imperialistinės, ideologinės ir ūkinės strategijos forma“ nepajėgė laimėti naujos dirvos Vakaruose. Tolimuosiuose Rytuose jis susilaukė didelių laimėjimų, tačiau jam dar reikia daug laiko, kad tuos laimėjimus suviršKintų. Kol kas jie jam dar nedavė papildomos jėgos. Sprendimas bus pasiektas tik Vakaruose. Tai žino ir Stalinas, kuris laimėjimus Kinijoje vadina užnugario apsaugojimu. Tie komunizmo laimėjimai privertė laisvas tautas burtis į talką kovai prieš jį. Milžiniškos gynimosi reikalams skiriamos sumos kada nors pravers. Jos leis kada nors padiktuoti savo valią. Bus panaudotos pastovesnei ir teisingesnei taikai sudaryti. Pasitikėjimas savimi duos naujų jėgų. Pavojai priverčia budėti. Todėl gal ir gerai, kad 1948 metais niekas negavo Nobelio taikos premijos.

G. K.

SOCIALINĖS ENCIKLIKOS IR EKONOMINIS LIBERALIZMAS

Italų katalikų sąjungos organas Il Quotidiano įdėjo straipsnį, pavadintą: Jungtinių Amerikos Valstybių katalikai ir kapitalizmas.

Jau kuris laikas teoretinis ginčas, pilnas praktinių išvadų, drumsčia giedrią atmosferą, kurioj dirbo daugelis Amerikos katalikų savo hierarchų visuomeninėms direktyvoms įvykdyti. Šis ginčas kilo iš eilės raštų tėvo Eduardo A. Kellerio, priklausančio Švento Kryžiaus Kongregacijai.

Tėvas Kelleris, katalikų universiteto Notre-Dame ekonominio Instituto direktorius, palaiko šią keistą tezę: enciklikos, anaiptol nepasmerkdamos ekonominio kapitalizmo santvarkos, sudaro tvirtą moralinį jos pagrindą; tarp Bažnyčios socialinės doktrinos ir Amerikos kapitalizmo nėra jokio prieštaravimo, žiūrint tiek jo doktrinos, tiek jo pritaikymo arba pasireiškimo.

Pakanka tik paviršutiniškai susipažinti su socialinėmis enciklikomis ir jų praktiniais paaiškinimais, išleistais Amerikos katalikų, kad įsivaizduotum tėvo Kellerio raštų sukeltą nusistebėjimą. Tą nusistebėjimą autorius dar padidino parašęs naują straipsnį į žurnalą Look, kuris Jungtinėse Valstybėse labai paplitęs: Kam tenka mūsų tautos pajamos? Keletas faktų dėl kai kurių lengvų teorijų.

Prieš Amerikos kapitalizmo mokslo ir jo praktikos gynėją pirmieji stojo darbininkai katalikai. Laikydami sveikomis kai kurias Jungtinių Valstybių ekonominės santvarkos puses, jie nesutinka su kitais jos aspektais, kurie reikalingi reformų. Tėvo Kellerio idėjos taip pat buvo griežtai kritikuojamos jų organizacijos (ACTU) organe The Labor Leaders; šita organizacija apjungia visus profesinių sąjungų narius katalikus, pasiryžusius religinius įsitikinimus įvykdyti darbo pasaulyje. Straipsnis, vardu: Klausimai Tėvui Kelleriui, baigėsi šiuo klausimu: „Ar tėvo Kellerio ekonominių tyrinėjimų Institutą finansuoja Tautinė Amerikos Pramonininkų Sąjunga? Mes tuo netikime. Jei Amerikos pramonininkai ir neduoda lėšų jo Institutui, tai betgi jie kalti tėvui Kelleriui bent milijoną dolerių už jo patarnavimus.“ Šito galutinio klausimo tonas rodo polemikos aštrumą.

Šis ginčas sudomino žymiausius Jungtinių Valstybių krikščioniškos socialinės minties atstovus. Tėvų jėzuitų žurnalas America 1948 m. bir-

želio m. 17 d. įdėjo studiją apie tėvo Kellerio mintis. Straipsnio autorius Fridrichas Baerwaldas, Fordhamo universiteto politinės ekonomijos profesorius. Jis atmeta tėvo Kellerio mintis apie dabartinį turtų paskirstymą Jungtinėse Valstybėse. Be to, jis primena katalikų ekonomistų pareigą prisidėti prie klausimo išsprendimo, kuris sutiktų su popiežių direktyvomis.

Profesorius Baerwaldas baigia savo studiją šitaip:

„Ekonomistai katalikai, mes privalome savo ieškojimus kreipti didžiųjų socialinių enciklikų linkme. Tėvo Kellerio tyrinėjimai vadovaujasi kitokia dvasia. Jie neduoda to atsakymo, kurio katalikai laukia iš jo."

National catholic Welfare Conference — Visuomeninio veikimo skyrius — jautė pareigą įsikišti. Šios sekcijos vicedirektorius tėvas George G. Higgins spaudai pareiškė, kad Jungtinių Valstybių katalikų organizacijos turi būtinai plačiu mastu įsikišti nesusipratimui išblaškyti. Tvirtinti, kad Jungtinių Valstybių kapitalistinė ekonominė santvarka sutinka su visuomeniniais krikščionybės reikalavimais galima nebent tik tuomet, kai pasiremiama ne visuomeninių enciklikų visuma ar jų paskiromis dalimis, surištomis su visuma, bet atskirais jų izoliuotais nuo visumos konteksto posmais.

Pacituosime pagaliau tėvo jėzuito Henslerio raštą, išspausdintą The Catholic Educator (Auklėtojas Katalikas) 1948 m. sausio mėn. numeryje. Jis šitaip kritikuoja Notre-Dame universiteto ekonomines idėjas:

„Tėvas Kelleris neįrodo savo tvirtinimo apie Jungtinių Valstybių ekonominio liberalizmo santvarkos morališkumą. Kai kurios didžiausios kapitalizmo išnaudojimo formos mūsų krašte pašalintos, bet pagrindiniai sistemos trūkumai tebėra likę. Amerikos ekonominis pasaulis didele dauguma laikosi to ekonominio individualizmo credo, kurį kaip antikrikščionišką ir antisocialinį enciklikos pasmerkia. Laisvos iniciatyvos šalininkų tvirtinimu ideali ekonominė sistema esanti ta, kur individas gali siekti savo asmeninių interesų mažiausiai kišantis išoriniams veiksniams iš valstybės, profesinių sąjungų ir kitų ekonominę laisvę apribojančių organizacijų pusės. Jų teigiama, kad už šios sistemos ribų lieka tik kolektyvizmas, kuris gali išaugti policinėj valstybėj."

Tėvas Hensleris neigia šią alternatyvą. Tarp dviejų kraštutinumų, liberalizmo ir kolektyvizmo, yra dar kitos ekonominės sistemos.

Jis baigia šitaip:

„Visų, kurie priima visuotinį enciklikų mokslą ir nori jį matyti pritaikintą Jungtinių Valstybių ekonominiame gyvenime, yra būtina pareiga kovoti su tokiomis idėjomis, kokias skelbia tėvas Kelleris."

KNYGOS

ŽELIGOVSKIJADOS ATBLSIAI

M. K. Pawlikowski. Sumienie Polski. Londonas. 1946. Išleido Šiaurės vakarų žemių sąjunga.

Lenkai leidžia tremtyje laikraštį Lwów i Wilno. Jį redaguoja lietuviams žinomas vilniškis Cat Mackiewicz. Kalbamajame laikrašty, ryšy su Pawlikowskio knyga, iškeltas želigovskijados klausimas. Klausimą iškėlė kažkoks R. K. minėto laikraščio 1947 metų II nr.

„Pawlikowskis savo knygos 16 psl., rašo jis, paduoda štai kokias žinias: Įvyksta garsus generolo Želigowskio divizijos sukilimas. Lenkų kariuomenė vėl įžygiuoja į Vilnių ir pašalina iš miesto ir iš krašto lietuvius beveik be kraujo praliejimo."

Pawlikowskio tad teigimu lietuviai atidavę lenkams Vilnių ir Vilniaus kraštą beveik be pasipriešinimo.

K. R. šias Pawlikowskio žinias paneigia ir atitaiso štai kokiu būdu:

„Kova dėl Vilniaus tęsėsi virš mėnesio laiko. Ji baigėsi kavalerijos brigados, vadovaujamos pulk. Butkiewicz Mečislovo, žygiu ant Kedainių.

Bendrai imant kruvinieji nuostoliai buvo sunkūs. Tai parodo skaitlingi I ir XII Lietuviškai-Gudiškų divizijų ir savanorių dalinių karių kapai.

X. 8 kovoje prie Jašiūnų žuvo keliolika Naugardėlio Šaulių pulko lenkų karių. Jie visi palaidoti Jašiūnų kapuose.

Kitas įrodymas. Vilniuje Rasų kapuose apačioj pastatydintas specialus pastatas skaitlingiems Vilniaus gynėjų 1920. X. 9 karstams. Jame palaidoti ir Kauniškės Lietuvos žuvę kariai.

Naujųjų Trakų kapuose palaidota daug P. O. W. kritusių karių, skautų ir nužudytų vietos gyventojų.

Be to, pirmosios ir antrosios Lietuviškai-Gudiškosios divizijos skaitlingai žuvę lenkų kariai palaidoti Mūsninkų, Maišiagalos, Širvintų, Paberžės ir Giedraičių kapuose.

Pirmoj kovų fazėj garbės lauke krito Divizijos Kavalerijos Bajono vadas rotmistras Bronislovas Szalkiewicz. Kitoj fazėj — papulkininkis Severinas S. G. Rymaszewski — Gardino Šaulių pulko vadas, leitenantas Enrikas Kawecki-Ordino Virtuti Militari kavalierius — Naugardėlio Šaulių pulko pirmos kuopos vadas ir visa eilė kitų karininkų — vadų."

Mackevičiaus laikroščio Lwów i Wilno tikslas — grąžinti Lenkijai senas rytų žemes su Vilniumi ir Lvovu. Dėl to jis nėra mūsų draugas. Tačiau už atitaisymą Pawlikowskio klaidų jis vertas lietuviško ačiū. Redaktorius moka būti objektingas. Reikia manyti, kad jis sugebės to objektingumo parodyti ir Vilniaus klausimo sprendime.

G. T.

LENKAS APIE LIETUVIUS GRFIKUS

40 Wood-Cuts

Viktoras Podoski laikrašty KRONIKA 1948 m. birželio m. 8 d. nr. 23 įdėjo tokį apie lietuvius grafikus straipsnį

Rytinės pypkės rūkymo apeigų metu laiškanešys įteikė man didoko formato laišką. Laikraštininkai, deja, negauna romantiškų laiškų iš paslaptingos nepažįstamosios, jie gauna tik spaudinius ir oficialinę korespondenciją, todėl neskubėjau laiško plėšti. Turiu laiko. Tačiau pasirodė, kad nevisai buvau teisus — siuntinėly būta romantizmo žiupsnio, nes jis man buvo siunčiamas visiškai man nepažįstamo pono lietuvio, kuris man siuntė dabartinių lietuvių grafikų labai puikių medžio raižinių reprodukcijų katalogą. Nudžiugau, nes pats esu grafikas-medžio raižytojas.

Katalogas su trijų kalbų tekstu — anglų, prancūzų ir vokiečių, turėjo bendro pobūdžio įvadą ir keturių lietuvių žinomų menininkų biografijas su iliustracijomis. Jauniausias jų turi 33 metus amžiaus, o vyriausias-41. Tad jie visi yra pačiame kūrybos žydėjime vyrai. Pagrindines studijas baigė Kauno Meno Mokykloj, be to, du jų dar studijavo Paryžiuj ir Italijoj. 1937 m. Paryžiaus tarptautinėj meno ir technikos parodoj visi trys buvo apdovanoti aukštais atžymėjimais. Visi trys mokė Kauno ir Vilniaus meno mokyklose. Iš viso to matyt, kad jų menas yra mastas visai lietuviškajai grafikai pažinti. Štai kalbamų grafikų pavardės — Povilas Augius, Viktoras Petravičius, Vaclovas Ratas ir Telesforas Valius.

Bet kurios tautos menui įvertinti konstatuojame natūraliausią refleksą, kurio pagalba susiieškome paskirų kūrėjų bendruosius bruožus ir vienkart tokius, kurie tą meną skiria nuo kitų kraštų plastikos. Tai yra pastangos tautinėms savybėms pabrėžti. Kadangi - nuoširdžiai prisipažįstu - ligi šiol apie lietuvišką grafiką turėjau labai drumstą supratimą, tad toj srityj esu turistas labai šviežios akies ir neatbukinto įspūdingumo. Man atrodo, kad lietuviai grafikai turi įgimtą medžio raižybos technikos pajautimą, ko pavyzdžiui trūksta anglams, nors jų nūdienė medžio raižyba stovi labai aukštai. Lietuviškoj grafikoj akcento įvairumas ir faktūralinis turtingumas yra medžio raižybos užsidegimo ar įkarščio pasėka, o ne šalto apgalvojimo grynai intelektualinio tipo, kaip pas anglus. Tas vąšumas, turtingumas lietuviškoj grafikoj turi kartais tam tikro brutalumo prieskonio. Jo perryškius apsireiškimus žaboja būdingas dekoracinės plokštumos sprendimo siekimas. Toj situacijoj skaptuko žaismingumą drausmina pagrindinė kompozicinė idėja. Aiškinama ji dažniausiai noru medžio raižinį paversti tikru ornamentu, kas ryškiausiai pasireiškia Rato darbuose. Toks klausimo sprendimas turi savą Achilo kulną - ne vienas grafikas baigia suredukavimu savo medžio raižinio į pagražinimo motyvus. Lietuvius grafikus nuo to pavojaus apsaugojo minėtasis grafiškas rasiškumas - paveikslo ornamentiškumą jie laimi akcento ornamentika. Tuo parodoma kūrybos kilnumas.

Šios pastabos liečia pirmoj eilėj Augiaus ir Rato darbus. Tačiau jie panašūs tik formaliniu savo paveikslų atžvilgiu. Kitais atžvilgiais jie yra visiškai skirtingi. Augius yra platesnių užsimojimų, giedras ir romantiškai - liaudiškas, Ratas gi yra gilesnis ir labiau sudrausmintas. Rato žmogus siluetas siekia savo sintezėj galutino suprastinimo ribų, tuo gi tarpu tie

patys Augiaus siluetai nerodo pakankamo apgalvojimo. Kalbamų medžio raižinių silpnoji pusė yra piešinys. Tuo iš dalies nusideda ir Valius. Palietęs šį klausimą, neturiu galvoj akademiško piešinio taisyklingumo - lietuviai grafikai tolimi nuo realizmo, bet, kai atmetama gamta, reikalinga turėti bet koks santykis su forma.

Skirtingą poziciją užima grafikas Viktoras Petravičius. Jo grafiškąjį raštą charakterizuoja nervingumas. Paveikslo plokštumą dengia sujauktas brūkšnių tinklas, kur nekur nutraukiamas gylio juodumos. Ta medžio raižinio vibracija yra savaimingo gaivalo gyvenimas ir jame skęsta kitoks gyvenimas - įsivaizduojamų scenų gyvenimas. Petravičius siekia išraiškos ekspresijos ir derindamasis prie savo siekimo renkasi atatinkamas temas („Audroj", „Tremtiniai"). Jo medžio raižiniai primena piešinį tušu. Geriausias jų („Mūsų kraštas") turi savyje kažką iš Rouaulto.

T. Valius pirmoj eilėj ieško nuotaikos. Velykų procesija, badas lietuviškajame kaime, laidotuvės, varpas gaisro metu, motinos paveikslas - štai temos, kuriose jis realizuoja savo troškimus. Priešingai kitiems grafikams jis noriai naudojasi šviesiais šešėliais. Jų padedamas, tinkamai operuodamas spindinčio baltumo ir gilaus juodumo suskirstymu, sugestyviškiausio ryškumo pasiekė paveiksle „Laidotuvės". Jo technika yra vąši, kartais ne laisva nuo barokiškumo, o skaptukas dvelkia jėga („Motinoj"). Tas pats paveikslas rodo siekimų į formos monumentalizmą. Tai jam duoda skirtingą akcentą, lyginant su kitais medžio raižiniais.

Toks yra lietuviškosios grafikos vaizdas. Jis reiškiasi nepaprastai įdomiai šių keturių grafikų darbuose.

TIKRASIS VALSTYBINIO GYVENIMO KELIAS

M. Krupavičius „Krikščioniškoji Demokratija", Išleido Leidykla „Lux", 164 psl. 1948 m.

Ši prelato Mykolo Krupavičiaus knyga yra senai mūsų lauktas svečias. Tai aukso grūdas, mestas į pačių istorinių įvykių paruoštą dirvą tai tikrasis valstybinio gyvenimo kelrodis.

Pasaulis dabar pereina iš kultūros į civilizacijos gadynę. Jeigu kultūros pagrindinis subjektas arba turėtojas yra asmuo, tai civilizacijos arba objektyvinio, išorinio gyvenimo subjektais bei turėtojais yra iš vienos pusės valstybė, iš antros pusės Bažnyčia kaip objektyvinė dievažmogiškojo gyvenimo išraiška. Štai kodėl civilizacijos gadynėje valstybės klausimas tampa vienu iš pirmaeilių, iš vyraujančių. Per tai kartu iškyla ir valstybinio totalizmo, valstybiškumo hipertropijos pavojus, kaip kad tatai įvyko, sakysime, galingosios pasaulinės Romos imperijos laikais ir kaip kad pamažu įvyksta, pagal vysk. Kettelerio pranašavimą ir O. Špenglerio, J. Burnhamo kultūrinę diagnozę, šiandien, kada totalistinės valstybės, to apokaliptinio ir antikristinio žvėries, apie kurį kalba šv. Jono apreiškimas, šmėkla iškyla visuose penkiuose žemynuose, kryžiaus — atpirkimo, aukos, meilės — ženklo vietoje ar tai sulaužytu kryžium — „hackenkreuzu" ar tai „kūju ir piautuvu" ar tai kuriuo nors kitu ženklu, sužymėdama, surūšiuodama valstybes, partijas ir pavienius individus. Valstybinio totalizmo akivaizdoje Bažnyčia, būdama dievažmogiškoji institucija ir na-

tūralinių asmens teisių saugotoja ir gynėja, nesvyruodama stoja ginti asmens laisvės ir nepriklausomybės: istorinė dvikova tarp totalistinės valstybės, antikristinio žvėries, visom galimom žmogiškom priemonėm pavergiančio ir užgniaužiančio asmenį, iš vienos pusės ir Bažnyčios, dievažmogiškosios institucijos, tampa tada neišvengiama. Šitai turėdamas galvoje prelatas Fulton J. Sheen, Vašingtono katalikų universiteto profesorius, pabrėžia, kad didžiausias istorinis konfliktas, kuris jau dabar bręsta, bus dvikova tarp Dievažmogio ir žmogaus, tarp bendruomenės Kristaus žmonių ir žmoniją išlaisvinančio, iškeliančio iki dieviškumo viršūnių ir bendruomenės Antikristo, žmogų ir žmoniją nuasmeninančio, nužmoginančio, nusmukdančio iki paties žemiausio bestijališkumo ir demoniškumo laipsnio.

Dėl tos priežasties apsiginklavimas sveikos valstybės filosofija, sveikos valstybės mokslu, paremtu natūralinės teisės bei krikščionybės pagrindais, yra šiandien būtinas ir pirmaeilis uždavinys kiekvienam katalikui, jeigu jis nenori tamsių gaivalingų laiko srovės bangų būti užlietas, paskandintas, o atvirkščiai, siekia viršum laiko srovės bangų išnirti, iškilti, į tvirtą amžinybės pagrindą gerai įsiremti ir pačią laiko srovę nauja vaga pasukti.

Šių aukščiau išvardintų aplinkybių šviesoje aiškėja, kodėl prelato M. Krupavičiaus knyga, nagrinėjanti krikščioniškosios demokratijos pagrindus, tiek principiniu, tiek ir istoriniu požvilgiu, yra brangi dovana kiekvienam mūsų tautiečiui, o už vis labiausiai mūsų tremtinijai, dabar plataus, audringo pasaulio verpetuose atsidūrusiai.

Demokratija šiandien yra dažnai, jau pernelyg dažnai, visų ir visur kartojamas žodis, bet retai įsigilinama į jos esmę, tai ypač pasakytina apie krikščioniškąją demokratiją, kuri turi ne vien politinį, bet ir socialinį, ūkinį, kultūrinį ir, kas svarbiausia, asmenybinį momentą. Politika yra tik vienas krikščioniškosios demokratijos aspektų. Kas kartą perpras krikščioniškosios demokratijos esmę, tam ir įvairūs jos momentai bei aspektai — socialinis, ūkinis, kultūrinis, politinis, pasaulėžiūrinis, religinis ir tt. — bus savaime aiškūs ir suprantami, nes jie visi, drauge suėmus, sudaro vieningą, nedalomą vieno ir to paties klausimo visumą.

Krikščioniškosios demokratijos esmei nustatyti, jos įvairiems aspektams atskleisti autorius yra paskyręs pirmąją knygos dalį (5—57 psl.). Čia skaitytojas ras trumpą, bet esmingą santrauką viso to, kas apie krikščioniškąją demokratiją pasakyta enciklikose ir ką yra pasakę tuo pačiu klausimu katalikų mokslinės pajėgos. Kaip visapusiškai krikščioniškosios demokratijos klausimą autorius čia stengiasi nušviesti, matyti jau iš pačių atskirų pavadinimų: krikščionybė ir demokratija, krikščioniškoji demokratija, kas yra demokratija, moderniosios krikščioniškosios demokratijos šaltiniai, krikščioniškoji demokratija ir etika, krikščioniškoji demokratija ir Bažnyčia, krikščioniškoji demokratija ir nuosavybė, krikščioniškoji demokratija ir ateities problemos, krikščioniškoji demokratija ir religija, krikščioniškoji demokratija politikoje ir tt.

Kai kam gali atrodyti, kad krikščioniškoji demokratija yra tik viena iš naujųjų laikų demokratijos, kuriai pagrindus, esą, padėjusi didžioji prancūzų revoliucija, arba tik viena iš konservatizmo apraiškų. Tai plačiai įsigalėjusi klaida, kuri mus priverčia kiek stabtelėti. Visų pirma pasakytina, kad naujųjų laikų istorijoj išsikristalizavo ne vienas, bet du pagrindiniai, tarp savęs skirtingi ir diametraliai priešingi demokratijos pavi-

dalai: konservatyvus, idealistinis ir individualistinis iš vienos pusės ir revoliucinis, materialistinis ir kolektyvistinis iš antros pusės. Konservatyviosios, idealistinės, individualistinės demokratijos, arba, trumpai tariant dešiniojo liberalizmo, istorinis lopšys yra humanizmas, reformacija, 1688 m. Anglijos ir 1776 m. Amerikos revoliucijos, o revoliucinės, materialistinės, kolektyvistinės demokratijos, trumpai tariant kairiojo liberalizmo, istorinis lopšys yra renesanso gadynė, 1789 m. prancūzų ir 1918 m. rusų revoliucijos. Nei demokratija iš dešinės, nei demokratija iš kairės neišsemia krikščioniškosios demokratijos turinio, nes jeigu dešinioji konservatyvioji demokratija pertempia ir suabsoliutina asmeninę gyvenimo pusę ir taip neišvengiamai nuveda į kapitalizmą, tai revoliucinė kairioji demokratija, priešingai, pertempia bendruomeninę gyvenimo pusę, pertempia ir suabsoliutina kolektyvo, daugumos principą ir taip neišvengiamai nuveda į komunizmą bei bolševizmą. Taigi iš vienos pusės kraštutinis individualizmas, iš antros — kraštutinis kolektyvizmas. Tiek dešinioji arba konservatyvioji demokratija, tiek kairioji arba revoliucinė demokratija yra, ar tai skyrium ar tai ir drauge suėmus, tiktai atskiri krikščioniškosios demokratijos fragmentai, nes juk asmeninė gyvenimo pusė iš vienos pusės ir bendruomeninė — iš antros — yra ne kas kita kaip vieno ir to paties dalyko, būtent žmogaus prigimties du vienas antrą papildantys poliai. Yra nesąmonė vieną kurį iš jų paneigti, pašalinti arba, atvirkščiai, pertempti, subordinuoti, kaip tai padaro dalies demokratijos. Iš čia darosi aišku, kodėl yra klaida katalikus vadinti „dešiniaisiais“ bei konservatoriais. „Nėra katalikas tas, kas yra konservatorius. Nėra konservatorius tas, kas yra katalikas“, pabrėžė Tulūzos kardinolas Saliege. Katalikas yra užėmęs savo pozicijas ne periferijoje, taigi ne išimtinai dešinėj, ne išimtinai kairėj ir ne išimtinai vidury, bet centre, dešinę, kairę ir vidurį, kaip priešingas poliarines jėgas bei tris dalinius momentus, suvesdamas į pusiausvyrą ir visumą. Tik per tai jis ir yra katalikas, kaip jam pats vardas pasako (gr. katholon-visuma).

Antroji pagrindinė „Krikščioniškosios demokratijos“ dalis (59—162 psl.) yra skirta nušviesti krikščioniškosios demokratijos kilmei, jos istorinei raidai įvairiais laikais ir įvairiose šalyse. Skaitytojas, šią antrąją dalį perskaitęs, pamatys, kiek yra vertas pagrindinis katalikams metamas priekaištas, esą, istoriniu požvilgiu imant, krikščioniškoji demokratija, tai tik vėlesnis padaras, tarsi kad moderniosios demokratijos bei jos idealų istorinis atoaidis. Tikrenybėje yra visai priešingai. „Demokratijos gimtoji vieta, pabrėžia „Krikščioniškosios demokratijos“ autorius, — Betliejaus prakartėlė. Demokratijos kūrėjas — Kristus“ (59 psl.). Ir iš tikrųjų, kaip kad, sakysime, dygstančioje ąžuolo gilėje potencialiai slypi visi ąžuolo medžio elementai — šaknys, liemuo, šakos, lapai ir t. t., taip panašiai jau pačioje pirmapradinėje krikščionybės užuomazgoje potencialiai slypėjo visas jos istorinis turinys bei elementai, taigi ir visi krikščioniškosios demokratijos istoriniai elementai bei idealai. Kaip jau esame matę, tiek dešinioji konservatyvioji demokratija, tiek ir kairioji, revoliucinė bei pažangioji demokratija atskleidė tik po tam tikrą krikščioniškosios demokratijos aspektą arba elementą: pirmoji asmeninį, antroji kolektyvinį. Taigi, ne krikščioniškoji demokratija išaugo iš dalinių naujųjų laikų demokratijos pavidalų, bet priešingai, naujųjų laikų dalinės demokratijos, būtent — dešinioji konservatyvioji demokratija, pasisakanti už didelį, kraštutinį visų gyvenimo sričių suasmeninimą ir taip nuve-

danti į kapitalizmą ir kairioji, revoliucinė demokratija, pasisakanti už didelį, kraštutinį visų gyvenimo sričių nuasmeninimą, suvisuomeninimą ir taip vedanti į komunizmą, yra dvi kreivai išaugusios šakos iš pirminio krikščioniškosios demokratijos kamieno, bet dabar džiūstančios, nes atskilo nuo jo. Šitas atskilimas jau ne šiandien prasidėjo. Šito fakto šviesoje paaiškėja enciklikų Rerum novarum ir Quadragesimo anno pasirodymo istorinė prasmė ir jų tikroji vertė; popiežius Leonas XIII pirmą kartą griežtai pasisako prieš abu kraštutinumus: individualistinę santvarką iš vienos pusės ir kolektyvistinę iš antros, abu kraštutinumus lygiai atmesdamas ir patiekdamas teisingą klausimo išsprendimą. Paaiškėjo visas pereito ir šio šimtmečio katalikybės dvasinis sąjūdis bei jo polėkiai ir katalikų vestos kovos prasmė. Ryškiausias pavyzdys — Vokietijos katalikų centras. Galima sakyti, kad visų šalių katalikams, centro pozicijas užėmusiems, teko laikyti pusiausvyrą prieš tris istorinius kraštutinumus: konservatyviąją dešinę, revoliucinę kairę ir nacionalistinį vidurį.

Prelatas Mykolas Krupavičius atskleidžia pilnutinį krikščioniškosios demokratijos sąjūdžio vaizdą, ne tik apibūdindamas šio istorinio sąjūdžio etapus, bet ir duodamas jo paveikslą atskirose Europos šalyse: Vokietijoj, Prancūzijoj, Austrijoj, Italijoj, Šveicarijoj, Belgijoj, Olandijoj. Iškeliamos tokios istorinės figūros kaip Ketteleris, Ozanamas, Vogelsangas, Toniolo, Decurtins ir kt.

Knyga parašyta klasiškai taisyklingu, sklandžiu ir lengvu stilium, lengva skaityti ir nesunki suprasti.

Dr. Ant. Ramūnas

EKONOMINIO GYVENIMO SUTVARKYMAS KRIKŠČIONIŠKAIS PAGRINDAIS

L'abbé A. Goux. L'organisation sociale de la vie economique selon la pensée chretienne.

„Ekonominė ir socialinė santvarka bus tik tada sveikai suorganizuota ir pasieks savo tikslą, kai visiems kartu ir kiekvienam skyrium parūpins gamtos ir pramonės gėrybių ir išteklių tiek, kiek tikrai sociali ekonominio gyvenimo organizacija išgali jų parūpinti."

Toji Pijaus XI mintis, išreikšta enciklikoje „Quadragesimo anno", yra išryškinta kun. A. Goux, Castera — Verdusan (Gers) klebono darbe. Jis tą savo darbą panaudojo kaipo disertaciją dektoratui gauti ir jį pareitais metais labai gerai apgynė Tulūzos teisių fakultete.

Socialumas yra prigimta katalikybės žymė. Sociali ji tiek savo dogmomis, tiek savo morale, tiek savo istorija. Bažnyčia negali nesiinteresuoti ekonominiais ir socialiniais klausimais, nes tie klausimai neatmezgamai surišti su morale, o moralė gi kaip tik sudaro Bažnyčios kompetencijos ir pareigų dalį. Iš tikrųjų, įvairių krizių istorija tai pakartotinai įrodo: Bažnyčia mokėjo amžių bėgyje nuostabiai tiksliai transformuoti ekonomines ir socialines santvarkas, siekdama išlaisvinti žmogiškąjį asmenį, įvesti socialinį teisingumą, realizuoti artimo meilę, įgyvendinti luomų bendradarbiavimą, žodžiu — tarnauti bendrajam gėriui. Ištikima savo mokymo pareigai, ištikima savo paskirčiai ir pasiuntinybei, ji pasilieka budrioje, sargyboje gamtiškos ir antgamtiškos tvarkos, padėdama

žmonėms, šeimoms ir valstybėms surasti pagrindinius kuriamuosius socialinio, tautinio ir tarptautinio gyvenimo principus.

Jos teisė spręsti ekonominius ir socialinius klausimus istorijos yra pripažinta ir patvirtinta. Jau pirmaisiais krikščionybės amžiais nustatoma teisinė ir socialinė santvarka, kuri papildo Konstantino ir jo įpėdinių teisines reformas. Barbarų užplūdimas nesutrukdo Bažnyčios darbo, formuojančio viduramžio civilizacijos užuomazgą.

Viduriniais amžiais susikuria nauja soc. santvarka, kurios pagrindus nustato teologai ir kanonistai (nuosavybės teisė, darbas ir jo atlyginimas, teisingos kainos, paskola ir nuošimčiai, mainai, pinigas).

Daug vėliau, būtent XIX amžiuje atėjo socialinė katalikybė. Ji ėmėsi spręsti kilusį tarp kapitalo ir darbo konfliktą. Socialinei katalikybei sukurti Prancūzijoj daug padirbėjo: Lacordaire, Montalembert, Ozanam, Le Coux, ypač René de la Tour du Pin, Albert de Mun, Léon Harmel. Prie to darbo daug prisidėjo Prancūzijos katalikų „socialinės savaitės". Tą katalikų socialinį sąjūdį paremia popiežių enciklikos — Leono XIII „Rerum Novarum", Pijaus XI „Quadragesimo Anno" ir Pijaus XII kalbos; ypač pažymėtinos jo Kalėdų išvakarių kalbos. Dabartinė ekonominiai-socialinė sistema yra neteisinga ir turi būti perorganizuota iš pagrindų. Reikalinga sukurti kita, kuri atitiktų socialinį teisingumą. Tai pareiga, kurią uždeda Bažnyčia.

Soc. katalikybė iškelia žmogaus didybę ir vertę. Ji žmogaus asmenyje mato ir įžiūri konkretų žmogų, pilną, o ne abstraktų ir asocialų.

Katalikybė yra realistinė ir progresyvi doktrina. Ji skiriasi nuo individualistų ir totalistų mokslo, kuris mato žmoguje tik paprastą ekonominį veiksnį, paneigdamas jo asmens, šeimos, tautines ir profesines teises ir pareigas, tuo pačiu paneigdamas jo akivaizdžią didybę. Darbo srity žmogus buvo paverstas paprasta preke, su kuria įmonė elgiasi kaip tinkama.

Naujausi bandymai, pagal tas dvi teorijas visa tai akivaizdžiai patvirtino. Uždarbio sąlygos nė kiek nepagerėjo, pirkimo galia neišaugo, klasių kova paaštrėjo. Ir nesuprantama, kaip tų teorijų skelbėjai ir palaikytojai, ypatingai Marksas ir jo mokykla, gali dar kalbėti apie darbo ir dirbančiojo laisvę.

Jiems nėra kitos moralės, kaip tik reikalo ir naudos moralė, tai kolektivistų moralė, su visu tuo, kas yra joje žeminančio ir nežmoniško. Jai žmogaus gyvybė yra kapitalo menkavertis priedas.

Bažnyčia, susidurusi su tomis sistemomis, skelbia, kad žmogus turi būti vertinamas dviem požiūriais: individualiniu ir visuomeniniu. Žmogaus asmuo yra laisvas savo likimo sprendėjas ir atsakingas už savo elgesį. Tai duoda teisę į tikrai žmogišką gyvenimą, tiek kūno, tiek proto ir moralės srityje, teisę į religinį formavimąsi ir lavinimąsi, teisę į gyvenimo būdo pasirinkimą, teisę į vedybas ir šeimyninį gyvenimą, teisę į tikrai vertą darbą, teisę reikšti savo nuomonę jam dedamų pareigų ir iš jo reikalaujamų aukų reikalu, teisę garbinti Dievą.

Soc. katalikybė nė žingsnio nepasitraukia nuo savo pažiūros į bendrąjį gėrį. Šalia jo veikią sveikai suderinti autoritetas su laisve sukuria žmogaus asmens vertą santvarką. Bet bendrasis gėris gali būti realizuotas tik teisingumo ir socialinės meilės keliu. Teisingumas įsiverš į tautų institucijas ir į visą tautų gyvenimą. Jo įtakos galia sukurs tokią teisinę ir socialinę santvarką kuri patenkins visus žmogaus teisingus reikalavimus. Socialinė gi meilė papildys teisingumą.

Visų kalbėtų institucijų pagrinde yra šeima, paskirta gėriui, ir patarnavimas asmenims su neginčijama teise kurti jos teisėms ginti ir pareigoms realizuoti susigrupavimus.

Šeimai turi būti sudarytos tokios sąlygos, kad ji įstengtų išlaikyti savo tikrąją paskirtį politiniame, socialiniame ir ekonominiame gyvenime, kad įstengtų apginti savo autonomiškumą nuo valstybės, profesijų ir mokyklos antpuolių.

Privalu taip pat sukurti darbo sąlygas, priderintas žmogaus vertei: deramas atlyginimas už darbą, darbo dienos ilgumas, dalyvavimas įmonės administravime ir t.t.

Bažnyčia reikalauja tautų ekonominio ir socialinio bendradarbiavimo ta prasme, kad žemės rutulio gėrybės būtų teisingiau tarp jų paskirstomos. Bet toks bendradarbiavimas bus tik pliki žodžiai tol, kol valstybės neatsižadės savo rungtynių dėl pirmavimo teisės.

Pagaliau A. Goux daro tokią išvadą iš savo tezės: tikrai sociali santvarka ekonominiame gyvenime bus sukurta tik tada, kai bus paremta žmogaus asmens vertybės principu ir bendruoju gėriu.

Pijus XI tai yra labai aiškiai pasakęs šiais žodžiais: Socialinės katalikybės principai vis daugiau ir daugiau tampa bendruoju žmonijos paveldėjimu. Ir juo žmonija turės daugiau kartaus patyrimo iš individualaus ar totalinio materializmo vaisių, juo ji labiau įsitikins, kad išsigelbėjimas iš sugriuvimo, prie kurio ją materializmas stumia, yra ne klasių kova, ne teroro siaubas, ne autokratų piktanaudojimas valstybės galios, bet sukūrimas ekonominės santvarkos socialinio teisingumo ir krikščioniškosios meilės principais.

G.M.Z.F.O.
Visa No 2566/DV
de la Direktion de l'Education Publique.
Autorisation No 2.297
de la Direktion de l'Information.

Druck: Schwabenverlag AG., Stuttgart. 4. 49. 1000.

„Lux“ leidyklos leidiniai

1. **Naujasis Testamentas,** vertė Juozapas Skvireckas, Kauno Arkivyskupas Metropolitas, IV laida, 620 psl., 1947 m.
2. Dr. St. Gruodis, **Krikščioniškos dorovės mokslas,** II laida, 174 psl., 1947 m., kaina 0.50 DM.
3. P. L. von Rudloff, **Trumpa pasauliečių dogmatika,** vertė Dr. M. Ražaitis, 1947 m., kaina 0.40 DM.
4. Kan. Dr. F. Bartkus, **Būk Mums Malonus,** sekmadienių bei šventadienių šv. mišios ir lietuvių katalikų dažniausiai vartojamos maldos bei giesmės, 413 psl., 1948 m., kaina 2.50 DM.
5. Kard. August Hlond, **Krikščioniškieji valstybinio gyvenimo dėsniai,** vertė G. Taučius, 46 psl., 1948 m., kaina 1.— DM.
6. M. Krupavičius, **Krikščioniškoji Demokratija,** 164 psl., 1948 m., kaina 2.— DM.
7. **Paskutiniųjų Popiežių Enciklikos ir Kalbos** (spausdinama).
8. **Psalmynas,** naujas J. E. Arkivyskupo Metropolito vertimas (spausdinamas).
9. **Dievo Motinos pasirodymai Fatimoje ir ko Ji laukia iš mūsų,** vertė Juozapas Skvireckas, Kauno Arkivyskupas Metropolitas (spausdinama).
10. A. Vaičiulaitis, **Italijos vaizdai** (spausdinama).
11. J. Baniulis, **Nuotaikos,** originali kūryba ir vertimai iš anglosaksų ir Oriento tautų poezijos (spaudinama).
12. **Socialinis Kodeksas,** Katalikiškojo visuomenės mokslo apmatai (ruošiamas spaudai).
13. **Lietuvos Krikščioniškoji Demokratija,** ruošiama spaudai, redaguoja M. Krupavičius.

„Ventos“ leidiniai

1. J. Augustaitytė-Vaičiūnienė, **Skeveldros,** eilėraščiai, 1946 m., 104 psl., kaina 1.— DM.
2. P. Osmolskis, **Du Gaideliai,** liaudies pasaka priešmokyklinio amžiaus vaikams, 1946 m., kaina 1.— DM.
3. Red. St. Būdavas, **Pėdsakai,** literatūros, kultūros žurnalas, Nr. 3—4, 1947 m., 64 psl., kaina 0.80 DM.
4. K. Krulikas, **Akmens Anglys-Belgijos Auksas,** informacija apie Belgią, 1947 m., 48 psl., kaina 0.50 DM.
5. J. Aistis, **Pilnatis,** 1948 m., 160 psl., kaina 2.50 DM.
6. L. Dovydėnas, **Mes Ieškom Pavasario,** novelės, 1948 m., 228 psl., kaina 3.50 DM.
7. Alb. Marius Katiliškis, **Prasilenkimo Valanda,** novelės, 1948 m., 248 psl., kaina 3.50 DM.

Užsakantieji daugiau kaip 5 egz. gauna 10 % nuolaidos.

Leidykla „Venta“, 13b Schweinfurt, Franz-Schubert-Straße 16.

Alp(LKA) 1745
1949, Nr.1

Kaina: 3.50 DM

90.743.131